

दुई शब्द

करिव ४६० वर्ग कि.मी क्षेत्रफलमा फैलिएको तथा यस वकैया गाउँपालिकाको विकास गर्न भौगोलिक दृष्टिकोणले चुनौतीपूर्ण छ तर पनि गाउँपालिकालाई समृद्ध बनाउनका लागि सम्भावित श्रोत र आधारहरू प्रशस्त मात्रामा छन् । यस वकैया गाउँपालिकाको केन्द्र साविकको छतिवन गा.वि.स.को कार्यालयमा रहेको छ भने साविकको धियाल, छतिवन, शिखरपुर, मन्थली र ठिंगन गा.वि.स. हरू समावेश गरी गाउँपालिका गठन गरिएपछि यो गाउँपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति झल्कने पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ ।

राज्यको पुर्न:संरचनाको सिलसिलामा स्थापित यस गाउँपालिकाको यथार्थ विद्यमान अवस्था झल्काउने पार्श्वचित्र तयारीले गाउँपालिकाको विकासको वर्तमान अवस्थालाई चित्रित गरेको छ । यस प्रकारको चित्रणले आगामी दिनमा हामीले तर्जुमा गर्नुपर्ने नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकीकरण गरी हामीलाई उपलब्ध सीमित श्रोत र साधनको अधिकतम सदुपयोग गरी गाउँपालिकाको समग्र विकासलाई गति प्रदान गर्न अवश्य पनि सहयोग पुऱ्याउने आशा तथा विश्वास लिएको छु । यस अध्ययन प्रतिवेदनले प्रायः सबै क्षेत्र तथा वस्तुगत यथार्थलाई समेट्न प्रयास गरेको भए तापनि सीमित श्रोत साधनको सीमाभित्र गरिएको अध्ययन आफैमा पूर्ण हुन सक्दैन । यसलाई समय सन्दर्भ अनुसार परिष्कृत र परिमार्जित गर्नुपर्ने आवश्यकता रहन्छ ।

योजनाबद्ध विकासको आधारको रूपमा रहने यो पार्श्वचित्र समयमै गर्न सहयोग पुऱ्याउने गाउँकार्यपालिकाको सम्पूर्ण परिवार, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, निवर्तमान प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सम्पूर्ण निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू तथा अन्य वडा तहमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पुरा गर्ने कर्मचारी, घर-घरमा गई घरधुरी तथ्याङ्क संकलनमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सबै वडाका गणक भाइबहिनी, गणकहरूलाई तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण गाउँपालिकाबासी लगायत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने सम्पूर्ण विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय, संघसंस्था तथा अन्य सबैमा गाउँपालिकाको तर्फबाट आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसै गरी यो अध्ययन प्रतिवेदन सम्पन्न गर्ने इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. काठमाडौँलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा गाउँपालिकाको विकासको आधार चित्र कोर्न यो प्रतिवेदन सहयोगी बनोस् र दीर्घकालीन सोचका साथ अगाडि बढ्न हामी सबैलाई उपयुक्त दिशा प्राप्त होस् भन्ने सुभेच्छा प्रकट गर्दछु ।

दमोदर खनाल

अध्यक्ष

मेरा दुई शब्द

दिगो र योजनाबद्ध विकासलाई अगाडि बढाउनका लागि गाउँपालिकाको समय तथ्याङ्क आवश्यक पर्दछ । यसै आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ । जसमा Android Apps द्वारा घरपरिवार तथ्याङ्क संकलन गरी गाउँपालिकाका विभिन्न विषय समावेश गरिएको श्रोत नक्साहरू, विषयगत कार्यालयहरूबाट संकलन गरिएका तथ्यहरूमा आधारित भई उपलब्ध भएसम्म कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, सञ्चार, वन, सिचाई, खानेपानी, विद्युत आदिका तथ्याङ्क समावेश गरी गाउँ पार्श्वचित्र तयारी गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाको अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता, योजना निर्माणकर्ता तथा गाउँपालिकाबासीलाई पार्श्वचित्रले सूचना प्रदान गर्न सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएकी छु । पार्श्वचित्रमा उल्लेखित विवरणमा बकैया गाउँपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण छुट्टिने नक्सा, भू-वर्गीकरण तथा भू-उपयोग नक्साका साथै घरधुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०७६ का विविध जनसांख्यिक पक्षहरू समावेश गरिएको छ ।

अन्त्यमा प्रस्तुत पार्श्वचित्र तयारी गर्ने सिलसिलामा सूचना संकलन गर्न प्रत्यक्ष तथा परोक्षरूपमा सहयोग गर्नु सबैवडाबाट खटिनु भएका गणकहरू, घरपरिवारको तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने गाउँपालिकाबासी, विभिन्न विषयगत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा कार्यालयका प्रमुख, विभिन्न संघ/संस्था, वडा सचिवहरू, गाउँ कार्यपालिकाका कर्मचारीहरू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा शुरुदेखि तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन गरी पार्श्वचित्रलाई यो रूप दिनुहुने परामर्शदाता श्री इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि काठमाडौंलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

सरला बोलखे

उपाध्यक्ष

मेरो भन्नु

साविकका धियाल, छतिवन, शिखरपुर, मन्थली र ठिंगन गरी ५ वटा गा.वि.स. समावेश गरी जम्मा १२ वडा कायम गरी मिति २०७३/११/२७ मा बकैया गाउँपालिका गठन गरिएपछि घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गरी पहिलो पार्श्वचित्र तयारी गर्न पाउँदा अत्यन्तै खुसी लागेको छ ।

कुनै पनि विकासको मार्ग तयार गर्न योजनाको सही छनोट, प्रभावकारी कार्यान्वयन, सरोकारवालाहरूको पूर्ण सन्तुष्टि सहितको उपयोग र निरन्तर अनुगमन एवम् मूल्याङ्कन र दिगोपनाको लागि सही र वस्तुनिष्ठ निर्णय लिन तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । विगतबाट सिकेर वर्तमानको भोगाईका आधारमा भविष्यका लागि योजना तर्जुमा गर्नु वर्तमान पुनर्संरचित स्थानीय तहको पहिलो आवश्यकता हो भन्नेमा दुईमत हुन सक्दैन ।

वस्तुनिष्ठता र आवश्यकताको कसीमा योजनाहरू तथा कार्ययोजनाहरू अगाडि बढाउन नसकिएमा जनताले स्थानीय सरकारबाट राखेका अपेक्षा पुरा हुन सक्दैनन् । यसैकारण वर्तमानको हाम्रो धरातलीय, सामाजिक, साँस्कृतिक, जनसाङ्ख्यिक तथा आर्थिक अवस्थाको पहिचान गरी भविष्यका आवश्यकता आँकलन गर्ने उद्देश्यका साथ यो अध्ययन प्रतिवेदन (पार्श्वचित्र) सीमित समय तथा स्रोत र साधनको सीमाभित्र रही तयार गरिएको हो । पार्श्वचित्रलाई सामान्य रूपमा अध्ययन गर्ने जो कोहीले पनि यो गाउँपालिकाको बहुआयामिकता सहितको वर्तमान अवस्था सहजै आँकलन गर्न सक्ने देखिन्छ । यो पार्श्वचित्रलाई एकातिर गाउँपालिकाको सम्पूर्ण चिनारीको रूपमा हेर्न सकिन्छ भने अर्कोतर्फ यस मार्फत् हाम्रा सम्भावना र चुनौतीहरूलाई अवगत गर्न सकिन्छ ।

पार्श्वचित्र तयारीको क्रममा आफ्नो महत्वपूर्ण समय प्रदान गर्ने अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, विभिन्न विषयगत कार्यालयका प्रमुख लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी, वडा सचिव साथीहरू, घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुहुने विभिन्न संघ/संस्थाका प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीहरू तथा पार्श्वचित्रलाई यो रूप दिन सहयोग पुऱ्याउनु हुने परामर्शदाता इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. काठमाडौँलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्तमा, यो पार्श्वचित्र आफ्नो उद्देश्य प्राप्तमा सफल रहोस् भन्ने शुभेच्छा व्यक्त गर्दछु ।

लक्ष्मण पुडासैनी

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूची

खण्ड- १: भूमिका	१
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ उद्देश्य	१
१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू	२
१.४ तयारी प्रक्रिया (Methodology)	२
१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा	३
खण्ड- २: गाउँपालिकाको चिनारी (भौतिक तथा समग्र चरित्र)	४
२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सिमाना तथा प्रशासनिक विभाजन	४
२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना	५
२.१.२ प्रशासनिक विभाजन	५
२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण	७
२.३ धरातलीय अवस्था (भू-क्षेत्रको प्रकृति भिरालोपन तथा उचाइ, मोहडा)	७
२.४ भू-उपयोगको विवरण	९
२.५ माटोको बनावट	१०
२.६ भू-क्षेत्रको बर्गीकरण	११
२.७ जमिनको मोहडा (Aspect)	१३
२.८ मुख्य प्राकृतिक सम्पदा (नदी, खोला, ताल, हिमाल, खानीखनिज, खेतीयोग्य जमिन वनजंगल, निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, जलाधार सिमसार)	१५
२.९ साँस्कृतिक विशेषताहरू	१६
२.१० विकासका मुख्य सम्भावनाहरू	१६
२.११ गाउँपालिकाको अन्तर नगर/गाउँपालिका सम्बन्ध	१८
खण्ड- ३: जनसांख्यिक विवरण	१९
३.१ जनसंख्याको विवरण	१९
३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण	२०
३.३ उमेर समूह अनुसार जनसंख्याको विवरण	२२
३.४ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थितिको विवरण	२६
३.५ हाल उमेरसमूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण	२८
३.६ जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण	३०
३.७ गाउँपालिकामा बोलिने भाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण	३१
३.८ धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण	३२
३.९ अनुपस्थित जनसंख्या	३४
३.९.१ उमेर र लिंगका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३५

३.९.२	लिङ्गानुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३६
३.९.३	अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण	३८
३.९.४	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण	३९
३.९.५	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण	४१
३.९.६	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको आधारमा विवरण	४२
३.१०	व्यक्तिगत घटना दर्ता	४४
३.१०.१	पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण	४५
३.१०.२	तथ्याङ्क संकलनको पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्यको मृत्यु सम्बन्धी विवरण	४६
३.१०.३	लिङ्ग र उमेर समूह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण	४८
३.१०.४	मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या	४९
३.१०.५	मृतकको मृत्युदर्ता सम्बन्धी विवरण	५१
३.११	बसाइँसराइको अवस्था	५२
३.११.१	जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण	५३
३.११.२	बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण	५४

खण्ड- ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगार **५६**

४.१	मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरूको विवरण (मुख्य पेशा)	५६
४.१.१	आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	५६
४.१.२	आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण (सबै प्रकारको आम्दानी)	५७
४.१.३	ऋणको आधारमा घरपरिवारको विवरण	५८
४.१.४	ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	५९
४.१.५	ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण	६०
४.२	विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च गर्ने क्षेत्र सम्बन्धी विवरण	६१
४.३	परिवारको औषत आम्दानीको विवरण	६५
४.४	परिवारको औषत खर्चको विवरण (खर्चका मुख्य शीर्षकहरू)	६८
४.५	गरिवीको रेखामुनि रहेको जनसंख्याको विवरण (दैनिक प्रतिव्यक्ति आम्दानीका आधारमा)	७१
४.५.१	प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय	७२
४.५.२	औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय	७५
४.५.३	औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय	७६
४.६	खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था	७६
४.७	आयात तथा निर्यातको अवस्था	७७
४.८	स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थहरू जस्तै काठ, खोटो, जडिबुटी, लोक्ता, अल्लो, चुनदुङ्गा, मार्बल स्लेट, फलफूल, खाद्यान्न आदि)	७७

४.९ सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण	७७
४.१० बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण	७७
४.११ कृषि तथा पशुपंक्षी, माछापालन तथा अन्य	७८
४.११.१ मुख्य कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण (वार्षिक उत्पादन उपलब्ध भएसम्म)	७८
४.११.२ खेतीजन्य जमिनको विवरण	७८
४.११.३ खेतीयोग्य मध्य सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण	७९
४.११.४ बाँझो जमिनको विवरण	७९
४.११.५ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा	७९
४.११.६ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा	८०
४.१२ पशुपालन	८०
४.१२.१ घरपालुवा पशुपंक्षी पालनको आकारका आधारमा घरपरिवारको विवरण	८०
४.१२.२ कृषि प्रयोजनको लागि हाल परिवारमा भएको पशुपन्छी सम्बन्धी विवरण	८१
४.१२.३ पशुपंक्षीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण	८५
४.१२.४ पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	८७
४.१३ पशु नश्ल	८८
४.१३.१ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा	८८
४.१३.२ पशुपंक्षी, खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, माछा, मौरी, रेशम खेती आदि सम्बन्धी व्यवसायिक फर्महरूको विवरण	८९
४.१४ कृषि	८९
४.१४.१ कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण	८९
४.१४.२ कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण	९०
४.१४.३ खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण	९१
४.१४.४ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधा सम्बन्धी विवरण	९२
४.१४.५ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धी विवरण	९३
४.१४.६ कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण	९४
४.१४.७ कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	९५
४.१४.८ कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	९६
४.१५ बाली पात्रो	९८
४.१६ कृषि बजारीकरण	९९
४.१६.१ कृषि सहकारी संस्थाको विवरण/कृषि समूहको विवरण	९९
४.१६.२ कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण	१०४
४.१६.३ चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण	१०४
४.१६.४ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण	१०४

४.१६.५	कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाहरूको विवरण	१०६
४.१६.६	कृषि मेला तथा प्रदर्शनीहरूको विवरण	१०६
४.१७	पर्यटन विकास	१०६
४.१७.१	मुख्य पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक)	१०७
४.१७.२	पर्यटकिय पूर्वाधारहरूको विवरण	१११
४.१८	उद्योग व्यापार तथा बैङ्कीङ	१११
४.१८.१	हाल संचालित समग्र उद्योगहरूको विवरण	१११
४.१८.२	मुख्य व्यापारको विवरण (किराणा थोक, आयात, निर्यात)	११२
४.१८.३	खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण	११२
४.१८.४	मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण	११२
४.१८.५	क्रमिक विकास भइरहेका बस्तीहरूको विवरण	११४
४.१८.६	सहकारी संस्थाहरूको विवरण	११५
४.१८.७	वैङ्कहरूको विवरण	११६
४.१८.८	बैंक खाता भएका घरपरिवारको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण	११७
४.१८.९	वैदेशिक लगानीका उद्योग वा आयोजनाहरू	११८

खण्ड- ५: सामाजिक अवस्था ११९

५.१	शिक्षा तथा मानव संसाधन	११९
५.१.१	सम्पूर्ण विद्यालयहरूको विवरण (मदरशा, गुम्बा समेत)	१२०
५.१.२	शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण	१२१
५.१.३	पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता/निरक्षरता विवरण (महिला/पुरुष दुवै)	१२६
५.१.४	१५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति	१२८
५.१.५	५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण	१२८
५.१.६	५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण	१२९
५.१.७	१० वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्यामा औपचारिक/अनौपचारिक तालिम सम्बन्धी वडागत विवरण	१३१
५.१.८	तालिमको अवधिको आधारमा विवरण	१३४
५.२	अपाङ्गता सम्बन्धी विवरण	१३४
५.३	विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण	१३७
५.४	स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था	१३८
५.४.१	सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण	१३८
५.४.२	विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थानसम्बन्धी विवरण	१४०
५.४.३	विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धी विवरण	१४०
५.४.४	१५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान दिए/नदिएको विवरण	१४१

५.४.५	परिवार नियोजन	१४२
५.४.६	खोपको विवरण	१४३
५.४.७	५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण	१४५
५.४.८	बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम	१४६
५.४.९	शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर	१४६
५.४.१०	बालपोषण सम्बन्धी विवरण	१४६
५.४.११	जन्मदाको बखत शिशुको तौल सम्बन्धी विवरण	१४८
५.४.१२	१० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण	१४९
५.४.१३	पहिलो बच्चा जन्मदिंदा महिलाको उमेरको विवरण	१५०
५.४.१४	मुख्य रोगहरूको विवरण	१५१
५.४.१५	मृत्युका मुख्य कारणहरूको विवरण	१५५
५.४.१६	दीर्घ रोगको प्रकारअनुसार दीर्घ रोगीको विवरण	१५६
५.४.१७	२०७५/०७६ मा गाउँपालिकामा देखा परेका १५ प्रमुख रोगहरूको विवरण	१५८
५.५	महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण	१५८
५.५.१	बाल क्लबहरूको विवरण	१५८
५.६	खेलकुद तथा मनोरञ्जन	१५९
५.६.१	रंगशाला, खेलमैदान, व्यायामशाला सम्बन्धी विवरण	१५९
५.६.२	पार्क तथा पिकनिक स्थल सम्बन्धी विवरण	१६१
५.७	शान्ति सुरक्षाको विवरण	१६१
खण्ड- ६:	जलवायु, वन तथा वातावरण	१६२
६.१	जलवायु	१६२
६.१.१	जलवायुको समग्र विवरण	१६२
६.१.२	जलवायुको परिवर्तनका असरहरू	१६३
६.१.३	जलवायुको परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू	१६३
६.२	वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता	१६३
६.२.१	गाउँपालिकामा पाईने प्रमुख वनस्पति र वन्यजन्तुहरूको विवरण	१६४
६.२.२	प्रमुख वनस्पतिहरूको विवरण (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ) जडिबुटी छुट्याएर	१६४
६.२.३	प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण	१६४
६.२.४	प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण	१६४
६.२.५	वनका प्रकारहरू वर्गीकरण सहित सबैको विवरण (सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक आदि)	१६६
६.२.६	सामुदायिक वन	१६६
६.२.७	कबुलियति वनको विवरण	१६९
६.२.८	वन पैदावार सम्बन्धी विवरण (निकासी भएमा)	१६९
६.२.९	राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि	१६९

६.३	जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र	१६९
६.३.१	प्रमुख नदी तथा खोलाहरू	१७०
६.४	भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र	१७२
६.४.१	गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण	१७३

खण्ड- ७: भौतिक विकास १७४

७.१	खानेपानी तथा सरसफाई	१७४
७.१.१	खानेपानीको श्रोतको आधारमा (घरधुरी तथ्याङ्क)	१७५
७.१.२	खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण	१७७
७.१.३	खानेपानी शुद्धताको आधारमा परिवारको विवरण	१७८
७.२	शौचालय	१७९
७.२.१	घरधुरीको शौचालय प्रयोगको अवस्था (प्रकारको आधारमा)	१७९
७.२.२	फोहर व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी विवरण (मुख्य बजार क्षेत्र साथै सर्वत्र)	१८०
७.२.३	ढल निकासको अवस्था, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था	१८२
७.२.४	सडक नालाहरूको अवस्था	१८२
७.३	यातायात पूर्वाधार	१८२
७.३.१	सडक संजालको विद्यमान अवस्था	१८२
७.३.२	सवारीका प्रकारहरू	१८८
७.३.३	प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू (बस सेवा तथा ढुवानी सेवा)	१८८
७.३.४	गाउँपालिकाका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय	१८९
७.३.५	वडा केन्द्रबाट गाउँपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय	१९१
७.३.६	बसपार्क सम्बन्धी विवरण	१९१
७.३.७	वैकल्पिक यातायात सेवा	१९१
७.४	विद्युत तथा उर्जा	१९१
७.४.१	खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	१९२
७.४.२	विद्युतिकरणको अवस्था	१९४
७.४.३	बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	१९४
७.४.४	वैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरूको विवरण	१९५
७.५	रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल, हुलाक तथा कुरियर सेवा सम्बन्धी तथ्याङ्क विवरण	१९५
७.५.१	परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण	१९६
७.६	आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू	१९७
७.६.१	परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण	१९७
७.६.२	परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण	१९९
७.६.३	कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण	२००

७.६.४	परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण	२०१
७.६.५	परिवार बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण	२०३
७.६.६	कोठाको संख्याको आधारमा परिवारको विवरण	२०४
७.६.७	परिवारले प्रयोग गरेको कोठाको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण	२०५
७.६.८	घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धी विवरण	२०६
७.६.९	घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण	२०७
७.६.१०	कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण	२०९
७.६.११	सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण	२१०
७.६.१२	गाउँपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण	२११
७.६.१३	पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरूको विवरण	२११
७.६.१४	पशुबधशालाहरूको विवरण	२१२
७.६.१५	शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण	२१३

खण्ड- ८: विविध

२१४

८.१ बकैया गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू को विवरण

२१४

तालिका सूची

तालिका नं. १:	बकैया गाउँपालिकाको वडा विभाजन	५
तालिका नं. २:	गाउँपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण	९
तालिका नं. ३:	जमिनको मोहडाको विवरण	१४
तालिका नं. ४:	जनसंख्याको विवरण	१९
तालिका नं. ५:	वडागत अनुपस्थित सहितको जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण	२१
तालिका नं. ६:	वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण	२१
तालिका नं. ७:	उमेर समूह अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण	२२
तालिका नं. ८:	उमेर र लिङ्गानुसार वडागत जनसंख्याको विवरण	२४
तालिका नं. ९:	१० वर्ष वा सोभन्दा माथिको व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थितिको विवरण	२७
तालिका नं. १०:	हाल उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण	२८
तालिका नं. ११:	जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण	३०
तालिका नं. १२:	मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण	३१
तालिका नं. १३:	धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण	३३
तालिका नं. १:	गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३४
तालिका नं. २:	उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३५
तालिका नं. ३:	लिङ्गानुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	३७
तालिका नं. ४:	अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण	३८
तालिका नं. ५:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण	४०
तालिका नं. ६:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण	४०
तालिका नं. ७:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण	४१
तालिका नं. ८:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको विवरण	४२
तालिका नं. ९:	व्यक्तिगत घटना दर्ताको वार्षिक विवरण	४५
तालिका नं. १०:	पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण	४५
तालिका नं. ११:	पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्य मृत्यु सम्बन्धी विवरण	४६
तालिका नं. १२:	पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्य मृत्यु सम्बन्धी विवरण	४७
तालिका नं. १३:	लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण	४८
तालिका नं. १४:	मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण	४९
तालिका नं. १५:	मृत्यु दर्ता गराउने घरपरिवार	५१
तालिका नं. १६:	उमेर समूह अनुसार मृत्यु दर्ता भएको विवरण	५२
तालिका नं. १७:	जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण	५३
तालिका नं. १८:	बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण	५४
तालिका नं. १९:	आम्दानीका श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	५६
तालिका नं. २०:	आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण	५७

तालिका नं. २१:	ऋण भएका घरपरिवारको विवरण	५८
तालिका नं. २२:	ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	५९
तालिका नं. २३:	ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण	६०
तालिका नं. २४:	विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च हुने स्थान सम्बन्धी विवरण	६२
तालिका नं. २५:	वार्षिक आम्दानीको विवरण	६६
तालिका नं. २६:	वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण	६९
तालिका नं. २७:	वडाअनुसार प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय	७२
तालिका नं. २८:	जातजातिको आधारमा प्रतिपरिवारको वार्षिक आम्दानी विवरण	७४
तालिका नं. २९:	वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण	७५
तालिका नं. ३०:	वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण	७६
तालिका नं. ३१:	प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण	७८
तालिका नं. ३२:	खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण	७९
तालिका नं. ३३:	तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा	८०
तालिका नं. ३४:	घरपालुवा पशुपंक्षीपालनको आकारका आधारमा घर परिवारको विवरण	८१
तालिका नं. ३५:	विभिन्न पशुपंक्षी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण	८२
तालिका नं. ३६:	कृषि प्रयोजनका लागि हाल परिवारमा भएको पशुपंक्षीसम्बन्धी विवरण	८३
तालिका नं. ३७:	पशुपंक्षीहरूको विक्रीका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा)	८६
तालिका नं. ३८:	पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	८७
तालिका नं. ३९:	कृषि योग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण	८९
तालिका नं. ४०:	कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण	९०
तालिका नं. ४१:	खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण	९१
तालिका नं. ४२:	कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधा सम्बन्धी विवरण	९२
तालिका नं. ४३:	कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धी विवरण	९३
तालिका नं. ४४:	कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण	९४
तालिका नं. ४५:	कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	९५
तालिका नं. ४६:	कृषिजन्य बाली विक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	९७
तालिका नं. ४७:	बाली पात्रो	९८
तालिका नं. ४८:	कृषक समूहहरूको विवरण	९९
तालिका नं. ४९:	कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण	१०५
तालिका नं. ५०:	धार्मिक पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण	१०९
तालिका नं. ५१:	वडाअनुसार मुख्य वस्तीहरू तथा बजार केन्द्रको विवरण	११४
तालिका नं. ५२:	कार्यक्षेत्र/प्रकृति अनुसार सहकारी संस्था विवरण	११५
तालिका नं. ५३:	सहकारी संस्थाहरू विस्तृत विवरण	११५
तालिका नं. ५४:	परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण	११७
तालिका नं. ५५:	गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण	१२०
तालिका नं. ५६:	शैक्षिक सत्र २०७५ अनुसार शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण	१२१
तालिका नं. ५७:	शैक्षिक सत्र २०७६ अनुसार कक्षागत रुपमा विद्यार्थी संख्याको विवरण	१२६

तालिका नं. ५८:	५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण	१२६
तालिका नं. ५९:	५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण	१२७
तालिका नं. ६०:	१५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति	१२८
तालिका नं. ६१:	५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण	१२९
तालिका नं. ६२:	५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूलकलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण	१३०
तालिका नं. ६३:	१० वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्यामा औपचारिक/अनौपचारिक तालिम सम्बन्धी वडागत विवरण	१३१
तालिका नं. ६४:	औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण	१३२
तालिका नं. ६५:	तालिम अवधिको आधारमा विवरण	१३४
तालिका नं. ६६:	अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण	१३५
तालिका नं. ६७:	अपाङ्गता भएको अवधिको आधारमा अपाङ्ग जनसंख्या विवरण	१३६
तालिका नं. ६८:	अपाङ्गता परिचयपत्रको आधारमा अपाङ्ग जनसंख्याको विवरण	१३७
तालिका नं. ६९:	विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षाभत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण	१३७
तालिका नं. ७०:	सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण	१३९
तालिका नं. ७१:	सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण	१४०
तालिका नं. ७२:	विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धी विवरण	१४०
तालिका नं. ७३:	१५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान दिए/नदिएको विवरण	१४१
तालिका नं. ७४:	परिवार नियोजनको विवरण	१४२
तालिका नं. ७५:	खोप सम्बन्धी विवरण	१४४
तालिका नं. ७६:	५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण	१४५
तालिका नं. ७७:	बालपोषण सम्बन्धी विवरण	१४७
तालिका नं. ७८:	विगत १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा वडागत विवरण	१४८
तालिका नं. ७९:	१० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण	१४९
तालिका नं. ८०:	१५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मदाको उमेरसम्बन्धी विवरण	१५१
तालिका नं. ८१:	गाउँपालिकाको रोगहरूको विवरण	१५१
तालिका नं. ८२:	मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या विवरण	१५५
तालिका नं. ८३:	दीर्घरोग रोगको प्रकारअनुसार जनसंख्याको विवरण	१५६
तालिका नं. ८४:	दीर्घरोग रोगको भएको अवधिको आधार जनसंख्याको विवरण	१५७
तालिका नं. ८५:	ओपिडि दर्ताको आधारमा मुख्य १५ रोगहरूको विवरण	१५८
तालिका नं. ८६:	खेलमैदान सम्बन्धी विवरण	१६०
तालिका नं. ८७:	वन्यजन्तु तथा पशुपंक्षी	१६५
तालिका नं. ८८:	सामुदायिक वनहरूको विवरण	१६७
तालिका नं. ८९:	बकैया गाउँपालिकामा भएका नदीनालाहरूको विवरण	१७१
तालिका नं. ९०:	गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण	१७३

तालिका नं. ९१:	गाउँपालिकामा रहेका खानेपानी आयोजनाहरूको विवरण	१७४
तालिका नं. ९२:	खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण	१७५
तालिका नं. ९३:	धारामा भएको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण	१७६
तालिका नं. ९४:	खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण	१७७
तालिका नं. ९५:	खानेपानीको शुद्धताको आधारमा परिवारको विवरण	१७८
तालिका नं. ९६:	परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण	१७९
तालिका नं. ९७:	फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधार विवरण	१८०
तालिका नं. ९८:	गाउँपालिकामा रहेका मुख्य सडकहरू	१८५
तालिका नं. ९९:	गाउँपालिकामा रहेका पुलपुलेसा सम्बन्धी विवरण	१८६
तालिका नं. १००:	सडक सुविधा पहुचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण	१८७
तालिका नं. १०१:	यातायात रुट तथा बसपार्कहरूको विवरण	१८९
तालिका नं. १०२:	टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्र सम्म लाग्ने अनुमानित समय	१९०
तालिका नं. १०३:	खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण	१९३
तालिका नं. १०४:	दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण	१९४
तालिका नं. १०५:	गाउँपालिकामा रहेका सञ्चारको विवरण	१९५
तालिका नं. १०६:	परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण	१९६
तालिका नं. १०७:	परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको वर्गीकरण	१९८
तालिका नं. १०८:	परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण	१९९
तालिका नं. १०९:	घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण	२००
तालिका नं. ११०:	परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको अवधिको आधारमा घरपरिवारको विवरण	२०२
तालिका नं. १११:	परिवारले बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा घरपरिवारको विवरण	२०३
तालिका नं. ११२:	कोठाको संख्याको आधारमा परिवारको विवरण	२०४
तालिका नं. ११३:	परिवारले प्रयोग गरेको कोठाको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण	२०५
तालिका नं. ११४:	घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण	२०६
तालिका नं. ११५:	घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण	२०७
तालिका नं. ११६:	कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण	२०९
तालिका नं. ११७:	सामुदायिक भवनहरूको विवरण	२१०
तालिका नं. ११८:	सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराहरूको विवरण	२१२
तालिका नं. ११९:	गाउँपालिकामा रहेका पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थल सम्बन्धी विवरण	२१२
तालिका नं. १२०:	शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण	२१३

खण्ड- १: भूमिका

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको बलिदानपूर्ण लामो संघर्षपछि नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था कायम भएको छ । विश्वभर विभिन्न देशहरूमा सफल अभ्यासमा आएको यो व्यवस्था नेपालमा नौलो भएकाले यसमा अभ्यस्त हुन केही समय अवश्य लाग्नेछ । संघीय शासन प्रणालीको सबल पक्ष भनेको जनता केन्द्रित शासन हो । नेपालको संघीय प्रणाली अर्न्तगत राज्यको संरचनालाई तीन तहमा विभाजन गरिएको छ । संघीय अर्थात् केन्द्रीय शासन, प्रादेशिक शासन बीचमा र तल्लो तहमा स्थानीय सरकार सरह नेपालको संविधानले स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय स्वायत्त सरकारको रूपमा स्थापित गरेको छ । संविधानको अनुसूची ८ को क्र.सं. ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन सम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई भएको उल्लेख छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) को च मा माथि उल्लेखित विषयलाई थप विस्तार गरिएको छ ।

तसर्थ संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँ/नगर वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि २०७५ अनुरूप नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकार प्रयोग गरी स्थानीय स्तरका विकासको योजना निर्माण, नीति निर्माण तथा स्थानीय सूचनाको प्रमुख श्रोतको रूपमा रहने यो वस्तुगत विवरणले गाउँपालिका/नगरपालिकालाई विकास र सम्वृद्धिको समुचित दिशातर्फ उन्मुख हुन सहयोग गर्ने विश्वासका साथ यो प्रतिवेदन तयार भएको छ ।

१.२ उद्देश्य

पार्श्वचित्र निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेकै गाउँपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको जानकारीहरूलाई सु-व्यवस्थित ढङ्गले अभिलेखिकरण गर्ने र ती तथ्याङ्क र सूचनाहरूलाई अध्यावधी गर्दै आवश्यक पर्दा सरोकारवालाहरूलाई सूचना उपलब्ध गराउनु हो । पार्श्वचित्रका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

- क) गाउँपालिकाको समग्र भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक पक्ष, सामाजिक पक्ष, प्राकृतिक सम्पदा तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बद्ध पक्षहरूको सूचना तथा तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्ने ।
- ख) गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह तथा संस्थागत संयन्त्रहरू बारेका सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गर्ने ।
- ग) गाउँपालिकाका सबल पक्षहरू, दुर्बल पक्षहरू, अवसरहरू चुनौती तथा संभावनाको विश्लेषण गर्ने ।
- घ) गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत आधार नक्शा तयार गर्ने ।
- ङ) गाउँपालिकाको समग्र जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने ।
- च) प्राप्त सूचनाहरूको वर्गीकरण गरी सुव्यवस्थित र सरल ढंगले सर्वसाधारणले बुझ्न सक्ने गरी विभिन्न खण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गर्ने ।
- छ) माथि उल्लेखित सम्पूर्ण विषयसँग सम्बन्धित एकमुष्ट तथ्याङ्कीय आधार तयार पार्ने ।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू

पृष्ठभूमिमा उल्लेख भएजस्तै गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका निम्न आधारहरू रहेका छन् ।

(क) वैधानिक आधार

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ लाई व्याख्या गर्न बनेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गरी अध्यावधिक गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरेकोले गाउँपालिकालाई पार्श्वचित्र तयार पार्ने आधार बनेको छ ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नीतिगत आधारहरू अन्तर्गत नेपाल सरकारले तयार पारेको समग्र योजनाहरू, नीतिहरू, प्रादेशिक नीतिहरू र यी नीतिहरूका आधारमा तयार भएका स्थानीय तहका नीतिहरूलाई कार्यान्वयन गर्न आधारभुतरूपमा आवश्यक तथ्याङ्कहरूको अनिवार्यता हुने भएकाले गाउँपालिकाको समग्र सूचनाहरू तयार पानुपर्ने नीतिगत आवश्यकता रहेको र सूचना व्यवस्थापनको नीतिगत व्यवस्था समेत रहेकाले सोका आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको हो ।

(ग) स्थानीय आवश्यकता

स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न तथा स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान गर्न वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान पश्चात विकास निर्माण नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू तय गर्न सकिन्छ । तसर्थ समग्र विकास प्रक्रियालाई अगाडि बढाउँदै स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको संगालोको ढुङ्कारो आवश्यकता रहने हुँदा यो नै वस्तुगत विवरण तयारीको अर्को महत्वपूर्ण आधार हो ।

यी बाहेक नेपालले पक्ष राष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका अन्तराष्ट्रिय सन्धि तथा सम्झौताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न समेत वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न जलवायू परिवर्तनका असरहरू न्यूनीकरण गर्न, मानव अधिकारको सुनिश्चितता गर्न, पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरी दिगो विकास गर्न तथ्यपरक सूचनाहरूको आवश्यकता पर्ने भएकाले यी आवश्यकताका आधारमा यो विवरण तयार पारिएको हो ।

१.४ तयारी प्रक्रिया (Methodology)

यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रको तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरू निम्नानुसार छन् –

- ✓ विशिष्टीकृत प्रश्नावली निर्माण गरी Android Apps द्वारा प्रत्येक घरपरिवारको जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक र भौतिक पक्षहरूको विवरण प्राप्त गर्न गणकहरू परिचालन गरी आवश्यक तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ यसमा गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ सबैवडाका अध्यक्ष तथा अन्य पदाधिकारीसँग प्रत्यक्ष अन्तरवाता विधि प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ घरधुरी सर्वेक्षण २०७६, विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको विश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरू, चित्रहरू तथा नक्साको प्रयोग गरी वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रूपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

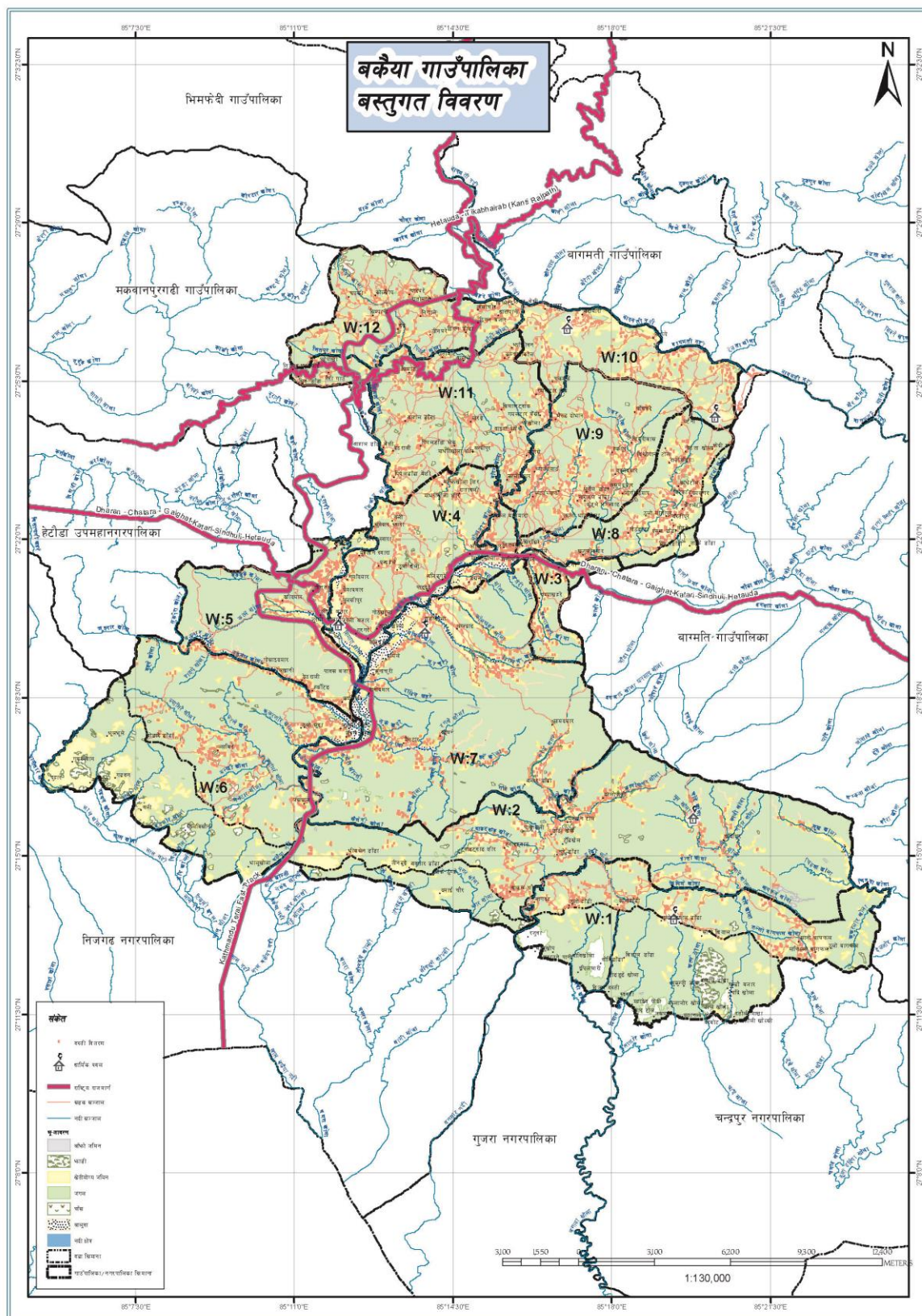
पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) तथा द्वितीय (Secondary) सूचना संकलन पद्धती उपयोग गरिएको छ। भू-उपयोग, सडकहरू र सो को गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता प्राथमिक तथ्याङ्कहरू, डिजिटल तथ्याङ्क (GIS Data), स्थलस्वरूप नक्शा, हवाई नक्शा, नापी नक्शा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरवार्ता गरी संकलन गरिएको छ। यसका साथै गाउँपालिका स्थिति विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, वृद्धिजीवीहरू उपलब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरूसँग छलफल एवं अन्तर्वार्ता गरी गाउँपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू माथि जानकारी लिइएको छ। गाउँपालिकाका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तै भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू गाउँपालिका कार्यालय लगायत गाउँपालिका स्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू विभाग तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ।

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले निर्धारण गरेबमोजिम गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाइएको छ। गाउँपालिकाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरू, सम्बन्धित गाउँपालिका आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ। पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले बकैया गाउँपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रूपमा दिन्छ। अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ। तैपनि स्रोत, साधन तथा सूचना व्यवस्थापनका सिमितताका कारण अपेक्षित सम्पूर्ण सूचनाहरू प्राप्त हुन सकेको छैन। तथापि अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसारका तथ्याङ्क भने समावेश गरिएको छ।

खण्ड- २: गाउँपालिकाको चिनारी (भौतिक तथा समग्र चरित्र)

२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सिमाना तथा प्रशासनिक विभाजन

नक्सा नं. १ : गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति चित्रण

२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना

बकैया गाउँपालिका नेपालको पछिल्लो प्रशासनिक विभाजन अनुसार प्रदेश नं. ३ को मकवानपुर जिल्लामा पर्दछ। बकैया गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले ८५°५'२६" देखि ८५°२४'५" पूर्वी देशान्तर र २७°११'१२" देखि २७°२८'३१" उत्तरी अक्षांशमा अवस्थित रहेको छ। यो गाउँपालिकामा समुद्री सतहवाट २०० मिटरदेखि २१०० मिटरको उचाई सम्मको विविधता रहेको छ। ४६० वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस बकैया गाउँपालिकाको पूर्वमा बागमती गाउँपालिका, पश्चिममा हेटौँडा उपमहानगरपालिका र मकवानपुरगढी गाउँपालिका, उत्तरमा ललितपुर जिल्ला र भीमफेदी गाउँपालिका तथा दक्षिणमा रौतहट र बारा जिल्ला पर्दछन्।

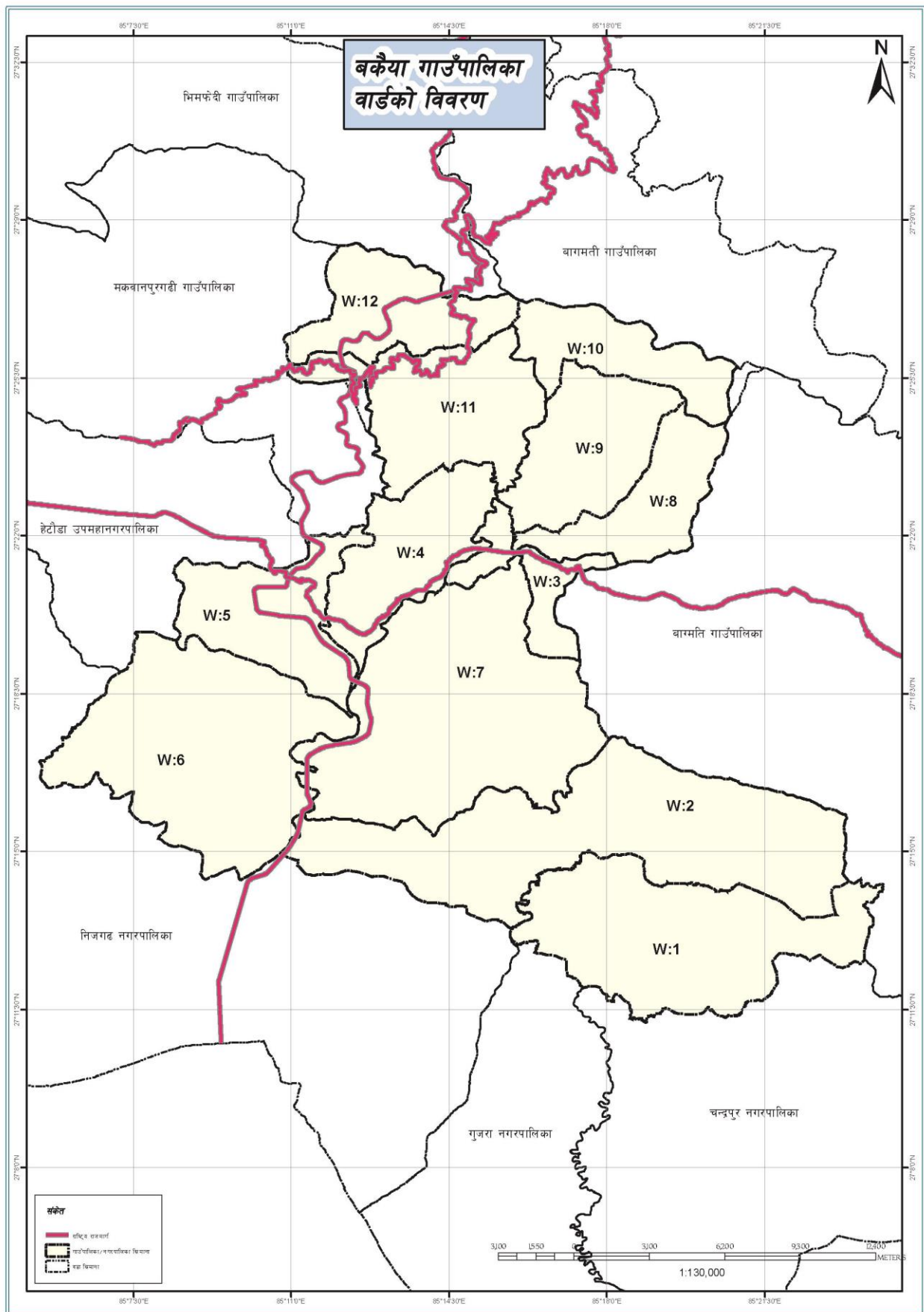
२.१.२ प्रशासनिक विभाजन

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार गरेको नमुना बमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले मिति २०७३ पुस २२ मा पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार तत्कालीन संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रीको संयोजकत्वमा गठित समितिले मिति २०७३/११/२० मा पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२२ मा देहायबमोजिम साविकका धियाल, छतिवन, शिखरपुर, मन्थली र ठिंगन गा.वि.स.लाई समेटेर १२ वटा वडाहरू कायम गरी यो गाउँपालिकाको निर्माण गरिएको हो। हाल बकैया गाउँपालिकाको संरचना यस प्रकार रहेको छ।

तालिका नं. १: बकैया गाउँपालिकाको वडा विभाजन

हाल कायम गरिएका वडा नं.	समावेश भएका सविक गा.वि.स.हरू	समावेश भएका साविकका वडा	क्षेत्रफल
१	धियाल	१, ५, ६	५३.६८
२	धियाल	२-४, ७-९	७७.५९
३	छतिवन	१, २	११.३८
४	छतिवन	३, ५, ६	२६.३८
५	छतिवन	७, ८	२६.९२
६	छतिवन	९	६४.३१
७	छतिवन	४	७४.६७
८	शिखरपुर	१-४, ९	२०.२६
९	शिखरपुर	५-८	२७.२२
१०	मन्थली	१-९	१९.७७
११	ठिंगन	१, २, ५	३४.३५
१२	ठिंगन	३, ४, ६-९	२३.४७

स्रोत : बकैया गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

नक्सा नं. २ : गाउँपालिकाको वडा विभाजन

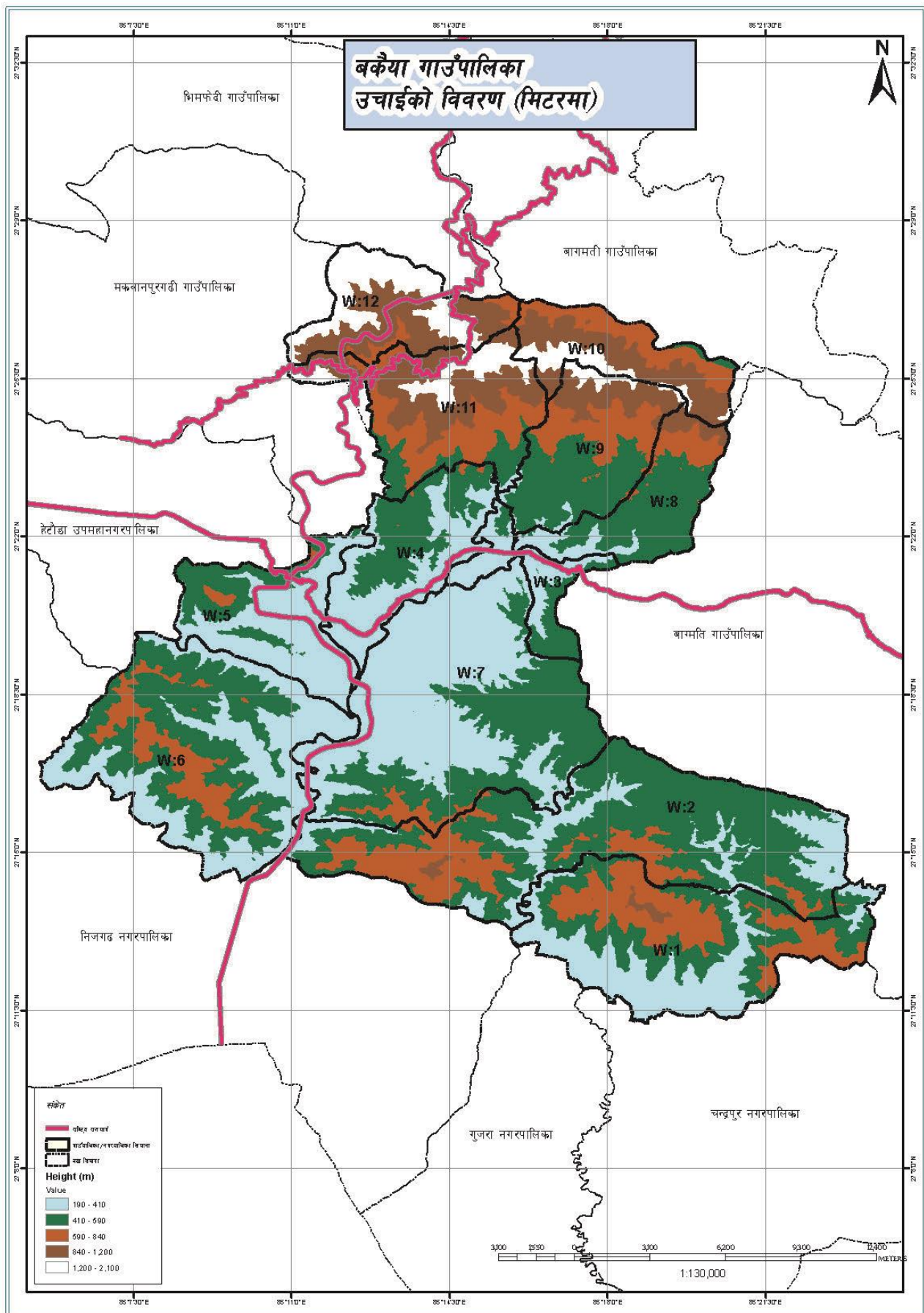
२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण

बकैया गाउँपालिकाको नाम यस क्षेत्रको नदी “बकैया” को नामबाट नामाकरण गरिएको हो । यस बकैया नदी गाउँपालिकाको साविकको शिखरपुर गाविस (हालको वडा नं. ८ र ९) उद्गम भएर गाउँपालिकाको वडा नं. ८, ९, ३, ७, ६ हुँदै वडा नं. २ भएर बग्दछ । मुहान भएको ठाउँमा यसलाई “देउता खोला” समेत भनेर चिनिन्छ । ठिंगनदेखि वडा नं. ११, ५, ४ हुँदै आउने सिमात खोला तथा सुकौरा खोला यसै बकैयामा मिसिन्छन् । बारा जिल्लामा पुगेपछि यस खोलामा लाल खोला मिसिएपछि लालबकैयाको रूपमा चिनिन्छ । विश्वका ठूलूला सभ्यताहरू नदी किनारमै विकसित भएको पाइन्छ । नदी सभ्यतासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने भएकाले बकैया गाउँपालिकामा यस नदीको उच्च महत्व छ । अतः यस गाउँपालिकाको नामाकरण नदीको नामबाट हुनु युक्ति संगत देखिन्छ ।

२.३ धरातलीय अवस्था (भू-क्षेत्रको प्रकृति भिरालोपन तथा उचाइ, मोहडा)

गाउँपालिकाको भौतिक अवस्थाको विवरण तयार पार्दा यहाँको धरातलीय अवस्थाका बारेमा उल्लेख गर्नु अनिवार्य हुन्छ । क्षेत्रफलका हिसाबले सानो भएता पनि नेपाल धरातलीय विविधताका हिसाबले विश्वमै सम्पन्न मानिन्छ । विशेषतः भौगर्भिक प्रक्रियाका दौरान पछिल्लो समयमा निर्माण भएको महालङ्गुर हिमश्रृङ्खला निर्माण हुँदा तिब्बतियन भू-खण्ड र भारतीय उपहाद्विपको एक आपसमा टकराव हुँदा यी दुई भू-खण्डका बीचमा रहेको टेथिस सागरको अस्तित्व समाप्त भई उच्च हिमालय पर्वत, मध्यम महाभारत पर्वत श्रृङ्खला तथा होचा चुरे पर्वत श्रृङ्खला र सबैभन्दा दक्षिण भेगमा फैलिएको विशाल गंगाको मैदानको अंशको रूपमा रहेको तराई भू-भाग मिलेर समग्र देशको भू-सतह निर्माण भएको छ । यो भू-धरातलको वस्तुगत चरित्रहरू मध्ये एक वा अर्को प्रकारको भू-धरातलको प्रधानता हाम्रा गाउँपालिका वा नगरपालिकामा रहेको पाइन्छ ।

भू-धरातलीय स्वरूपले विकास निर्माणमा अहम् भूमिका खेल्दछ । भू-धरातलको विवरण अन्तर्गत विशेषतः भिरालोपन, मोहडा, उचाई, भू-आवरण, माटोको बनावट जस्ता आधारभूत पक्षहरू पर्दछन् ।

नक्सा नं. ३ : गाउँपालिकाको उचाईको विवरण

२.४ भू-उपयोगको विवरण

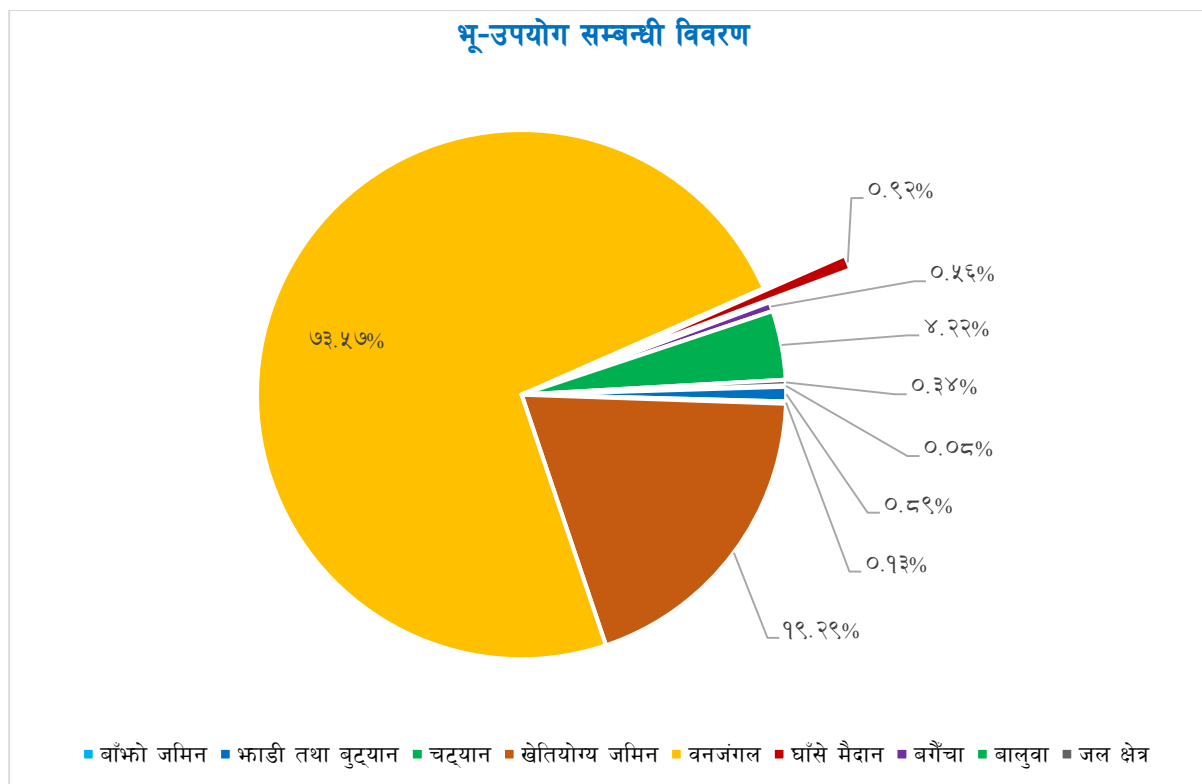
मानव जातिको सृष्टि र जनजीवन भू-धरातलमा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरूको उपयोगका आधारमा अडेको छ । मानवीय अस्तित्व भित्रका समग्र मानवीय गतिविधिहरू उसले उपयोग गर्ने जमिन तथा जमिनमा उपलब्ध श्रोतहरूमा पूर्णतः निर्भर गर्दछ । तसर्थ भू-आवरण अन्तर्गत मानिसले उपयोगमा ल्याउने वन क्षेत्र, खेतीयोग्य जमिन, जल, बालुवा, हिमाल, पहाड आदिको तथ्याङ्कलाई भू-उपयोग अन्तर्गत उल्लेख गरिएको छ । बकैया गाउँपालिकाको भू-उपयोगसम्बन्धी विवरण निम्न अनुसार उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २: गाउँपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण

जमिनको किसिम	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.मा)	प्रतिशत
बाँझो जमिन	०.३९	०.०८
भाडी तथा बुट्यान	४.१०	०.८९
चट्यान	०.६१	०.१३
खेतीयोग्य जमिन	८८.७३	१९.२९
वनजंगल	३३८.४०	७३.५६
घाँसे मैदान	४.२१	०.९२
बगैँचा	२.५९	०.५६
बालुवा	१९.४२	४.२२
जल क्षेत्र	१.५७	०.३४
जम्मा	४६०.००	१००.००

यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगलाई हेर्दा ७३.५३ प्रतिशत अर्थात सबैभन्दा धेरै वन क्षेत्रले ओगटेको छ भने दोस्रोमा १९.२९ प्रतिशत मा खेतीयोग्य जमिन रहेको छ । कुनैपनि स्थानको समग्र भू-आवरण मध्ये ४० प्रतिशत भन्दा बढी वन क्षेत्र हुनु वातावरणीय सन्तुलनका हिसावले सुखद विषय हो । यद्यपी सो वनको पूर्ण सदुपयोग र वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुनु भने अनिवार्य छ । उपलब्ध जमिन मध्य खेतीयोग्य जमिनको अंश समेत राम्रो रहेको छ । सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनका वैज्ञानिक कृषि प्रणाली अवलम्बन गर्न सके उत्पादनको समेत राम्रो सम्भावना देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको भू-उपयोगको अर्को उल्लेखनीय पक्ष भनेको यहाँको भाडी, बुट्यान तथा खेर गैरहको जमिनले ओगटेको भू-भागको अंश हो । अर्थात सो भू-भागले कूल भू-भागको ०.९७ प्रतिशत ओगटेको छ । जटिल पहाडी भू-खण्डका तथा जमिनको वैज्ञानिक व्यवस्थापनका अभावका कारण यस प्रकारको भू-भाग बढी देखिन्छ । यसको समयमै सदुपयोग गर्नु श्रेयस्कर देखिन्छ । बालुवा र वगर क्षेत्र ४.२२ प्रतिशत साथै जलक्षेत्रले ओगटेको भू-भाग निकै कम अर्थात ०.३४ प्रतिशत मात्र देखिन्छ ।

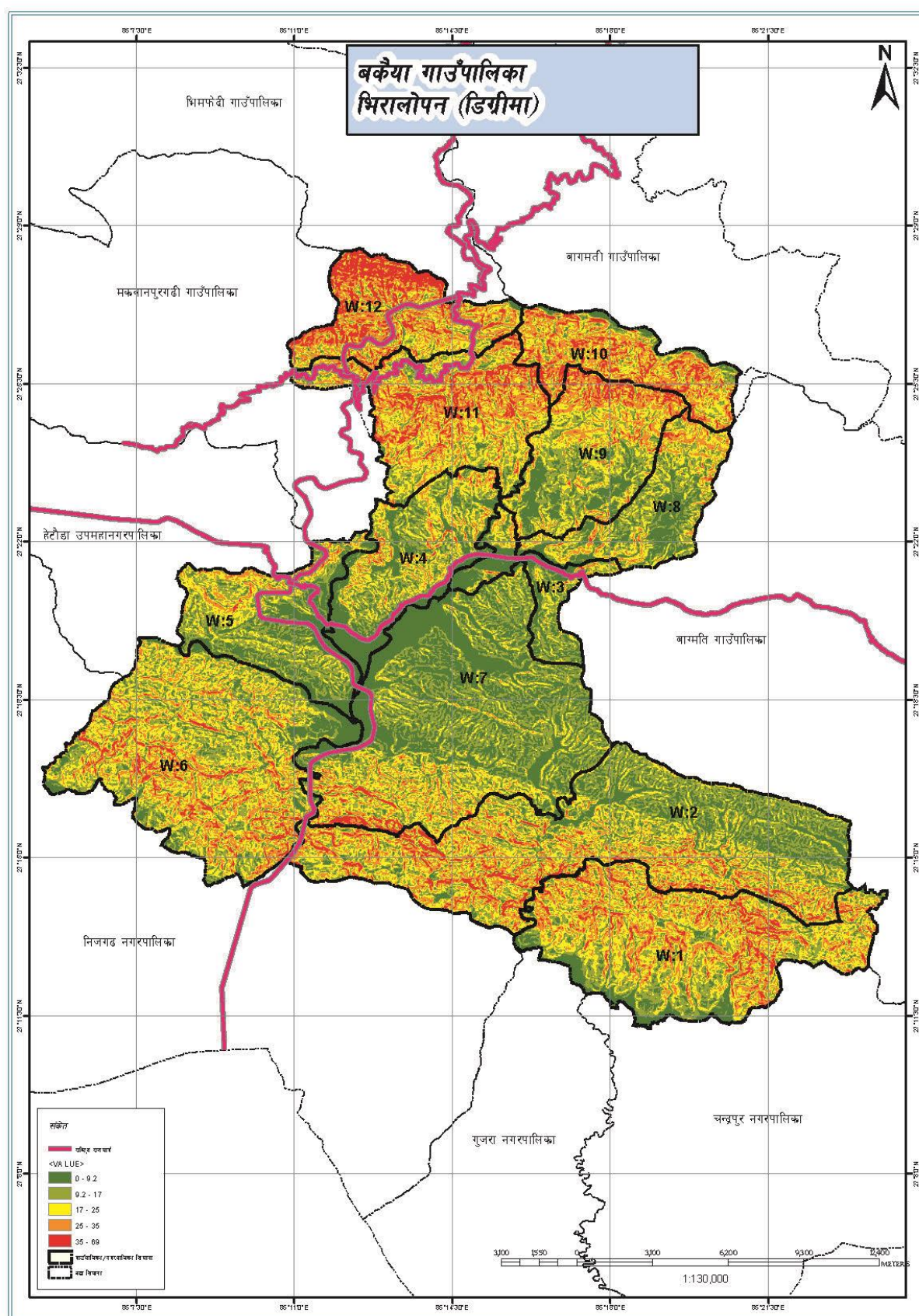
भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण

२.५ माटोको बनावट

बकैया गाउँपालिकाको भौगर्भिक संरचना महालङ्गुर हिमश्रृङ्खला (क्रिष्टलाइन) निर्माण हुँदाको बखत भएको हो । यद्यपि धरातलीय Profile हेर्दा माटो र चट्टानहरू मा विविधता रहेको पाइन्छ । यसको कारण भू-धरातलमा निरन्तर भईरहने प्राकृतिक प्रक्रियाहरू (Natural Phenomena) जस्तै मौसम तथा ऋतु परिवर्तन, भू-क्षय, वायुमण्डलीय चापको प्रभाव, वर्षा, शीत, हिमपात, भुकम्प, जलवायु परिवर्तन, सामान्य हावाहुरी, पहिरो आदि हुन् । यसर्थ गाउँपालिकाको उत्तरी खण्डको माटो र चट्टान सामान्यतः नेपालको मध्य पहाडी श्रृङ्खला अन्तर्गत पाइने आग्नेय चट्टान (Igneous Rock) तथा पत्रे चट्टानको मिश्रण र तिनीहरूमा भौतिक र रसायनिक परिवर्तन हुँदै जाँदा बन्ने परिवर्तित चट्टान (Metamorphic Rock) को समिश्रणको रूपमा रहेको छ । गाउँपालिकाको दक्षिणतर्फ भने युगौंदेखि हिमालय पर्वतमा उत्पत्ति भई हजारौं शाखा र प्रशाखा नदीहरू लाई समेटेर निर्माण भएको विशाल गंगा नदीको निरन्तर बहावको परिमाण स्वरूप बनेको गंगाको विशाल समथर फाँटको एक अति निम्न अंशको रूपमा यो गाउँपालिकाको दक्षिणी भू-भाग रहेको छ । यसरी गंगाको फाँटको रूपमा रहेको यहाँको माटो मुख्यतया पाँगो मिश्रित मलिलो रहेको छ । खोलानालाको प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा रहेको माटोमा बालुवाको मात्रा बढी छ भने केही भित्री भागमा चिम्टाइलो र दोमट माटोमा प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा पाइन्छ । यसरी प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा भने निरन्तर खेती भैरहेको क्षेत्रमा केही बढी छ भने बाँझो क्षेत्रमा क्रमशः घटिरहेको पाइन्छ । यो गाउँपालिकाको टार र बेसीमा रहेको माटो उर्वर र खेतीयोग्य माटोमा पर्दछ ।

२.६ भू-क्षेत्रको बर्गीकरण

नक्सा नं. ४ : गाउँपालिकाको भिरालोपना

बकैया गाउँपालिकाको भूमिलाई भू-बनौट, प्रणाली, तथा भू-स्खलनजस्ता प्रवृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको वर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degradation) क्रममा राखिएको छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भू-बनौटअनुसार फरक पर्दै जान्छ। त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics) का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन विश्लेषण गरिएको छ। बकैया गाउँपालिकामा भूमिलाई भू-बनौट, पारिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलनजस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा गाउँपालिकाको जमिनमा न्यूनतम ०.०२ डिग्री देखि अधिकतम ६८ डिग्री सम्मको भिरालोपन देखिन्छ। जसलाई नक्सामा उल्लेख गरिएको छ।

क) Slope 1°-5° (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रो हुने कान्छा बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराई पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्धभूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गराहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ। माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।

यस वर्गको जमिनमा परम्परागत, मध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनगो फाइदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको छ भने मोटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ। सिंचाइ भएमा हिउँदै एवं वर्षे बाली पनि लगाउन सकिन्छ।

ख) Slope 5°-30° (माटोको गहिराई ५०-१०० से.मी. भएको, पानीको निकास राम्रो हुने, कान्छा बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

५°-३०° स्लोप रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मी. देखि १०० से.मी. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ। यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रवृत्तिहरू सामान्यरूपमा देखा परिरहन्छन्। त्यसैले जमिनलाई सामान्यरूपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता प्रवृत्तिमा भन् वृद्धि हुने हुन्छ। वन, वनस्पतिका लागि यो जमिन त्यति सहज हुँदैन। गाईबस्तुको आवत-जावतबाट भू-क्षयीकरणमा वृद्धि हुने हुनाले चरन विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन। तर, पालैपालो निश्चित स्थानहरूमा गाईबस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पनि पुऱ्याउन सक्दछ।

यस प्रकारको जमिनमा विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गराहरू बनाउन अनिवार्य हुन्छ। यसमा खेतीका परम्परागत र मध्यमस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ। यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा माटोको भौतिक गुणहरूसँग व्यवस्थापन सिपको सम्मिश्रणले मुख्य भूमिका खेलेको हुन्छ। सिंचाइको प्रयोग नियमित रूपमा पहिलेदेखि नै भइरहेको खण्डमा सिंचाइ गर्दा भू-क्षयको समस्या आउँदैन, तर नयाँ सिंचाइ प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा सावधानी अपनाउनु पर्दछ। एक्कासी बढी सिंचाइ भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ।

ग) Slope 30°–40° माटोको गहिराई २० से.मी. मात्र भएको, पानीको निकाससहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मी.) भन्दा बढी भएको, काठ दाउरा उत्पादन गर्न उपयुक्त।

माटोको पत्र २० से.मि. मात्र गहिराई भएको पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मि.) भन्दा बढी भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको ज्यादा भिरालोपन भएको जग्गामा गरा बनाएर खेती गर्नु फाइदाजनक देखिँदैन। यस प्रकारको जमिनमा वर्षाको पानीबाट छिटो खोल्सीहरू बग्ने वा बाढीले क्षती पुऱ्याउने ठूलो सम्भावना रहन्छ। यस प्रकारको जमिनमा बनस्पतीहरू लगाउन, उपयुक्त देखिन्छ। यहाँ काठ र इन्धनका लागि वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गर्नु उपयुक्त हुनेछ। पहिरो जाने वा बाढीबाट क्षति हुने प्रवृत्ति यस प्रकारको जमिनका सामान्य लक्षण हुन्।

यस्तो क्षेत्रमा जङ्गलको विकास गरी इन्धन, पशु आहार तथा काठ उत्पादन गर्न सकिन्छ। जङ्गल फडानी भएको छ भने पनि यस्तो क्षेत्रमा या त बोटविरुवालाई पुनः हुर्काउन सकिन्छ या त वृक्षारोपण गर्न सकिन्छ। यस वर्गमा पर्ने जमिनहरूमा गाईबस्तुलाई चराउने चलन कडाइका साथ नियन्त्रण गर्नुपर्छ। यदि इन्धन, पशु, आहार तथा चरनको लागि उपयोग गर्ने हो भने पनि वार्षिक उपयोगले भविष्यको उत्पादकत्वलाई जोखिममा पार्ने खालको हुनु हुँदैन। यस प्रकारको क्षेत्रमा यस्तो वन पैदावार उपयोग गर्ने तरिका, स्थान र पहुँचको लागि सडक विस्तारका र सुरक्षित योजना बनाउनु पर्दछ। यस्तो जमिन खेतीको लागि उपयुक्त हुँदैन।

घ) Slope > 40° माटोको गहिराई २० से.मी. भन्दा कम भएको, भू-क्षय भइरहने पुनरुत्पादनको संभावना कम भएको

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो पत्र (तह) २० से.मि. भन्दा कम भएको वा जस्तोसुकै भिरालोपन भए पनि वर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरू सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको जमिन अति नै कमजोर, भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भएको तथा पुनर्निर्माण र पुनर्स्थापीकरणको सम्भावना पनि अत्यन्त कम भएको कारण अन्न एवं वनस्पति खेतीका लागि अनुपयुक्त मानिन्छ।

यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट-विरुवा लगाएर हराभरा बनाइराख्नु पर्छ, किनभने माथि उल्लेख गरिए भैं एकातिर यस्तो जमिनमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तीव्र रहेको हुन्छ भने अर्कातिर एक पटक भू-स्खलन भइसकेको क्षेत्रलाई पुनः अधिग्रहण (reclaim) गर्न असम्भव नै हुन्छ। उच्च भू-भागमा माटोको तापक्रम कम रहने भएबाट तथा भिरालोपन भएबाट माटो सजिलैसँग बग्दछ।

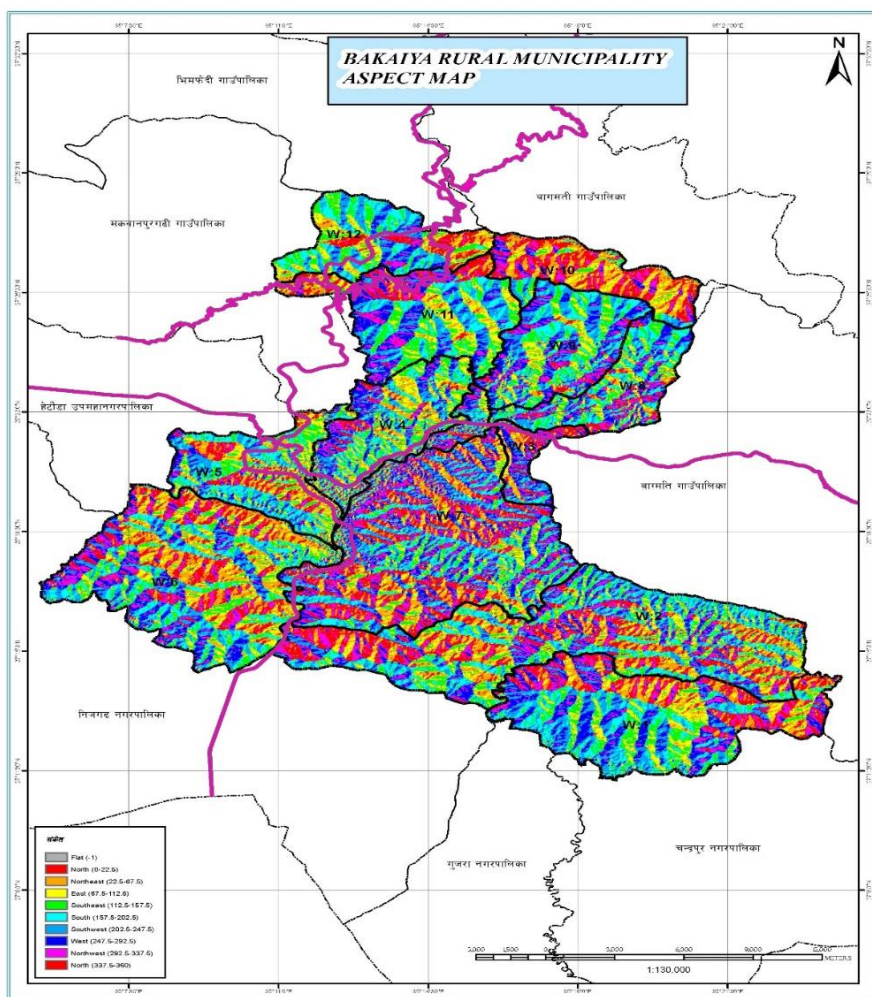
२.७ जमिनको मोहडा (Aspect)

सामान्यतया भिरालोपनमा विषमता हुँदा जमिनको मोहडामा समेत विषमता हुन्छ। यद्यपि मोहडाको हिसाबले हेर्दा पूर्वी मोहडा, दक्षिण पूर्वी मोहडा, दक्षिण मोहडा, दक्षिण पश्चिम मोहडा, पश्चिमी मोहडा भएको क्षेत्र ६४.७९ प्रतिशत भएकोले गाउँपालिकामा जलवायुगत विविधता पाउनुका साथै यहाँको जमिन कृषि, उद्योग, बसोबास तथा अन्य विकासका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न निकै सहज देखिन्छ। उत्तरी मोहडा ६.८७ प्रतिशत हुनुले यहाँको जमिन कृषि तथा बसोबासका लागि निकै कठिन देखिन्छ। करिब ०.०४ प्रतिशत जमिन समथर भएकोले खेतीपातीको लागि अब्बल छ। थप तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३: जमिनको मोहडाको विवरण

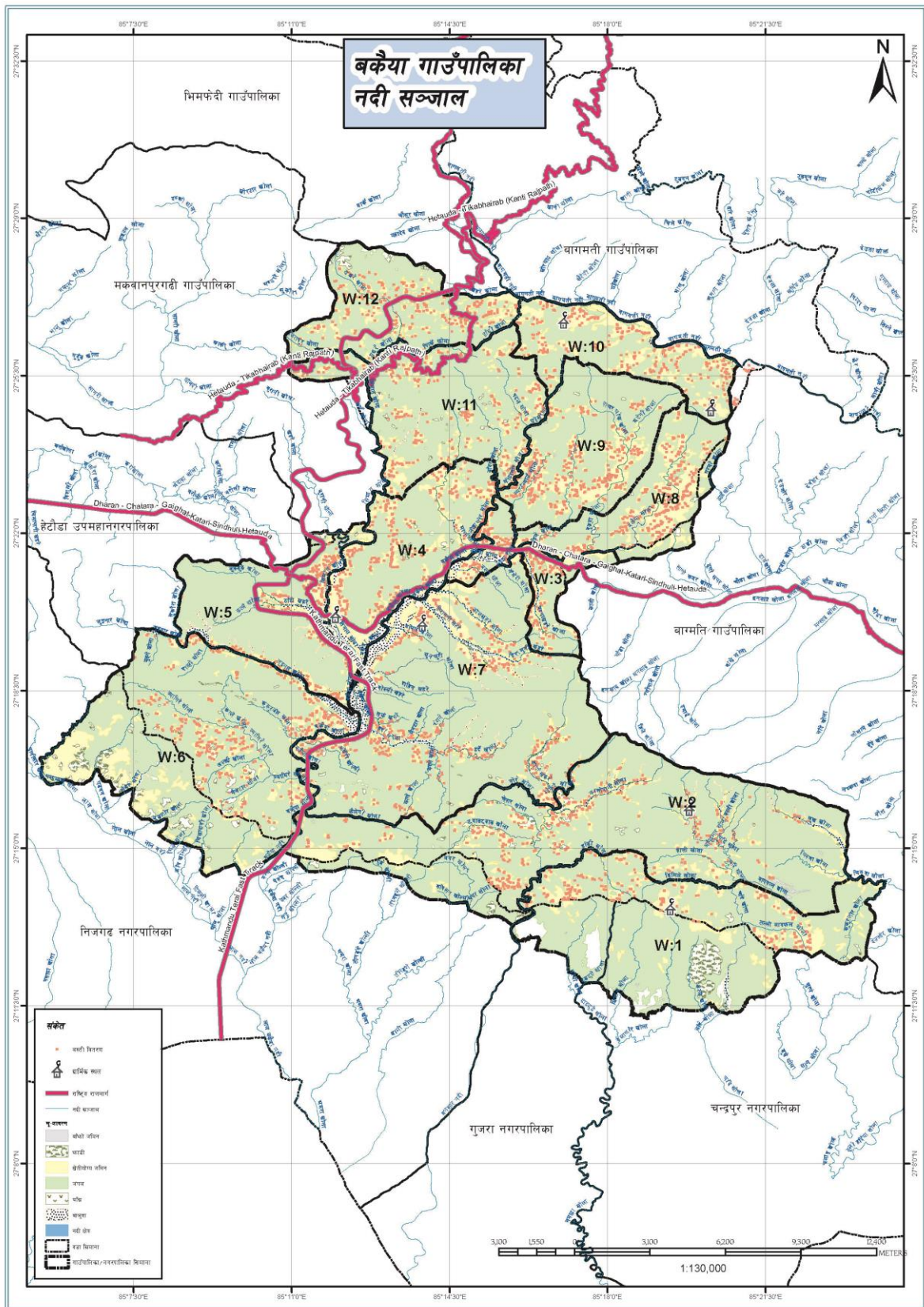
क्र.स.	जमिनको मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
१	समथर मोहडा	०.१७	०.०४
२	उत्तर मोहडा	३१.६१	६.८७
३	उत्तर पूर्वी मोहडा	५३.३४	११.६०
४	पूर्व मोहडा	५१.४९	११.२०
५	दक्षिण पूर्वी मोहडा	५८.४६	१२.७१
६	दक्षिण मोहडा	६४.२२	१३.९६
७	दक्षिण पश्चिम मोहडा	६५.९७	१४.३४
८	पश्चिम मोहडा	५७.८५	१२.५८
९	उत्तर पश्चिम मोहडा	४९.२१	१०.७०
१०	उत्तर मोहडा	२७.६१	६.००
	जम्मा	४५९.९३	१००.००

स्रोत नक्सा, २०७६

नक्सा नं. ५ : गाउँपालिकाको जमिनको मोहडाको विवरण

२.८ मुख्य प्राकृतिक सम्पदा (नदी, खोला, ताल, हिमाल, खानीखनिज, खेतीयोग्य जमिन वनजंगल, निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, जलाधार सिमसार)

नक्सा नं. ६ : गाउँपालिकाको नदी सञ्जाल

हरेक क्षेत्रको विकासको प्रमुख आधार नै त्यहाँ उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरू हुन् । प्राकृतिक सम्पदा अन्तर्गत स्थानीय स्तरमा उपलब्ध जमिन, वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जडिबुटी, खानी तथा खनिज, नदी, खोला, ताल, हिमाल, भरना, जलाधार क्षेत्र, सिमसार, निकुञ्ज, आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्र आदि पर्दछन् । यी प्राकृतिक सम्पदाहरूको दिगो र विवेकपूर्ण सदुपयोग गरेर मात्र हामी सम्वृद्ध बन्न सक्छौं ।

२.९ साँस्कृतिक विशेषताहरू

मानवीय चालचलन, भाषा, व्यवहार तथा जनजीवन निश्चित परम्पराबाट अमूर्त हिसाबले निर्देशित हुन्छ । दैनिक व्यवहारहरू सञ्चालन गर्न मानिस, परिवार र समाजको स्वरूपमा बाँधिएको हुन्छ । विवाह, परम्पराले नाता सम्बन्ध, स्थापित गर्दछ र यसले परिवारको शृजना हुन्छ । जन्म, मृत्यु, विवाह, खानपान, भेषभुषा, चाडपर्व, भाषा, रहनसहन आदि सबै साँस्कृतिक विशेषताहरू भित्र पर्दछन् । यी सभ्यता र संस्कृतिका आयामहरू मानिसको पहिचानका प्रमुख पक्षहरू हुन् । साँस्कृतिक गतिविधिहरूले मानिसलाई परिस्कृत जीवन जिउन मद्दत पुऱ्याउँछ । यसले समाजलाई संगठित र गतिशील तुल्याउँछ ।

गाउँपालिकामा करिब ७३ प्रतिशत बौद्ध धर्वालम्बीको बसोबास भएको तथा करिब ७० प्रतिशत तामाङ जातिको बसोबास भएपनि यहाँ मुख्य मनाइने पर्व बडादशैं, तिहार पछि सोनाम ल्होसार, बुद्धपूर्णिमा, उधौली, उभौली, ठूलो एकादशी, फागु पूर्णिमा, क्रिसमस मनाइन्छ । साउने संक्रान्ति, नागपञ्चमी, ऋषितर्पणी पूर्णिमा, माघे संक्रान्ति, रामनवमी, ठूलो एकादशी, नेवार समुदायको सठी, म्ह पुजा आदि विशेष महत्वकासाथ यहाँका जनमानसले मनाउने मुख्य पर्वहरू हुन् । हिन्दू धर्मावलम्बीले मनाउने प्रमुख संस्कार कुल पुजा, गोठ पुजा, ब्रतबन्ध, विवाह, काजक्रिया, वार्षिक काम, न्वारन, तिथी श्राद्ध, सोह्रश्राद्ध, औंशी, पूर्णिमा, संक्रान्ति, मसान्त, सत्यनारायणको पुजा, एकाह, होमहोमादी, यज्ञ, सप्ताह, रुद्रीपाठ, मलमास, सूर्य ग्रहण, चन्द्र ग्रहण, आदि रहेका छन् ।

परम्परागत संस्कृतिमा आधारित असारे गीत, तीज गीत, भ्याउरे भाका र दोहोरी गीत, देउसी, एकादशी मेला आदि यस गाउँपालिकामा लोकप्रिय छन् ।

यस बकैया गाउँपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरू छन् । यहाँको परम्परागत भेषभूषालाई हेर्दा महिलाले फरिया, चोलो तथा पुरुषले कमिज सुरुवाल लगाउँछन् । क्षेत्री, बाहुन, कामी, दमाई आदि पुरुषले कमिज-सुरुवाल, दौरा-सुरुवाल लगाउँछन् भने तामाङहरूले चौबन्दी चोलो, लुङ्गी, कम्मरमा पटुकी बाँध्ने गर्दछन् । तर आधुनिक समयमा सबै जातजातिका युवा, युवतीहरू क्रमशः पैन्ट, शर्ट, टिसर्ट साडी ब्लाउज, कुर्ता-सलवार नै लगाउन रुचाउँछन् ।

२.१० विकासका मुख्य सम्भावनाहरू

हरेक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ । कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्यधिक हुन्छ । कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थानमा सुख्खा क्षेत्रको रूपमा रहेका हुन्छन् । तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायीकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ भने वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन क्षेत्र अत्याधिक भएको स्थानीय तहलाई सम्वृद्ध बनाउन सकिन्छ । उपलब्ध श्रोत र साधनका आधारमा गाउँपालिकाको संभावनाहरू उजागर गर्न सकिन्छ ।

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भन्नाले वनजंगलाई वालीनाली सरह हेरचाह र सुधार संभार गर्ने भन्ने बुझिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, पशुपालन तथा साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन् । साथै गाउँपालिकाको विभिन्न स्थानमा पार्क, उद्यान तथा गुम्बा एवं स्तुपाको निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ ।

समग्रमा यस गाउँपालिका क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या उच्च रहेको छ । गाउँपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी वाली, फलफूल, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ । आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन । जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरण, आधुनीकिकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ ।

गाउँपालिकामा रहेको उर्वर भूमिमा आधुनिक कृषि प्रणालीको अभावले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको पूर्ण सदुपयोग हुन सकेको छैन भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ति क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ । जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ती बढाई दिगो विकासको धारणा अनुरूप काम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस गाउँपालिकालाई बस्न लायक ठाउँको रूपमा विकसित गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपन्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुग्ध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/ कोल्ड स्टोर, मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ । जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारी श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा केहि खोलाहरू भएको र थप केही संभाव्य ठाउँहरूमा पोखरी तथा कृत्रिम ताल निर्माण गरी यस क्षेत्रको हावापानीमा हुने जातका माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र गाउँपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ ।

गाउँपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जडिबुटी खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नति गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

ऐतिहासिक आम्बास गढी क्षेत्रको पुरातात्विक महत्वको प्रचार प्रसार गरी सो क्षेत्रलाई ऐतिहासिक मकवानपुरगढी देखि पदमार्गको निर्माण गर्न सकेमा आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकलाई आकर्षित गर्न सकिने देखिन्छ ।

युवा जनशक्तिको बाहुल्यता रहेकोले युवाशिक्षित सिपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्न सकेमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा ठुलो योगदान पुऱ्याउने निश्चित प्रायः छ ।

यस बकैया गाउँपालिकाको सामाजिक तथा भौतिक विकासका लागि विद्यमान समस्या चुनौती र सम्भावनाहरू निम्न बुँदामा संक्षेपीकरण गर्न सकिन्छ ।

क) अवसर र सम्भावनाहरू

- राष्ट्रिय गौरवको आयोजना काठमाडौँ-तराई-मधेश द्रुतमार्गको करिब ३० किमि लामो भाग यसै गाउँपालिकामा पर्ने ।
- हेटौडा-चतरा-धरान मदनभण्डारी लोकमार्ग तथा हेटौडा-काठमाडौँ कान्ती लोकमार्गले छोएको ।
- प्रदेश अस्थायी मुकाम तथा औद्योगिक नगरी हेटौडाबाट एकदम नजिकको दुरीमा रहेको ।
- उर्वर कृषि जमिन, नदी नाला प्रचुर वनजंगल र जैविक विविधताजस्ता प्राकृतिक सम्पदाको यथेष्ट उपलब्धता देखिन्छ ।
- यस गाउँपालिका क्षेत्रमा थप औद्योगिक विस्तारका लागि हाल वडा नं. ५ तिनतलेमा सिरन्ज उद्योग निर्माण गर्ने तयारीमा रहेको ।
- चुनढुंगा खानी, ढुंगा, बालुवा, तथा गिट्टी प्रचुरमात्रामा रहेको छ । जसको उचित उपयोग गर्न सकेमा आन्तरिक आम्दानीमा वृद्धि हुन गई समग्र गाउँपालिकाको विकासमा टेवा पुग्ने ।
- शिक्षित मानवीय श्रोतमा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ ।
- युवा जनसमुदायको बाहुल्यता देखिन्छ ।

ख) चुनौती र समस्याहरू

- गाउँपालिकाको क्षेत्र भित्र आवश्यक रोजगारमुलक उद्योगधन्दा, कलकारखाना पर्याप्तता नहुनु ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा खानेपानी उचित व्यवस्थापन हुन नसक्नु ।
- गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका अधिकांश सडकहरू धुले सडककै अवस्था हुनुले बाह्रै महिना सवारी चल्न सक्ने अवस्थामा नहुनु ।
- कृषियोग्य भूमि भए तापनि व्यवसायिक खेतीको विकासमा कमी हुनु ।
- आयश्रोतको कमीले गाउँपालिकाको स्तरीय विकास प्रकृत्यामा समस्या उत्पन्न हुनु ।
- योजनाबद्ध बस्ती विकासको अभाव ।
- कृषिका लागि पर्याप्त मात्रामा सिंचाई नहुनु र भएका सिंचाई आयोजनाहरूमा पनि धेरैमा बाह्रै महिना सिंचाई नहुनु ।
- परम्परागत कृषि प्रणालीमा निर्भर हुनु ।
- योजनाबद्ध बस्ती विकासको अभाव ।
- वातावरण संरक्षणको ठोस कार्यक्रमको अभाव ।

२.११ गाउँपालिकाको अन्तर नगर/गाउँपालिका सम्बन्ध

स्थानीय तह (पालिकाहरू) बीचमा कुनै न कुनै रूपमा एक आपसमा सम्बन्ध रहेको हुन्छ। सम्बन्धको प्रकृति र दुरी नगर तथा गाउँपालिकाहरूका बीच फरक-फरक हुन सक्छ। मानव विकासको निम्ति विभिन्न स्थानहरूमा आवत जावत गर्नु पर्ने, उपलब्ध स्रोत र साधनको परिचालन गर्ने क्रममा एक गाउँ तथा नगरपालिकाले अर्को गाउँ तथा नगरपालिकामा निर्भर रहनु पर्ने हुन्छ। ती अन्तरनिर्भरताका मुख्य क्षेत्रहरू, यातायात, बसाइँसराइ, कृषि तथा पशु बजार, वन पैदावार, पर्यटन, रोजगारी, प्राकृतिक स्रोत उपयोग एवम् व्यवस्थापन, शिक्षा, स्वास्थ्य आदि हुन्।

साथै, यस गाउँपालिकाको छिमेकी गाउँपालिका/नगरपालिका तथा जिल्ला समन्वय समिति जस्ता सरकारी निकायहरूसँग राम्रो सम्बन्ध रहेको छ। फलतः यस क्षेत्रको विकासात्मक कृयाकलापको सञ्चालनमा समन्वय गर्ने गरिएको छ। त्यसैगरी विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थासँग समेत राम्रो सम्बन्ध रहेको छ।

खण्ड- ३: जनसांख्यिक विवरण

३.१ जनसंख्याको विवरण

कुन पनि स्थानको जनसंख्या, विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरूको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै गाउँपालिकास्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ । यहाँ गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६ बाट प्राप्त नतिजाको आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

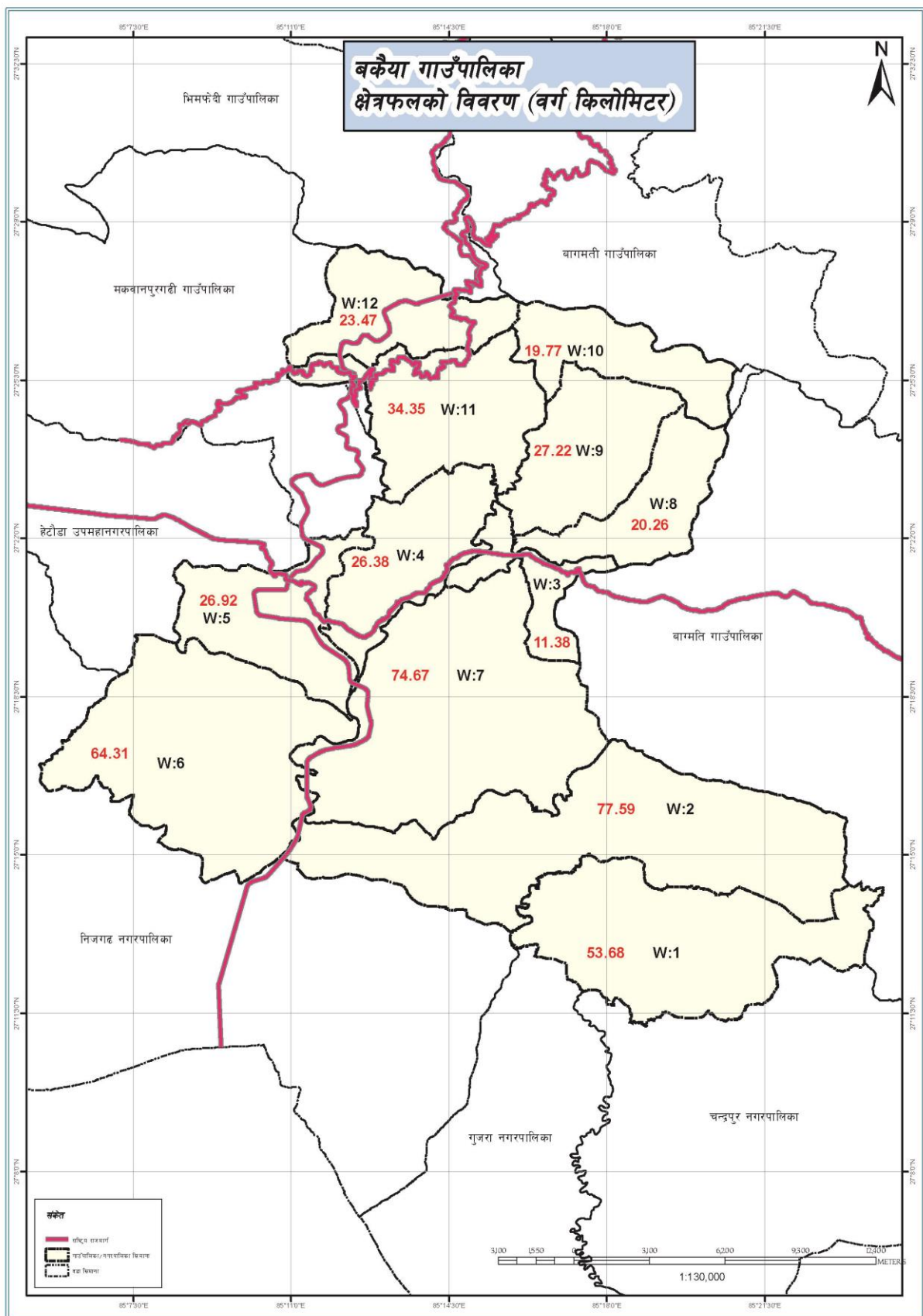
तालिका नं. ४: जनसंख्याको विवरण

विवरण		घरधुरी सर्वेक्षण २०७६
अक्सर बसोबास गर्ने जम्मा जनसंख्या	पुरुष	१९,५२८ (४९.०० प्रतिशत)
	महिला	२०,३२१ (५१.०० प्रतिशत)
	जम्मा	३९,८४९
अनुपस्थित जनसंख्या	पुरुष	४३१७
	महिला	२०८२
	जम्मा	६३९९
अक्सर बसोबास गर्ने तथा अनुपस्थित जनसंख्या	पुरुष	२३८४५
	महिला	२२४०३
	जम्मा	४६२४८
जम्मा क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)		४६०
लैंगिक दर (प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या)		९६
जम्मा घरधुरी		८,१५८
औषट परिवार आकार (प्रतिपरिवार)		४.८८
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)		८७

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

माथिको तालिकामा बकैया गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार बकैया गाउँपालिकाको जनसंख्या ३९,८४९ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४९ प्रतिशत (१९,५२८ जना) र महिला ५१ प्रतिशत (२०,३२१ जना) रहेका छन् । सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (sex ratio) अर्थात प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ९६ रहेको छ । जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) ८७ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । पछिल्लो तथ्याङ्क बमोजिम यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये २.२० प्रतिशत (८७८ जना) अपाङ्गता भएकाहरू रहेका छन् । कुल ८,१५८ घरपरिवार रहेको यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषट ४.७८ जना सदस्य रहेको देखिन्छ । वि.सं २०६८ को जनगणना अनुसार नेपालको परिवारको औषट आकार ४.८८ रहेको छ । देशमा सबैभन्दा बढी रौतहट जिल्लामा ६.४४ र सबैभन्दा कम कास्कीमा ३.९२ रहेको देखिन्छ ।

३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

नक्सा नं. ७ : गाउँपालिकाको वडागत क्षेत्रफल

तालिका नं. ५: वडागत अनुपस्थित सहितको जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	घरधुरी	अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या			अनुपस्थित जनसंख्या			अक्सर बसोबास तथा अनुपस्थितको योग		
		पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा
१	७४१	२४७८	२३५५	४८३३	११४	३१	१४५	२५९२	२३८६	४९७८
२	४५४	१३३१	१२७२	२६०३	६२	३९	१०१	१३९३	१३११	२७०४
३	५६७	११९५	१२९०	२४८५	३२३	१४१	४६४	१५१८	१४३१	२९४९
४	११२९	२६३६	२७९५	५४३१	४६२	१७६	६३८	३०९८	२९७१	६०६९
५	८२५	१७३८	१८७२	३६१०	४५८	१९४	६५२	२१९६	२०६६	४२६२
६	७६२	१७७०	१८३४	३६०४	५४३	२७४	८१७	२३१३	२१०८	४४२१
७	१२७०	२९७२	३०८२	६०५४	६४४	२४७	८९१	३६१६	३३२९	६९४५
८	६४२	१०१८	११४५	२१६३	४३०	१७४	६०४	१४४८	१३१९	२७६७
९	५६८	१३०३	१४७९	२७८२	५०२	२८१	७८३	१८०५	१७६०	३५६५
१०	५११	१३९१	१४०५	२७९६	२६०	१८५	४४५	१६५१	१५९०	३२४१
११	४०६	१०२५	११३४	२१५९	२५२	१४६	३९८	१२७७	१२८०	२५५७
१२	२८३	६७१	६५८	१३२९	२६७	१९४	४६१	९३८	८५२	१७९०
जम्मा	८१५८	१९५२८	२०३२१	३९८४९	४३१७	२०८२	६३९९	२३८४५	२२४०३	४६२४८

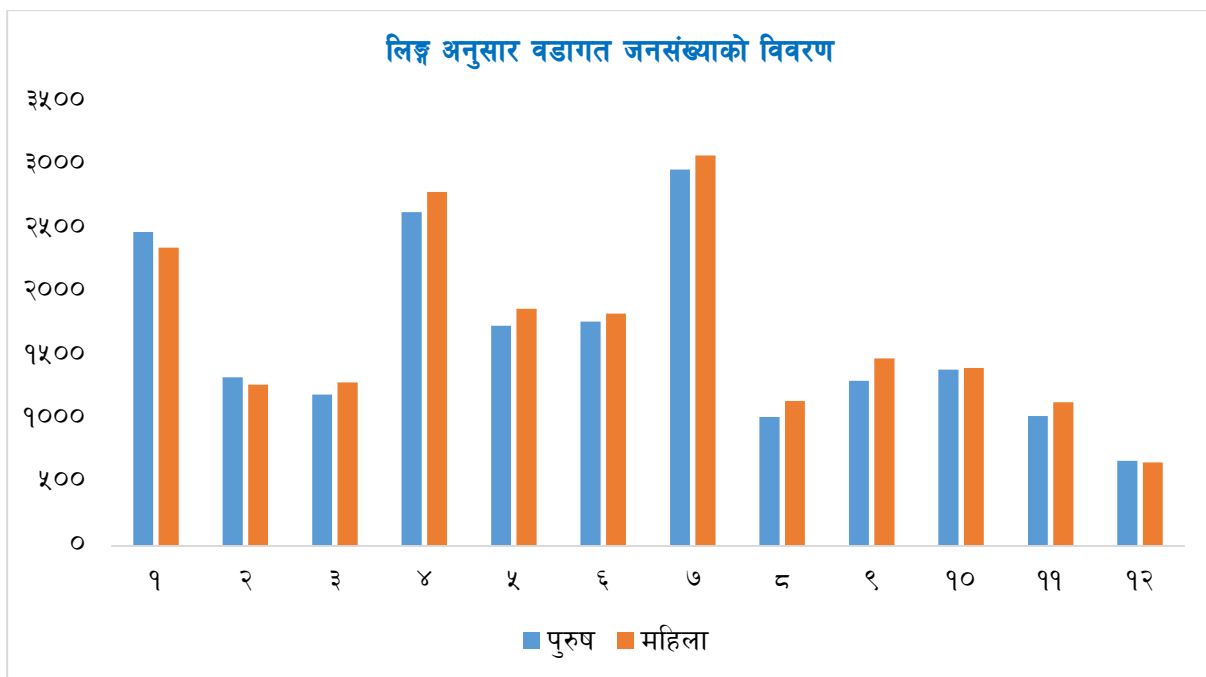
स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

तालिका नं. ६: वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	घरधुरी	अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या			क्षेत्रफल(वर्ग कि.मी.)	जनघनत्व	लैङ्गिक अनुपात	औषत परिवार आकार
		पुरुष	महिला	जम्मा				
१	७४१	२४७८	२३५५	४८३३	५३.६८	९०	१०५	६.५२
२	४५४	१३३१	१२७२	२६०३	७७.५९	३४	१०५	५.७३
३	५६७	११९५	१२९०	२४८५	११.३८	२१८	९३	४.३८
४	११२९	२६३६	२७९५	५४३१	२६.३८	२०६	९४	४.८१
५	८२५	१७३८	१८७२	३६१०	२६.९२	१३४	९३	४.३८
६	७६२	१७७०	१८३४	३६०४	६४.३१	५६	९७	४.७३
७	१२७०	२९७२	३०८२	६०५४	७४.६७	८१	९६	४.७७
८	६४२	१०१८	११४५	२१६३	२०.२६	१०७	८९	३.३७
९	५६८	१३०३	१४७९	२७८२	२७.२२	१०२	८८	४.९०
१०	५११	१३९१	१४०५	२७९६	१९.७७	१४१	९९	५.४७
११	४०६	१०२५	११३४	२१५९	३४.३५	६३	९०	५.३२
१२	२८३	६७१	६५८	१३२९	२३.४७	५७	१०२	४.७०
जम्मा	८१५८	१९५२८	२०३२१	३९८४९	४६०	८७	९६	४.८८

स्रोत : गाउँपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

बकैया गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडा नं ७ रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ६,०५४ (पुरुष २,९७२ जना र महिला ३,०८२ जना) रहेका छन् । यस वडाको औषत परिवार आकार ४.७७ र घरधुरी संख्या १,२७० रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं. १२ रहेको छ जसको जनसंख्या १,३२९ (पुरुष ६७१ जना र महिला ६५८ जना) रहेका छन् भने घरधुरी संख्या २८३ र औसत परिवार संख्या ४.७० रहेको छ । सबै भन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं ३ रहेको छ जसको जनघनत्व २१८ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ भने सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको वडा नं २ रहेको छ जसको जनघनत्व ३४ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ ।

३.३ उमेर समूह अनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ७: उमेर समूह अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह	वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
०-४ वर्ष	५०४	२३२	१७६	४३८	२४०	३४९	४३०	२०७	२६८	२५५	२४४	१०७	३४५०	८.६६
५-९ वर्ष	६७४	२८६	२१४	४७२	३५९	३९७	६४०	२२७	३२८	३०९	२७६	१३२	४३१४	१०.८३
१०-१४ वर्ष	७०७	३४७	२६४	६१८	४०१	४४४	७१८	२९१	३९३	३५०	३०५	१६०	४९९८	१२.५४
१५-१९ वर्ष	६२२	३२३	३५५	६३३	३९९	३७७	७६९	२३७	२७७	३३२	२३४	१४०	४६९८	११.७९
२०-२४ वर्ष	४८४	२८२	२७१	५६६	३३६	३३२	५७४	१८१	२४८	२४२	१८०	१२०	३८१६	९.५८
२५-२९ वर्ष	३४९	२३५	१८७	४९१	२६३	२५२	४६७	१५६	२१०	२५८	१२६	१००	३०९४	७.७७
३०-३४ वर्ष	३१६	१७०	१६६	३८४	२५२	२१८	४१४	१४३	१९०	१८०	१४०	६३	२६३६	६.६१
३५-३९ वर्ष	२६१	१५०	१४७	३४२	२०८	१८८	३८६	११९	१४२	१७९	१३३	८६	२३४१	५.८८
४०-४४ वर्ष	२०४	१४३	१५४	२९७	२३८	२१०	३४६	१०९	१३२	१२३	१०५	७४	२१३५	५.३६
४५-४९ वर्ष	१९१	१२२	१३८	२६४	२०२	१८३	२७९	१२२	१२३	१३७	१०६	७०	१९३७	४.८६
५०-५४ वर्ष	१३३	८०	११७	२१८	२०७	१६६	२५१	१०७	१३९	९८	८२	६७	१६६५	४.१८
५५-५९ वर्ष	११२	६१	६७	१७४	१३८	१४२	२२५	५९	७४	९७	७१	५७	१२७७	३.२०
६०-६४ वर्ष	८६	५२	७०	१७८	१०८	१२४	१६७	६४	९२	७७	५४	४९	११२१	२.८१
६५-६९ वर्ष	७९	५३	६०	११४	९७	१०१	१६७	६२	६९	६४	३७	३४	९३७	२.३५
७०-७४ वर्ष	५१	३८	४६	९४	६५	७२	९२	४३	५०	५०	३०	३४	६६५	१.६७
७५+ वर्ष	६०	२९	५०	१३८	८१	४९	१२५	३६	४१	४५	३१	३६	७२१	१.८१
उल्लेख नभएको	०	०	३	१०	१६	०	४	०	६	०	५	०	४४	०.११
जम्मा	४८३३	२६०३	२४८५	५४३१	३६१०	३६०४	६०५४	२१६३	२७८२	२७९६	२१५९	१३२९	३९८४९	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कूल ३९,८४९ जनसंख्या मध्ये १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाको जनसंख्या सबैभन्दा बढी ४,९९८ अर्थात १२.५४ प्रतिशत दोस्रोमा १५ देखि १९ वर्ष उमेर समूहका ४,६९८ अर्थात ११.७९ प्रतिशत र तेस्रोमा ५ देखि ९ वर्ष उमेर समूहका ४,३१४ अर्थात १०.८३ प्रतिशत रहेका छन् । समग्र तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा उमेर समूह बढ्दै जाँदा जनसंख्या घट्दै गैरहेको छ । १० देखि २४ वर्ष भित्रको जनसंख्या सबैभन्दा बढी देखिन्छ । १० वर्ष भन्दा मुनिका बालबालिकाको जनसंख्या र २४ वर्ष माथिका प्रौढ तथा वृद्धवृद्धाहरूको संस्था क्रमश घट्दै गैरहेको देखिन्छ ।

यूवा उमेरको जनसंख्या बढी हुनु राम्रो भएतापनि उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा मानव संसाधन विकासमा राज्यले व्यापक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । यूवा उमेरसमूह धेरै हुनुलाई जनसंख्याको लाभान्श भनिन्छ । अर्कोतर्फ यूवाहरूलाई सहि दिशातर्फ उन्मुख बनाउन र रोजगारीका अवसरहरू श्रृजनागरी राष्ट्र निर्माणमा सरिक बनाउनु समाज र राज्यको दायित्व हुन आउँछ । बालबालिका तथा शिशुहरूको संख्या कम हुनुले क्रमश प्रजनन दर घट्दै गएको संकेत गर्दछ भने वृद्धवृद्धाहरूको तथा प्रौढहरूको संख्या कम हुनुले औषत आयु अन्य देशहरूको तुलनामा कम हुनु र प्रौढ अवस्थामा लाग्ने रोगका कारण पाका उमेरको जनसंख्याको मृत्युदर बढी हुनु भन्ने जनाउँछ । यद्यपि बढ्दो उमेरको संख्या कम हुनु स्वभाविक हो । उमेरअनुसारको जनसंख्याको विश्लेषण गर्दा प्रत्येक उमेर समूहका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरी उनीहरूको उचित व्यवस्थापन गर्नु नै चुनौतीपूर्ण हुन्छ । बालबालिकाको पोषण र स्याहार तथा शिक्षा, यूवालाई उचित रोजगारी र वृद्धहरूलाई आवश्यक सामाजिक सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्याहार राज्यले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वहरू भित्र आउँछन् । गाउँपालिकाले यसतर्फ ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ ।

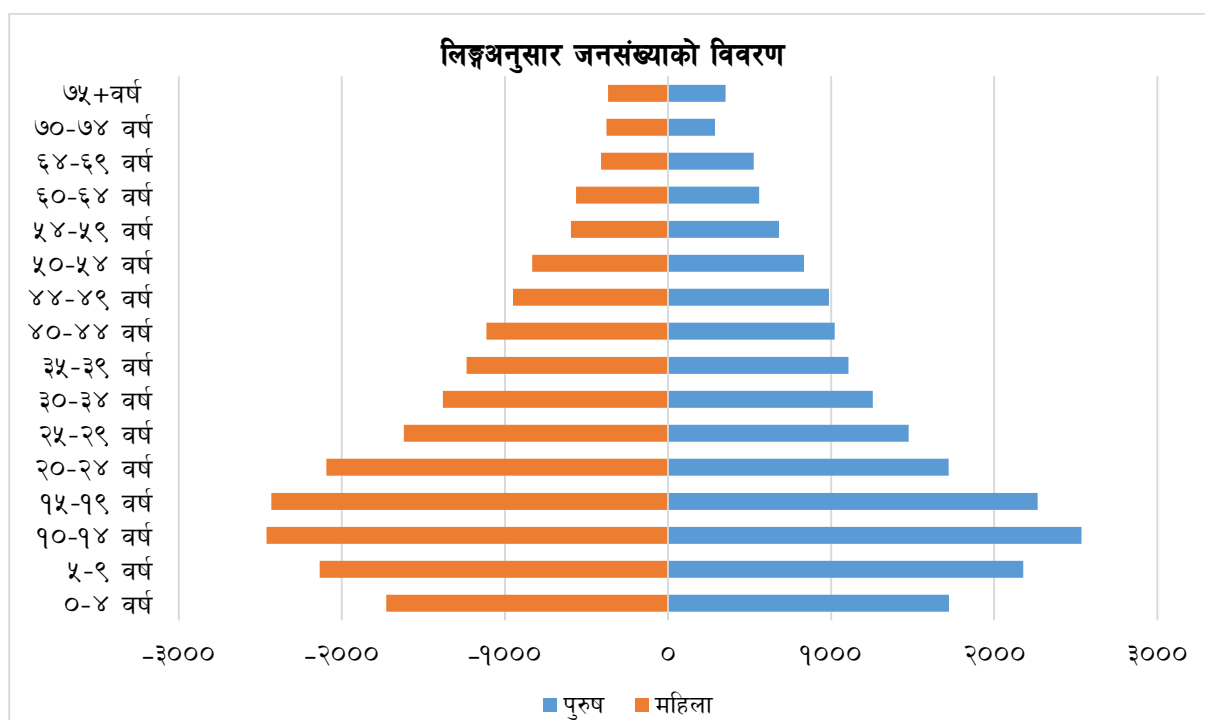
तालिका नं. ८: उमेर र लिंगानुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा	विवरण	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५+ वर्ष	जम्मा
१	पुरुष	२५३	३५५	३६३	३२०	२४१	१८०	१५४	१३५	१०४	१०२	६८	६६	४३	४३	२५	२६	२४७८
	महिला	२५१	३१९	३४४	३०२	२४३	१६९	१६२	१२६	१००	८९	६५	४६	४३	३६	२६	३४	२३५५
	जम्मा	५०४	६७४	७०७	६२२	४८४	३४९	३१६	२६१	२०४	१९१	१३३	११२	८६	७९	५१	६०	४८३३
२	पुरुष	११२	१५३	१८०	१६८	१३९	११५	८६	६८	८१	६५	४०	३७	२४	३८	१०	१५	१३३१
	महिला	१२०	१३३	१६७	१५५	१४३	१२०	८४	८२	६२	५७	४०	२४	२८	१५	२८	१४	१२७२
	जम्मा	२३२	२८६	३४७	३२३	२८२	२३५	१७०	१५०	१४३	१२२	८०	६१	५२	५३	३८	२९	२६०३
३	पुरुष	८४	११७	१३८	१७८	१०९	९८	७२	५३	७३	६९	६३	३६	३०	३१	१७	२६	११९४
	महिला	९२	९७	१२६	१७७	१६२	८९	९४	९४	८१	६९	५४	३१	४०	२९	२९	२४	१२८८
	उल्लेख नगरिएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३
	जम्मा	१७६	२१४	२६४	३५५	२७१	१८७	१६६	१४७	१५४	१३८	११७	६७	७०	६०	४६	५०	२४८५
४	पुरुष	२१२	२४३	३१३	३०३	२५०	२२५	१८१	१६३	१४९	१३१	१०७	८८	९२	६१	५०	६४	२६३२
	महिला	२२६	२२९	३०५	३३०	३१६	२६६	२०३	१७९	१४८	१३३	१११	८६	८६	५३	४४	७४	२७८९
	उल्लेख नगरिएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१०
	जम्मा	४३८	४७२	६१८	६३३	५६६	४९१	३८४	३४२	२९७	२६४	२१८	१७४	१७८	११४	९४	१३८	५४३१
५	पुरुष	१११	१६७	२१२	२०४	१५४	११६	११२	९२	१००	१०५	१०३	७६	५४	५४	२१	४५	१७२६
	महिला	१२९	१९२	१८९	१९५	१८२	१४७	१४०	११६	१३८	९७	१०४	६२	५४	४३	४४	३६	१८६८
	उल्लेख नगरिएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१६
	जम्मा	२४०	३५९	४०१	३९९	३३६	२६३	२५२	२०८	२३८	२०२	२०७	१३८	१०८	९७	६५	८१	३६१०
६	पुरुष	१६९	२०४	२२५	१८३	१५०	१२०	१११	८२	१०३	९५	७८	७३	५७	६३	३१	२६	१७७०
	महिला	१८०	१९३	२१९	१९४	१८२	१३२	१०७	१०६	१०७	८८	८८	६९	६७	३८	४१	२३	१८३४
	जम्मा	३४९	३९७	४४४	३७७	३३२	२५२	२१८	१८८	२१०	१८३	१६६	१४२	१२४	१०१	७२	४९	३६०४
७	पुरुष	२१९	३३१	३६६	३७१	२६०	२२५	१९२	१९९	१५८	१३९	११६	११७	८१	९५	४२	६०	२९७१
	महिला	२११	३०९	३५२	३९८	३१४	२४२	२२२	१८७	१८८	१४०	१३५	१०८	८६	७२	५०	६५	३०७९
	उल्लेख नगरिएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४
	जम्मा	४३०	६४०	७१८	७६९	५७४	४६७	४१४	३८६	३४६	२७९	२५१	२२५	१६७	१६७	९२	१२५	६०५४

वडा	विवरण	०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५+ वर्ष	जम्मा
८	पुरुष	१०१	११९	१५०	९८	७३	६९	५७	६१	४८	६६	४७	२९	३२	३०	२०	१८	१०१८
	महिला	१०६	१०८	१४१	१३९	१०८	८७	८६	५८	६१	५६	६०	३०	३२	३२	२३	१८	११४५
	जम्मा	२०७	२२७	२९१	२३७	१८१	१५६	१४३	११९	१०९	१२२	१०७	५९	६४	६२	४३	३६	२१६३
९	पुरुष	१३५	१६२	१८९	१०८	१०२	१००	९२	६५	६३	५७	६९	३४	४५	३६	२७	१६	१३००
	महिला	१३३	१६६	२०४	१६९	१४६	११०	९८	७७	६९	६६	७०	४०	४७	३३	२३	२५	१४७६
	उल्लेख नगरिएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६
	जम्मा	२६८	३२८	३९३	२७७	२४८	२१०	१९०	१४२	१३२	१२३	१३९	७४	९२	६९	५०	४१	२७८२
१०	पुरुष	१४१	१३१	१७६	१७०	११३	११८	९५	८९	५९	७०	५२	५३	४२	४०	१८	२४	१३९१
	महिला	११४	१७८	१७४	१६२	१२९	१४०	८५	९०	६४	६७	४६	४४	३५	२४	३२	२१	१४०५
	जम्मा	२५५	३०९	३५०	३३२	२४२	२५८	१८०	१७९	१२३	१३७	९८	९७	७७	६४	५०	४५	२७९६
११	पुरुष	१३३	१२६	१४८	९४	७७	५९	६३	६३	४७	५२	५१	३९	३३	१८	९	१२	१०२४
	महिला	१११	१५०	१५७	१४०	१०३	६७	७७	७०	५८	५४	३१	३२	२१	१९	२१	१९	११३०
	उल्लेख नगरिएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५
	जम्मा	२४४	२७६	३०५	२३४	१८०	१२६	१४०	१३३	१०५	१०६	८२	७१	५४	३७	३०	३१	२१५९
१२	पुरुष	५२	७०	७६	६९	५३	५०	४०	३६	३७	३५	३९	३३	२५	१७	१८	२१	६७१
	महिला	५५	६२	८४	७१	६७	५०	२३	५०	३७	३५	२८	२४	२४	१७	१६	१५	६५८
	जम्मा	१०७	१३२	१६०	१४०	१२०	१००	६३	८६	७४	७०	६७	५७	४९	३४	३४	३६	१३२९
जम्मा	पुरुष	१७२२	२१७८	२५३६	२२६६	१७२१	१४७५	१२५५	११०६	१०२२	९८६	८३३	६८१	५५८	५२६	२८८	३५३	१९५०६
	महिला	१७२८	२१३६	२४६२	२४३२	२०९५	१६१९	१३८१	१२३५	१११३	९५१	८३२	५९६	५६३	४११	३७७	३६८	२०२९९
	उल्लेख नगरिएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४४
	जम्मा	३४५०	४३१४	४९९८	४६९८	३८१६	३०९४	२६३६	२३४१	२१३५	१९३७	१६६५	१२७७	११२१	९३७	६६५	७२१	३९८४९

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेको कूल ३९,८४९ जनसंख्या मध्ये कूल १९,५०६ पुरुष र २०,२९९ जना महिला रहेका छन् । ४४ जनाको उमेर समूह उल्लेख नभएको देखिन्छ । ४ देखि ९ वर्षका बालिकाहरू बाहेक १० देखि ४४ वर्षसम्मको सबै उमेर समूहमा किशोरी र महिलाहरूको बाहुल्यता रहेको छ । यसरी लैङ्गिक अनुपात हेर्दा प्रति ९६.०९ जना पुरुषमा १०० जना महिला रहेका छन् । छोराको चाहाना गरेर बढी छोरीहरू जन्माउने प्रवृत्ति नेपालमा परम्परागत हिसाबले नै रहि आएको छ । उमेर समूह अनुसार हेर्दा १५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूह भित्रका किशोरी र महिलाहरूको जनसंख्यामा र उमेर पुगेका महिलाहरूका शारिरीक, मानसिक, सामाजिक तथा आर्थिक मूद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्ने खालको योजनाहरू निर्माण गर्नु जरुरी छ । प्रजनन स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य, रजस्वला सम्बन्धी समस्याहरू, महिला मैत्री शौचालय, परामर्श केन्द्रहरू, महिला हिंसा, चेलीवेटी बेचबिखन, घरेलु लैङ्गिक हिंसा, पाठेघर खस्ने समस्या, दाइजो प्रथा, महिला शसक्तिकरण तथा अधिकार जस्ता विषयहरू आम महिलाका प्रमुख तथा संवेदनशिल विषय भएकोले गाउँपालिकाले यी विषयहरूको प्रभावकारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने संकेत समग्र तथ्याङ्कले गर्दछ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.४ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थितिको विवरण

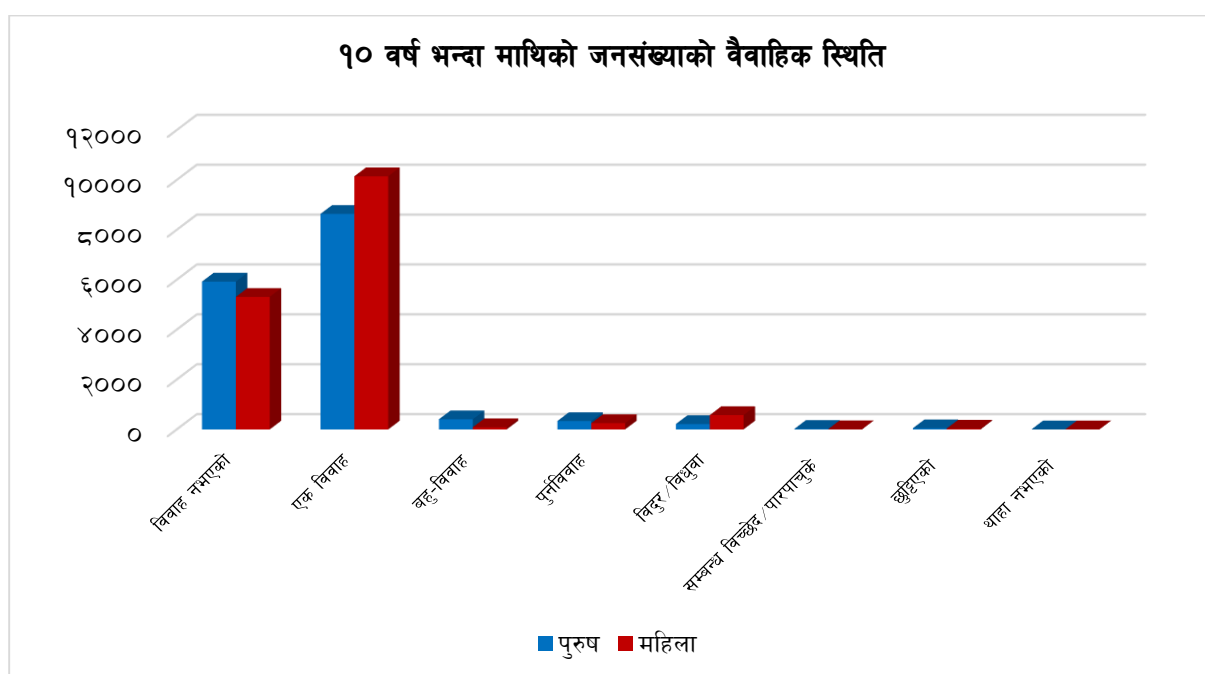
वैवाहिक स्थिति भन्नाले विवाह गरेका, विवाह गरेर पनि सम्बन्ध विच्छेद भएका साथै श्रीमान वा श्रीमती गुमाएर एकल भई बसेको अवस्थालाई जनाउँछ । लैङ्गिक आधारमा समाजको वैवाहिक स्थिति असमान देखिन्छ । नेपाली समाजमा महिलाले श्रीमानको मृत्यु भए पनि विवाह गर्नु हुँदैन भन्ने मान्यता र विधुवालाई हेरिने दृष्टिकोण रुढिवादी र परम्परागत रहेको छ । जसले गर्दा समाजमा बहुविवाह तथा विदुर र विधुवाको संख्यात्मक स्थिति असमान देखिन्छ । अझ प्राचीन समयमा सती प्रथा प्रचलनमा रहेको थियो । तर १९७७ मा चन्द्रशमशेरले कानूनीरूपमा कु-प्रथाको रूपमा रहेको सती प्रथाको अन्त्य गरी महिला माथिको अन्यायको जड उठाएका थिए । सामान्यतया पितृसत्तात्मक समाज रहेको हाम्रो देशमा विधुवा महिलाको संख्या पुरुषको संख्या भन्दा दुई गुणा बढी देखिन्छ । सामाजिकरूपमा महिला र पुरुषको वैवाहिक स्थितिमा असमानता देखिन्छ । यस बकैया गाउँपालिकाको वैवाहिक स्थितिको तल विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. ९: १० वर्ष वा सोभन्दा माथिको व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थितिको विवरण

वडा नं.	लिंग	विवाह नभएको	एक विवाह	बहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/विधुवा	सम्बन्ध बिच्छेद/ पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा
१	पुरुष	७७८	९९४	७९	१९	०	०	०	०	१८७०
	महिला	६४१	११०२	३७	५	०	०	०	०	१७८५
	जम्मा	१४१९	२०९६	११६	२४	०	०	०	०	३६५५
२	पुरुष	४४१	६०१	९	०	१२	०	३	०	१०६६
	महिला	३६५	६२७	१	०	२५	०	१	०	१०१९
	जम्मा	८०६	१२२८	१०	०	३७	०	४	०	२०८५
३	पुरुष	४१०	५२३	१४	२४	१४	१	६	०	९९२
	महिला	३७२	६६३	४	१६	३९	२	३	०	१०९९
	जम्मा	७८२	११८६	१८	४०	५३	३	९	१	२०९२
४	पुरुष	८२७	११९६	३७	६७	४०	५	४	०	२१७६
	महिला	७५५	१४२०	२	३२	११९	२	३	१	२३३४
	जम्मा	१५८२	२६१६	३९	९९	१५९	७	७	२	४५११
५	पुरुष	५२६	८२८	३३	१९	२९	४	८	१	१४४८
	महिला	४४५	९८६	७	७	८८	०	११	३	१५४७
	जम्मा	९७१	१८१४	४०	२६	११७	४	१९	४	२९९५
६	पुरुष	५०५	७१९	२०	११०	३०	१	११	१	१३९७
	महिला	४२३	८६४	१	८५	८०	१	७	०	१४६१
	जम्मा	९२८	१५८३	२१	१९५	११०	२	१८	१	२८५८
७	पुरुष	९२९	१३५६	७८	१३	३५	७	३	०	२४२१
	महिला	८१८	१६१२	१४	१६	९४	५	०	०	२५५९
	जम्मा	१७४७	२९६८	९२	२९	१२९	१२	३	०	४९८०
८	पुरुष	२८६	४७७	२५	३	५	१	१	०	७९८
	महिला	२९१	६१०	१२	५	११	०	१	१	९३१
	जम्मा	५७७	१०८७	३७	८	१६	१	२	१	१७२९
९	पुरुष	३६०	५५६	४२	२१	१९	१	४	०	१००३
	महिला	३८४	७००	६	२६	५६	१	४	०	११७७
	जम्मा	७४४	१२५६	४८	४७	७५	२	८	०	२१८०
१०	पुरुष	४०३	६२१	५५	११	२४	०	५	०	१११९
	महिला	३४६	६९५	४	२७	३७	०	४	०	१११३
	जम्मा	७४९	१३१६	५९	३८	६१	०	९	०	२२३२
११	पुरुष	२८०	४१७	८	५१	४	२	३	०	७६५
	महिला	३०६	५११	०	३३	१७	०	१	१	८६९
	जम्मा	५८६	९२८	८	८४	२१	२	४	१	१६३४
१२	पुरुष	१८३	३५४	८	०	४	०	०	०	५४९
	महिला	१६९	३६१	१	१	९	०	०	०	५४१
	जम्मा	३५२	७१५	९	१	१३	०	०	०	१०९०
जम्मा	पुरुष	५९२८	८६४२	४०८	३३८	२१६	२२	४८	२	१५६०४
	महिला	५३१५	१०१५१	८९	२५३	५७५	११	३५	६	१६४३५
	जम्मा	११२४३	१८७९३	४९७	५९१	७९१	३३	८३	१०	३२०४१

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

लैङ्गिक आधारमा १० वर्ष माथिको कुल ३२,०४१ जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिलाई हेर्दा ५,९२८ जना पुरुष र ५,३१५ महिलाहरू गरी कुल ११,२४३ जना अविवाहित अर्थात कहिल्यै विवाह नभएको देखिन्छ भने ८,६४२ जना पुरुष र १०,१५१ जना महिला गरी १८,७९३ जनाको एक विवाह भएको देखिन्छ । एकातर्फ ४०८ जना पुरुषहरूको बहु-विवाह र २१६ जना पुरुषहरू विधुर रहेका छन् भने अर्को तर्फ ८९ जना महिलाको बहु-विवाह र ५७५ महिलाहरू विधवा भएको देखिन्छ । यहाँ तुलनात्मक रूपमा महिला र पुरुषको वैवाहिक अवस्थालाई हेर्दा असमान अवस्था देखिन्छ । पुरुषको तुलनामा बढी महिलाको विवाह भएको साथै विधुर पुरुष भन्दा विधवा महिलाको संख्या समेत बढी देखिन्छ । पुरुष भन्दा महिलाको विवाह समयमै गर्ने परिपाटी र विधवा महिलालाई विवाह गरी स्वीकार्ने सामाजिक सोचाइमा कमी रहेका कारण पुरुष र महिला बीचमा ठूलो असमानता देखिएको हो । यस प्रकारका असमानताको अन्त्य गर्न सामाजिक जागरणका कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी ढंगले संचालन गर्नुपर्दछ । हाल विधवा विवाहलाई प्रोत्साहन गर्न राज्यले नीतिहरू लिएको र जनचेतनामा आएको सकारात्मक परिवर्तनले विधवा बस्ने क्रम घटिरहेको भएतापनि व्यापक रूपमा सुधार गर्न समय लाग्ने देखिन्छ । वैवाहिक स्थिति सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

३.५ हाल उमेरसमूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

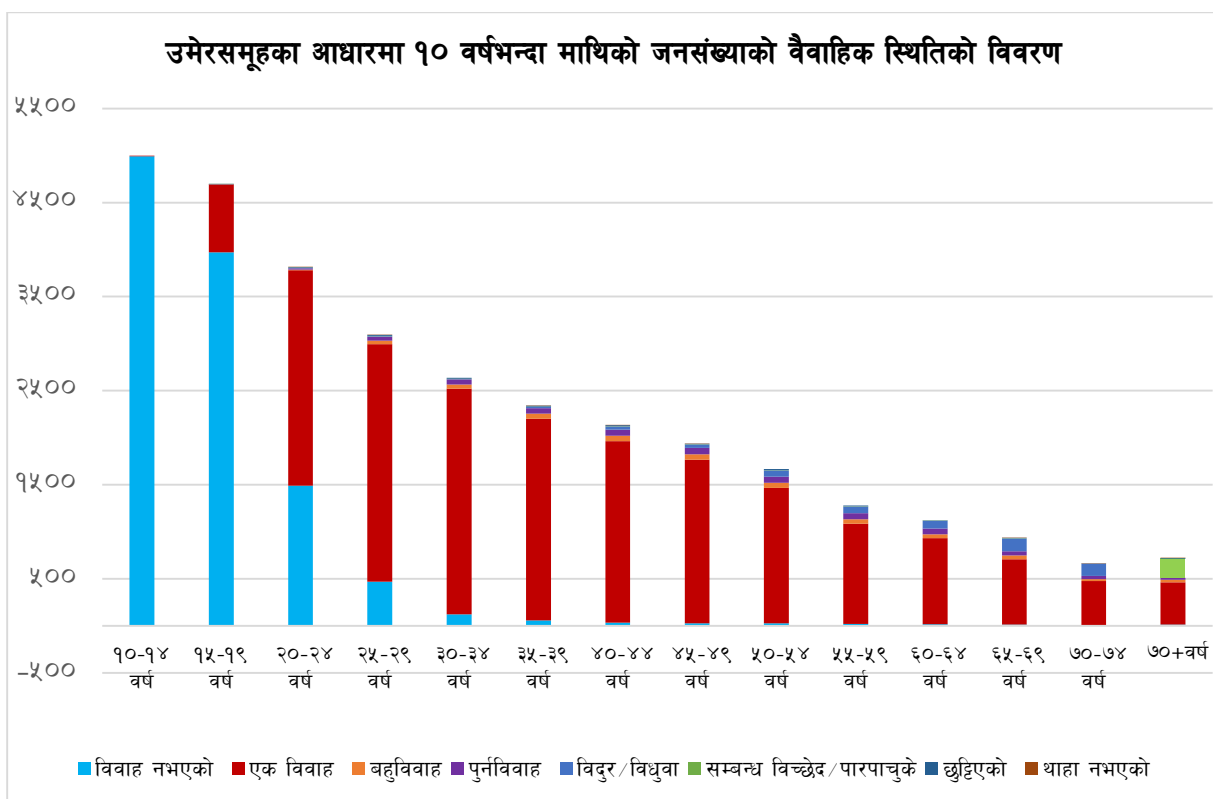
तालिका नं. १०: हाल उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

हालको उमेर समूह	वैवाहिक स्थिति								
	विवाह नभएको	एक विवाह	बहु विवाह	पुनर्विवाह	विधुर/विधवा	सम्बन्ध बिच्छेद/पारपाचुके	छुटिएको	थाहा नभएको	जम्मा
१०-१४ वर्ष	४९९२	६	०	०	०	०	०	०	४९९८
१५-१९ वर्ष	३९७०	७२१	१	३	२	१	०	०	४६९८
२०-२४ वर्ष	१४८९	२२९०	९	१३	२	४	६	३	३८१६
२५-२९ वर्ष	४६७	२५२८	३८	३९	६	६	९	१	३०९४
३०-३४ वर्ष	१२१	२३९९	४५	५४	५	२	१०	०	२६३६
३५-३९ वर्ष	५५	२१४५	५७	५६	१३	५	९	१	२३४१

हालको उमेर समूह	वैवाहिक स्थिति								
	विवाह नभएको	एक विवाह	बहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/विधवा	सम्बन्ध बिच्छेद/पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा
४०-४४ वर्ष	३२	१९३२	५७	६५	३४	२	१२	१	२१३५
४५-४९ वर्ष	२५	१७४०	५८	६८	३९	२	४	१	१९३७
५०-५४ वर्ष	२६	१४४०	५४	६४	७०	२	९	०	१६६५
५५-५९ वर्ष	१८	१०६५	४९	६५	७२	२	६	०	१२७७
६०-६४ वर्ष	१७	९१६	३९	६२	८२	२	३	०	११२१
६५-६९ वर्ष	१३	६९३	४१	४६	१३५	४	४	१	९३७
७०-७४ वर्ष	६	४६८	२३	३३	१२८	०	६	१	६६५
७५+ वर्ष	१२	४५०	२६	२३	२०३	१	५	१	७२१
जम्मा	११,२४३	१८,७९३	४९७	५९१	७९१	३३	८३	१०	३२,०४१
प्रतिशत	३५.०९	५८.६५	१.५५	१.८४	२.४७	०.१०	०.२६	०.०३	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका १० वर्ष भन्दा माथिको ३२,०४१ जनसंख्या कहिल्यै विवाह नगरेको जनसंख्या ११,२४३ अर्थात ३५.०९ प्रतिशत, विवाहित २०,७९८ अर्थात ६४.९१ प्रतिशत मध्ये बहुविवाह गर्ने १.५५ प्रतिशत, पुनर्विवाह गर्ने १.८४ प्रतिशत, विधवा वा विदुरको संख्या २.४७ प्रतिशत, सम्बन्ध विच्छेद भएका ०.१० प्रतिशत, छुट्टिएको ०.२६ प्रतिशत र केही थाहा नभएको भएकोले गाउँपालिकामा समग्र वैवाहिक अवस्था सामान्य रहेको देखिन्छ । हाल विधवा विवाहलाई प्रोत्साहन गर्न राज्यले नितिहरू लिएको र जनचेतनामा आएको सकारात्मक परिवर्तनले विधना बस्ने क्रम घटिरहेको भएतापनि व्यापक रूपमा सुधार गर्न समय लाग्ने देखिन्छ ।

३.६ जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण

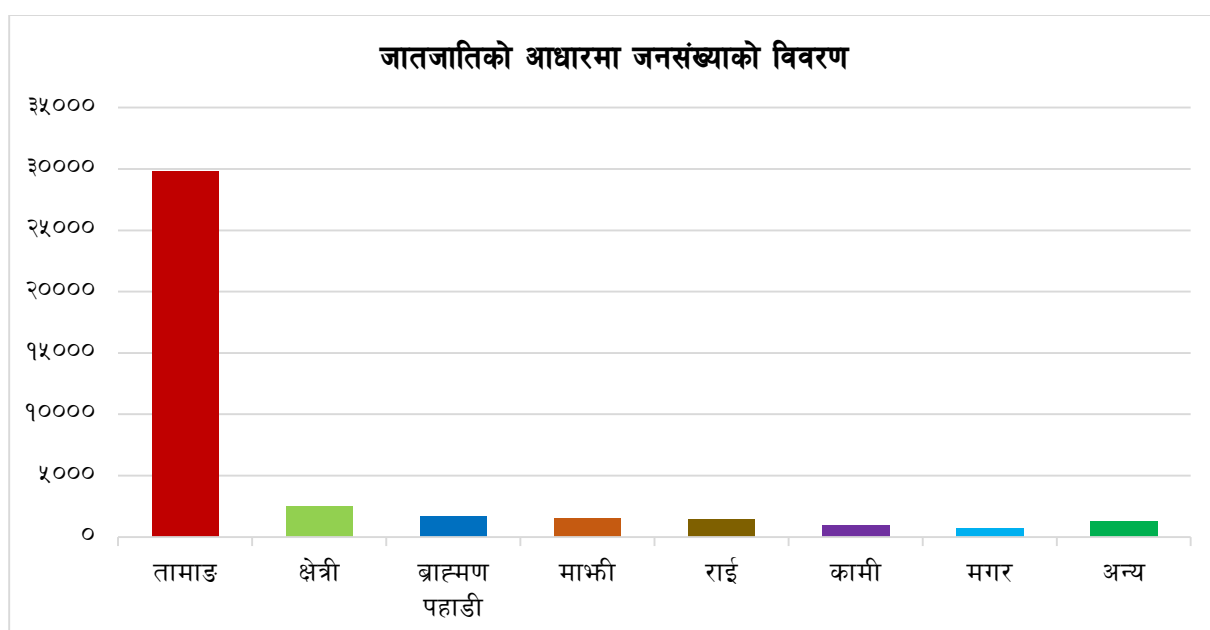
तालिका नं. ११: जातजातीको आधारमा वडागत जनसंख्याको विवरण

जातजाति	वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
तामाङ	४५२४	२३०१	१७३७	२६४७	२२८१	३१५८	३३६२	१९३०	२५७८	२२७१	२००२	९९०	२९७८१	७४.७३
क्षेत्री	८०	१२८	२६७	७२३	२४३	६२	५०३	७४	२७	२९५	३८	५२	२४९२	६.२५
ब्राह्मण पहाडी	२५	१००	६७	७४२	२१२	०	२७८	२०	८४	७३	५९	६६	१७२६	४.३३
माभी	३	४	०	३५४	३६८	१९१	५९४	०	०	०	०	०	१५१४	३.८०
राई	०	३	१७३	४०६	९०	७	७५५	०	२	१	०	०	१४३७	३.६१
कामी	१७	२३	१२९	१६८	२१४	९९	१७४	२८	२	५९	४२	१३	९६८	२.४३
मगर	१०२	१४	९	१०५	१५८	३८	१२०	३७	१	७४	०	०	६५८	१.६५
अन्य	८२	३०	१०३	२८६	४४	४९	२६८	७४	८८	२३	१८	२०८	१२७३	३.१९
जम्मा	४८३३	२६०३	२४८५	५४३१	३६१०	३६०४	६०५४	२१६३	२७८२	२७९६	२१५९	१३२९	३९८४९	१००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नोट : अन्यमा घले, गुरुङ, नेवार, दमाई/ढोल, सुनुवार, ठकुर, थारु, कलवार, घर्ती/भुजेल, ब्राह्मण तराई, यादव, हजाम/ठाकुर, साकी, चेपाङ/प्रजा, मल्लाह, कथवनिया, सोनार, कुमी, मुसलमान, अन्य तराई, दनुवार, धोनी, खवास, कलार, सुढी, कानु, केवट, कोइरी/कुशवाहा आदि रहेका छन् ।

गाउँपालिकामा जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै २९,७८१ अर्थात ७४.७३ प्रतिशत तामाङ, दोस्रोमा २,४९२ अर्थात ६.२५ प्रतिशत क्षेत्री, तेस्रो र चौथोमा क्रमश ४.३३ प्रतिशत ब्राह्मण पहाडी र ३.८० प्रतिशत माभी रहेका छन् । त्यसैगरी राई, कामी, मगर, घले, गुरुङ लगायत अन्य जातजातिहरूको बसोबास रहेको छ । यसरी जातिय हिसाबले विविधतायुक्त समाजमा स्थानीयहरू सामाजिक सहिष्णुताका साथ बसेको पाइन्छ । विभिन्न गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातीको मौलिक संस्कृति, परम्परा, भाषा र रहनसहनलाई संरक्षण गरी उनीहरूको पहिचान कायम राख्ने कार्यक्रमहरूको निर्माण गर्नु आवश्यक छ । विस्तृत विवरण वडागत रुपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.७ गाउँपालिकामा बोलिने भाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

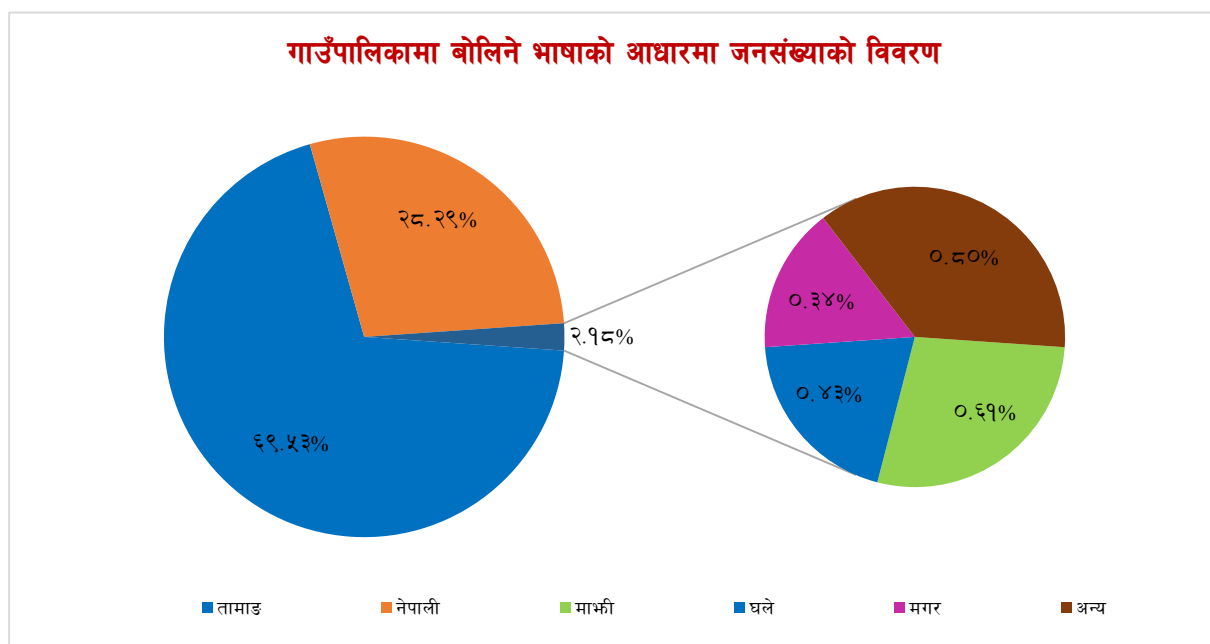
नेपाल एक बहु-जाति, बहु-भाषा र बहु-साँस्कृतिक विशेषता बोकेको राष्ट्र हो । यस गाउँपालिकामा पनि भाषिक विविधता रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेका कुल ३९,८४९ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी २७,७०४ अर्थात ६९.६ प्रतिशतले तामाङ भाषा, ११,२७० अर्थात २८.३ प्रतिशतले नेपाली भाषा, २४३ अर्थात ०.६ प्रतिशतले माझी भाषा १७३ अर्थात ०.४ प्रतिशतले घले भाषा र बाँकी अन्य नगण्य संख्याले अन्य भाषा प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो । संविधानको धारा ३२ मा भाषा तथा संस्कृतिको हकलाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको र धारा ३१ को शिक्षासम्बन्धी हकको उपधारा ५ बमोजिम “नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ ।” भनी स्पष्ट किटान गरेको छ । तसर्थ तामाङ, मगर, घले वा अन्य अर्थात आफ्नो मातृभाषामा पढ्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई गाउँपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ । वडा अनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १२: मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

मातृभाषा	वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
तामाङ	४४९०	२२९५	१६६८	२४५३	२२३४	३१४७	१८७१	१८६७	२५४५	२२६५	१८८७	९८२	२७७०४	६९.५२%
नेपाली	३२६	३०३	७८६	२६९५	१२७६	४४५	३९८३	२९१	२२०	५२९	२६४	१५२	११२७०	२८.२८%
माझी	०	०	०	१५६	७७	१	९	०	०	०	०	०	२४३	०.६१%
घले	०	०	१	०	०	०	०	१	०	०	०	१७१	१७३	०.४३%
मगर	५	१	२	३०	६	१	८८	१	१	०	१	०	१३६	०.३४%
अन्य	१२	४	२८	९७	१७	१०	१०३	३	१६	२	७	२४	३१८	०.८०%
जम्मा	४८३३	२६०३	२४८५	५४३१	३६१०	३६०४	६०५४	२१६३	२७८२	२७९६	२१५९	१३२९	३९८४९	१००%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नोट: अन्यमा मगर, नेवारी, भोजपुरी, गुरुङ, लिम्बु, राई, मैथिली, थारु, दनुवार, सुनुवार, उर्दू, चेपाङ, भुजेल, कुर्मली, पहाडी, बान्तवा आदि रहेका छन् ।

(क) आदिवासी

आदिवासी/जनजाती उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन २०५८ अनुसार आदिवासी जनजाती भन्नाले आफ्नो मातृभाषा र परम्परागत रीतिरिवाज, छुट्टै सांस्कृतिक पहिचान, छुट्टै सामाजिक संरचना र लिखित वा अलिखित इतिहास भएका ५८ जाति वा समुदायलाई बुझिन्छ।

यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ३९,८४९ मध्ये ८९.४१ प्रतिशत (३५,६२९ जना) जनसंख्या आदिवासी (तामाङ, माझी, राई, मगर) आदि रहेका छन्। जसमा सबैभन्दा बढी तामाङ जातिको संख्या २९,७८१ (७४.७३ प्रतिशत) रहेको पाइन्छ। मुख्यतः कृषि पेशामा संलग्न यी समुदायमा साक्षरता प्रतिशत तुलनात्मक रूपमा न्यून रहेको छ। यी समुदायद्वारा बकैया गाउँपालिकाको मौलिक संस्कृतिलाई जिवन्त राख्न सहयोग पुऱ्याएको देखिएतापनि यो समुदाय सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले पछाडि परेको देखिन्छ। बकैया गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन क्षमता विकास, शसक्तिकरण जस्ता विशेष कार्यहरूको पहल गर्नु पर्ने देखिन्छ।

(ख) उत्पीडित तथा सिमान्तकृत समुदाय

नेपालको संविधानको भाग ३४ अन्तर्गत धारा ३०६ को (ड) मा सीमान्तकृत समुदाय भन्नाले राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक रूपले पछाडि पारिएका विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट वञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्दछ भनी उल्लेख गरेको छ।

सामाजिक विभेदका रूपमा छुवाछुत जस्तो अमानवीय भेदभाव भोगिरहेको यो समुदायले राजनितिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रमा समेत उपेक्षाको सिकार हुनु परेको छ। यस समुदायका आधारभूत र मा.वि.मा अध्ययन गर्ने छात्र छात्राहरूको संख्या भने तुलनात्मक रूपमा कम रहेको छ। परम्परागत सिपको धनी यो समुदायले आफ्नो सिपलाई आर्थिक विपन्नता र सामाजिक उपेक्षाका कारण पनि अघि बढाउन नसकेको पाइन्छ। मुलुकी ऐन २०२०, को कानूनी व्यवस्था अन्तर्गत जातीय छुवाछुतलाई कानूनी अपराधको रूपमा परिभाषित गरिएको भण्डै ५ दशक भन्दा बढी समय बितिसक्दा पनि उत्पीडित र उपेक्षित समुदायले सार्वजनिक स्थल (मन्दिर) हरूमा प्रवेशका लागि स्थानीय निकायहरूसँग मिलेर चरणबद्ध अभियान संचालन गर्नुपर्ने अवस्था कायमै रहेको छ। निजामती सेवा र गैर सरकारी सेवामा पनि यो समुदायको उपस्थिति अत्यन्तै न्यून छ। त्यसै गरी राजनितिक क्षेत्रमा २०४६, साल यता यो समुदायले आफ्ना सामुदायिक संगठनहरू समेत निर्माण गरेको पाइन्छ। राजनितिक नेतृत्वमा भने सीमित व्यक्तिहरूमात्र यस समुदायको प्रतिनिधित्व गरिरहेका छन्। यस समुदायका अधिकांश व्यक्तिहरू अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति कै रूपमा ज्याला, मजदुरी गरेर जीवनयापन गरिरहेको पाइन्छ। बकैया गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन विशेष अभियानको नै थालनी गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ।

३.८ धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण

नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ, अझै विधिवतरूपमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३, ले मिति २०६३ जेठ ४ पुर्नस्थापित संसदको ऐतिहासिक घोषणाले नेपाललाई एक धर्म निरपेक्ष राष्ट्रको रूपमा घोषणा गर्‍यो। त्यस्तै नेपालको संविधान २०७२ को प्रस्तावनामा नेपाललाई एक बहुजातीय, बहुभाषिक,

बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधताबीचको एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्दै, वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गर्ने उल्लेख गरिएको छ । फलस्वरूप नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र सौहार्दता रहेको पाइन्छ ।

गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरूका आआफ्नै चाडपर्वहरू छन् । जस्तै हिन्दूधर्मावलम्बीहरूले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णिमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँवर्ष सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजाआदि चाडपर्वहरू मनाउने गर्दछन् । बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले बुद्धजयन्ती तथा विभिन्न ल्होसार पर्व, तिहार आदि मनाउने गर्दछन् । क्रिश्चियनहरूले क्रिश्मस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष आदि मनाउने गर्दछन् ।

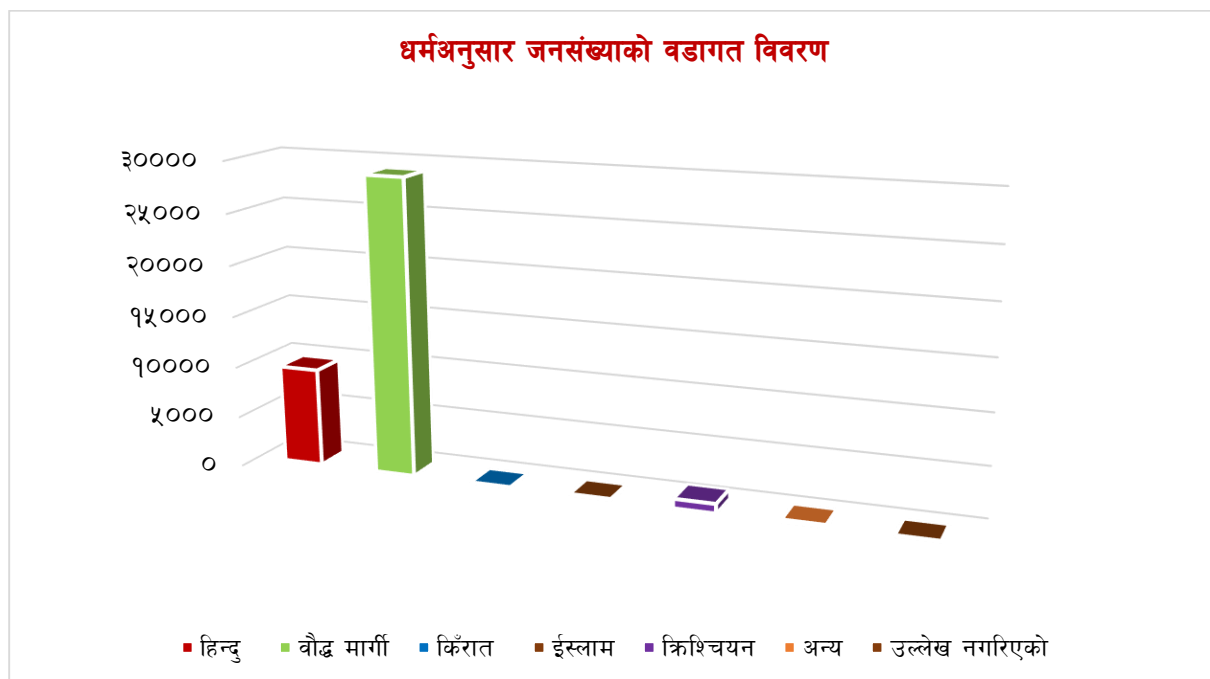
तालिका नं. १३: धर्म अनुसार जनसंख्याको वडागत विवरण

वडा	हिन्दू	बौद्ध मार्गी	किराँत	ईस्लाम	क्रिश्चियन	अन्य	उल्लेख नगरिएको	जम्मा
१	२४९	४४४३	०	२	५३	८६	०	४८३३
२	२८८	२२९६	०	०	१९	०	०	२६०३
३	७१६	१६८६	०	८	७२	०	३	२४८५
४	२७८८	२५२९	०	४१	६३	०	१०	५४३१
५	१३४७	२२१९	०	९	१९	०	१६	३६१०
६	४१४	२९९४	०	१	१५२	४३	०	३६०४
७	२५५५	३१८५	४२	२७	२२०	२१	४	६०५४
८	२२२	१८३३	०	५	७७	२६	०	२१६३
९	१८२	२५२४	०	८	५४	८	६	२७८२
१०	५२१	२१६०	०	०	११५	०	०	२७९६
११	१५६	१९४१	०	२	४९	६	५	२१५९
१२	१६७	११४९	०	५	८	०	०	१३२९
जम्मा	९६०५	२८९५९	४२	१०८	९०१	१९०	४४	३९८४९
प्रतिशत	२४.१%	७२.७%	०.१%	०.३%	२.३%	०.५%	०.१%	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कुल ३९,८४९ जनसंख्या मध्ये २८,९५९ अर्थात ७२.८ प्रतिशत जनसंख्याले बौद्ध धर्म मान्दछन् भने दोस्रोमा हिन्दु धर्म मान्नेको संख्या ९,६०५ अर्थात २४.१ प्रतिशत रहेका छन् । बौद्ध धर्मावलम्बी बाहुल्यता रहेको हुनाले बौद्ध धर्म मान्ने ७२.८ प्रतिशत देखिएपनि गाउँपालिकामा हिन्दु धर्मावलम्बीहरूको संख्या पनि उल्लेख्य रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । त्यसैगरी २.३ प्रतिशत क्रिश्चियन धर्मावलम्बी रहेका छन् । गाउँपालिकामा केही मात्रामा धार्मिक विविधता रहे पनि हिन्दू र बौद्ध धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको तथ्याङ्कले

देखाउँछ । नेपालमा सदियौंदेखि रहि आएको धार्मिक सहिष्णुता भने यस गाउँपालिकामा कायमै रहेको देखिन्छ । बौद्ध धर्मावलम्बीहरूको राम्रो बाहुल्यता भएकाले बौद्ध धर्म संस्कृति जगेर्ना गर्ने तथा गुम्बा र चैत्यको निर्माण गरी मौलिकतामा आधारित सांस्कृतिक तथा धार्मिक केन्द्रको रूपमा गाउँपालिकालाई विकास गर्न सकिन्छ । वडागत रूपमा विभिन्न धर्मावलम्बीहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.९ अनुपस्थित जनसंख्या

तालिका नं. १: गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा	पुरुष	महिला	जम्मा
१	११४	३१	१४५
२	६२	३९	१०१
३	३२३	१४१	४६४
४	४६२	१७६	६३८
५	४५८	१९४	६५२
६	५४३	२७४	८१७
७	६४४	२४७	८९१
८	४३०	१७४	६०४
९	५०२	२८१	७८३
१०	२६०	१८५	४४५
११	२५२	१४६	३९८
१२	२६७	१९४	४६१
जम्मा	४३१७	२०८२	६३९९
प्रतिशत	६७.४६	३२.५४	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

६ महिना भन्दा लामो समयसम्म काम, शिक्षा, व्यवसाय, अन्य रोजगारी वा नोकरी, औषधोपचार जस्ता कारणले घरपरिवारमा अनुपस्थित हुने जनसंख्यालाई अनुपस्थित जनसंख्या भनिन्छ । तसर्थ यस्तो जनसंख्या मुल थलोमा अनुपस्थित रहने भएकोले त्यसलाई अनुपस्थित जनसंख्याको रूपमा तथ्याङ्कमा देखाउने गरिन्छ । अनुपस्थित जनसंख्याहरू सेवा सुविधाको खोजीमा धेरै शहर केन्द्रित भएको पाइन्छ । जसले गाउँपालिकाका कतिपय घरहरू खाली रहेको पाईन्छ । यस बकैया गाउँपालिकामा रहेका ८,१५८ घरपरिवार मध्ये ४,३१७ जना पुरुष र २,०८२ जना महिला गरी कुल ६,३९९ जनसंख्याको अनुपस्थिति रहेको देखिन्छ । यसको समाधान गर्न गाउँपालिकाले जनतालाई आवश्यक पर्ने आधारभुत सेवा सुविधालाई घरदैलोमा पुर्‍याउन जोड दिनुपर्ने देखिन्छ । विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

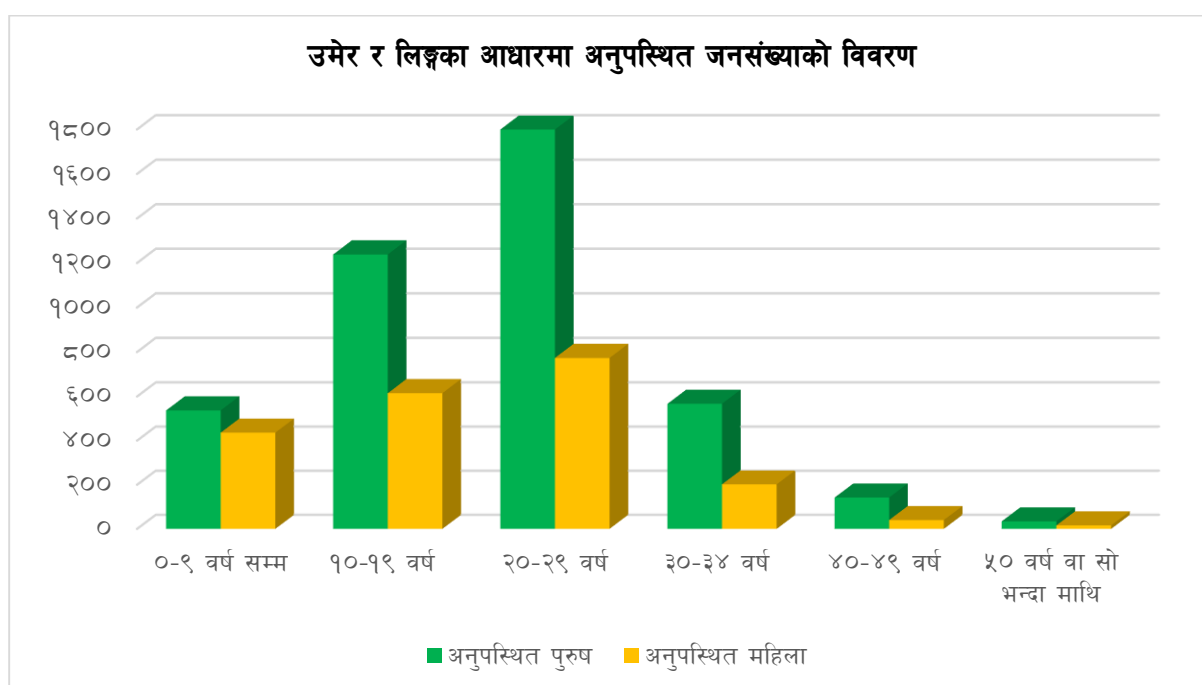
३.९.१ उमेर र लिंगका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. २: उमेर र लिंगका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा	अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह							
	लिंग	०-९ वर्ष सम्म	१०-१९ वर्ष	२०-२९ वर्ष	३०-३९ वर्ष	४०-४९ वर्ष	५० वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा
१	पुरुष	६	२७	६७	१०	४	०	११४
	महिला	३	९	१५	४	०	०	३१
२	पुरुष	११	१९	२२	८	२	०	६२
	महिला	१४	१२	११	१	१	०	३९
३	पुरुष	३१	९१	१३३	५०	१५	३	३२३
	महिला	२७	३६	५३	१९	३	३	१४१
४	पुरुष	४०	१००	२२४	७७	१६	५	४६२
	महिला	३२	४०	८०	२२	१	१	१७६
५	पुरुष	४५	९२	२५०	५९	१०	२	४५८
	महिला	४१	६२	७६	१३	१	१	१९४
६	पुरुष	६५	१९२	२२०	५४	१०	२	५४३
	महिला	६०	८७	९८	१९	७	३	२७४
७	पुरुष	९२	१५६	२६६	१०५	१९	६	६४४
	महिला	४०	५६	१११	३१	९	०	२४७
८	पुरुष	२८	१२५	१७९	६५	२६	७	४३०
	महिला	३१	४७	७०	१८	४	४	१७४
९	पुरुष	५४	१६७	१६३	८६	२९	३	५०२
	महिला	४४	७७	१०८	४४	७	१	२८१
१०	पुरुष	५६	८४	१०१	१४	५	०	२६०
	महिला	६५	५२	५४	१२	२	०	१८५
११	पुरुष	५२	७५	९६	२७	१	१	२५२
	महिला	३६	५१	४६	१२	०	१	१४६
१२	पुरुष	५७	११०	७८	१२	५	५	२६७
	महिला	४३	८६	५१	७	५	२	१९४
जम्मा	पुरुष	५३७	१२३८	१७९९	५६७	१४२	३४	४३१७
	महिला	४३६	६१५	७७३	२०२	४०	१६	२०८२

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा लिङ्ग र उमेरसमूह अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण हेर्दा सबैभन्दा बढी २०-२९ वर्षका १,७९९ पुरुषहरू घरमा अनुपस्थित भएको पाइयो भने सबैभन्दा कम अनुपस्थित जनसंख्याको उमेर समूह ५० वर्ष भन्दा माथिका १६ महिलाहरू रहेका छन् । २०-४९ वर्षका २,५०८ पुरुषहरू गाउँपालिकामा अनुपस्थित भएको पाइयो । दोस्रो उमेर समूहमा ० देखि १९ वर्षका १,७७५ पुरुषहरू अनुपस्थित रहेका छन् । यस तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट शसक्त युवा अवस्थाको पुरुष जनसंख्या काम, रोजगारी, अध्ययन वा अन्य कारणले गाउँपालिका बाहिर हुनु भनेको गाउँपालिकाभित्र ती सबैखाले अवसरहरू न्यून हुनु हो । अर्कोतर्फ महिलाको अनुपस्थित जनसंख्या उल्लेख्य रूपमा कम हुनुले लैङ्गिक असमानता रहेको स्पष्ट हुन्छ । यसको अर्को अर्थ गाउँपालिकामा महिला, वृद्धहरू र केटाकेटीको जनसंख्याको बाहुल्यता रहेको समेत स्पष्ट हुन्छ । यसरी सक्रिय सक्षम र जुभार युवा जनशक्तिको ठूलो हिस्सा गाउँपालिकाबाट बाहिर रहँदा गाउँपालिकाको समग्र विकासमा दीर्घकालीन नकारात्मक प्रभाव पर्दछ । गाउँपालिकाले त्यस्ता युवाहरूलाई गाउँपालिकामा फर्केर पेशा, व्यवसाय, रोजगारी लगायतका आय आर्जनको क्रियाकलापहरू गर्न प्रोत्साहित गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा तथा स्तम्भ चित्रमा पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.९.२ लिङ्गानुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

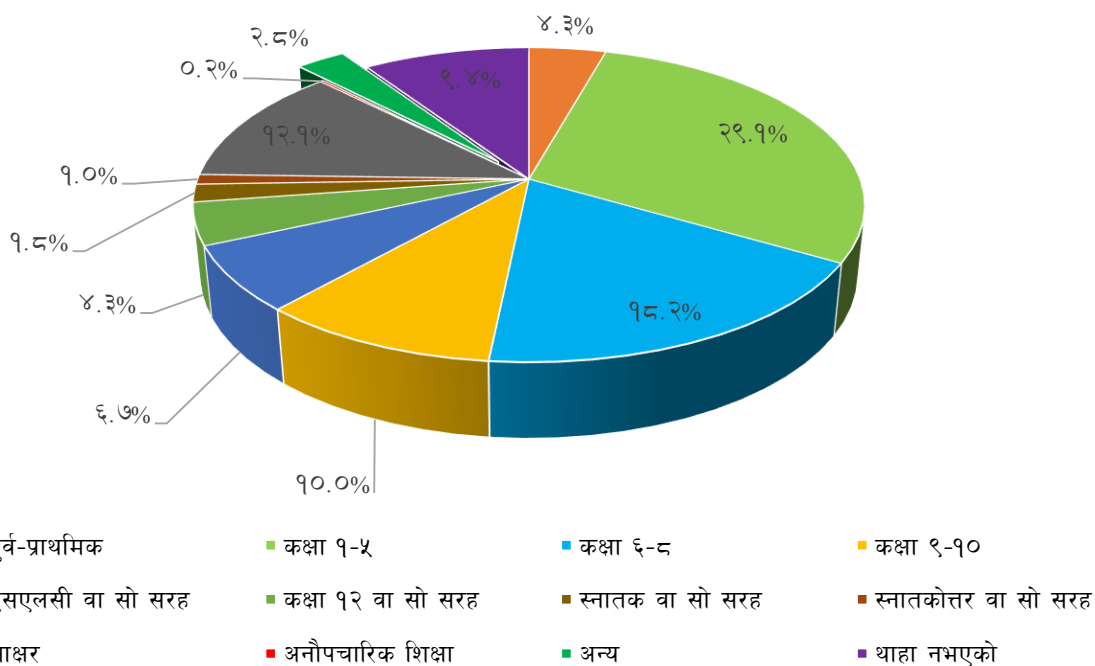
गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका ६,३९९ जना शैक्षिक स्तरको आधारमा हेर्दा पुर्व प्राथमिक शिक्षा उत्तीर्ण गर्नेहरूको संख्या २७४, कक्षा १ देखि ५ कक्षा अध्ययन गरेका १,८३८ जना, कक्षा ९-१० अध्ययन गरेका ६२९ जना र स्नातक वा सो सरह अध्ययन गरेका ११५ जना रहेका छन् । अनुपस्थित जनसंख्या काम तथा रोजगारी वा अन्य कारणले अनुपस्थित भएको पाइयो । तथ्याङ्कलाई हेर्दा गाउँपालिकामा माध्यमिक तह अध्ययन गरी अनुपस्थित हुनेको संख्या धेरै रहेको देखिन्छ । माध्यमिक स्तरसम्मका अध्ययन पूरा गरी काम वा रोजगारमा बाहिरिने जनसंख्या र पढ्दा पढ्दै आठ कक्षा उत्तिर्ण गरेर काम वा रोजगारीका लागि पढाइ छोड्नेको जनसंख्या उल्लेख्य रहेको पाइयो । यस हिसाबले शिक्षित र दक्ष जनशक्ति भन्दा अर्धशिक्षित र अदक्ष वा अर्धदक्ष जनसंख्याले अध्ययन भन्दा सामान्य स्तरको वा स्तरभन्दा न्यून खालको रोजगारी वा काममा बाहिरिएका संकेत गर्दछ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३: लिङ्गानुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको तह	लिङ्ग	बडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
पूर्व प्राथमिक	पुरुष	०	३	३	७	९	७	५९	९	१४	७	२९	८	१५५	२.४२
	महिला	२	१	५	७	६	११	४२	२	१३	४	१६	१०	११९	१.८६
	जम्मा	२	४	८	१४	१५	१८	१०१	११	२७	११	४५	१८	२७४	४.२८
कक्षा १-५	पुरुष	२२	२२	८९	१३६	१११	१४८	२१७	२०७	१७७	९२	८२	८३	१३८६	२१.६६
	महिला	८	१५	२२	३३	५२	४८	६३	५८	६२	३३	३३	२५	४५२	७.१
	जम्मा	३०	३७	१११	१६९	१६३	१९६	२८०	२६५	२३९	१२५	११५	१०८	१८३८	२८.७
कक्षा ६-८	पुरुष	२७	११	७३	७६	१४०	७५	१४९	९१	७९	४६	५०	३७	८५४	१३.३
	महिला	५	३	२०	२१	३७	२३	४७	३२	३२	२४	२०	३३	२९७	४.६
	जम्मा	३२	१४	९३	९७	१७७	९८	१९६	१२३	१११	७०	७०	७०	११५१	१८.०
कक्षा ९-१०	पुरुष	४	११	३९	५४	७३	२९	७१	५१	३५	१६	१६	३४	४३३	६.८
	महिला	१	३	१८	९	३०	१३	१६	२३	२६	१६	१३	२८	१९६	३.१
	जम्मा	५	१४	५७	६३	१०३	४२	८७	७४	६१	३२	२९	६२	६२९	९.८
SLC/SE E वा सो सरह	पुरुष	१	४	३२	२३	३८	१९	४२	१४	३०	१७	११	२९	२६०	४.१
	महिला	०	४	१५	१२	२१	१७	१५	१०	२०	१४	१०	२८	१६६	२.६
	जम्मा	१	८	४७	३५	५९	३६	५७	२४	५०	३१	२१	५७	४२६	६.७
कक्षा १२ वा सो सरह	पुरुष	१	०	१८	१५	३१	२	३३	१०	२०	१३	२	१८	१६३	२.५
	महिला	०	०	१२	६	१८	१	२५	१३	११	९	६	१०	१११	१.७
	जम्मा	१	०	३०	२१	४९	३	५८	२३	३१	२२	८	२८	२७४	४.३
स्नातक वा सो सरह	पुरुष	०	०	३	२२	१०	१	१५	३	२	२	६	४	६८	१.१
	महिला	१	०	७	११	७	२	६	०	२	३	१	७	४७	०.७
	जम्मा	१	०	१०	३३	१७	३	२१	३	४	५	७	११	११५	१.८
स्नातकोत्तर वा सोभन्दा माथि	पुरुष	०	०	१	२१	४	०	६	०	१	०	०	२	३५	०.५
	महिला	०	१	१	१४	५	०	१	१	१	१	२	२	२९	०.५
	जम्मा	०	१	२	३५	९	०	७	१	२	१	२	४	६४	१.०
साक्षर	पुरुष	४८	१	३५	३३	१९	२०२	२७	४	९५	४	१८	१७	५०३	७.९
	महिला	४	१	१३	१६	७	१०९	५	४	७२	०	१५	१७	२६३	४.१
	जम्मा	५२	२	४८	४९	२६	३११	३२	८	१६७	४	३३	३४	७६६	१२.०
अनौपचारिक शिक्षा	पुरुष	३	०	१	२	७	६	४	८	२३	२	१	१	५८	०.९
	महिला	५	०	१	३	१	२	१	४	१५	०	०	०	३२	०.५
	जम्मा	८	०	२	५	८	८	५	१२	३८	२	१	१	९०	१.४
अन्य	पुरुष	०	१०	५	२१	३	१४	२	०	१२	२७	२	७	१०३	१.६
	महिला	२	५	४	५	२	११	३	२	६	२६	४	६	७६	१.२
	जम्मा	२	१५	९	२६	५	२५	५	२	१८	५३	६	१३	१७९	२.८
थाहा नभएको	पुरुष	८	०	२४	५२	१३	४०	१९	३३	१४	३४	३५	२७	२९९	४.७
	महिला	३	६	२३	३९	८	३७	२३	२५	२१	५५	२६	२८	२९४	४.६
	जम्मा	११	६	४७	९१	२१	७७	४२	५८	३५	८९	६१	५५	५९३	९.३
जम्मा	पुरुष	११४	६२	३२३	४६२	४५८	५४३	६४४	४३०	५०२	२६०	२५२	२६७	४३१७	६७.५
	महिला	३१	३९	१४१	१७६	१९४	२७४	२४७	१७४	२८१	१८५	१४६	१९४	२०८२	३२.५
	जम्मा	१४५	१०१	४६४	६३८	६५२	८१७	८९१	६०४	७८३	४४५	३९८	४६१	६३९९	१००.०

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

शैक्षिक स्तरको आधारमा गाउँपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

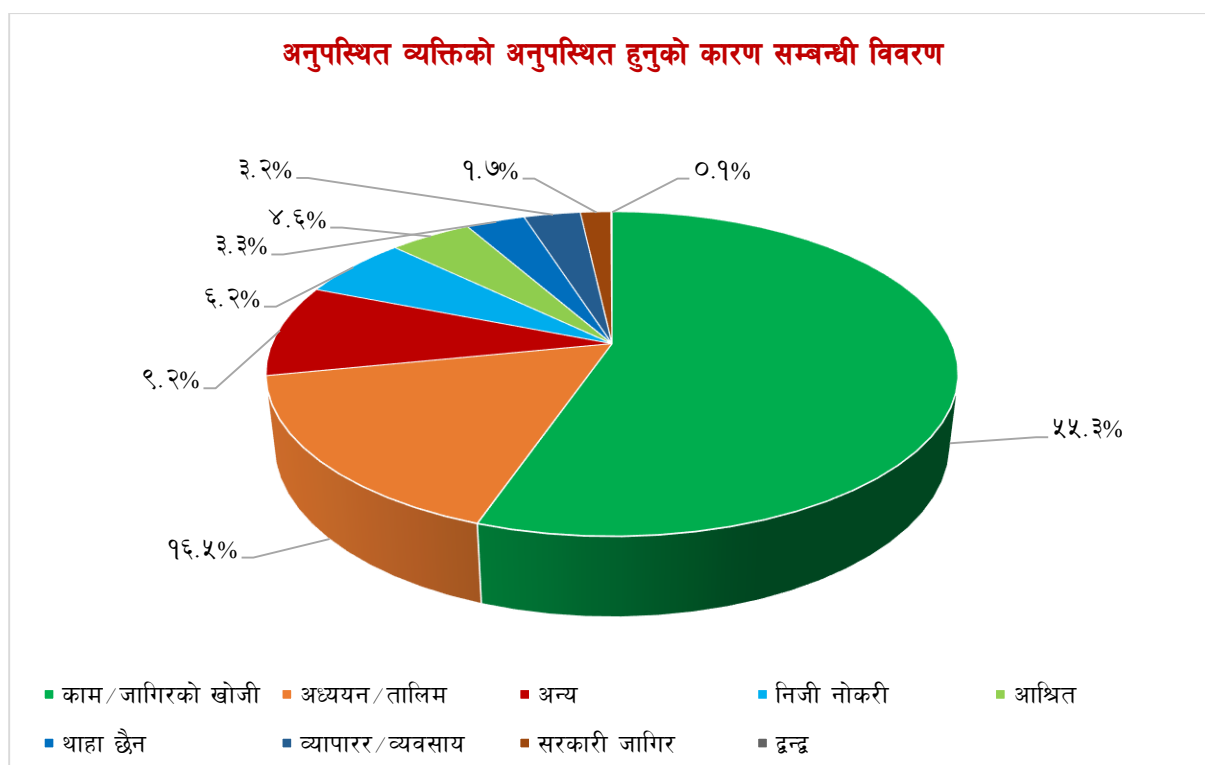
३.९.३ अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ४: अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण

वडा	अनुपस्थित हुनुको कारण									जम्मा
	काम/जागिरको खोजी	अध्ययन/तालिम	अन्य	निजी नोकरी	आश्रित	थाहा छैन	व्यापार/व्यवसाय	सरकारी जागिर	दुर्घटना	
१	१०३	५	७	२७	०	१	१	१	०	१४५
२	३८	२२	३५	०	०	३	२	१	०	१०१
३	२९८	६५	१८	१८	३९	४	१९	३	०	४६४
४	३४०	९६	६८	७३	२४	१३	१३	११	०	६३८
५	३५५	१६५	४९	४८	३	१०	१६	६	०	६५२
६	४६६	५७	१५५	८	५९	५१	१५	६	०	८१७
७	६१५	१४७	२२	८	३९	१४	१७	२७	२	८९१
८	४४९	३४	५७	२	४	४२	९	७	०	६०४
९	४७७	१३४	५२	५६	४२	३	७	१२	०	७८३
१०	१७२	१०६	२५	५३	५९	१३	१५	२	०	४४५
११	२०३	८०	३१	१६	२	८	३७	२१	०	३९८
१२	२२	१४८	६९	८५	२३	४९	५१	१२	२	४६१
जम्मा	३५३८	१०५९	५८८	३९४	२९४	२११	२०२	१०९	४	६३९९
प्रतिशत	५५.३%	१६.५%	९.२%	६.२%	४.६%	३.३%	३.२%	१.७%	०.१%	१००.०%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल ६,३९९ जनसंख्या मध्ये ५८८ जनाले अन्य कारण र २११ जनाले कारण थाहा नभएको उत्तर आएकोले त्यो संख्या अस्पष्ट छ । बाँकी जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा धेरै ३,५३८ जना अर्थात् ५५.३ प्रतिशत जागिर/कामको खोजीको सिलसिलामा अनुपस्थित रहेका छन् । त्यसैगरी १,०५९ अर्थात् १६.५ प्रतिशत अध्ययनको शिलशिलामा, ३९४ अर्थात् ६.२ प्रतिशत निजी नोकरीको शिलशिलामा अनुपस्थित भएको देखिन्छ । अनुपस्थित हुने जनसंख्याको कारणहरू हेर्दा गाउँपालिका भित्र शिक्षा तथा रोजगारको पर्याप्त अवसरहरू नभएर उपयुक्त अवसरको खोजीमा बाहिरिएको तथ्य देखिन्छ । अधिकांश बाहिरिनेहरूमा काम, रोजगारी तथा शिक्षाको खोजीमा नै परिवार सहित अनुपस्थित रहने हुँदा उनीहरूसँग आश्रित सदस्यहरू विशेषगरी विद्यालय जाने बालबालिका साथमा गएको कारणले हो । वडा अनुसारको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

३.९.४ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका ६,३९९ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी ३,४४२ अर्थात् ५३.७९ प्रतिशत जनसंख्या नेपालको अन्य जिल्लामा रहेको, २,२२१ अर्थात् ३४.७१ प्रतिशत जनसंख्या विदेशमा रहेको देखिन्छ । तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट ठूलो संख्याको अनुपस्थित जनसंख्या देश बाहिर गएको देखिन्छ जसमा रोजगारीको सिलसिलामा एसियाका विभिन्न मुलुकहरूमा पुग्नेको संख्या भने सबै भन्दा बढी रहेका छन् । अर्को तर्फ अवसरको खोजीमा देशकै अन्य शहरी इलाकामा, सरकारी नोकरीको सिलसिलामा अन्य जिल्ला तथा अध्ययन तथा अन्य अवसरको कारण देशका मुख्य शहरहरू र राजधानी काठमाडौँमा रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । यस बाहेक अन्य यूरोपियन देशहरू, अमेरिका र अष्ट्रेलिया जानेहरूको संख्या भने अत्यन्त न्यून रहेको छ । विकसित मुलुक भन्दा छिमेकी मुलुक भारत र उदाउँदा औद्योगिक खाडी राष्ट्रहरू तथा मलेसियामा कामको लागि बाहिरिएकोले त्यो जनसंख्या जोखिमयुक्त र कडा श्रमयुक्त काम गर्न बाध्य रहेको छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५: अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

वडा	हाल बसिरहेको स्थान				जम्मा
	यसै जिल्लाको अन्यत्र स्थान	नेपालको अन्य जिल्ला	विदेश	थाहा नभएको	
१	१	३४	१०५	५	१४५
२	३	७८	२०	०	१०१
३	६१	२०६	१९३	४	४६४
४	३९	२७५	३११	१३	६३८
५	१२४	२९२	२३०	६	६५२
६	३१	५३८	२२८	२०	८१७
७	८३	३९६	४०८	४	८९१
८	४८	३१८	२२४	१४	६०४
९	४२	४६१	२६५	१५	७८३
१०	२७	३०८	९८	१२	४४५
११	४८	२१२	१०६	३२	३९८
१२	१०२	३२४	३३	२	४६१
जम्मा	६०९	३४४२	२२२१	१२७	६३९९
प्रतिशत	९.५२	५३.७९	३४.७१	१.९८	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

तालिका नं. ६: अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

वडा	हाल बसिरहेको स्थान								जम्मा
	नेपालको अर्को जिल्ला	एसियाली राष्ट्र	अष्ट्रेलिया/न्यूजील्याण्ड	यूरोपेली राष्ट्र	उत्तर अमेरिकी राष्ट्र	अफ्रिकन राष्ट्र	अन्य राष्ट्र	थाहा छैन	
१	३५	१०२	०	०	१	०	२	५	१४५
२	८१	१६	०	०	०	०	४	०	१०१
३	२६७	१८६	०	०	१	०	६	४	४६४
४	३१४	१९८	१	९	८	०	९७	११	६३८
५	४१६	२०५	१	२	२	१	२०	५	६५२
६	५६९	२२६	०	१	०	०	१	२०	८१७
७	४७९	३८३	०	०	२	१	२२	४	८९१
८	३६६	११२	०	०	०	१	११०	१५	६०४
९	५०३	१८४	०	०	०	०	८१	१५	७८३
१०	३३५	३०	०	०	०	०	६८	१२	४४५
११	२६०	९८	०	१	०	०	७	३२	३९८
१२	४२६	४	०	१	८	०	२०	२	४६१
जम्मा	४०५१	१७४४	२	१४	२२	३	४३८	१२५	६३९९
प्रतिशत	६३.३%	२७.३%	०.०१%	०.२%	०.३%	०.०३%	६.८%	२.०%	१००.०%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका ६,३९९ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी ४,०५१ अर्थात ६३.३ प्रतिशत जनसंख्या नेपालको अर्को जिल्लामा बसोबास गरेको पाइन्छ। दोस्रोमा एसियाली राष्ट्रहरूमा गएको देखिन्छ जुन १,७४४ अर्थात २७.३ प्रतिशत छ। अन्य राष्ट्रहरूमा गएको जनसंख्या ४३८ अर्थात ६.८ प्रतिशत देखिन्छ। अष्ट्रेलिया, अमेरिका लगायतका राष्ट्रहरूमा जानेको संख्या नगन्य रहेको छ। कहाँ गएको भन्ने थाहा नभएको जनसंख्या भने १२५ अर्थात २ प्रतिशत रहेको छ। यसले बढी मात्रामा काम तथा अवसरको खोजीमा देशकै अन्य शहरी भागमा जनसंख्याको ठूलो हिस्सा रहेको अनुमान लगाउन सकिन्छ। यसले गाउँपालिकामा नै स्वास्थ्य, शिक्षा तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गरी थप अनुपस्थित रहने अवस्थालाई न्यूनिकरण गर्न सकिन्छ।

३.९.५ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण

तालिका नं. ७: अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण

वडा	वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
मलेसिया	६२	१०	८१	७१	८०	१०१	१२९	६३	८९	१७	५९	०	७६२	३२.४७
साउदी अरेबिया	१४	०	२०	३८	४०	२८	६८	१८	१७	८	४	०	२५५	१०.८६
कतार	५	०	१४	३६	३०	२२	५७	७	१९	३	११	१	२०५	८.७३
थाहा छैन	५	०	४	१२	६	२०	४	१४	१५	१२	३२	२	१२६	५.३७
भारत	०	०	१३	३	५	३४	३२	६	२५	१	१	२	१२२	५.२०
युनाइटेड अरब इमिरेट्स	०	०	१२	८	०	१२	३२	८	०	०	७	१	८०	३.४१
कुवेत	७	१	८	९	६	७	१३	३	७	०	४	०	६५	२.७७
दक्षिण कोरिया	०	०	२४	२	११	१	५	२	५	०	२	०	५२	२.२२
जापान	०	०	१	१५	१४	१	१	१	१	१	२	०	३७	१.५८
जोर्डन	०	२	५	०	०	४	१३	१	१	०	३	०	२९	१.२४
अमेरिका	१	०	१	८	२	०	२	०	०	०	०	८	२२	०.९४
माल्दिभ्स	०	०	१	०	०	८	२	०	०	०	०	०	११	०.४७
ओमान	०	१	२	०	१	३	१	१	०	०	०	०	९	०.३८
बहराईन	१	०	०	१	१	२	२	०	१	०	०	०	८	०.३४
मकाउ	०	०	४	०	१	०	०	०	०	०	०	०	५	०.२१
ईराक	०	०	१	१	०	१	१	१	०	०	०	०	५	०.२१
चीन	०	०	०	०	०	०	३	०	०	०	१	०	४	०.१७
बंगलादेश	०	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०.१३
स्पेन	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०.०९
अष्ट्रेलिया	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	२	०.०९
सिंगापुर	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	१	०	२	०.०९
कोङ्गो	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	१	०.०४

वडा	वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
दक्षिण अफ्रिका	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१	०.०४
बेलायत	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०.०४
जर्मनी	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०.०४
लेबनन	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१	०.०४
इन्डोनेशिया	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०.०४
अन्य राष्ट्र	१४	६	५	११३	३८	३	४५	११२	१००	६८	११	२०	५३५	२२.८०
जम्मा	११०	२०	१९७	३२३	२३६	२४८	४१२	२३८	२८०	११०	१३८	३५	२३४७	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल जनसंख्याको सबैभन्दा बढी मलेसिया गएकाहरूको संख्या ७६२ अर्थात ३२.४७ प्रतिशत, दोस्रोमा अन्य राष्ट्र गएकाहरूको संख्या ४३५ अर्थात २२.८० प्रतिशत रहेका छन्। त्यसैगरी साउदी अरेबिया गएकाहरूको संख्या २५५ अर्थात १०.८६ प्रतिशत, कतार गएकाहरूको संख्या २०५ अर्थात ८.७३ प्रतिशत रहेका छन्। विदेशीएकाहरूको तथ्याङ्क हर्दा धेरै एयिसाली मुलुक गएको र त्यसबाहेक बाहेक युरोपेली राष्ट्र, अमेरिकन राष्ट्र जानेहरूको संख्या भने कम देखिन्छ। यसरी ठूलो हिस्सा जनसंख्या बाहिरिँदा विप्रेषणले मात्र गाउँपालिकाको विकास संभव हुँदैन। यसका लागि दूरदृष्टि सहित दिगो सोच र विकासको लक्ष्य लिएर उत्पादनशील काममा अगाडि बढ्ने युवा जमातको उपस्थिति गाउँपालिकामै हुनु अनिवार्य छ। यसरी युवा शक्तिलाई गाउँपालिकाकै विकासका लागि परिचालन गरी अनुपस्थित जनसंख्यालाई कम गर्ने प्रभावकारी योजना र त्यसको कार्यान्वयन गर्नु स्थानीय सरकारको लक्ष्य हुन जरुरी छ। विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

३.९.६ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको आधारमा विवरण

तालिका नं. ८: अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको विवरण

वडा	वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
काठमाडौँ	१४	७३	१७७	२३१	१९७	४५५	३२३	२८०	४३७	१४४	१९५	२३३	२७५९	६८.११
मकवानपुर	१	३	६१	३९	१२४	३१	८३	४८	४२	२७	४८	१०२	६०९	१५.०३
ललितपुर	१२	०	१५	७	८	४	१	१५	२	१३८	४	७१	२७७	६.८४
चितवन	०	०	३	८	२०	९	११	७	१०	०	३	७	७८	१.९३
बारा	०	१	३	४	१२	३३	३	४	२	०	१	०	६३	१.५६
कास्की	५	०	०	३	६	७	१२	३	०	३	१	०	४०	०.९९
भक्तपुर	३	०	२	६	१	६	४	१	०	११	०	०	३४	०.८४
धादिङ	०	०	१	०	७	३	२	०	४	०	०	२	१९	०.४७
सर्लाही	०	०	१	०	७	१	६	०	०	०	०	२	१७	०.४२
सिन्धुली	०	०	०	३	०	०	१	१	२	२	५	०	१४	०.३५

वडा	वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
पर्सा	०	०	०	०	८	२	१	१	१	०	०	०	१३	०.३२
काभ्रेपलाञ्चोक	०	०	०	१	१	५	१	३	०	०	०	२	१३	०.३२
नवलपरासी	०	०	०	१	६	०	१	१	०	२	०	०	११	०.२७
रौतहट	०	०	०	०	४	२	२	०	०	०	०	०	८	०.२०
भक्रापा	०	०	०	०	२	१	१	०	०	३	०	०	७	०.१७
गोरखा	०	०	०	०	१	०	४	०	१	०	०	०	६	०.१५
नुवाकोट	०	१	०	०	२	१	१	०	१	०	०	०	६	०.१५
मोरङ	०	०	०	०	२	१	२	०	०	०	१	०	६	०.१५
सिन्धुपाल्चोक	०	०	०	०	१	१	१	१	०	१	०	०	५	०.१२
ओखलढुंगा	०	०	१	०	१	०	२	०	०	०	०	०	४	०.१०
पाँचथर	०	०	१	०	०	३	०	०	०	०	०	०	४	०.१०
कैलाली	०	०	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	३	०.०७
बझाङ	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०.०७
दाङ	०	०	१	२	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०.०७
अर्घाखाँची	०	०	०	०	०	३	०	०	०	०	०	०	३	०.०७
रामेछाप	०	०	०	२	०	०	१	०	०	०	०	०	३	०.०७
महोत्तरी	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	०	१	३	०.०७
सप्तरी	०	०	०	०	१	०	०	१	०	०	०	१	३	०.०७
धनकुटा	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	१	३	०.०७
सुनसरी	०	०	०	०	०	०	३	०	०	०	०	०	३	०.०७
इलाम	०	०	०	०	०	०	१	०	१	०	०	१	३	०.०७
ताप्लेजुङ	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	२	३	०.०७
कञ्चनपुर	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	०	०	२	०.०५
सुर्खेत	०	०	१	०	०	०	१	०	०	०	०	०	२	०.०५
रूकुम	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०.०५
स्याङ्जा	०	०	०	०	०	०	२	०	०	०	०	०	२	०.०५
दोलखा	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०	२	०.०५
धनुषा	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०	२	०.०५
उदयपुर	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१	२	०.०५
डोटी	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०.०२
जुम्ला	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	१	०.०२
डोल्पा	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	१	०.०२
जाजरकोट	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१	०.०२
बाँके	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	१	०.०२

वडा	वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
रुपन्देही	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१	०.०२
बागलुङ	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१	०.०२
मनाङ	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	१	०.०२
तनहुँ	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१	०.०२
रसुवा	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	१	०.०२
तेह्रथुम	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१	०.०२
जम्मा	३५	८१	२६७	३१४	४१६	५६९	४७९	३६६	५०३	३३५	२६०	४२६	४०५१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

माथिको तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकाबाट बाहिरिने जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी अर्थात ६८.११ प्रतिशत संघीय राजधानी काठमाडौँ र अन्य क्रमश मकवानपुरका शहरी केन्द्रहरू र ललितपुरमा शिक्षा, रोजगार र आवासका लागि बाहिरिएको देखिन्छ । यो स्वाभाविक प्रवृत्ति हो । यसलाई न्यून गर्न गाउँपालिका भित्र नै गुणस्तरिय सेवा, सुविधा र अवसरहरू को श्रृजना गर्नु अनिवार्य देखिन्छ अन्यथा जनसंख्या मध्ये यूवा अवस्थाको जनसंख्या पलायन हुँदा गाउँपालिकाको दिर्घकालिन विकासमा गम्भिर असर पर्दछ ।

३.१० व्यक्तिगत घटना दर्ता

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानुनी प्रक्रियाहरू पालना गर्नु पर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी, वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानुनी प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि सरकारले आधिकारीक प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइ विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना समयमा नै दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकार प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । ती व्यक्तिगत घटना दर्ताका आधारमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ ? कति जन्मे ? कतिको मृत्यु भयो ? कतिले बसाइँसराइ गरे ? कतिको सम्बन्ध विच्छेद भयो ? जस्ता कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ । यसको आधारमा सरकारले सेवा प्रवाह सम्बन्धी नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटनादर्ता समयमा नै गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

बकैया गाउँपालिकामा गत २०७४ बैशाख देखि २०७४ चैत्र महिनासम्म बकैया गाउँपालिकाबाट प्राप्त जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइ, विवाह, सम्बन्ध विच्छेद दर्तामा अभिलेख भए अनुसार व्यक्तिगत घटना दर्ताको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकामा २०७४ बैशाख देखि चैत्र महिनाको १२ महिनामा जन्मदर्ता १२०० जना, मृत्यु दर्ता १८१ जना, विवाह दर्ता ४३३ जोडी, बसाइँसराइ परिवार २५७ र सम्बन्ध विच्छेद १ रहेको छन् । यद्यपी गाउँपालिकाको संस्थागत तथ्यांकसँग घरधुरी सर्वेक्षणको तथ्यांकसँग भने मेल खाँदैन ।

तालिका नं. ९: व्यक्तिगत घटना दर्ताको वार्षिक विवरण

विवरण	जन्मदर्ता		मृत्युदर्ता		विवाह दर्ता	बसाई साराई दर्ता				सम्बन्ध विच्छेदको संख्या	जम्मा
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष		दर्ता संख्या	गएको संख्या	आएको संख्या	बसाई साराईको संख्या		
वैशाख	९	१३	०	२	२	२	२	०	२	०	३२
जेष्ठ	१२	८	१	०	३	१	१	०	१	०	२७
आषाढ	७	५	०	१	१	१	१	०	१	०	१७
श्रावण	३०	३१	२	८	३७	१६	९	७	१६	०	१५६
भाद्र	३५	३४	८	१९	२३	४८	१२	३६	४९	०	२६४
आश्विन	५४	३४	८	१२	५१	२७	१०	१७	२६	०	२३९
कार्तिक	६६	९४	११	२४	५४	२२	१२	१०	२२	१	३१६
मार्ग	७५	६४	४	१०	४३	४४	१३	३१	४४	०	३२८
पौष	८१	७९	६	१८	५४	१७	८	९	१७	०	२८९
माघ	९४	७६	४	१३	५५	२०	१७	३	२०	०	३०२
फाल्गुण	८७	८३	७	७	५४	३२	२४	८	३२	०	३३४
चैत्र	६१	६८	४	१२	५६	२७	२०	९	२९	०	२८६
जम्मा	६११	५८९	५५	१२६	४३३	२५७	१२९	१३०	२५९	१	२५९०

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

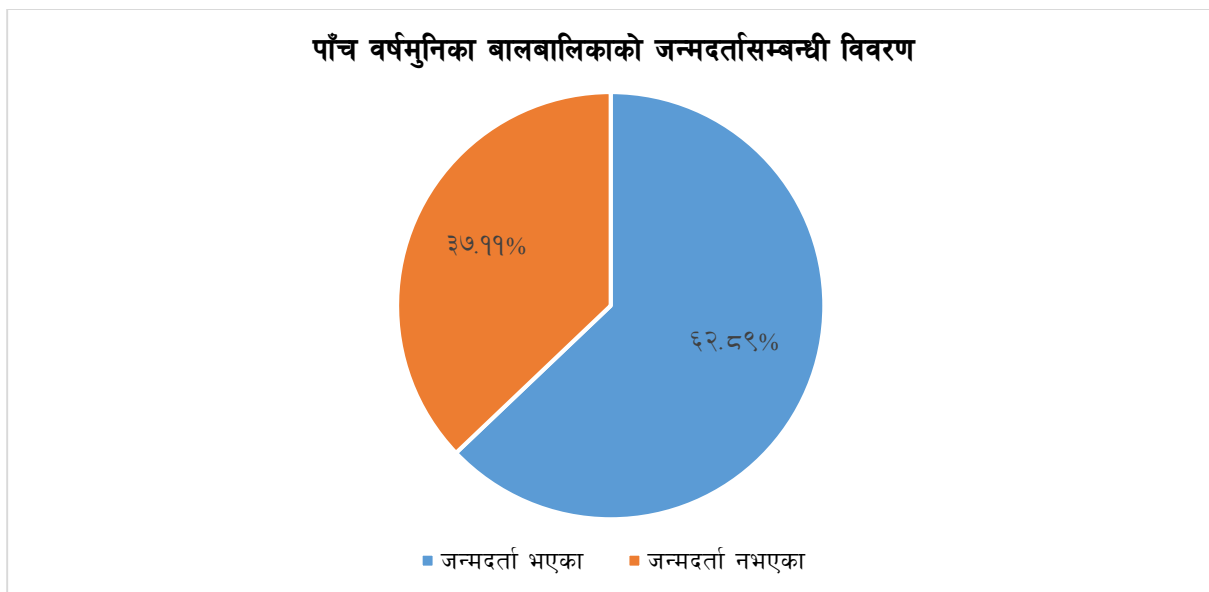
३.१०.१ पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

तालिका नं. १०: पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदर्ता भएको			जन्मदर्ता नभएको			पाँच वर्षमुनिका जम्मा बालबालिका		
	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा
१	१९९	१५९	३५८	१३९	१४२	२८१	३३८	३०१	६३९
२	१०८	१२५	२३३	२५	२७	५२	१३३	१५२	२८५
३	५५	७५	१३०	४८	४१	८९	१०३	११६	२१९
४	२००	२११	४११	६९	६०	१२९	२६९	२७१	५४०
५	१२९	१२९	२५८	३३	४८	८१	१६२	१७७	३३९
६	९४	१०२	१९६	११०	११७	२२७	२०४	२१९	४२३
७	१५१	१३३	२८४	१४२	१४४	२८६	२९३	२७७	५७०
८	८३	९०	१७३	४२	४२	८४	१२५	१३२	२५७
९	१२२	१२६	२४८	४४	४१	८५	१६६	१६७	३३३
१०	१०४	९५	१९९	६१	५०	१११	१६५	१४५	३१०
११	९५	७७	१७२	६२	५८	१२०	१५७	१३५	२९२
१२	३३	३२	६५	३०	३४	६४	६३	६६	१२९
जम्मा	१३७३	१३५४	२७२७	८०५	८०४	१६०९	२१७८	२१५८	४३३६

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा जन्म भएका पाँच वर्ष मुनिका ४,३३६ बालबालिकाहरू मध्ये २,७२७ अर्थात ६२.८९ प्रतिशतको जन्मदर्ता गरिएको र १,६०९ जना अर्थात ३७.१० प्रतिशतको जन्मदर्ता नभएको तथ्याङ्क रहेको छ। जन्म, मृत्यु, बसाइ-सराइ र विवाह जस्ता जीवनका प्रमुख व्यक्तिगत घटनाको अनिवार्य र समयमै दर्ता गर्नुपर्दछ। यसबाट स्थानीय सरकारलाई यकिन तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्न सहयोग पुग्दछ भने अर्को तर्फ नागरिकहरूले राज्यबाट प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाका लागि नागरिकको पहिचान कायम गर्न र अन्य कानूनी कृयाकलापहरूमा यसको आवश्यकता पर्दछ तसर्थ जन्मदर्तालाई समयमै अनिवार्य रूपमा गर्न प्रोत्साहन गर्ने स्थानीय सरकारले पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ। जन्मदर्ताको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

३.१०.२ तथ्याङ्क संकलनको पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्यको मृत्यु सम्बन्धी विवरण

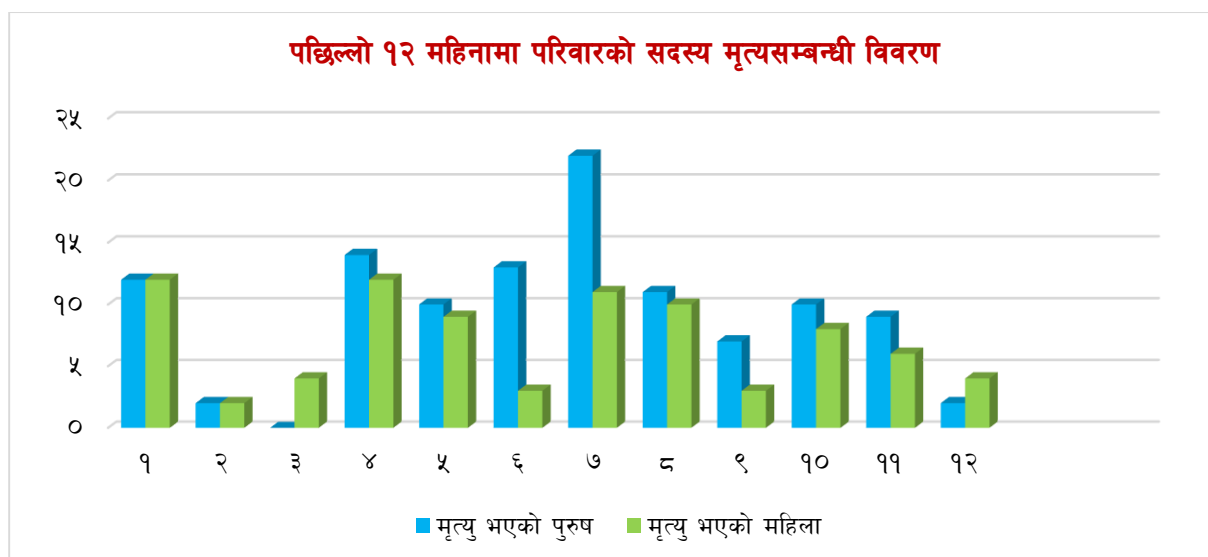
तालिका नं. ११: पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्य मृत्यु सम्बन्धी विवरण

वडा	मृतकको लिंग		जम्मा
	पुरुष	महिला	
१	१२	१२	२४
२	२	२	४
३	०	४	४
४	१४	१२	२६
५	१०	९	१९
६	१३	३	१६
७	२२	११	३३
८	११	१०	२१
९	७	३	१०
१०	१०	८	१८
११	९	६	१५
१२	२	४	६
जम्मा	११२	८४	१९६
प्रतिशत	५७.१४	४२.८६	१००.००

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल ८,१५८ घरपरिवारहरूमध्येमा १९६ जनाको मृत्यु भएको छ । जसमा ११२ जना अर्थात ५७.१४ प्रतिशत पुरुष र ८४ अर्थात ४२.८६ प्रतिशत महिलाको मृत्यु भएको देखिन्छ । सबैभन्दा धेरै मृत्युको अभिलेख भएको वडा ७ मा ३२ जना रहेको छ भने वडा नं. २ र ३ मा कम मृत्यु भएको देखिन्छ । वडागत विस्तृत तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

$$\text{कोरा मृत्युदर} = \frac{\text{विगत १२ महिनामा भएको मृत्यु संख्या}}{\text{मध्य वर्षको जनसंख्या}} \times १००० = \frac{१८६}{३९८४९} \times १००० = ४.६ \text{ जना}$$

अर्थात प्रतिहजार जनसंख्यामा प्रतिवर्ष ४.६ जनाको मृत्यु हुने तथ्याङ्कले देखाउँछ । यद्यपी कोरा मृत्युदरले मृत्युको अवस्थाबारे यथार्थ चित्रण गर्न भने सक्दैन ।

तालिका नं. १२: पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्य मृत्यु सम्बन्धी विवरण

वडा	परिवारको सदस्य मृत्यु हुने परिवार		मृतकको संख्या			
	संख्या	प्रतिशत	एक जना सदस्य मृत्यु हुने परिवार		दुई जना सदस्य मृत्यु हुने परिवार	
			संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	२०	१०.८%	१६	८.६%	४	२.२%
२	४	२.२%	४	२.२%	०	०.०%
३	४	२.२%	४	२.२%	०	०.०%
४	२५	१३.४%	२४	१२.९%	१	.५%
५	१८	९.७%	१७	९.१%	१	.५%
६	१६	८.६%	१६	८.६%	०	०.०%
७	३३	१७.७%	३३	१७.७%	०	०.०%
८	२०	१०.८%	१९	१०.२%	१	.५%
९	१०	५.४%	१०	५.४%	०	०.०%
१०	१८	९.७%	१८	९.७%	०	०.०%
११	१२	६.५%	९	४.८%	३	१.६%
१२	६	३.२%	६	३.२%	०	०.०%
जम्मा	१८६	१००.०%	१७६	९४.६%	१०	५.४%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

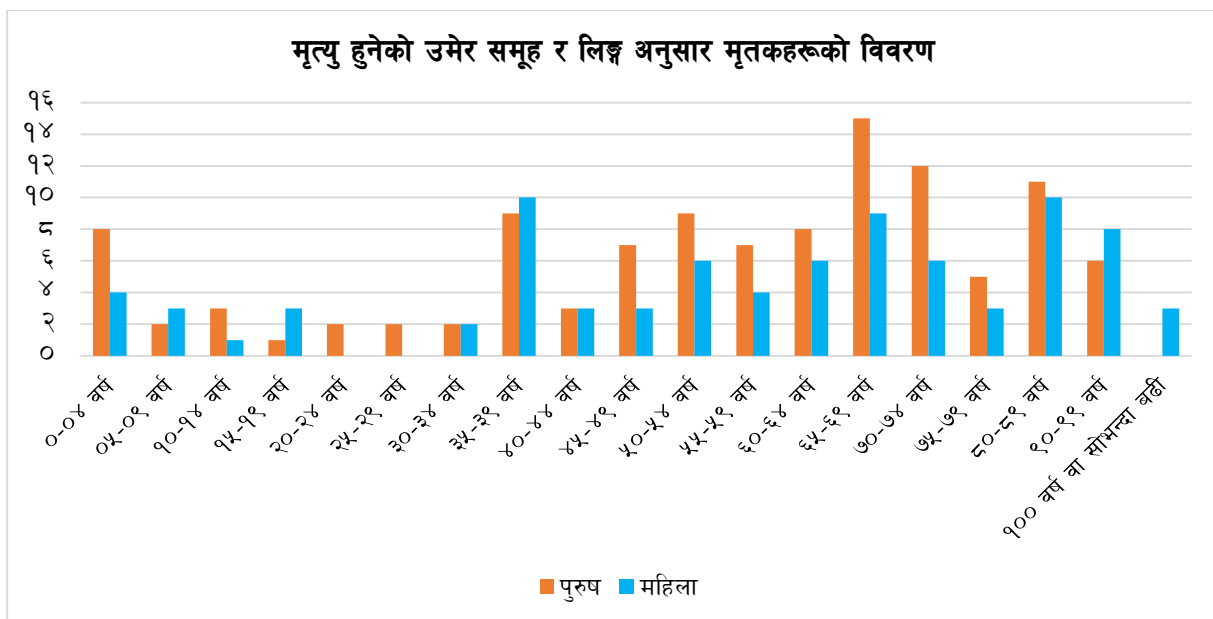
३.१०.३ लिङ्ग र उमेर समूह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

तालिका नं. १३: लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृतक पुरुषको		मृतक महिलाको		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
०-४ वर्ष	८	४.१%	४	२.०%	१२	६.१%
५-९ वर्ष	२	१.०%	३	१.५%	५	२.६%
१०-१४ वर्ष	३	१.५%	१	.५%	४	२.०%
१५-१९ वर्ष	१	.५%	३	१.५%	४	२.०%
२०-२४ वर्ष	२	१.०%	०	०.०%	२	१.०%
२५-२९ वर्ष	२	१.०%	०	०.०%	२	१.०%
३०-३४ वर्ष	२	१.०%	२	१.०%	४	२.०%
३५-३९ वर्ष	९	४.६%	१०	५.१%	१९	९.७%
४०-४४ वर्ष	३	१.५%	३	१.५%	६	३.१%
४५-४९ वर्ष	७	३.६%	३	१.५%	१०	५.१%
५०-५४ वर्ष	९	४.६%	६	३.१%	१५	७.७%
५५-५९ वर्ष	७	३.६%	४	२.०%	११	५.६%
६०-६४ वर्ष	८	४.१%	६	३.१%	१४	७.१%
६५-६९ वर्ष	१५	७.७%	९	४.६%	२४	१२.२%
७०-७४ वर्ष	१२	६.१%	६	३.१%	१८	९.२%
७५-७९ वर्ष	५	२.६%	३	१.५%	८	४.१%
८०-८९ वर्ष	११	५.६%	१०	५.१%	२१	१०.७%
९०-९९ वर्ष	६	३.१%	८	४.१%	१४	७.१%
१०० वर्ष वा सोभन्दा बढी	०	०.०%	३	१.५%	३	१.५%
जम्मा	११२	५७.१%	८४	४२.९%	१९६	१००.०%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु हुनेहरूको संख्यालाई हेर्दा सबै भन्दा बढी मृत्यु संख्या ६५ वर्ष भन्दा माथिको उमेर समूहका पुरुष र त्यसपछि ३५ देखि ३९ सम्म र ८० देखि ८९ सम्म उमेर समूहका महिलाहरू देखिन्छ। जसमा सबैभन्दा बढी ६५ देखि ६९ वर्षका १५ जना पुरुषको मृत्यु भएको भने दोस्रोमा ७७ देखि ७९ वर्षको १२ जना पुरुषहरूको मृत्यु भएको देखिन्छ। २० देखि २९ उमेर समूहमा भने महिलाको मृत्यु नभएको देखिन्छ। चौधौं आवधिक योजनाका अनुसार नेपालमा जन्मदाको बखत आम नेपालीको औषत आयु ६९ वर्ष उल्लेख गरिएको छ। सामान्यतया उमेर पुगेर हुने प्राकृतिक मृत्युलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ तसर्थ यस गाउँपालिकामा बढी मृत्यु हुने उमेर समूह हेर्दा ६० वर्ष माथिको नै देखिन्छ। यद्यपि पछिल्लो समय औषधी विज्ञान र चिकित्सा पद्धतिमा भएको उच्च विकास र आधुनिक औषधि उपचारमा वृद्धि भएको पहुँच र क्रमिक रूपमा स्वास्थ्य चेतनाको वृद्धिका कारण नेपालको औषत आयु समेत विगतका वर्ष भन्दा बढ्दै गैरहेको छ। यद्यपि ४ वर्षसम्मका बालबालिकाको मृत्यु संस्था १२ भएकोले यसप्रति संम्बन्धित हुनु पर्ने अवस्था छ।

३.१०.४ मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या

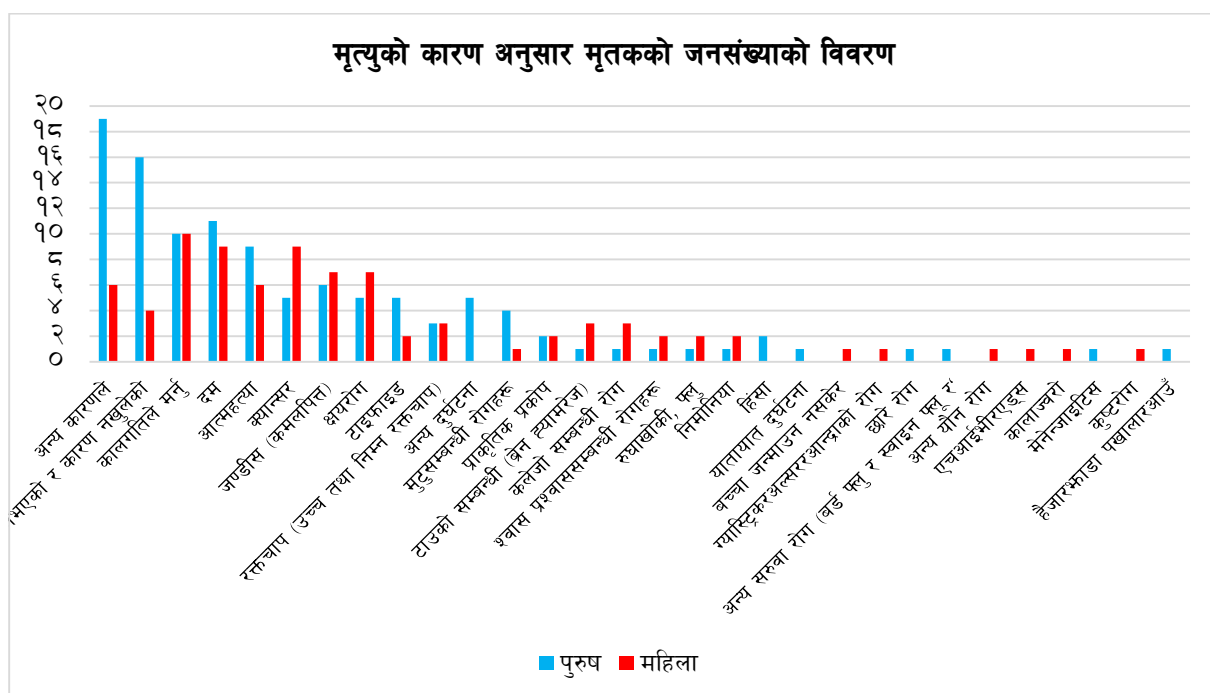
तालिका नं. १४: मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

मृत्युको कारण	पुरुष		महिला		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
अन्य कारणले	१९	७६.०%	६	२४.०%	२५
थाहा नभएको र कारण नखुलेको	१६	८०.०%	४	२०.०%	२०
कालगतिले मर्नु	१०	५०.०%	१०	५०.०%	२०
दम	११	५५.०%	९	४५.०%	२०
आत्महत्या	९	६०.०%	६	४०.०%	१५
क्यान्सर	५	३५.७%	९	६४.३%	१४
जण्डिस (कमलपित्त)	६	४६.२%	७	५३.८%	१३
क्षयरोग	५	४१.७%	७	५८.३%	१२
टाइफाइड	५	७१.४%	२	२८.६%	७
रक्तचाप (उच्च तथा निम्न रक्तचाप)	३	५०.०%	३	५०.०%	६
अन्य दुर्घटना	५	१००.०%	०	०.०%	५
मुटुसम्बन्धी रोगहरू	४	८०.०%	१	२०.०%	५
प्राकृतिक प्रकोप	२	५०.०%	२	५०.०%	४
टाउको सम्बन्धी (ब्रेन ह्यामरेज)	१	२५.०%	३	७५.०%	४
कलेजो सम्बन्धी रोग	१	२५.०%	३	७५.०%	४
श्वास प्रश्वाससम्बन्धी रोगहरू	१	३३.३%	२	६६.७%	३
रुघाखोकी, फ्लु	१	३३.३%	२	६६.७%	३
निमोनिया	१	३३.३%	२	६६.७%	३
हिंसा	२	१००.०%	०	०.०%	२
यातायात दुर्घटना	१	१००.०%	०	०.०%	१
बच्चा जन्माउन नसकेर	०	०.०%	१	१००.०%	१

मृत्युको कारण	पुरुष		महिला		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
ग्यास्ट्रिकरअल्सररआन्दाको रोग	०	०.०%	१	१००.०%	१
छारे रोग	१	१००.०%	०	०.०%	१
अन्य सरुवा रोग (बर्ड फ्लु र स्वाइन फ्लू र प्लेग)	१	१००.०%	०	०.०%	१
अन्य यौन रोग	०	०.०%	१	१००.०%	१
एचआईभीरएड्स	०	०.०%	१	१००.०%	१
कालाज्वरो	०	०.०%	१	१००.०%	१
मेनेन्जाइटिस	१	१००.०%	०	०.०%	१
कुष्ठरोग	०	०.०%	१	१००.०%	१
हैजारभाडा पखालारआउँ	१	१००.०%	०	०.०%	१
जम्मा	११२	५७.१%	८४	४२.९%	१९६

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको विवरणलाई हेर्दा १९६ सदस्यहरूको मृत्युको भएको छ । यसमध्ये सबैभन्दा धेरै २५ जनाको अन्य कारणले मृत्यु भएको देखिन्छ । दोस्रोमा २० जनाको कारण नखुलेको, कालगती र दमको कारण मृत्यु भएको देखिन्छ । त्यसैगरी गाउँपालिकाका १५ जनाले आत्महत्या गरेको देखिन्छ । आत्महत्या गर्नेहरूमा ९ जना पुरुष रहेकाछन् । समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा उमेर र दीर्घरोगका कारण मर्नेको संख्या उच्च देखिन्छ । यसको प्रमुखकारणहरूमा अस्वस्थकर जीवनशैली, खानपानको असन्तुलन, नियमित व्यायामको अभाव, मानसिक स्वास्थ्यमा सजगताको कमी, वंशानुगत कारण तथा समयमै स्वास्थ्य जाँच नगराउने परिपाटी आदि हुन् । सरुवा रोगका कारण बालबालिका मर्नु भनेको व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायीक स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा प्राथमिक स्वास्थ्य जस्तै पोषण, खोप र नियमित स्वास्थ्य जाँचको बारेमा जनचेतनामा कमी, उपचार पहुँच र स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धतामा कमी हुनाले हो । मृत्युको कारण सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

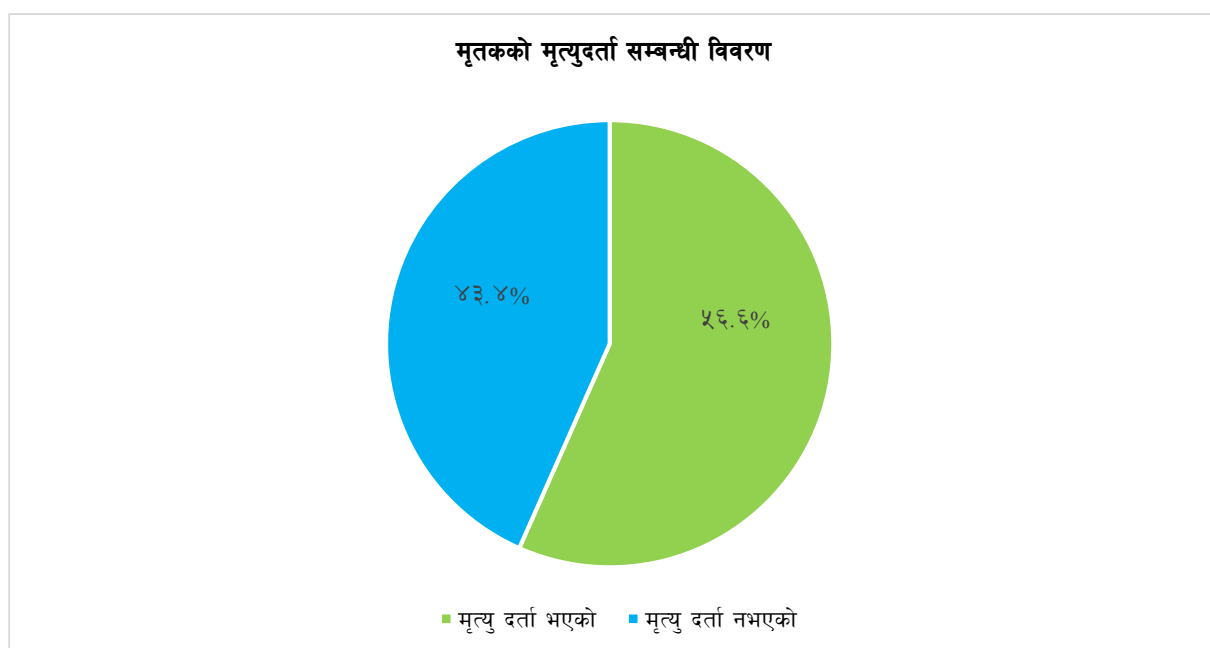
३.१०.५ मृतकको मृत्युदर्ता सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. १५: मृत्यु दर्ता गराउने घरपरिवार

वडा	मृत्यु दर्ता भएको		मृत्यु दर्ता नभएको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	११	४५.८%	१३	५४.२%	२४
२	२	५०.०%	२	५०.०%	४
३	२	५०.०%	२	५०.०%	४
४	१९	७३.१%	७	२६.९%	२६
५	१४	७३.७%	५	२६.३%	१९
६	११	६८.८%	५	३१.३%	१६
७	१९	५७.६%	१४	४२.४%	३३
८	७	३३.३%	१४	६६.७%	२१
९	६	६०.०%	४	४०.०%	१०
१०	९	५०.०%	९	५०.०%	१८
११	९	६०.०%	६	४०.०%	१५
१२	२	३३.३%	४	६६.७%	६
जम्मा	१११	५६.६%	८५	४३.४%	१९६

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा तथ्याङ्क संकलन अवधिको विगत १२ महिनामा कुल १९६ जनाको मृत्यु भएकोमा १११ जना अर्थात् ५६.६ प्रतिशतको मृत्युदर्ता भएको देखिन्छ भने ८५ जना अर्थात् ४३.४ प्रतिशतको मृत्युदर्ता नभएको देखिन्छ । स्थानीय सरकारको तथ्याङ्कको आधारको रुपमा रहने पञ्चिकरणलाई हरेक नागरिकले जिम्मेवार भएर सहयोग पुर्याउनु पर्दछ । यसका लागि थप प्रचार प्रसारको खाँचो देखिन्छ । मृत्यु दर्ता समयमै गर्दा अन्य कानूनी कृयाकलाप जस्तै नामसारी, हकभोग आदि सहज हुने र तथ्याङ्क समेत अध्यावधी गर्न सकिन्छ ।

तालिका नं. १६: उमेर समूह अनुसार मृत्यु दर्ता भएको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृत्यु दर्ता प्रमाणपत्र					
	छ		छैन		जम्मा मृतक संख्या	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
०-४ वर्ष	१	.५%	११	५.६%	१२	६.१%
५-९ वर्ष	२	१.०%	३	१.५%	५	२.६%
१०-१४ वर्ष	०	०.०%	४	२.०%	४	२.०%
१५-१९ वर्ष	१	.५%	३	१.५%	४	२.०%
२० - २४ वर्ष	१	.५%	१	.५%	२	१.०%
२५ -२९ वर्ष	२	१.०%	०	०.०%	२	१.०%
३० - ३४ वर्ष	३	१.५%	१	.५%	४	२.०%
३५ -३९ वर्ष	१०	५.१%	९	४.६%	१९	९.७%
४० -४४ वर्ष	४	२.०%	२	१.०%	६	३.१%
४५ -४९ वर्ष	७	३.६%	३	१.५%	१०	५.१%
५० -५४ वर्ष	१०	५.१%	५	२.६%	१५	७.७%
५५- ५९ वर्ष	८	४.१%	३	१.५%	११	५.६%
६० - ६४ वर्ष	९	४.६%	५	२.६%	१४	७.१%
६५ -६९ वर्ष	१६	८.२%	८	४.१%	२४	१२.२%
७० - ७५ वर्ष	१४	७.१%	४	२.०%	१८	९.२%
७५ - ७९ वर्ष	४	२.०%	४	२.०%	८	४.१%
८० -८९ वर्ष	१२	६.१%	९	४.६%	२१	१०.७%
९० - ९९ वर्ष	७	३.६%	७	३.६%	१४	७.१%
१०० वर्ष वा सोभन्दा बढी	०	०.०%	३	१.५%	३	१.५%
जम्मा	१११	५६.६%	८५	४३.४%	१९६	१००.०%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.११ बसाइँसराइको अवस्था

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या परिवर्तन हुने कारणहरूमध्ये बसाइँसराइ एक प्रमुख कारण मानिन्छ। यस बकैया गाउँपालिकामा छिमेकी गाउँपालिका/नगरपालिका एवम् जिल्लाबाट समेत बसाइँसराइ गरी आउने गरेको देखिन्छ। तर विभिन्न अवसर र रोजगारीको खोजीमा देश भित्र वा देश बाहिर एक स्थानबाट अर्को स्थानमा स्थायी वा अस्थायी रूपमा बसाइँ सरेर जाने प्रवृत्ति क्रमश बढ्दै गएको पाइन्छ। यसरी बसाइँ सरी जानु वा आउनुका विभिन्न कारणहरू छन्। तिमध्ये पाँच मुख्य कारण आर्थिक बृद्धि, अवसर, सामाजिक कारण, व्यापार र रोजगार हुन्।

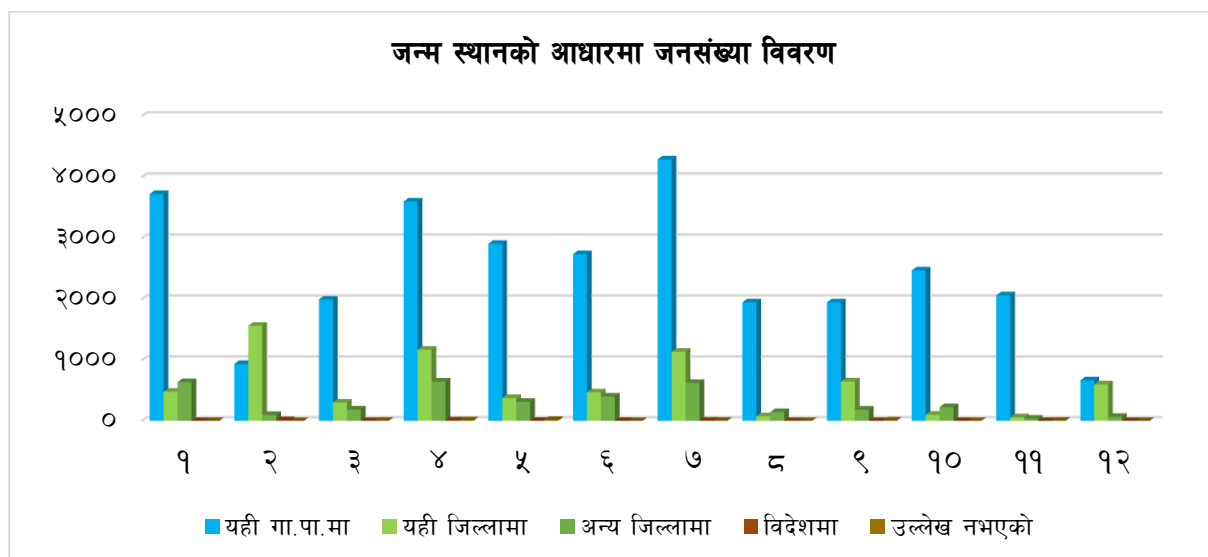
३.११.१ जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

तालिका नं. १७: जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा	जन्मस्थान					जम्मा
	यही गा.पा.मा	यही जिल्लामा	अन्य जिल्लामा	विदेशमा	उल्लेख नगरिएको	
१	३७२१	४७७	६३५	०	०	४८३३
२	९३४	१५६०	९६	१३	०	२६०३
३	१९९४	३००	१८६	१	४	२४८५
४	३५९८	११६८	६४४	१०	११	५४३१
५	२९०६	३७५	३११	२	१६	३६१०
६	२७३६	४६८	३९८	२	०	३६०४
७	४२८७	११३४	६२२	७	४	६०५४
८	१९४५	७४	१४३	१	०	२१६३
९	१९४५	६४६	१८३	१	७	२७८२
१०	२४७०	१०१	२२४	१	०	२७९६
११	२०६२	५६	३६	०	५	२१५९
१२	६६४	६००	६४	१	०	१३२९
जम्मा	२९,२६२	६,९५९	३,५४२	३९	४७	३९,८४९

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

माथिको तालिकाको आधारमा यस बकैया गाउँपालिकाकाको कुल जनसंख्या ३९,८४९ मध्ये यही गाउँपालिकामा सबैभन्दा धेरै अर्थात २९,२६२ जना जन्मेको पाइयो । त्यसपछिको संख्या ६,९५९ भन्ने मकवानपुर जिल्लाको विभिन्न भागमा जन्मेर यस गाउँपालिकामा बसोबास गरेको पाइयो । अन्य जिल्लामा जन्मेर हाल यस गाउँपालिकामा बस्ने संख्या ३,५४२ र तेस्रो स्थानमा विदेशमा जन्मेकाहरूको हाल बसोबास यसै पालिकामा रहेको संख्या ३९ रहेको छ । ४७ जनाको भन्ने जन्मस्थान उल्लेख गरिएको छैन । गाउँपालिकाको आर्थिक, भौतिक, सामाजिक र अन्य क्षेत्रहरूको विकास हुँदा अन्य नगरपालिका, गाउँपालिका वा जिल्लाबाट बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यामा वृद्धि हुने देखिन्छ । गाउँपालिकाले आगामी योजना बनाउँदा बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यालाई समेत व्यवस्थित गर्ने खालको योजना बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

३.११.२ बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण

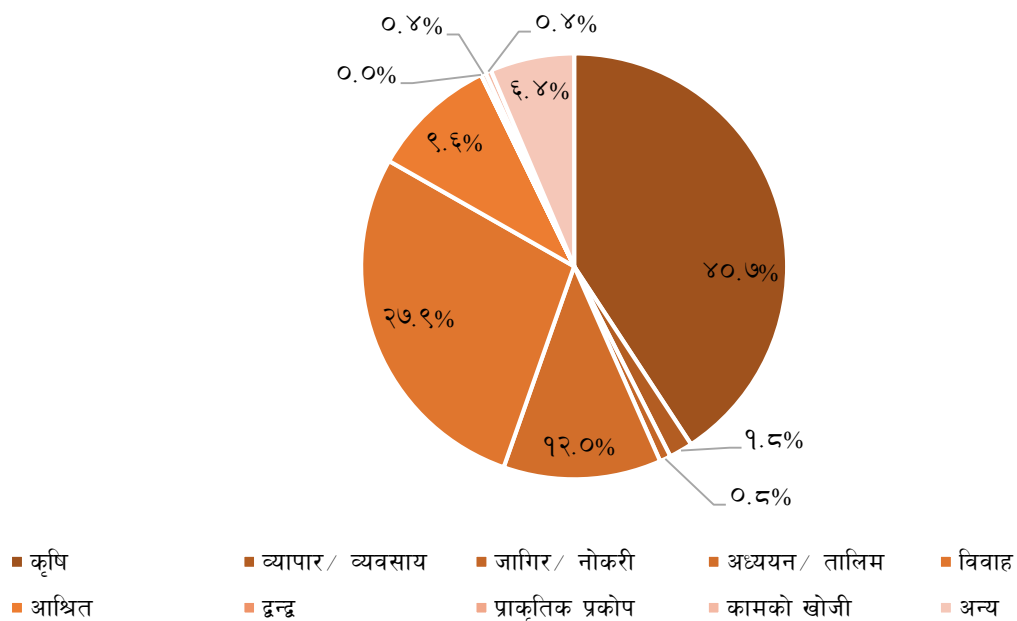
तालिका नं. १८: बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण

वडा	यहाँ बस्नुको मुख्य कारण										
	कृषि	व्यापार/ व्यवसाय	जागिर/ नोकरी	अध्ययन/ तालिम	विवाह	आश्रित	द्वन्द्व	प्राकृतिक प्रकोप	कामको खोजी	अन्य	जम्मा
१	८२२	१२	०	२	१७७	३३	१	९	०	५६	१११२
२	६६५	१९	८	५४५	३०२	१	०	०	१३	११६	१६६९
३	१४९	१९	५	४४	२११	३१	०	०	२	२६	४८७
४	३२५	४५	१८	११३	६५८	४८३	०	१५	८	१५७	१८२२
५	२९९	९	१	२१	३२२	२४	०	०	५	७	६८८
६	५११	१	०	१३	२५८	३९	१	०	०	४५	८६८
७	७२०	१७	९	११५	४६५	२३७	०	१	५	१९४	१७६३
८	९८	५	१	४	८७	१४	०	०	१	८	२१८
९	२७३	२८	२५	२४४	१५८	७८	१	५	७	११	८३०
१०	८५	३	५	३	१९६	२१	०	०	०	१३	३२६
११	१७	२	१	१	५२	०	०	७	१	११	९२
१२	३३१	२९	१६	१५८	५१	४६	०	०	४	३०	६६५
जम्मा	४२९५	१८९	८९	१२६३	२९३७	१००७	३	३७	४६	६७४	१०५४०
प्रतिशत	४०.७०%	१.८०%	०.८०%	१२.००%	२७.९०%	९.६०%	०.००%	०.४०%	०.४०%	६.४०%	१००.०%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकाभन्दा बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण हेर्दा कूल १०,५४० जनसंख्या अन्य स्थानमा जन्म भएर यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्दै आएका छन् । यसमध्ये सबैभन्दा धेरै कृषि गर्न आउनेहरूको संख्या ४,२९५ अर्थात ४०.७ प्रतिशत, विवाह गरेर यस गाउँपालिकामा आउने जनसंख्या २,९३७ अर्थात २७.९ प्रतिशत, अध्ययन/तालिमको लागि यस गाउँपालिकामा आउने जनसंख्या १,२६३ अर्थात १२ प्रतिशत, आश्रित जनसंख्या १,००७ अर्थात ९.६ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी जागिर/नोकरी, प्राकृतिक प्रकोप, द्वन्द्व, अन्य, इत्यादी कारणले आउनेको संख्या समेत रहेको छ । गाउँपालिकामा आकर्षित हुनेमध्ये अधिकांश यहाँ उपलब्ध भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारको उपलब्धताको कारण बसाइँसराइ गरी आएको हुनसक्ने देखिन्छ । आश्रित तथा विवाह भई बसाइँसराइ आउनु स्वभाविक हो । अन्य विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

यस गाउँपालिका भन्दा बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस गाउँपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण

खण्ड- ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगार

४.१ मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरूको विवरण (मुख्य पेशा)

आर्थिक सम्वृद्धिका आधारहरूमा गाउँपालिकामा हुने मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरू नै हुन् । जति आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीव्रता आउँछ त्यति नै गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र चलायमान र सुदृढ हुँदै जान्छ । मुख्यतया नेपाली अर्थतन्त्र कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदिमा केन्द्रित छ । उच्च प्रविधिमा आधारित अन्तराष्ट्रिय स्तरका उद्योगहरूको विकास भै नसकेको अवस्थामा धेरैजसो आर्थिक क्रियाकलापहरू निर्वाहमुखी नै रहेका छन् ।

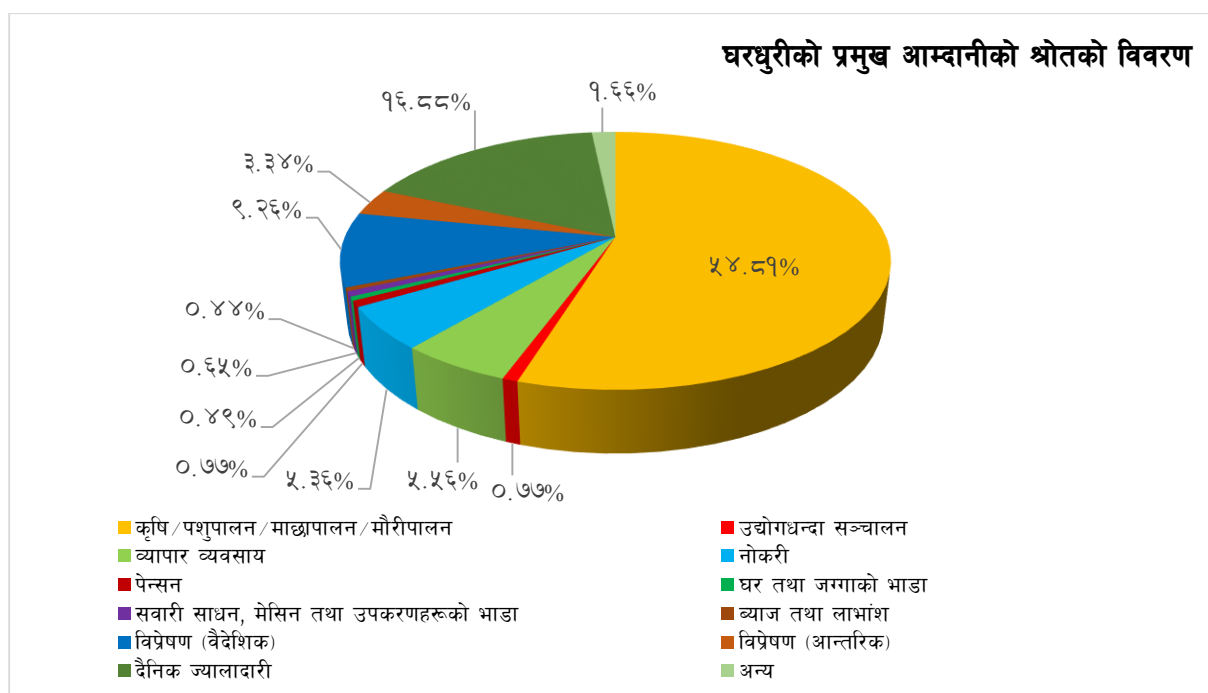
४.१.१ आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. १९: आम्दानीका श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

आम्दानीका स्रोतहरू	वडा नं.												जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
कृषि/पशुपालन/ माछापालन/ मौरीपालन	७०२	४००	४४३	९५४	७५४	६८१	१०६४	६०३	३९७	४८६	३८६	१७७	७०४७
उद्योगधन्दा सञ्चालन	३७	०	६	७	१०	१०	१७	५	४	०	२	१	९९
व्यापार व्यवसाय	५०	१४	११४	१३४	१२१	३९	९५	४१	४२	३१	१७	१७	७१५
नोकरी	१२६	११	६७	९६	१५९	१९	८२	२०	३६	४२	१५	१६	६८९
पेन्सन	०	०	३	१७	६२	१	१४	०	२	०	०	०	९९
घर तथा जग्गाको भाडा	०	०	१०	१९	१४	१	९	१	७	२	०	०	६३
सवारी साधन, मेसिन तथा उपकरणहरूको भाडा	०	०	५	२०	१८	१६	९	३	६	४	०	३	८४
व्याज तथा लाभांश	०	०	५	३३	१	०	४	२	०	९	३	०	५७
विप्रेषण (वैदेशिक)	१०७	१४	१२९	१६०	१६९	७७	१९९	९७	१४८	३३	५७	०	११९०
विप्रेषण (आन्तरिक)	१६	१	३२	५३	४७	४५	१४८	९	६३	१	१५	०	४३०
दैनिक ज्यालादारी	३२०	१६	८७	२७१	२०२	२३२	३२३	१२०	१५२	२१४	१५८	७५	२१७०
अन्य	४	०	३	१७	९	७७	९	७	१२	१	२	७२	२१३

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूमा गाउँपालिकामा रहेका कूल ८,१५८ घरपरिवारहरूमध्ये ७,०४७ घरपरिवारहरूको आम्दानीको श्रोत कृषि/पशुपालन/माछापालन/मौरीपालन रहेको छ भने दोस्रोमा दैनिक ज्यालादारी बाट आम्दानी गर्ने घरपरिवार २,१७०, वैदेशिक विप्रेषणबाट १,१९०, व्यापार व्यवसायबाट ७१५ घरपरिवारहरू रहेका छन् । त्यसैगरी ६८९ घरपरिवारको आम्दानीको श्रोत भने नोकरी र ४३० घरपरिवारको आन्तरिक विप्रेषण रहेको छ । अन्य आम्दानीका श्रोतहरू भने न्यून घरपरिवारहरूमा रहेको पाइन्छ । जुन यो तथ्याङ्कले समेत ठूलो नाफा हुने र उत्पादनमुखी व्यवसायमा मानिसको संलग्नता अत्यन्त न्यून र परम्परागत कृषि र सामान्य व्यापार व्यवसायमा अधिक संलग्नता रहेको देखिन्छ । राम्रो लगानि गरी उच्च प्रतिफल प्राप्त गर्न सक्ने क्षेत्रहरूको पहिचान गरी व्यवसायीकतातर्फ युवा उद्यमीहरूलाई तालिम तथा अभिमुखिकरण गरी आकर्षित गर्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१.२ आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण (सबै प्रकारको आम्दानी)

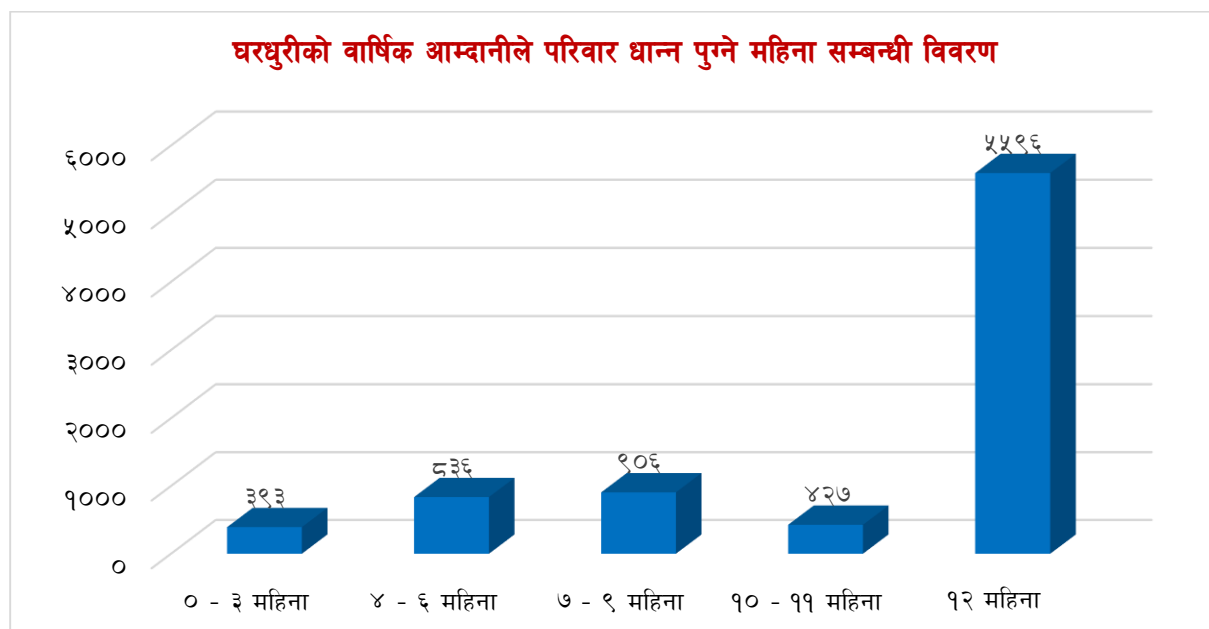
तालिका नं. २०: आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	० - ३ महिना	४ - ६ महिना	७ - ९ महिना	१० - ११ महिना	१२ महिना	जम्मा	औषत खान पुग्ने महिना
१	२७	१८४	८३	१	४४६	७४१	९.६९
२	१४	१	३	०	४३६	४५४	११.६०
३	२६	१८	७	५	५११	५६७	११.२०
४	१५	५५	११५	५९	८८५	११२९	११.०६
५	२६	९८	१३३	८३	४८५	८२५	१०.०६
६	१६	३८	८१	६२	५६५	७६२	१०.८८
७	५१	८९	१०८	७९	९४३	१२७०	१०.६३
८	१०५	९८	२४	९	४०६	६४२	९.१९
९	३५	७२	१६७	४५	२४९	५६८	९.४०
१०	११	१४१	११०	४६	२०३	५११	८.९३
११	२१	११	६०	३४	२८०	४०६	१०.५०
१२	४६	३१	१५	४	१८७	२८३	९.२२
जम्मा	३९३	८३६	९०६	४२७	५५९६	८१५८	१०.३०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल ८,१५८ घरपरिवारहरूमध्ये आफ्नै वार्षिक आम्दानीले बाह्र महिना धान्नेको संख्या ५,५९६ घरपरिवार देखिन्छ। त्यसैगरी १० देखि ११ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ४२७, ७ देखि ९ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ९०६, ४ देखि ६ महिनासम्म धान्न पुग्नेको संख्या ८३६ र करिब ३ महिनासम्म मात्र धान्न पुग्नेको संख्या ३९३ रहेको छ। भण्डै दुई तिहाइ जनसंख्याले वार्षिकरूपमा गर्ने अत्यन्त न्यून आम्दानीले बाह्र महिना दुःख गुजारा गरी खर्च धान्ने गरेको स्पष्ट हुन्छ। अर्कोतर्फ वार्षिक आम्दानीले वर्षभरी धान्न नसक्ने २,५६२ घरपरिवारहरू समेत रहेको तथ्याङ्कले यो अवस्थामा रहेको जनसंख्या

चरम गरीबीको अवस्थामा रहेको पुष्टि हुन्छ । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यवस्था लागू भैसकेको र स्थानीय सरकारमा धेरै हक अधिकारहरू प्रत्याभूत भैसकेको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य १ मै सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य गर्ने उल्लेख भएको अवस्थामा यस्ता गरीबीमा रहेको जनसंख्यालाई लोक कल्याणकारी राज्यको मूल मर्मअनुसार सवलीकरण र संरक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

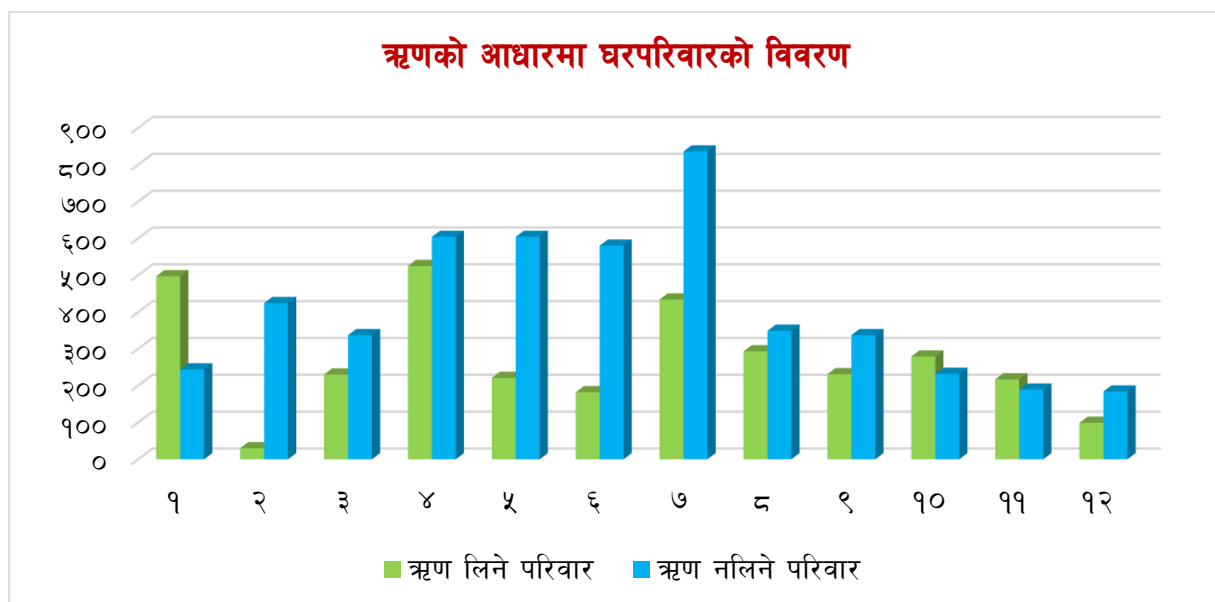
४.१.३ ऋणको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. २१: ऋण भएका घरपरिवारको विवरण

वडा	छ		छैन		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	४९७	६७.१%	२४४	३२.९%	७४१
२	३०	६.६%	४२४	९३.४%	४५४
३	२३०	४०.६%	३३७	५९.४%	५६७
४	५२५	४६.५%	६०४	५३.५%	११२९
५	२२१	२६.८%	६०४	७३.२%	८२५
६	१८२	२३.९%	५८०	७६.१%	७६२
७	४३४	३४.२%	८३६	६५.८%	१२७०
८	२९३	४५.६%	३४९	५४.४%	६४२
९	२३१	४०.७%	३३७	५९.३%	५६८
१०	२७९	५४.६%	२३२	४५.४%	५११
११	२१७	५३.४%	१८९	४६.६%	४०६
१२	९९	३५.०%	१८४	६५.०%	२८३
जम्मा	३२३८	३९.७%	४९२०	६०.३%	८१५८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कूल ८,१५८ घरपरिवारहरूमध्ये विभिन्न वित्तीय संस्था, सहकारी वा अन्य तवरले आफ्ना विभिन्न आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न वा व्यापार व्यवसायमा लगानी गर्न ऋण लिने घरपरिवारहरूको संख्या ३,२३८ अर्थात ३९.७ प्रतिशत र ऋण नलिने घरपरिवारहरूको संख्या ४,९२० अर्थात ६०.३ प्रतिशत रहेका छन् । ऋण लिनुका उद्देश्यहरूमध्ये अत्यावश्यक आवश्यकता परिपूर्ति गर्न ऋण लिनेको संख्या लगानी वा उत्पादनमूलक व्यवसाय गर्न ऋण लिनेको संख्याभन्दा बढी भएको अनुमान सजिलै लगाउन सकिन्छ ।

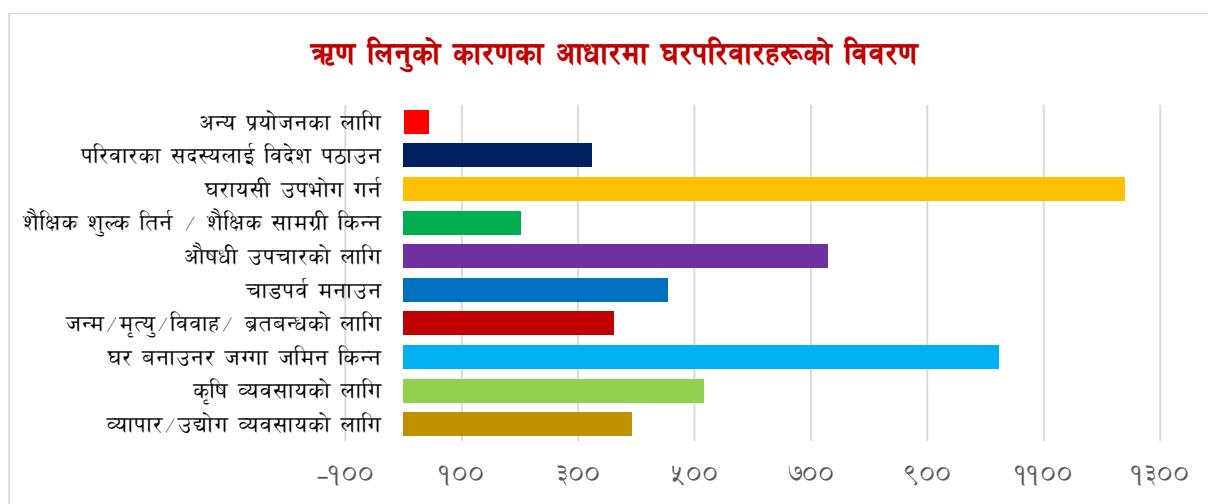
४.१.४ ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. २२: ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

ऋण लिनुको कारण	वडा नं.												जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
व्यापार/उद्योग व्यवसायको लागि	२१	५	५२	८८	४४	१९	५७	४४	२५	२१	५	११	३९२
कृषि व्यवसायको लागि	१७	५	२८	९३	५६	२९	७३	८३	४३	४७	३३	९	५१६
घर बनाउन/जग्गा जमिन किन्न	१५८	४	९५	१८१	९१	२३	१६०	७२	५८	११३	५७	११	१०२३
जन्म/मृत्यु/विवाह/ब्रतबन्धको लागि	१०१	१	१४	२५	२२	३३	३०	५१	२१	३२	३२	०	३६२
चाडपर्व मनाउन	२४८	४	५	२०	२७	८	२३	२५	१०	६६	१९	०	४५५
औषधी उपचारको लागि	१६२	९	८	७४	५९	४४	१२०	७८	५१	५४	६९	१	७२९
शैक्षिक शुल्क तिर्न / शैक्षिक सामग्री किन्न	११	१	२	३१	३०	८	४१	३२	८	२५	१३	०	२०२
घरायसी उपभोग गर्न	१९७	७	५३	१३७	८९	६१	१३२	१३४	६०	१८६	९४	८९	१२३९
परिवारका सदस्यलाई विदेश पठाउन	५७	१	१९	५०	२४	२१	५६	३९	२६	१२	१९	०	३२४
अन्य प्रयोजनका लागि	२	०	०	६	१	११	२	६	४	६	३	२	४३
जम्मा ऋणी	४९७	३०	२३०	५२५	२२१	१८२	४३४	२९३	२३१	२७९	२१७	९९	३२३८

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा ऋण लिनेहरूको प्रयोजन हेर्दा सबैभन्दा बढी घरायसी उपभोग गर्नको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या १,२३९ दोस्रोमा घर बनाउन/जग्गा जमिन किन्नका लागि ऋण लिने परिवारको संख्या १,०२३, तेस्रोमा औषधी उपचारको लागि ऋण लिनेको संख्या ७२९, चौथोमा कृषि व्यवसायको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या ५१६ रहेका छन् । व्यापार व्यवसाय, शिक्षा र उत्पादन प्रवर्द्धन गर्न निकै कम घरपरिवारले ऋण लिएको देखिन्छ । जसमध्ये ३९२ व्यापार व्यवसायको लागि, २०२ ले शैक्षिक शुल्क तिर्न तथा शैक्षिक सामग्री किन्न ऋण लिएको देखिन्छ । तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा दैनिक जीवन निर्वाह र सुरक्षाका आधारभूत मानवीय आवश्यकता पूर्ती गर्न जस्तै भवन निर्माण तथा घरायसी गर्जो टार्न अधिकांश ऋण लिएको तथ्य स्पष्ट हुन्छ । नागरिकका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने दायित्व राज्यको हुने संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानले शिक्षा, स्वास्थ्य, खाद्यान्न जस्ता आवश्यकताहरूलाई मौलिक अधिकारको रूपमा स्थापित गरिसकेको सन्दर्भमा स्थानीय तथा संघीय सरकारले नागरिकका यी सवालहरूलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

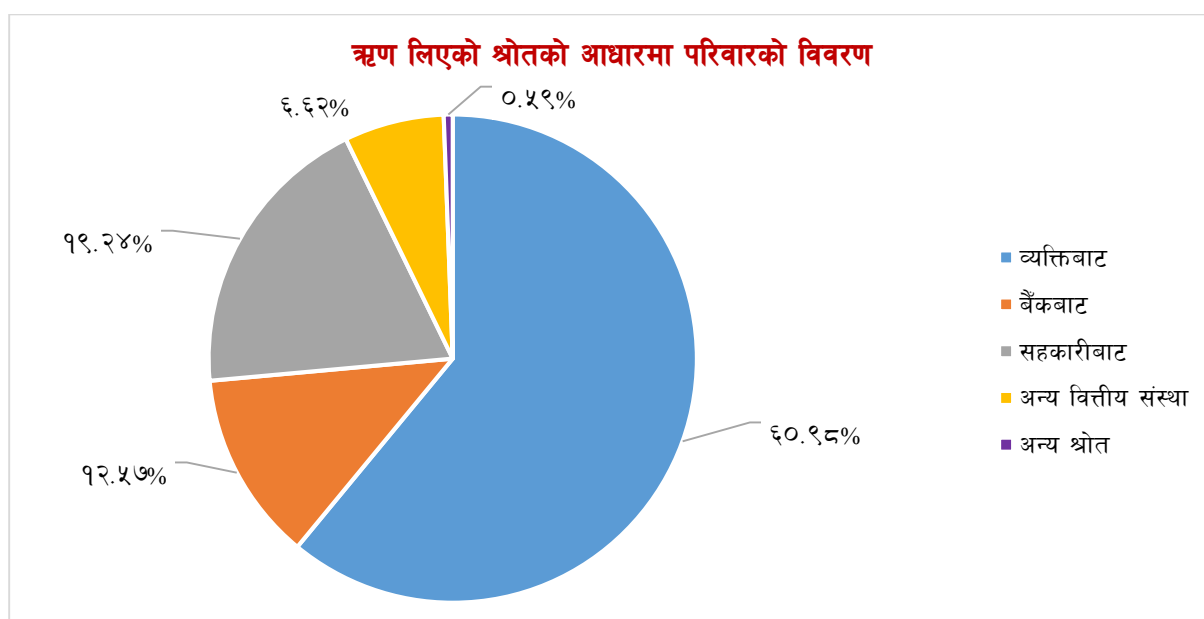
४.१.५ ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण

तालिका नं. २३: ऋण लिएको श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	व्यक्तिबाट	बैंकबाट	सहकारीबाट	अन्य वित्तीय संस्था	अन्य श्रोत	जम्मा ऋणी
१	४८५	१७	३	१	०	४९७
२	९	१	२२	०	०	३०
३	१३८	२३	८६	१६	१	२३०
४	२४४	१७४	१३४	११२	०	५२५
५	१३८	९७	८७	१६	१	२२९
६	१२३	३२	२०	२०	०	१८२
७	३२०	६६	११७	३०	१५	४३४
८	२३७	१०	६६	३३	४	२९३
९	१६१	३०	७१	१०	०	२३९
१०	२४३	१४	६९	१८	१	२७९
११	१८८	१६	३४	१	१	२९७
१२	८२	८	३८	०	०	९९
जम्मा	२३६८	४८८	७४७	२५७	२३	३२३८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा ऋण लिएका कूल घरपरिवारमध्ये सबैभन्दा धेरै (२,३६८) परिवारले व्यक्तिबाट ऋण लिएको, ७४७ परिवारले सहकारी संस्थाबाट ऋण लिएको, ४८८ परिवारले बैंकबाट ऋण लिएको र २५७ परिवारले अन्य वित्तीय संस्थाबाट ऋण लिएको तथ्याङ्क छ। गाउँपालिकामा कतिपय परिवारले एकभन्दा बढी स्रोतबाट ऋण लिएको देखिन्छ। सबैभन्दा धेरै घरपरिवारले व्यक्तिबाट ऋण लिएको यथार्थले के स्पष्ट गर्दछ भने नागरिकहरूको बैङ्क तथा ठूला वित्तीय संस्थाको पहुँच कमी रहेको हो कि भन्ने बुझाउँछ। अर्कोतर्फ बैङ्कबाट कर्जा लिँदा धितो तथा अन्य प्रशासनिक भन्झट हुने भएकोले चर्को व्याजको मारमा परेतापनि विना धितो व्यक्तिसँग ऋण लिन सहज हुने भएकोले साधारणतय मानिसहरू यसतर्फ बढी आर्कषित देखिन्छन्। यसले थप आर्थिक भार पर्न गई नागरिकलाई गरीबीमा धकेल्न बाध्य पार्दछ। हाल राष्ट्र बैङ्कले हरेक स्थानीय सरकार रहेको गाउँपालिकामा एक बैङ्क शाखा खोल्न गरेको निर्देशनले बैङ्कहरूमा ग्रामीण सर्वसाधारणको पहुँच वृद्धिहुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

४.२ विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च गर्ने क्षेत्र सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा अनुपस्थित रहेर आन्तरिक वा बाह्य (वैदेशिक) विप्रेषण प्राप्त गर्नेहरूको परिवारमा तपाईंले विप्रेषणबाट प्राप्त रकमलाई खर्च गर्नुपर्दा कुन क्षेत्रलाई सबैभन्दा पहिलो प्राथमिकता दिनुभएको छ भनेर सोधिएकोमा २६.७ प्रतिशत घरपरिवारले घरायसी उपभोगमा खर्च गर्ने र दोस्रोमा २५.५ प्रतिशतले ऋण तिरेको र तेस्रोमा २१.६ प्रतिशतले शिक्षा क्षेत्रमा खर्च हुने गरेको बताएका छन्। दोस्रो प्राथमिकता बारे सोधिएको प्रश्नमा २६.५ प्रतिशतले घरायसी उपभोगमा, २६.५ प्रतिशतले स्वास्थ्य उपचारमा र १४.६ प्रतिशतले ऋण तिरेको पाइयो। त्यसैगरी तेस्रो प्राथमिकता बारे सोधिएको प्रश्नमा ३१.९ प्रतिशतले घरायसी उपभोगमा, १३.९ प्रतिशतले ऋण तिरेकोमा र १३.६ प्रतिशतले स्वास्थ्य उपचारमा खर्चलाई प्राथमिकता केन्द्रित गरेको पाइयो।

यसरी समय र श्रम खर्चेर पठाएको रकम निरन्तर आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिमा मात्र खर्चनु पर्दा अन्य उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्ने विषय ओझेलमा पर्ने र जीवनस्तर सुधारमा प्रगति नहुने संकेत देखिन्छ। यसरी पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकतालाई हेर्दा उत्पादनशील क्षेत्रमा नभई साधारण र अत्यावश्यक जीवन निर्वाहका क्षेत्रमा मात्र विप्रेषणको अत्यधिक रकम खर्च हुने गरेको पाइन्छ। यो एक बाध्यात्मक अवस्था हो।

किनकी आधारभूत आवश्यकता पूर्ती पहिलो आवश्यकता हो । यसरी राज्यले विप्रेषणलाई उत्पादनशिल लगानीका क्षेत्रहरू जस्तै कृषि, उद्योग, पर्यटन, उर्जा जस्ता क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ठोस कार्ययोजना निर्माण नगरेमा युवाहरूको बहुमूल्य श्रमशक्तिको उचित सदुपयोग हुन नसक्ने र समाज थप विपन्नतातर्फ धकेलिने वा यथास्थितिमै रहने अवस्था देखिन्छ । यसरी पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकतालाई हेर्दा उत्पादनशिल क्षेत्रमा नभई साधारण र अत्यावश्यक जीवन निर्वाहका क्षेत्रमा मात्र विप्रेषणको अत्याधिक रकम खर्च हुने गरेको पाइन्छ । यसरी राज्यले विप्रेषणलाई उत्पादनशिल लगानीका क्षेत्रहरू जस्तै कृषि, उद्योग, पर्यटन, उर्जा जस्ता क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ठोस कार्ययोजना निर्माण नगरेमा युवाहरूको बहुमूल्य श्रमशक्तिको उचित सदुपयोग हुन नसक्ने र समाज यथास्थितिमै रहने अवस्था देखिन्छ । थप विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च हुने पहिलो, दोस्रो, तेस्रो, चौथो र पाँचौ प्राथमिकताको क्षेत्र सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. २४: विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च हुने स्थान सम्बन्धी विवरण

विवरण		वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
विप्रेषण खर्च भएको पहिलो क्षेत्र	घरायसी उपभोग	७	२४	४३	६९	१११	९३	६९	७३	११३	४१	७३	४	७२०	२६.७%
	ऋण तिरेको	९	५	५२	१२७	१११	८३	११४	६०	८९	१८	२२	०	६९०	२५.५%
	शिक्षामा खर्च गरेको	४८	०	७४	४०	४३	३९	१७९	८१	३८	५	२४	१३	५८४	२१.६%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	१३	०	१९	१८	४९	२०	४६	५५	५१	८	३८	२६	३४३	१२.७%
	घर बनाएको	६	०	२१	२०	१०	८	११	१	११	८	५	०	१०१	३.७%
	वचत गरेको	०	०	१२	६	१०	२९	१०	१	९	८	३	०	८८	३.३%
	विवाह / ब्रतबन्ध / चाडबाड मनाएको	३	०	१	५	३	१०	७	३९	१०	४	२	०	८४	३.१%
	जग्गा किनेको	१	०	७	१३	२	२	६	२	२	३	१	०	३९	१.४%
	व्यापार / व्यवसायमा लगानी गरेको	३	०	०	३	४	०	१	०	०	२	०	०	१३	.५%
	अरूलाई ऋण दिएको	०	०	०	३	१	०	१	५	१	०	२	०	१३	.५%
	अन्य	०	१	०	३	१	३	०	१	०	२	१	०	१२	.४%
	थाहा छैन	०	०	०	१	२	०	१	१	०	१	०	१	७	.३%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	०	०	०	०	०	०	०	०	३	२	०	०	५	.२%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	१	०	२	.१%

विवरण		वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
	जम्मा	९०	३०	२२९	३०८	३४७	२८८	४४५	३१९	३२७	१०२	१७२	४४	२७०१	१००%
विप्रेषण खर्च भएको क्षेत्र	घरायसी उपभोग	१९	२	५९	७०	८३	८९	७२	११०	९२	३२	४२	२३	६९३	२६.५%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	५०	०	६२	५०	६९	५०	१८८	८४	१०३	६	२०	११	६९३	२६.५%
	ऋण तिरेको	८	१२	३०	९०	३८	२२	४६	४४	४३	१९	२८	१	३८१	१४.६%
	विवाह / ब्रतबन्ध / चाडबाड मनाएको	३	१	५	२२	१२	४५	१८	५२	२३	१५	१०	०	२०६	७.९%
	शिक्षामा खर्च गरेको	६	१	१५	२१	३१	२२	४२	१५	२३	४	१०	५	१९५	७.५%
	बचत गरेको	१	१२	२५	४	५०	८	२८	१	७	२	३६	०	१७४	६.७%
	घर बनाएको	१	०	४	२२	३९	७	२०	१	१८	५	३	१	१२१	४.६%
	अन्य	१	०	१	४	०	२	६	४	०	४	१२	०	३४	१.३%
	जग्गा किनेको	०	०	०	९	१	४	५	०	२	५	१	०	२७	१.०%
	अरूलाई ऋण दिएको	०	०	३	३	३	२	२	३	१	०	७	२	२६	१.०%
	थाहा छैन	०	२	८	०	३	२	५	२	०	०	०	१	२३	.९%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	०	०	०	३	३	४	१	१	६	१	०	०	१९	.७%
	व्यापार / व्यवसायमा लगानी गरेको	०	०	४	३	५	०	१	१	०	१	०	०	१५	.६%
	गरगहना खरिद गरेको	१	०	१	१	०	२	१	०	०	०	०	०	६	.२%
	जम्मा	९०	३०	२१७	३०२	३३७	२५९	४३५	३१८	३१८	९४	१६९	४४	२६१३	१००.०%
विप्रेषण खर्च भएको क्षेत्र	शिक्षामा खर्च गरेको	६	०	१३	३३	२४	२५	२१	१२	५१	३	१४	१	२०३	८.३%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	६	०	२३	३३	२६	५४	४३	६१	६४	१०	९	२	३३१	१३.६%
	घरायसी उपभोग	५४	२	६२	६८	७४	६४	१७६	१४१	८२	२४	१७	१४	७७८	३१.९%
	विवाह / ब्रतबन्ध / चाडबाड मनाएको	१२	२	३	२२	३७	४२	३६	४७	५१	४	३	५	२६४	१०.८%
	ऋण तिरेको	४	२	२५	७०	३२	३२	५५	३९	३३	२०	१५	१३	३४०	१३.९%
	अरूलाई ऋण दिएको	०	०	९	५	६	१	४	५	२	०	१४	५	५१	२.१%
	बचत गरेको	१	९	३३	१२	६१	९	३१	१	१०	६	३६	०	२०९	८.६%
	घर बनाएको	३	०	३	२६	१०	८	११	०	१५	११	२	३	९२	३.८%
	जग्गा किनेको	०	०	१	१४	०	१	९	२	०	४	०	०	३१	१.३%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	१	०	०	१	१	१	०	०	१	०	५	०.२%

विवरण		बडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	०	०	१	५	४	३	२	२	२	१	०	१	२१	०.९%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	०	०	०	३	२	०	१	०	०	०	०	०	६	०.२%
	अन्य	३	०	७	५	२	७	७	१	१	८	२०	०	६१	२.५%
	थाहा छैन	०	३	११	२	९	४	१०	५	०	१	२	०	४७	१.९%
	जम्मा	८९	१८	१९२	२९८	२८७	२५१	४०७	३१७	३११	९२	१३३	४४	२४३९	१००.०%
क्षेत्र विप्रेषण खर्च भएको चौथो क्षेत्र	ऋण तिरेको	२९	०	२५	६१	३३	५१	९९	८८	४१	७	७	१२	४५३	२०.३%
	विवाह/व्रतबन्ध/चाडवाड मनाएको	३१	१	२६	१९	४६	४१	११४	७२	५८	५	४	२	४१९	१८.८%
	घरायसी उपभोग	७	०	७	४८	२४	४२	४९	४८	७६	२७	१०	०	३३८	१५.२%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	७	०	१०	४०	२०	३७	२०	४८	४२	६	६	०	२३६	१०.६%
	बचत गरेको	०	१	३२	३८	५२	२४	२०	४	१९	५	१४	०	२०९	९.४%
	शिक्षामा खर्च गरेको	५	०	१५	२२	१०	११	९	२२	३७	२	९	०	१४२	६.४%
	अन्य	६	३	९	७	२	१९	१५	२	१	८	३२	०	१०४	४.७%
	घर बनाएको	२	१	५	२१	७	३	१५	६	११	१४	०	१७	१०२	४.६%
	थाहा छैन	०	३	१६	३	१५	५	१५	४	०	२	५	२	७०	३.१%
	अरूलाई ऋण दिएको	०	०	११	२	४	२	७	१८	२	२	१०	४	६२	२.८%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	०	०	२	४	१०	३	३	२	१३	६	०	५	४८	२.२%
	जग्गा किनेको	१	०	१	१५	०	२	४	२	०	२	०	१	२८	१.३%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	०	२	१	२	६	०	१	०	०	०	१२	०.५%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	०	०	०	४	२	०	०	०	०	०	०	१	७	०.३%
	जम्मा	८८	९	१५९	२८६	२२६	२४२	३७६	३१६	३०१	८६	९७	४४	२२३०	१००.०%
क्षेत्र विप्रेषण खर्च भएको पाँचौ क्षेत्र	ऋण तिरेको	२६	०	२९	५७	१६	२०	१०८	१००	५५	९	१०	०	४३०	२१.३%
	घरायसी उपभोग	७	१	६	४७	२१	३६	२१	४०	५९	३०	९	०	२७७	१३.७%
	अन्य	३३	०	२०	५	७	७१	२५	३	२	८	३१	१	२०६	१०.२%
	बचत गरेको	०	१	२४	४२	४०	३३	२८	२	२६	३	७	०	२०६	१०.२%
	विवाह/व्रतबन्ध/चाडवाड मनाएको	५	२	६	१३	१५	१९	३७	२९	४३	५	२	१	१७७	८.८%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	६	१	३	२२	१०	१०	२४	२७	४०	६	७	२	१५८	७.८%

विवरण	वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
शिक्षामा खर्च गरेको	४	०	६	१७	७	५	१७	२९	२०	६	४	१	११६	५.७%
थाहा छैन	३	३	२२	१	२५	१६	२७	७	०	१	८	१	११४	५.६%
घर बनाएको	१	०	५	१५	१३	३	३३	८	१४	६	०	१६	११४	५.६%
अरूलाई ऋण दिएको	०	०	३	१०	४	१	१६	५८	४	०	५	१	१०२	५.०%
वस्तुभाउ खरिद गरेको	०	०	२	५	१०	१	७	२	१८	२	०	१९	६६	३.३%
जग्गा किनेको	१	०	१	८	०	२	१०	३	०	३	०	०	२८	१.४%
व्यापार/ व्यवसायमा लगानी गरेको	२	०	०	५	५	०	०	४	०	२	०	१	१९	०.९%
गरगहना खरिद गरेको	०	०	०	१	१	१	३	०	१	०	०	१	८	०.४%
जम्मा	८८	८	१२७	२४८	१७४	२१८	३५६	३१२	२८२	८१	८३	४४	२०२१	१००%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

४.३ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण

गाउँपालिका वा गाउँपालिका बाहिरबाट हुने विभिन्न आम्दानीका श्रोतहरूबाट प्राप्त आम्दानी रकमलाई सो आम्दानीको श्रोतमा संलग्न घरपरिवारको संख्याले भाग गर्दा आउने औषत वार्षिक रकमको आधारमा गाउँपालिकामा भइरहेका प्रमुख आर्थिक गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ। तथ्याङ्क हेर्दा सबैभन्दा धेरै अर्थात् २९५१ घरपरिवारले आफ्नो आम्दानी दैनिक ज्याला मजदुरीबाट आम्दानी भएको बताएका छन् भने दोस्रोमा १४०२ घरपरिवारले वैदेशिक विप्रेषणबाट भएको र तेस्रोमा ७८६ घरपरिवारले व्यापार व्यवसायबाट आम्दानी गर्ने गरेको बताएका छन्। त्यस पश्चात् चौथो, र पाँचौमा क्रमशः नोकरीबाट र आन्तरिक विप्रेषणबाट भएको आम्दानीहरू पर्दछन्। यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने उद्योग र बढी आम्दानी हुने खालका उत्पादनशील क्षेत्रमा संलग्न परिवारहरूको संख्या न्यून छ भने सेवा र व्यापार व्यवसायमा संलग्न परिवारहरूको संख्या उच्च रहेको छ। दीर्घकालीन विकास र सम्वृद्धिका हिसाबले कमाइको लागि आफ्नो स्थान छाडेर बाहिरिने युवा जनसंख्याको अनुपस्थितिले स्थानीय स्तरमा विकास असम्भव प्रायः हुन्छ। जल्दो बल्दो उमेरको उत्पादनशील जनशक्ति उर्जावान समयमा बाहिरिने र शिथिल हुँदा फर्किने वा पलायन हुने परिस्थिति श्रृजना हुँदा विकास निर्माण कार्य अपेक्षाकृत अगाडि बढ्न सक्दैन।

अर्कोतर्फ ज्यालादारी कामबाट आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या समेत उच्च हुनुले निम्न आयस्तर भएका परिवारहरूको संख्या धेरै रहेको संकेत मिल्दछ। वार्षिक औषत आम्दानी मध्ये सबै भन्दा उच्च अर्थात् सवारी, मेसिन तथा उपकरणको भाडाबाट प्राप्त आम्दानीलाई रु ६८२०८२।३५ लाई मासिक आम्दानीमा परिणत गर्दा रु ५६८४०।१९ हुन आउँछ। यस बाहेक अन्य सबै क्षेत्रबाट प्राप्त औषत आम्दानी तुलनात्मकरूपमा कम रहेको देखिन्छ। गाउँपालिका सम्पन्न हुन उत्पादनमुखी रोजगारी तर्फ जनतालाई उन्मुख बनाउनु जरुरी हुन्छ। तसर्थ गाउँपालिकाले रोजगारीका अवसरहरू श्रृजना गरी युवाहरूलाई उत्पानशील क्षेत्रमा आकर्षण गर्दै दिगो विकासको अवधारण अनुरूप कार्ययोजना बनाई अगाडि बढ्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. २५: वार्षिक आम्दानीको विवरण

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.												जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
उद्योग सञ्चालनबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	४३	१	२०	१४	१२	११	३६	११	१३	६	१९	१६	२०२
	जम्मा आम्दानी	९२८८०००	१८००००	५८३२०००	३६९६०००	४५१२०००	३८४००००	५४७२०००	६३०००००	४४७६०००	१८०००००	१६९२००००	३५०४०००	६५८२००००
	औषत आम्दानी	२१६०००	१८००००	२९१६००	२६४०००	३७६०००	३४९०९०.९	१५२०००	५७२७२७.२७	३४४३०७.७	३०००००	८९०५२६.३	२१९०००	३२५८४१.५८
व्यापार व्यवसायबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	५३	१५	११७	१४३	१२१	३९	११०	६७	४२	३२	२५	२२	७८६
	जम्मा आम्दानी	१७१४८०००	१८२४०००	३२९२८०००	३७१०४०००	२५०८००००	५८२००००	२३७१२०००	४८२६४०००	६४२००००	६५७६०००	४८६००००	८१८४०००	२१७९२००००
	औषत आम्दानी	३२३५४७.२	१२१६००	२८१४३५.९	२५९४६८.५३	२०७२७२.७	१४९२३०.८	२१५५६३.६	७२०३५८.२१	१५२८५७.१	२०५५००	१९४४००	३७२०००	२७७२५१.९१
नोकरी बाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१२७	१३	७४	१०१	१६१	२१	९५	२२	३७	५१	२३	१८	७४३
	जम्मा आम्दानी	३५९३६४००	७१४००००	२१७९९२००	४०३१७६००	४५३८६४००	३५८४४००	३२२१५२००	७५६००००	७८०७२००	१२१८३६००	४५७८०००	३४२००००	२२१९२८०००
	औषत आम्दानी	२८२९६३.८	५४९२३१	२९४५८३.८	३९९१८४.१६	२८१९०३.१	१७०६८५.७	३३९१०७.४	३४३६३६.३६	२११००५.४	२३८८९४.१	१९९०४३.५	१९००००	२९८६९१.७९
पेन्सन बाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	०	१	७	१९	६५	१	१६	४	२	१	५	३	१२४
	जम्मा आम्दानी		२४०००	९५०४००	२५७५२००	२५२६०००	१६८०००	१४२४४००	९८४०००	२८२०००	६००००	२१८४००	२४००००	९४५२४००
	औषत आम्दानी		२४०००	१३५७७१.४	१३५५३६.८४	३८८६१.५४	१६८०००	८९०२५	२४६०००	१४१०००	६००००	४३६८०	८००००	७६२२९.०३

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.												जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
घर तथा जग्गा भाडाबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	०	०	१८	२६	१५	१	१३	३	८	३	३	२	९२
	जम्मा आम्दानी			६२६४००	२१४८०००	९७६८००	१८०००	५८४४००	६०४८०००	२७३६००	२४००००	११४०००	३००००	११०५९२००
	औषत आम्दानी			३४८००	८२६१५.३८	६५१२०	१८०००	४४९५३.८५	२०१६०००	३४२००	८००००	३८०००	१५०००	१२०२०८.७
सवारी, मेसिन तथा उपकरणको भाडाबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	०	०	६	२३	१८	१६	१२	६	६	६	३	६	१०२
	जम्मा आम्दानी			१८३६०००	२७३४८०००	५१६६०००	१०१४००००	८४६२४००	९२५२०००	३२४००००	२६७००००	१२०००	१४४६०००	६९५७२४००
	औषत आम्दानी			३०६०००	११८९०४३.५	२८७०००	६३३७५०	७०५२००	१५४२०००	५४००००	४४५०००	४०००	२४१०००	६८२०८२.३५
व्याज तथा लाभांशबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१०	१	६	४२	३	०	८	५	०	११	१३	३	१०२
	जम्मा आम्दानी	२४१८०००	२४०००००	३७८०००	५९५८०००	१४४००००		१९५८४००	१४१७२००		५८४४००	९९३००००	१३३२००	२६६१७२००
	औषत आम्दानी	२४१८००	२४०००००	६३०००	१४१८५७.१४	४८००००		२४४८००	२८३४४०		५३१२७.२७	७६३८४६.२	४४४००	२६०९५२.९४
वैदेशिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	११५	१४	१४३	२२५	१७६	९५	२३७	१२४	१५३	४३	७५	२	१४०२
	जम्मा आम्दानी	११३३२८००	२९१५०००	४११४००००	५७९१३०००	३७२८८०००	१७५८४०००	५५९६५६००	२३३१००००	३५३०६२००	४०४००००	१२०९३४००	५५००	२९८८९३५००
	औषत आम्दानी	९८५४६	२०८२१४	२८७६९२	२५७३९१	२११८६४	१८५०९५	२३६१४२	१८७९८४	२३०७५९	९३९५३	१६१२४५	२७५०	२१३१९१

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.												जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
आन्तरिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१८	१	८३	९८	६०	५४	१६९	१५	६६	४	५१	२	६२१
	जम्मा आम्दानी	६८१०००	१०००००	८७९१०००	३१९१९००	२९७२०००	२११४०००	१५५५७५००	१२२७८००	३३५२०००	४६०००	१२१४१००	१५००	३९२४८८००
	औषत आम्दानी	३७८३३	१०००००	१०५९१६	३२५७०	४९५३३	३९१४८	९२०५६	८१८५३	५०७८८	११५००	२३८०६	७५०	६३२०३
दैनिक ज्यालादारीबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	३३९	१७	११७	३९८	२१३	२८१	५०६	३१५	१५९	२८५	२४२	७९	२९५१
	जम्मा आम्दानी	१३२३४०००	३२४००००	१७६९१६००	६१०८८४००	४०१६४०००	६०३८२८००	६४७७३६००	२३९९४६०००	१७९४१२००	४०१८८०००	५५०७५२००	९८२२०००	७०३५४६८००
	औषत आम्दानी	२७५०२६.६	१९०५८८	१५१२१०.३	१५३४८८.४४	१८८५६३.४	२१४८८५.४	१२८०११.१	७६१७३३.३३	११२८३७.७	१४१०१०.५	२२७५८३.५	१२४३२९	२३८४०९.६२
अन्य वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	५	५६	२९	१४६	५५	३	१२१	१३	१४	६५	७२	७	५८६
	जम्मा आम्दानी	१४५२०००	४१४००००	३१०९२००	१०६०२०००	४८४२०००	२०४०००	२६४८७६००	५९२८०००	१५७२०००	३४४४०००	४५२६४००	११९१६००	६७४९८८००
	औषत आम्दानी	२९०४००	७३९२८.६	१०७२१३.८	७२६१६.४४	८८०३६.३६	६८०००	२१८९०५.८	४५६०००	११२२८५.७	५२९८४.६२	६२८६६.६७	१७०२२९	११५१८५.६७

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.४ परिवारको औषत खर्चको विवरण (खर्चका मुख्य शीर्षकहरू)

गाउँपालिकामा घरपरिवारले वार्षिकरूपमा गर्ने खर्चका प्रमुख शीर्षकहरू मध्ये औसतरूपमा सबैभन्दा बढी चाडपर्व, सामाजिक संस्कारमा भएको खर्च उच्च रहेको छ। तत्पश्चात दोस्रोमा स्वास्थ्यको लागि खर्च, तेस्रोमा खाद्य वस्तुमा र चौथोमा विगत ६ महिनामा घरायसी मर्मत सम्भारमा खर्च गरेको पाइन्छ। चाडपर्व, सामाजिक संस्कारको खर्च पछि आधारभूत मानवीय आवश्यकता मध्येको प्रमुख खाद्य क्षेत्रमा गरेको खर्च समेत प्रमुख तीन खर्च मध्येमा पर्दछ। यसरी तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरूप संघीय संविधानले आधारभूत मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेका खाद्य सम्प्रेषण, निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्यमा

सबैको पहुँच जस्ता हकहरूको सुनिश्चितता गर्न समग्र राज्य तथा स्थानीय सरकारले यी क्षेत्रहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । यी हकहरूको सुनिश्चितता राज्य पक्षबाट हुन सकेमा अधिकांश गाउँपालिकावासीहरूलाई गरिबीको रेखामुनिबाट माथि उठाउन सकिन्छ । राज्यको दायित्वमा पर्ने क्षेत्रहरूमा साधारण नागरिकहरूले ठूलो रकम खर्च गर्नुपर्ने अवस्था हुनु सकारात्मक होइन । यस गाउँपालिकाका घरपरिवारले गर्ने गरेको खर्चको विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २६: वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण

खर्च शिर्षक		वडा नं.												जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
खाद्य वस्तुमा खर्च	परिवार संख्या	७३७	४०१	५४१	१११०	८२२	७४९	११६६	५५६	५१०	५०९	३९९	२३३	७७३३
	जम्मा खर्च	५७००७२००	२३६०७	४४६९६४००	५३७८०४००	६०५५६८००	३२९११२००	५३३३०४००	२५८७३२००	३७३४०४००	२२७८३२००	४६९८१२००	२,६३६+०७	४८१२२६४००
	औषत खर्च	७७३५०.३४	४९८४६.४	८२६१८.११	४८४५०.८१	७३६७०.०७	४३९४०.१९	४५७३७.९१	४६५३४.५३	७३२१६.४७	४४७६०.७१	११७७४७.४	१११४९२	६२२३०.२३
फलफूल, दुध, दही, घ्यूमा खर्च	परिवार संख्या	२५५	१८	२९२	७३८	३९८	१७१	५८२	३२३	२२५	२०५	१८१	११	३३९९
	जम्मा खर्च	४५९९६००	१३०८००	७०९५६००	१३८६१२००	४९०५६००	३६१६८००	७२५०४००	१०११७२००	३८१००००	३९५२८००	२२८३६००	५६६४००	६२१९००००
	औषत खर्च	१८०३७.६५	७२६६.६७	२४३००	१८७८२.११	१२३२५.६३	२११५०.८८	१२४५७.७३	३१३२२.६	१६९३३.३३	१९२८१.९५	१२६१६.५७	५१४९०.९	१८२९६.५६
माछा, मासु, अण्डामा खर्च	परिवार संख्या	७२५	४०३	५३८	१०६५	७९८	७३५	११५१	६२७	५५३	४९९	३८०	२२७	७७०१
	जम्मा खर्च	३६४५९६००	८९१९६००	१९४७२४००	३४२४२०००	२१६९००००	२०१४९२००	३९५४६०००	३७८२४०००	२३७३८४००	१७२३८०००	११८८६०००	७८४५६००	२७९०१०८००
	औषत खर्च	५०२८९.१	२२१३३	३६१९४.०५	३२१५२.११	२७१८०.४५	२७४१३.८८	३४३५७.९५	६०३२५.३६	४२९२६.५८	३४५४५.०९	३१२७८.९५	३४५६२.१	३६२३०.४६

खर्च शिर्षक		वडा नं.												जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
शिक्षामा खर्च	परिवार संख्या	४८३	६०	३५५	७९५	५११	३५७	७२५	४२७	३८७	३४२	२३२	१५५	४८२९
	जम्मा खर्च	२२२३६०००	२३३७६००	१४४६००००	५६४७४४००	१४४४५६००	१२४९४४००	२७६५५२००	३१३७२८००	१२९८१६००	१४३९१६००	९९६६०००	१.३६+०७	२३१६५७६००
	औषत खर्च	४६०३७.२७	३८९६०	४०७३२.३९	७१०३६.९८	२८२६९.२८	३४९९८.३२	३८१४५.१	७३४७२.६	३३५४४.१९	४२०८०.७	४२९५६.९	८२८५४.२	४७९७२.१७
स्वास्थ्यकोलागि खर्च	परिवार संख्या	६२०	२३	३३५	७०८	२७१	४२२	६४२	३९७	३७५	३१२	८५	४०	४२३०
	जम्मा खर्च	६७७८०८००	१५३२४००	३८३६१६००	८६९३१६००	२३८८४८००	४०५८५२००	५०८९४४००	५०९८५६००	२२३६६८००	१७६१४८००	११३५९२००	५९७७२००	४१८२७४४००
	औषत खर्च	१०९३२३.९	६६६२६.१	११४५१२.२	१२२७८४.७५	८८१३५.७९	९६१७३.४६	७९२७४.७७	१२८४२७.२	५९६४४.८	५६४५७.६९	१३३६३७.७	१४९४३०	९८८८२.८४
चाडपर्व, सामाजिक संस्कारमा खर्च	परिवार संख्या	६८५	१७३	२५४	८९५	५८३	६८८	९९४	४३६	४९६	३४६	५१	१०६	५७०७
	जम्मा खर्च	१.०३६+०८	५६४४८००	४४००४०००	१०१२२७२००	१८९०६०००	१.१३६+०८	७८०९२४००	०४७२८८००	६०६२७६००	४८४५००००	११५८१२००	१.१६+०७	६९९७७२८००
	औषत खर्च	१५०५७४.६	३२६२८.९	१७३२४४.१	११३१०३.०२	३२४२८.८२	१६३५३६.६	७८५६३.७८	२४०२०३.६७	१२२२३३.१	१४००२८.९	२२७०८२.४	१०२३९६	१२२६१६.५८
लताकपडा, जुता, चप्पल आदिमा खर्च	परिवार संख्या	७३६	३७७	५४९	११२०	८०४	७०३	१२२१	५५३	५६२	५११	४०१	२४४	७७८१
	जम्मा खर्च	२५९१२६००	५७२६८००	११७३१८००	२३४७७२००	२०६४३०००	११७९००००	२२१२९०००	१८११९२००	१३२३८४००	१४००७६००	२६१२२४००	५०८४८००	१९७९८२८००
	औषत खर्च	३५२०७.३४	१५१९०.५	२१३६९.४	२०९६१.७९	२५६७५.३७	१६७७०.९८	१८१२३.६७	३२७६५.२८	२३५५५.८७	२७४१२.१३	६५१४३.१४	२०८३९.३	२५४४४.३९

खर्च शिर्षक		वडा नं.												जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
विगत ६ महिनामा सामान्य घरायसी मर्मत सम्भार खर्च	परिवार संख्या	९३	१२	६२	३१९	१३९	४२	४८९	१०७	१४३	१५९	४९	१९	१६३३
	जम्मा खर्च	११८२६१००	१००४००	११३२९२००	१५७१३८००	२९३११००	४९२५०००	१८५०३००	६२०५६००	४२७८७००	१२५५७०००	६९८८८००	४९५३००	७९२०१३००
	औषत खर्च	१२७१६२	८३६७	१८२७२९	४९२६०	२१०८७	११७२६२	३७८४	५७९९६	२९९२१	७८९७५	१४२६२९	२६०६८	४८५००
विगत १ वर्षमा कृषिमा भएको खर्च	परिवार संख्या	७२३	३९६	२८७	९५४	७०८	७२२	१००६	५००	४९३	३९१	२६०	८८	६५२८
	जम्मा खर्च	१७१६८९००	८८२३००	३१८६७००	१५५०५७००	११९००२००	६५९७३००	१२६४५५००	४७७६२००	११६६५१००	२१०१७००	२७३२२००	२१०४१००	९१२६५९००
	औषत खर्च	२३७४७	२२२८	१११०३	१६२५३	१६८०८	९१३८	१२५७०	९५५२	२३६६१	५३७५	१०५०८	२३९१०	१३९८१
अन्य खर्च	परिवार संख्या	५८७	२३०	९०	६१९	४९०	४४४	७३९	१८२	४१६	२७५	१८९	१२०	४३८१
	जम्मा खर्च	१८७१०४००	३०५२८००	६०८७६००	१९०७२८००	११६२२०००	१५४५२४००	१९५९८४००	९७६४४००	८१८२८००	६२१९६००	३६४६८००	७४७४८००	१२८८८४८००
	औषत खर्च	३१८७४.६२	१३२७३	६७६४०	३०८१२.२८	२३७१८.३७	३४८०२.७	२६५२०.१६	५३६५०.५५	१९६७०.१९	२२६१६.७३	१९२९५.२४	६२२९०	२९४१९.०४

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.५ गरिवीको रेखामुनि रहेको जनसंख्याको विवरण (दैनिक प्रतिव्यक्ति आम्दानीका आधारमा)

विश्व बैंकको सहयोगमा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले तयार पारेको “नेपालमा गरिवी : नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण तेस्रो २०६६/६७” नाम दिएर प्रकाशन गरिएको प्रतिवेदनमा नेपालमा सालाखाला गरिवीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या २५ प्रतिशत रहेको उल्लेख छ। त्यस पश्चात थप प्रतिवेदन तयार भएको छैन भने हाल त्यो प्रतिशत घटेको अनुमान लगाउन सकिन्छ। उक्त प्रतिवेदनमा औषतमा प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष रु. १९,२६१ रुपैयाँलाई गरिवीको रेखा मानिएको छ। भने त्यो शहरी क्षेत्रमा बढी अर्थात् ४०,९३३ र ग्रामीण क्षेत्रमा १५,९९८ रहेको उल्लेख छ।

४.५.१ प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय

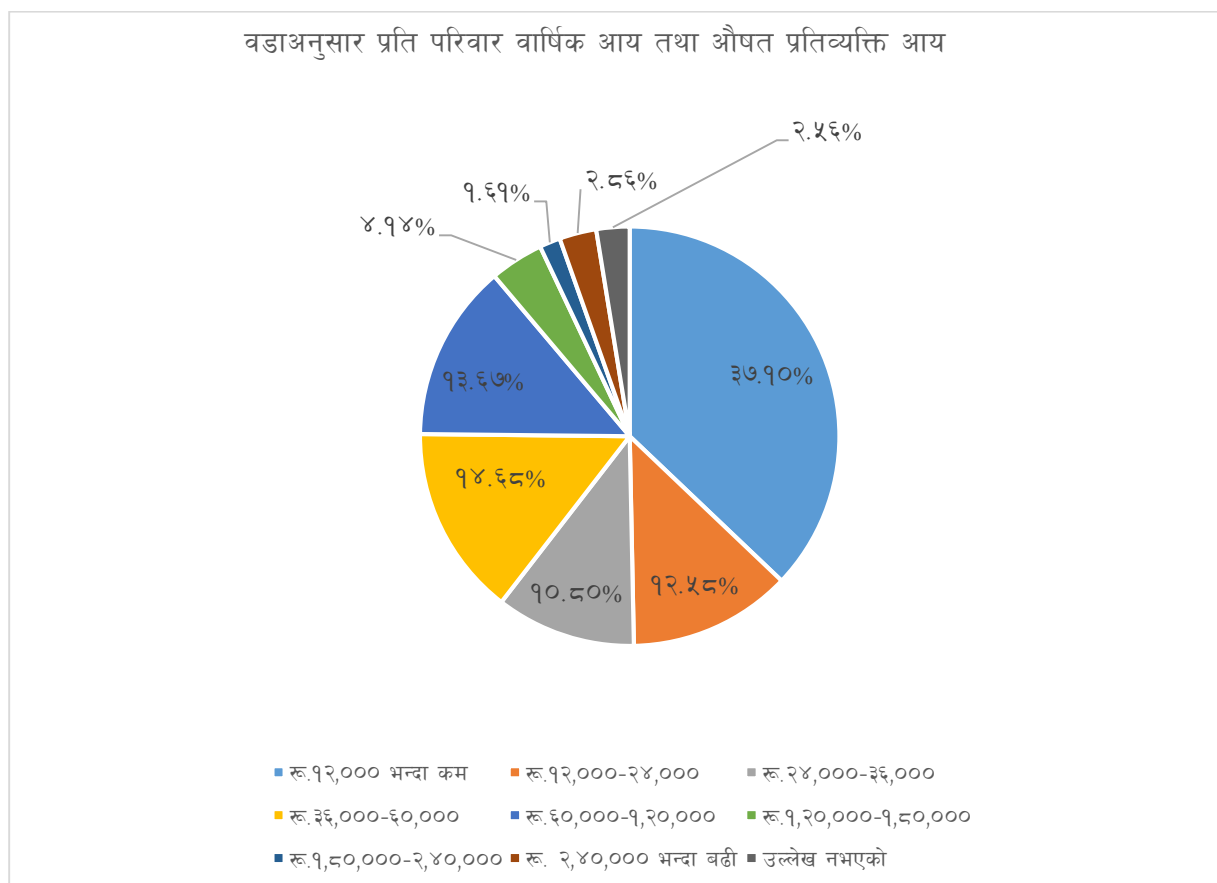
बकैया गाउँपालिकामा रहेका कूल घरधुरीमध्ये वार्षिक रु. १२,००० भन्दा कम रकममा जीवन गुजारा गर्ने परिवारहरूको संख्या ३०२७ अर्थात् ३७.१ प्रतिशत, रु १२,००० देखि २४,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या १०२६ अर्थात् १२.६ प्रतिशत, रु. २४,००० देखि ३६,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या ८८१ अर्थात् १०.८ प्रतिशत रहेको, रु. ३६,००० देखि ६०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या ११९८ अर्थात् १४.७ प्रतिशत रहेको, रु. ६०,००० देखि १,२०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या १११५ अर्थात् १३.७ प्रतिशत रहेको, १,२०,००० देखि १,८०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या ३३८ अर्थात् ४.१ रहेको, १,८०,००० देखि २,४०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या १३१ अर्थात् १.६ प्रतिशत रहेको र २,४०,००० भन्दा माथि रकममा गुजारा गर्नेको संख्या भने २३३ अर्थात् २.९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। तथ्याङ्कको समग्र पक्षलाई हेर्दा गाउँपालिकामा अति विपन्न अवस्थामा रहेका परिवारको संख्या धेरै रहेको देखाउँछ। जीवन निर्वाहका लागि अति आवश्यक गाँस, बास र कपासको परिपूर्ति कै लागि संघर्ष गर्नुपर्ने अवस्थाका परिवारहरूबाट राज्यले अपेक्षा गर्नुको साटो थप दायित्व हुने भएकोले गरिबी निवारणलाई प्राथमिकतामा राखी लोक कल्याणकारी राज्यको अवधारणालाई मूर्त बनाउनुपर्ने देखिन्छ। गाउँपालिकाको जम्मा औषत प्रतिव्यक्ति वार्षिक आयलाई हेर्दा ५६००१.६७ अर्थात् मासिक ४ हजार रुपैयाँमा सबै गुजारा चलाउनुपर्ने देखिन्छ। यद्यपि औषत प्रतिव्यक्ति आयले समग्र आर्थिक सूचकको मापन भने गर्दैन। थप वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २७: वडाअनुसार प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय

वडा नं.	परिवारको वार्षिक आम्दानी										औषत वार्षिक प्रतिव्यक्ति आम्दानी	औषत वार्षिक प्रतिपरिवार आम्दानी
	रु.१२,००० भन्दा कम	रु.१२,०००-२४,०००	रु.२४,०००-३६,०००	रु.३६,०००-६०,०००	रु.६०,०००-१,२०,०००	रु.१,२०,०००-१,८०,०००	रु.१,८०,०००-२,४०,०००	रु. २,४०,००० भन्दा बढी	उल्लेख नगरिएको	जम्मा		
१	२५५	११०	१२०	१४९	८१	१०	५	११	०	७४१	४१६९७.७५	२४४४५४.३३
२	३६५	३१	१५	१९	१७	४	१	२	०	४५४	१३५३४.९९	५६४३०.६२
३	१७४	६९	५६	८७	१०४	३६	९	३०	२	५६७	६६०५५.९१	२५०२८४.६६
४	३७८	१२१	१०४	१६८	२३०	७५	२६	२६	१	११२९	६०५४६.०७	२५५१९८.९४
५	१९७	७१	९३	१९९	१७५	४७	१७	२४	२	८२५	६२३६५.८१	२२९७३३.३३
६	३१७	९१	१००	११३	१०१	२७	१०	२	१	७६२	३५४३८.९६	१४६४२४.६७
७	४६४	१७०	१४५	२०४	१५९	५८	२२	४८	०	१२७०	५७८८३.०८	२०३०२६.८५
८	१४४	६६	३७	४३	५५	३०	२१	५२	१९४	६४२	१७३३६१.५८	५५७४००.७८
९	२३९	८९	६५	७०	६६	१९	९	८	३	५६८	३७५१७.८०	१५०४०५.८१
१०	२२०	९९	४६	६४	५९	१०	३	९	१	५११	३४६८६.६०	१५६६६९.४३
११	११५	६७	६८	६५	५०	१८	५	१५	३	४०६	५९०२३.०३	२८४०९५.१०
१२	१५९	४२	३२	१७	१८	४	३	६	२	२८३	३६८२९.८३	११०५४१.७०
जम्मा	३०२७	१०२६	८८१	११९८	१११५	३३८	१३१	२३३	२०९	८१५८	५६००१.६७	२२८६९६.५७
प्रतिशत	३७.१	१२.६	१०.८	१४.७	१३.७	४.१	१.६	२.९	२.६	१००.००		

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नोट: परिवारको वार्षिक आम्दानी गणना गर्दा, परिवारले कृषि, पशुपालन, पशुपक्षीजन्य उत्पादन, नोकरी, उद्योगधन्दा, व्यापार/व्यावसाय, घर तथा जग्गा भाडा, सवारी तथा मेशीनरी भाडा, पेन्सन, आन्तरिक तथा वैदेशिक विप्रेषण, दैनिक ज्यालादारी, तथा अन्य श्रोतबाट औषत भएको आम्दानीलाई समावेश गरी गणना गरिएको छ। यसरी गणना गरिएको परिवारको औषत वार्षिक आम्दानीलाई सो परिवारमा भएका सदस्य संख्याले भाग गरी औषत प्रतिव्यक्ति आम्दानी गणना गरिएको छ।

तालिका नं. २८: जातजातिको आधारमा प्रतिपरिवारको वार्षिक आम्दानी विवरण

जातजाति	परिवारको वार्षिक आम्दानी									औषत वार्षिक प्रतिपरिवार आम्दानी	औषत वार्षिक प्रतिव्यक्ति आम्दानी
	रु.१२,००० भन्दा कम	रु.१२,०००-२४,०००	रु.२४,०००-३६,०००	रु.३६,०००-६०,०००	रु.६०,०००-१,२०,०००	रु.१,२०,०००-१,८०,०००	रु.१,८०,०००-२,४०,०००	रु. २,४०,००० भन्दा बढी	जम्मा		
तामाङ	२३७७	७७२	६४४	७९३	७३३	२०२	७८	१३२	५७३१	२२०७९८.४५	५०३३६.६५
क्षेत्री	१६६	६५	५१	१०२	७२	२७	१४	२७	५२४	२५७०२७.७७	६५४०३.६१
ब्राह्मण पहाडी	९८	४६	२७	५८	८१	३६	१२	३४	३९२	३६६७९८.३७	१०८८८२.८४
माझी	६६	३७	४७	७४	७२	१९	६	८	३२९	२३६७४२.९५	५९८९५.०५
राई	८३	३९	३५	६१	५३	२३	७	९	३१०	२३१२२५.०३	५६८३३.२२
कामी	७९	१७	२१	४१	४२	१३	५	७	२२५	२०५१९८.००	५३४८८.२२
मगर	५८	२०	१३	२६	२०	२	५	२	१४६	१५३६२९.४५	४०००२.१५
घले	२९	१०	१३	६	६	१	१	०	६६	१२३४७१.२१	२७६९५.८५
गुरुङ	२३	२	८	४	४	३	०	२	४६	१७६८९३.४८	७८५०३.३६
दमाईरहोली	३	४	४	६	९	३	१	२	३२	२९२७३४.३८	७६२५८.५९
नेवार	९	४	१	८	४	४	१	०	३१	२२१२७४.१९	५४२३१.३४
लिम्बु	७	१	३	१	१	०	०	१	१४	१३२७८५.७१	४०४९४.०५
अन्य	२७	९	१४	१८	१६	५	१	९	९९	३९६७७१.७२	२३५२८१.३१
जम्मा	३०२५	१०२६	८८१	११९८	१११३	३३८	१३१	२३३	७९४५	२२९७५२.९५	५६००७.९९

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नोट : अन्यमा पहरी, ठकुरी, थारु, अन्य दलित, सुनुवार, घर्ती/भुजेल, कलवार, ब्राह्मण तराई, सार्की, यादव, चेपाङ/प्रजा, कलार, दनुवार, सुढी, कानु, हजाम/ठाकुर, मल्लाह, कथवनिया, केवट, सोनार, कुमी, मुसलमान

४.५.२ औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय

परिवारको वार्षिक औषत आम्दानीलाई सो परिवारमा बसोबास गर्ने परिवारका सदस्यले भाग गरी प्रतिव्यक्ति वार्षिक औषत आम्दानी गणना गरिएको र यसरी प्राप्त प्रतिव्यक्ति वार्षिक औषत आम्दानीलाई मार्च १, २०१८ देखि मार्च १, २०१९ सम्म नेपाल राष्ट्र बैंकले निर्धारण गरेको १ अमेरिकी डलरको मुद्रा सटही दरको औषत रु. ११०.९२ ले भाग गरी अमेरिकी डलरमा परिवर्तन गरिएको छ। सोही प्रतिव्यक्ति वार्षिक औषत आम्दानीलाई ३६५ दिनले भाग गरी प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी निकालिएको छ। यसरी निकालिएको प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानीलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। जसअनुसार बकैया गाउँपालिकामा ३७६१ परिवार अर्थात् ४६.१ प्रतिशत परिवारमा बसोबास गर्नेको प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी ५० सेन्ट अर्थात् ०.५ अमेरिकी डलरभन्दा कम रहेको छ। जसमा सबैभन्दा बढी वडा नं. ७ का ५९२ घरपरिवार रहेका छन् भने सबैभन्दा कम वडा नं. ११ का १८७ परिवार रहेका छन्। अक्टोबर २०१५ मा विश्व बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय गरिबी रेखा (विश्वको न्यूनतम निरपेक्ष गरिबी) लाई प्रतिदिन प्रतिव्यक्ति आम्दानी १.९ अमेरिकी डलर निर्धारण गरेको छ। यसलाई निरपेक्ष गरिबी (Absolute Poverty) र अति गरिबी (Extreme Poverty) पनि भनिन्छ। सोही आधारलाई मान्ने हो भने यस गाउँपालिकामा ६,५७० परिवार अर्थात् ८०.५ प्रतिशत परिवारमा बसोबास गर्ने जनसंख्या अन्तर्राष्ट्रिय निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेका छन्। यो अवस्थाले गाउँपालिकाको गरिबीको स्थिति नाजुक रहेको देखाउँछ। विश्व बैंकले १.९ देखि ३.१ अमेरिकी डलरलाई मध्यमखालको गरिबी (Moderate Poverty) को रूपमा व्याख्या गरेको छ। जसअनुसार यस गाउँपालिकामा ७१९ अर्थात् ८.८ प्रतिशत परिवारमा बसोबास गर्ने जनसंख्या मध्यमखालको गरिबी भित्र पर्दछन्। प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन ३.१ देखि ५ अमेरिकी डलर आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या ३५६ अर्थात् ४.४ प्रतिशत रहेको छ। त्यस्तै ५ डलरभन्दा बढी आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या ३०४ रहेका छन्। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २९: वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी डलरमा										उल्लेख नभएको	जम्मा
	\$0.5 भन्दा कम	\$0.5-\$1.9	\$1.9-\$3.1	\$3.1-\$5	\$5-\$7.5	\$7.5-\$10	\$10-\$15	\$15-\$20	\$20-\$25	\$25 भन्दा बढी		
१	३२३	३४४	५०	१०	६	३	१	२	०	२	०	७४१
२	३९१	४५	११	४	२	०	०	०	०	१	०	४५४
३	२१९	२०४	७१	३५	१०	११	१२	१	२	०	२	५६७
४	४७५	३८४	१५३	७६	२७	३	५	०	३	२	१	११२९
५	२४७	३७८	११४	४९	१८	११	१	२	२	१	२	८२५
६	३६५	२९८	६०	३१	५	१	१	०	०	०	१	७६२
७	५९२	४६३	९७	५७	३६	१०	४	४	४	३	०	१२७०
८	१९७	१०४	४६	३८	१५	९	८	५	५	२१	१९४	६४२
९	३०६	१८८	३६	२३	६	३	२	१	०	०	३	५६८
१०	२९७	१५५	३९	९	५	४	१	०	०	०	१	५११
११	१६२	१७६	३१	१८	७	२	२	२	१	२	३	४०६
१२	१८७	७०	११	६	१	२	२	०	१	१	२	२८३
जम्मा	३७६१	२८०९	७१९	३५६	१३८	५९	३९	१७	१८	३३	२०९	८१५८
प्रतिशत	४६.१	३४.४	८.८	४.४	१.७	०.७	०.५	०.२	०.२	०.४	२.६	१००.०

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.५.३ औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय

बकैया गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या ३९,८५१ मध्ये १९,९४१ जना अर्थात् ५०.०४ प्रतिशतको प्रतिदिन आम्दानी ०.५ अमेरिकी डलरभन्दा कम रहेको छ। जसमा सबैभन्दा बढी वडा नं. ७ का ३,१७८ जना रहेका छन् भने सबैभन्दा कम वडा नं. ११ का ८९७ जना रहेका छन्। अन्तर्राष्ट्रिय गरिबी रेखा (International Poverty Line) अर्थात् निरपेक्ष गरिबी (Absolute Poverty) र अति गरिबी (Extreme Poverty) १.९ अमेरिकी डलर भन्दा कम प्रतिदिन आम्दानी गर्ने जनसंख्या ३४,४२० अर्थात् ८६.३७ प्रतिशत निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेका छन्। यो अवस्थाले गाउँपालिकाका गरिबीको अत्यन्त नाजुक रहेको देखाउँछ। विश्व बैंकले १.९ देखि ३.१ अमेरिकी डलरलाई मध्यमखालको गरिबी (Moderate Poverty) को रूपमा व्याख्या गरेको छ। जसअनुसार यस गाउँपालिकामा ३००५ अर्थात् ७.५४ प्रतिशत जनसंख्या मध्यमखालको गरिबी भित्र पर्दछन्। प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन ३.१ देखि ५ अमेरिकी डलर आम्दानी गर्ने जनसंख्या १३८१२ अर्थात् ३.४७ प्रतिशत रहेको छ। त्यस्तै ५ डलरभन्दा बढी आम्दानी गर्ने जनसंख्या १०४५ अर्थात् २.६२ प्रतिशत रहेका छन्। विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३०: वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	\$0.5 भन्दा कम	प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी डलरमा									जम्मा जनसंख्या	औषत प्रतिव्यक्ति आम्दानी
		\$0.5-\$1.9	\$1.9-\$3.1	\$3.1-\$5	\$5-\$7.5	\$7.5-\$10	\$10-\$15	\$15-\$20	\$20-\$25	\$25 भन्दा बढी		
१	२०८८	२३४०	२९१	४१	३२	१६	७	१२		६	४८३३	१.०२
२	२३५१	१९५	३९	९	३					६	२६०३	.३३
३	९८४	९७०	३००	१३४	२४	२४	३९	३	७		२४८५	१.६२
४	२३६०	१९५१	६५८	३३०	८४	८	१६		१७	७	५४३१	१.४९
५	१११२	१८४४	४०३	१५३	५२	३५	१	४	३	३	३६१०	१.५३
६	१७३५	१५५१	१९६	१०१	१४	१	६				३६०४	.८७
७	३१७८	२१०९	३९०	१८९	१२३	२६	१४	९	९	९	६०५६	१.४२
८	९५३	४८०	२४२	२०५	६०	३४	४६	३३	३०	८०	२१६३	४.२६
९	१६३२	८९४	१३८	८८	१६	९	३	२			२७८२	.९२
१०	१७०८	८६२	१६९	३६	९	११	१				२७९६	.८५
११	८९७	९७२	१३७	७८	३५	८	७	७	८	१०	२१५९	१.४५
१२	९४३	३११	४२	१७	५	५	४		१	१	१३२९	.९०
जम्मा	१९९४१	१४४७९	३००५	१३८१	४५७	१७७	१४४	७०	७५	१२२	३९८५१	१.३८
प्रतिशत	५०.०४	३६.३३	७.५४	३.४७	१.१५	०.४४	०.३६	०.१८	०.१९	०.३१	१००.००	

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.६ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था

मौलिक हक अन्तर्गत नेपालको संविधानको धारा ३६ मा खाद्य सम्बन्धी हकको व्यवस्था गरिएको छ। सोही धाराको उपधारा २ मा प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ। माथि उल्लेख गरिएको छ भने उपधारा ३ मा प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य सम्प्राप्ताको हक हुनेछ भनी स्पष्ट उल्लेख छ। यसरी गाउँपालिकाले जीवनको प्रमुख आधारको रूपमा रहेको खाद्यान्नको सुरक्षा र आपूर्तिको अवस्था प्रति संवेदनशील हुनुपर्ने देखिन्छ।

४.७ आयात तथा निर्यातको अवस्था

कुनै पनि गाउँपालिका आर्थिकरूपले सबल हुनका लागि आयात भन्दा निर्यात बढी हुनु अनिवार्य छ। आयात भन्दा निर्यातको आयतन ठूलो हुँदा यसले व्यापार नाफा वृद्धि भई आर्थिक स्तर माथि उठ्न मद्दत गर्दछ। गाउँपालिका भित्र उत्पादन हुने उपजहरूलाई प्रवर्द्धन गरी स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने उपजमा आत्मनिर्भर भई निर्यात बढाउन सकेमात्र गाउँपालिकाको आर्थिक हैसियत वृद्धि हुन सक्छ।

४.८ स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थहरू जस्तै काठ, खोटो, जडिबुटी, लोक्ता, अल्लो, चुनदुङ्गा, मार्बल स्लेट, फलफूल, खाद्यान्न आदि)

स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रचुरताका हिसाबले नेपाल सम्पन्न रहे तापनि यसको दिगो सदुपयोगमा भने निकै पछाडि परेको यथार्थ हामी सामु छ। हामी कहाँ उपलब्ध श्रोतहरूमा काठ, जडिबुटी, खोटो, लोक्ता, अल्लो, चुनदुङ्गा, मार्बल, स्लेट, फलफूल, कोइला, खाद्यान्न, तरकारी आदि पर्दछन्। यस प्रकारका कच्चा पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादन र दिगो सदुपयोग गर्दा गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा प्रत्यक्ष सकारात्मक योगदान पुग्दछ।

४.९ सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण

नेपालमा परिवारको जमिन माथिको स्वामित्वको विषयलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेरिन्छ। नेपालको अर्थतन्त्र कृषिमा आधारित हुँदा जमिन माथिको स्वामित्वलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेर्नु स्वाभाविक भएतापनि पछिल्लो समयमा वैदेशिक रोजगार लगायत अन्य सेवा क्षेत्रमा मानिसहरूको पहुँच वृद्धि हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रबाट आफ्नो आर्थिक हैसियत निर्माण गर्ने परिपाटी सुरु भएको पाइन्छ। अर्कोतर्फ जमिनमाथिको स्वामित्वलाई आफ्नो थातथलो वा आवासको स्थलकारूपमा समेत हेरिन्छ। यसर्थ हरेक नागरिकको जमिनमाथिको स्वामित्वलाई सदियौँदेखि एक प्रमुख आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक मुद्दाकोरूपमा हेरिँदै आएको छ। त्यस्तै नेपालमा जमिनको वितरण अवैज्ञानिक रहेको। भूमिहीनहरू किसान छन् भने भूमिमा प्रशस्त स्वामित्व भएकाहरूले सामान्यतया खेतिपानी गर्दैनन् वा केहीले मात्र गर्दछन्। सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्र (CSRC) को वेबसाइटमा उल्लेख भए अनुसार नेपालमा २६.१ प्रतिशत कृषक परिवारहरूको आफ्नो स्वामित्व रहेको जमिन छैन। जम्मा १९.७१ प्रतिशत महिलाहरूको जमिनमा स्वामित्व रहेको छ र करिब ४४ प्रतिशत तराई दलितहरू सुकुम्बासी अवस्था रहेका छन्।

४.१० बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण

नेपालको संविधानको धारा ३९ अन्तर्गत उपधारा ९ बमोजिम मौलिक हकमा, असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, द्वन्द्व पिडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालबालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख छ भने धारा ४३ मा आर्थिकरूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एक महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ। यसर्थ स्थानीय सरकारको रूपमा रहेको गाउँपालिकाले यस प्रकारको बेसहारा अवस्थामा रहेका बालबालिका र अन्य नागरिकलाई अनिवार्य संरक्षण गर्नुपर्ने दायित्व रहेको छ।

४.११ कृषि तथा पशुपंक्षी, माछापालन तथा अन्य

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरूको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ । यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्ति राष्ट्रहरूको सम्पन्नताको आधारशीला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाईन्छ । तसर्थ कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरू न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त संभावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वाकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल तरकारीका साथै समग्र कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ । उच्च प्रविधिहरू विकास भैसकेको आजको युगमा समेत हाम्रो निर्वाहमुखी परम्परागत खेति प्रणाली सिमित रहिरहनु एक प्रकारको विडम्बना नै छ । तसर्थ स्थानीय सरकारले संभाव्यता हेरि व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पूर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको विकास मार्फत कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

४.११.१ मुख्य कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण (वार्षिक उत्पादन उपलब्ध भएसम्म)

(क) खाद्यान्न बाली

गाउँपालिकामा सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरू धान, मकै, गहुँ, कोदो आदि हुन् । यस्तै दलहन बालीमा दाल, गहत, मुसुरो भटमास आदि उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी/सर्पू आलस/तिल, सुर्यमुखी उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, प्याज, बन्दा, लौका, फर्सी लगायत प्रमुख तरकारी तथा नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ । गाउँपालिकामा सबैभन्दा धेरै क्षेत्रमा खाद्यान्न, तरकारी र दलहन बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रूपले न्यून क्षेत्रमा फलफूल र मसला बाली लगाइने गरेको छ ।

तालिका नं. ३१: प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खाद्यान्न बाली	नगदे बाली	मसला बाली,	तेलहनबाली	दलहनबाली
१	वर्षे धान, वर्षे मकै, गहुँ, जौ, फापर, आलु	अदुवा, आलु, प्याज, लसुन, खुर्सानी, गोडागुडी	बेसार, लसुन, खुर्सानी, धनिया, सुप	तोरी, सर्पू, आलस, तिल, सुर्यमुखी	मास, गहत, मुसुरो, भटमास, राजमा, बोडी, सिमि
२	तरकारी बाली	फलफूल	अन्य		
	आलु, काउली, लौका, फर्सी, बन्दा, मुला, लसुन, प्याज, साग आदि	आप, लिच्ची, केरा, मेवा, अनार, उखु, अम्बा, आरुबखडा, आरु, कागती	माछापालन, च्याउ खेती		

स्रोत : गाउँपालिका कार्यालय, २०७६

(ख) हिउँदे बाली

गाउँपालिकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरूमा कोदो, फापर, गहुँ, जौ, उखु, मुसुरो, मास, गहत, भटमास, तोरी, तिल, केरा, सुन्तला जात, आलु, आदि छन् ।

(ग) वर्षे बाली

गाउँपालिकाका प्रमुख वर्षे बालीहरूमा धान, मकै, केरा, अम्बा, नासपाति, रुखकटर आदि छन् ।

४.११.२ खेतीजन्य जमिनको विवरण

नेपाल भू-उपयोग र भूमि सुधार कार्यक्रमहरू निष्प्रभावी रहेका छन् । वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले भू-उपयोग नहुँदा कृषि क्षेत्रमा ठुलो घाटा व्यहोर्नु परेको अवस्था छ । हरेक स्थानीय तहमा उपलब्ध सम्पूर्ण खेतियोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले सदुपयोग हुन सकेको पाइँदैन । खेतियोग्य जमिनको उपलब्धता भएपनि पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी भई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना भैरहेको छ ।

४.११.३ खेतियोग्य मध्य सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण

जमिन खेतियोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा अनिवार्य पुगेको हुनपर्दछ। खेतियोग्य जमिनमा खेतिपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुर्‍याउनु अनिवार्य हुन्छ। तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतियोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क हुनपर्दछ। यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाई पुर्‍याउन प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ।

४.११.४ बाँझो जमिनको विवरण

गाउँघरमा कतिपय क्षेत्रहरू प्रयोगहीन अवस्थामा बाँझो रहेका हुन्छन्। सबै प्रकारका जमिनहरूको एक वा अर्को प्रकारले सदुपयोग गर्न सकिन्छ। जमिन आफैमा एक अमूल्य प्राकृतिक सम्पदा हो। खेति नहुने क्षेत्रमा डालेघाँस वा जडिबुटी लगाउन सकिन्छ भने उपयुक्त स्थानहरू भए खुल्ला क्षेत्र, मनोरञ्जन स्थल, पार्क वा बगैँचाको रूपमा समेत विकास गर्न सकिन्छ। खेति नहुने अवस्थामा आवास विकासका लागि समेत यस्तो जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ।

४.११.५ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषि बालीबाट अपेक्षित उत्पादन लिनका लागि बालीनालीको उचित स्याहार संभार आवश्यक छ। विशेषत बालीनालीलाई रोग तथा किराले आक्रमण गर्ने हुँदा रोग तथा किराबाट बच्न समयमै उच्च सतर्कता अपनाउने र रोकथाम बारे जानकारी हासिल गर्नु अति आवश्यक छ। अर्कोतर्फ बालीनालीमा लाग्ने र लाग्न सक्ने रोग तथा किराको सही ढङ्गले पहिचान हुन समेत जरुरी छ। रोग तथा किराको सही पहिचान हुन सके समय मै त्यसको रोकथाम हुन गई उत्पादनलाई सुरक्षित गर्न सकिन्छ।

तालिका नं. ३२: खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१	धान	गवारो, पात बेरुवा, पात कटुवा, हरियो फडके, खैरो फडके, स्क्रिपर, पतेरो, मिलिबग, निमाटोड, दुङ्गे, फट्याङ्ग्रा	मरुवा, डढुवा, खैरो, थोप्ले, सिध ब्लाइट, खैरे रोग
२	गहुँ	कटवर्म, वायरवर्म, लाही	कालो पोके, सिन्दुरे, खैरा
३	मकै	खुमे, फेद बटुवा, गवारो, फट्याङ्ग्रा, लाही	डाठ कुहिने, घोगा कुहिने, कालोपोके
४	आलू	लाही, फेद कटुवा, खुमे, रातो कमिला, धमिरा, आलुको पुतली	लेटब्लाइट, मोजाइक, ओइलाउने रोग, खोस्ते रोग, डढुवा
५	तरकारी	भण्टाको गवारो, लाही, वन्दाको पुतली, टमाटरको फलको गवारो, फल कुहाउने औसा, सुलसुले, रातो खपटे, डल्ले खपटे, थ्रिप्स, खुमे	ओइलाउने रोग, अल्टरनोरिया, क्लवरट, ड्याम्पिङ्ग अफ, डाइ ब्याक, जरा कुहिने, पाउडरी मिल्ड्यू
६	फलफूल	आपको मधुवा, गवारो, फल कुहाउने औसा सुलसुले, अनारको पुतली, होपर	एनथ्रानोस, सेतो हुसी, डाईब्याक, आपको गुच्चा हुने, डाउनी मिल्ड्यू
७	केरा खेती	केराको स्क्रिपर, थाम र गानोका गवारा तथा घुनहरू, खपटे	जरा कुहिने रोग, ओईलाउने रोग, गुवो कुहिने, डढुवा, बन्चिटप

स्रोत: बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.११.६ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

तालिका नं. ३३: तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१.	गोलभेडा	टुटायप्सुलुटा, सेतो भिङ्गा, लाही, फलको गवारो, पतेरो आदि ।	उडुवा- अगौटे, पछौटे आईलाउने, ममाजाईक आदि ।
२.	काउली, बन्दा	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्ने फडके आदि ।	सफ्ट रट , ब्ल्याक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रट डेम्पीड अफ आदि ।
३.	आलु	पि.टी. एम., लाही, पात खाने लाभ्रे आदि ।	डुडुवा , मोजाइफ खैरो पिप, चक्के आदि ।
४.	रायो	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्ने फडके आदि ।	सफ्ट रट , ब्ल्याक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रट डेम्पीड अफ आदि ।
५.	सुन्तला	पतेरो, लाही, फुट फ्लाई , स्केल लिफ, भाईनर, लेमन डग आदि ।	क्याकर, फुट रट , रुटरघ , स्वीटीमोल्ड आदि ।

४.१२ पशुपालन

गाउँपालिकामा विशेषगरी गाई, भैंसी, बाख्रा, सुँगुर नै यहाँका मुख्य घरपालुवा जनावर हुन् । यसबाट गाउँपालिकाबासीहरूको जीविकोपार्जनमा उल्लेख्य सुधार भैरहेको छ । पशुजन्य उत्पादनहरू जस्तै, दुध, दही, घिउ तथा मासुका लागि कुखुरा, खसी, बोकाहरूको बिक्रीबाट आमदानी बढेको देखिन्छ । यहाँ डेरी उद्योग, व्यापारिक फार्म, गाइ, भैसी, कुखुरा फार्महरू लगायतका कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् । नेपालको सन्दर्भमा कृषि सेवाको पुरकको पशुपालन व्यवसाय रहेको देखिन्छ, यस्तै बकैया गाउँपालिकामा पनि विभिन्न व्यवसायिक तथा सामान्य पशुपालन हुने गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा पशुपालन व्यवसायलाई अभि व्यवस्थित बनाउन सके अर्थतन्त्रमा विकास हुने देखिन्छ ।

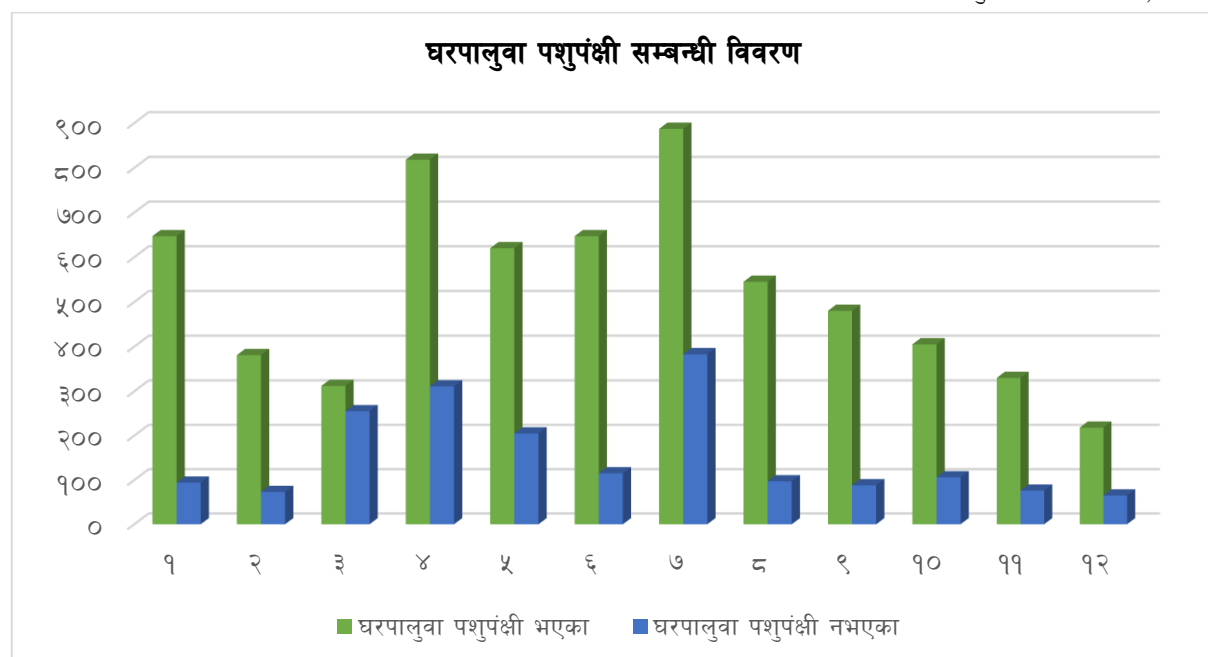
४.१२.१ घरपालुवा पशुपंक्षी पालनको आकारका आधारमा घरपरिवारको विवरण

पशुपंक्षीपालन क्षेत्रले देशको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा करिब ११ प्रतिशत र कूल कृषि ग्राहस्थ उत्पादनमा २६.८ प्रतिशत योगदान गर्दै आएको सन्दर्भमा यस क्षेत्रको विशेष आर्थिक महत्व रहेको छ । गाउँपालिकाको कूल ८,१५८ घरपरिवारहरू मध्ये पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारको संख्या ६,२९० अर्थात ७७.१ प्रतिशत र नेपालले घरपरिवारको संख्या १,८६८ अर्थात २२.९ प्रतिशत रहेको छ । यसबाट उल्लेख्य संख्यामा घरपरिवारले पशुपंक्षी पाल्ने गरेको तथ्य तथ्याङ्कबाट स्पष्ट हुन्छ । वडा नं. ४ र ७ मा तुलनात्मकरूपमा धेरै घरपरिवारले पशुपंक्षी पालन गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा धेरै घरपरिवारहरूले पशुपंक्षी पालेको तथ्याङ्कमा देखिएपनि पशुपालन व्यवसायिक नभई घरेलु प्रयोजनको लागि मात्र पालेको संख्या अत्यधिक रहेको छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३४: घरपालुवा पशुपंक्षीपालनको आकारका आधारमा घर परिवारको विवरण

वडा	पशुपंक्षी पालन गर्ने परिवार		पशुपंक्षी पालन नगर्ने परिवार		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	६४७	८७.३%	९४	१२.७%	७४१
२	३८१	८३.९%	७३	१६.१%	४५४
३	३१२	५५.०%	२५५	४५.०%	५६७
४	८१८	७२.५%	३११	२७.५%	११२९
५	६२०	७५.२%	२०५	२४.८%	८२५
६	६४७	८४.९%	११५	१५.१%	७६२
७	८८७	६९.८%	३८३	३०.२%	१२७०
८	५४५	८४.९%	९७	१५.१%	६४२
९	४८०	८४.५%	८८	१५.५%	५६८
१०	४०५	७९.३%	१०६	२०.७%	५११
११	३३०	८१.३%	७६	१८.७%	४०६
१२	२१८	७७.०%	६५	२३.०%	२८३
जम्मा	६,२९०	७७.१%	१,८६८	२२.९%	८१५८

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.१२.२ कृषि प्रयोजनको लागि हाल परिवारमा भएको पशुपन्छी सम्बन्धी विवरण

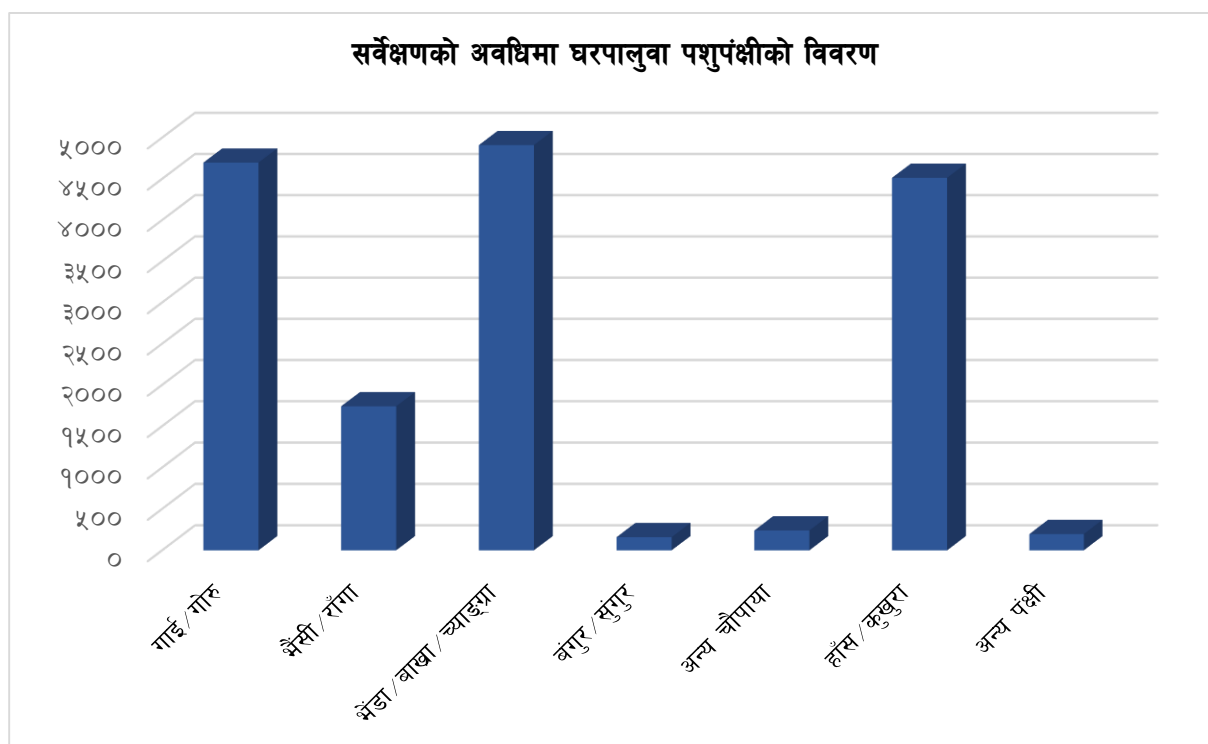
गाउँपालिकामा कूल ६,२९० पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमा ४,६९७ गाई/गोरु, १,७४१ भैंसी/राँगा, ४,९१० भेडा/बाख्रा पाल्ने गरेका छन्। गाई र भैंसीको तुलनामा उल्लेख्य संख्यामा भेडा/बाख्रा पाल्ने गरेको कारण तुलनात्मक रूपमा भेडा बाख्रा पाल्न सहज हुने र मासु बिक्रीबाट आम्दानी समेत राम्रो हुने भएकोले हो। यद्यपी भेडा/बाख्राको समेत व्यापारिक उत्पादन भने हुन सकेको छैन। त्यसैगरी गाउँपालिकामा सुङ्गुर/बंगुर, हाँस/ कुखुरा पालेका छन्। अन्य पशुपंक्षीको तुलनामा हाँस/कुखुरा पाल्न सहज हुने र स्थानीय जातका

हाँस/कुखुराबाट राम्रो आमदानी हुने भएकोले प्राय ग्रामीण क्षेत्रका सबैजसो घरपरिवारले हाँस/कुखुराको पालन गरेको पाइन्छ । धेरै परिवारले गाई/गोरु तथा बाख्रा साथै ४५१३ परिवारले हाँस/कुखुरा पालेको भएपनि व्यापारिकरूपमा पालेहरूको संख्या भने न्युन छ । यसले गाउँपालिकाको आर्थिक समृद्धिमा ठोस टेवा पुऱ्याउन सक्दैन । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३५: विभिन्न पशुपंक्षी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा.नं	गाई/गोरु	भैसी/राँगा	भेडा/बाख्रा/च्याङ्गा	बंगुर/सुंगुर	अन्य चौपाया	हाँस/कुखुरा	अन्य पंक्षी
१	५१२	१३७	५१३	५	२०८	४७४	१६१
२	३२४	११८	२८८	५	०	२१५	१
३	१८४	८९	२४८	२४	०	१७५	१
४	५३४	२८३	६५५	३८	२	५४२	५
५	३९४	२३३	४६६	३४	२	३४९	२
६	४७३	१५३	५०३	९	२	५५२	०
७	६३९	३०३	६११	३९	२१	५८३	८
८	४२२	५६	४६१	२	१	४५२	१०
९	३९३	६२	४०५	०	०	३७४	१
१०	३६२	१३७	३०६	२	२	३५७	५
११	२८७	९९	२८४	०	१	२९२	२
१२	१७३	७१	१७०	१	१	१४८	१
जम्मा	४६९७	१७४१	४९१०	१५९	२४०	४५१३	१९७

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

तालिका नं. ३६: कृषि प्रयोजनका लागि हाल परिवारमा भएको पशुपंक्षीसम्बन्धी विवरण

वडा नं.	पशुपन्क्षीको प्रकार	हाल पशुपंक्षी				गत वर्ष पशुपंक्षीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	गाई/गोरू	५१२	७९.१%	१३५	२०.९%	११९	१८.४%	५२८	८१.६%
	भैँसी/राँगा	१३७	२१.२%	५१०	७८.८%	४६	७.१%	६०१	९२.९%
	भेडा/बाख्रा/च्याङ्गा	५१३	७९.३%	१३४	२०.७%	१३५	२०.९%	५१२	७९.१%
	बंगुर/सुंगुर	५	.८%	६४२	९९.२%	०	०.०%	६४७	१००.०%
	अन्य चौपाया	२०८	३२.१%	४३९	६७.९%	५९	९.१%	५८८	९०.९%
	हाँस/कुखुरा	४७४	७३.३%	१७३	२६.७%	५७	८.८%	५९०	९१.२%
	अन्य पंक्षी	१६१	२४.९%	४८६	७५.१%	२०	३.१%	६२७	९६.९%
२	गाई/गोरू	३२४	८५.०%	५७	१५.०%	२८	७.३%	३५३	९२.७%
	भैँसी/राँगा	११८	३१.०%	२६३	६९.०%	१०	२.६%	३७१	९७.४%
	भेडा/बाख्रा/च्याङ्गा	२८८	७५.६%	९३	२४.४%	६९	१८.१%	३१२	८१.९%
	बंगुर/सुंगुर	५	१.३%	३७६	९८.७%	१	.३%	३८०	९९.७%
	अन्य चौपाया	०	०.०%	३८१	१००.०%	०	०.०%	३८१	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	२१५	५६.४%	१६६	४३.६%	३	.८%	३७८	९९.२%
	अन्य पंक्षी	१	.३%	३८०	९९.७%	१	.३%	३८०	९९.७%
३	गाई/गोरू	१८४	५९.०%	१२८	४१.०%	२६	८.३%	२८६	९१.७%
	भैँसी/राँगा	८९	२८.५%	२२३	७१.५%	२२	७.१%	२९०	९२.९%
	भेडा/बाख्रा/च्याङ्गा	२४८	७९.५%	६४	२०.५%	७५	२४.०%	२३७	७६.०%
	बंगुर/सुंगुर	२४	७.७%	२८८	९२.३%	८	२.६%	३०४	९७.४%
	अन्य चौपाया	०	०.०%	३१२	१००.०%	१	.३%	३११	९९.७%
	हाँस/कुखुरा	१७५	५६.१%	१३७	४३.९%	२७	८.७%	२८५	९१.३%
	अन्य पंक्षी	१	.३%	३११	९९.७%	१	.३%	३११	९९.७%
४	गाई/गोरू	५३४	६५.३%	२८४	३४.७%	२६	३.२%	७९२	९६.८%
	भैँसी/राँगा	२८३	३४.६%	५३५	६५.४%	५३	६.५%	७६५	९३.५%
	भेडा/बाख्रा/च्याङ्गा	६५५	८०.१%	१६३	१९.९%	१५४	१८.८%	६६४	८१.२%
	बंगुर/सुंगुर	३८	४.६%	७८०	९५.४%	७	.९%	८११	९९.१%
	अन्य चौपाया	२	.२%	८१६	९९.८%	२	.२%	८१६	९९.८%
	हाँस/कुखुरा	५४२	६६.३%	२७६	३३.७%	५४	६.६%	७६४	९३.४%
	अन्य पंक्षी	५	.६%	८१३	९९.४%	१	.१%	८१७	९९.९%
५	गाई/गोरू	३९४	६३.५%	२२६	३६.५%	१८	२.९%	६०२	९७.१%
	भैँसी/राँगा	२३३	३७.६%	३८७	६२.४%	२४	३.९%	५९६	९६.१%
	भेडा/बाख्रा/च्याङ्गा	४६६	७५.२%	१५४	२४.८%	९८	१५.८%	५२२	८४.२%
	बंगुर/सुंगुर	३४	५.५%	५८६	९४.५%	६	१.०%	६१४	९९.०%
	अन्य चौपाया	२	.३%	६१८	९९.७%	१	.२%	६१९	९९.८%
	हाँस/कुखुरा	३४९	५६.३%	२७१	४३.७%	७६	१२.३%	५४४	८७.७%
	अन्य पंक्षी	२	.३%	६१८	९९.७%	०	०.०%	६२०	१००.०%

वडा नं.	पशुपन्क्षीको प्रकार	हाल पशुपन्क्षी				गत वर्ष पशुपन्क्षीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
६	गाई/गोरू	४७३	७३.१%	१७४	२६.९%	४२	६.५%	६०५	९३.५%
	भैंसी/राँगा	१५३	२३.६%	४९४	७६.४%	२७	४.२%	६२०	९५.८%
	भेडा/बाख्रा/च्याङ्गा	५०३	७७.७%	१४४	२२.३%	१४०	२१.६%	५०७	७८.४%
	बंगुर/सुंगुर	९	१.४%	६३८	९८.६%	०	०.०%	६४७	१००.०%
	अन्य चौपाया	२	.३%	६४५	९९.७%	३	.५%	६४४	९९.५%
	हाँस/कुखुरा	५५२	८५.३%	९५	१४.७%	३५	५.४%	६१२	९४.६%
	अन्य पंक्षी	०	०.०%	६४७	१००.०%	०	०.०%	६४७	१००.०%
७	गाई/गोरू	६३९	७२.०%	२४८	२८.०%	६१	६.९%	८२६	९३.१%
	भैंसी/राँगा	३०३	३४.२%	५८४	६५.८%	५१	५.७%	८३६	९४.३%
	भेडा/बाख्रा/च्याङ्गा	६११	६८.९%	२७६	३१.१%	१२७	१४.३%	७६०	८५.७%
	बंगुर/सुंगुर	३९	४.४%	८४८	९५.६%	१०	१.१%	८७७	९८.९%
	अन्य चौपाया	२१	२.४%	८६६	९७.६%	५	.६%	८८२	९९.४%
	हाँस/कुखुरा	५८३	६५.७%	३०४	३४.३%	८०	९.०%	८०७	९१.०%
	अन्य पंक्षी	८	.९%	८७९	९९.१%	२	.२%	८८५	९९.८%
८	गाई/गोरू	४२२	७७.४%	१२३	२२.६%	३६	६.६%	५०९	९३.४%
	भैंसी/राँगा	५६	१०.३%	४८९	८९.७%	१३	२.४%	५३२	९७.६%
	भेडा/बाख्रा/च्याङ्गा	४६१	८४.६%	८४	१५.४%	७९	१४.५%	४६६	८५.५%
	बंगुर/सुंगुर	२	.४%	५४३	९९.६%	२	.४%	५४३	९९.६%
	अन्य चौपाया	१	.२%	५४४	९९.८%	१	.२%	५४४	९९.८%
	हाँस/कुखुरा	४५२	८२.९%	९३	१७.१%	३३	६.१%	५१२	९३.९%
	अन्य पंक्षी	१०	१.८%	५३५	९८.२%	२	.४%	५४३	९९.६%
९	गाई/गोरू	३९३	८१.९%	८७	१८.१%	२४	५.०%	४५६	९५.०%
	भैंसी/राँगा	६२	१२.९%	४१८	८७.१%	४	.८%	४७६	९९.२%
	भेडा/बाख्रा/च्याङ्गा	४०५	८४.४%	७५	१५.६%	५७	११.९%	४२३	८८.१%
	बंगुर/सुंगुर	०	०.०%	४८०	१००.०%	०	०.०%	४८०	१००.०%
	अन्य चौपाया	०	०.०%	४८०	१००.०%	०	०.०%	४८०	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	३७४	७७.९%	१०६	२२.१%	२६	५.४%	४५४	९४.६%
	अन्य पंक्षी	१	.२%	४७९	९९.८%	१	.२%	४७९	९९.८%
१०	गाई/गोरू	३६२	८९.४%	४३	१०.६%	२४	५.९%	३८१	९४.१%
	भैंसी/राँगा	१३७	३३.८%	२६८	६६.२%	१७	४.२%	३८८	९५.८%
	भेडा/बाख्रा/च्याङ्गा	३०६	७५.६%	९९	२४.४%	९४	२३.२%	३११	७६.८%
	बंगुर/सुंगुर	२	.५%	४०३	९९.५%	०	०.०%	४०५	१००.०%
	अन्य चौपाया	२	.५%	४०३	९९.५%	०	०.०%	४०५	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	३५७	८८.१%	४८	११.९%	५१	१२.६%	३५४	८७.४%
	अन्य पंक्षी	५	१.२%	४००	९८.८%	०	०.०%	४०५	१००.०%
११	गाई/गोरू	२८७	८७.०%	४३	१३.०%	१३	३.९%	३१७	९६.१%

वडा नं.	पशुपन्थीको प्रकार	हाल पशुपन्थी				गत वर्ष पशुपन्थीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
	भैंसी/राँगा	९९	३०.०%	२३१	७०.०%	१२	३.६%	३१८	९६.४%
	भेडा/बाखा/च्याङ्गा	२८४	८६.१%	४६	१३.९%	७३	२२.१%	२५७	७७.९%
	बंगुर/सुंगुर	०	०.०%	३३०	१००.०%	०	०.०%	३३०	१००.०%
	अन्य चौपाया	१	.३%	३२९	९९.७%	०	०.०%	३३०	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	२९२	८८.५%	३८	११.५%	१८	५.५%	३१२	९४.५%
	अन्य पंक्षी	२	.६%	३२८	९९.४%	०	०.०%	३३०	१००.०%
१२	गाई/गोरू	१७३	७९.४%	४५	२०.६%	४	१.८%	२१४	९८.२%
	भैंसी/राँगा	७१	३२.६%	१४७	६७.४%	७	३.२%	२११	९६.८%
	भेडा/बाखा/च्याङ्गा	१७०	७८.०%	४८	२२.०%	६	२.८%	२१२	९७.२%
	बंगुर/सुंगुर	१	.५%	२१७	९९.५%	१	.५%	२१७	९९.५%
	अन्य चौपाया	१	.५%	२१७	९९.५%	२	.९%	२१६	९९.१%
	हाँस/कुखुरा	१४८	६७.९%	७०	३२.१%	४	१.८%	२१४	९८.२%
	अन्य पंक्षी	१	.५%	२१७	९९.५%	१	.५%	२१७	९९.५%
जम्मा	गाई/गोरू	४६९७	७४.७%	१५९३	२५.३%	४२१	६.७%	५८६९	९३.३%
	भैंसी/राँगा	१७४१	२७.७%	४५४९	७२.३%	२८६	४.५%	६००४	९५.५%
	भेडा/बाखा/च्याङ्गा	४९१०	७८.१%	१३८०	२१.९%	११०७	१७.६%	५१८३	८२.४%
	बंगुर/सुंगुर	१५९	२.५%	६१३१	९७.५%	३५	.६%	६२५५	९९.४%
	अन्य चौपाया	२४०	३.८%	६०५०	९६.२%	७४	१.२%	६२१६	९८.८%
	हाँस/कुखुरा	४५१३	७१.७%	१७७७	२८.३%	४६४	७.४%	५८२६	९२.६%
	अन्य पंक्षी	१९७	३.१%	६०९३	९६.९%	२९	.५%	६२६१	९९.५%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

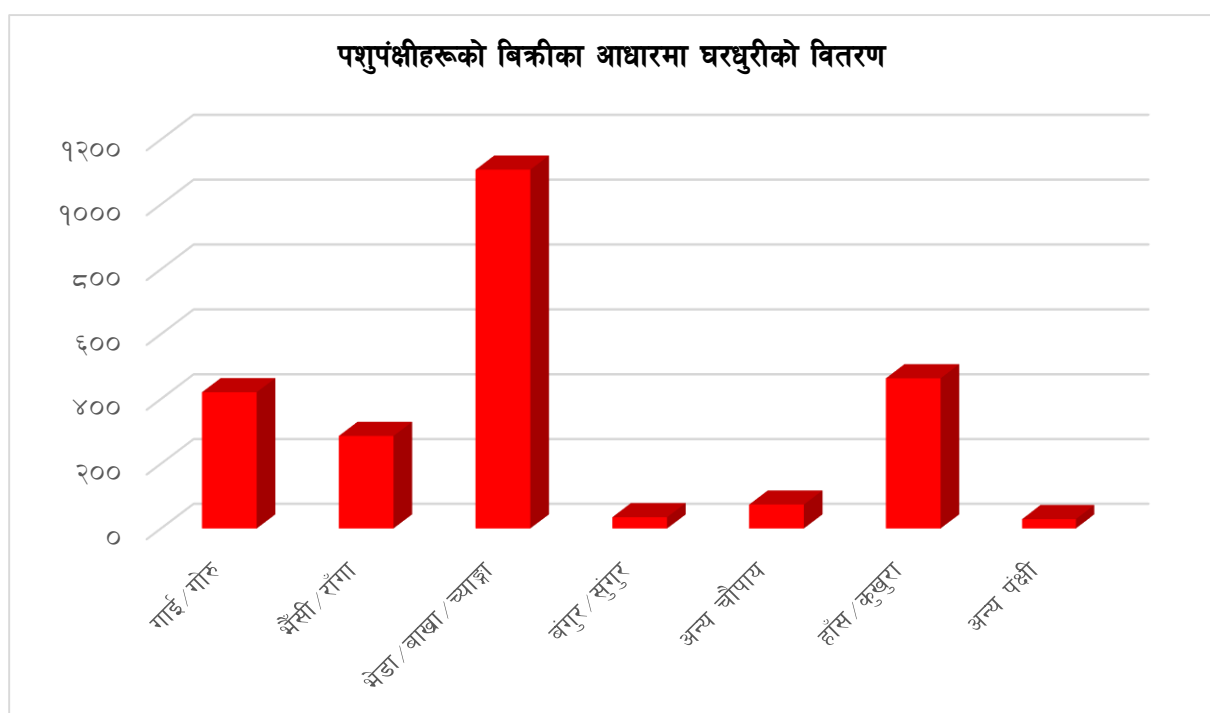
४.१२.३ पशुपन्थीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

गाउँपालिकामा कुल पशुपन्थी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये ४२१ घरपरिवारले बितेका १२ मिहनाभित्र १८२० वटा गाई/गोरू बिक्री गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी २८६ घरपरिवारले १४६१० वटा भैंसी/राँगा, ११०७ घरपरिवारले ४९५७८ वटा भेडा/बाखा/च्याङ्गा, ३५ घरपरिवारले १०९१ वटा बंगुर/सुंगुर, ७४ घरपरिवारले ६३५५ वटा अन्य चौपाया, ४६४ घरपरिवारले ४४९०१ वटा हाँस/कुखुरा र २९ घरपरिवारले २७२५ वटा अन्य पंक्षी बिक्री गरेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकामा पशुपन्थी पालन व्यवसायलाई आधुनिकीकरण गरी पशुपन्थी पाल्न सकिने सम्भावना भएको हुनाले त्यसका लागि पशुपन्थी पालक कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गरी प्राविधिक ज्ञान, बजारको व्यवस्था तथा सहूलियतपूर्ण ऋण र पशुपन्थी विमालाई प्रभावकारी ढंगले लागू गर्न सके स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा पुग्नुका साथै रोजगारीका अवसरहरू बृद्धि हुन्छन्। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ। यसपूर्व उल्लेख गरिए जस्तै अन्य पशुपन्थीको तुलनामा यस गाउँपालिकामा भेडा/बाखा/च्याङ्गा र हाँस/कुखुराको पालन तुलनात्मक रूपमा सहज र राम्रो आम्दानी दिने भएकोले तथ्याङ्कमा बढी देखिएको हो। यद्यपि तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगण्य संख्यामा बाहेक सबै प्रकारका पशुपन्थीहरूको ठूलो परिमाणमा व्यवसायिक उत्पादन भएको देखिँदैन। यसले निर्वाहमूखी पशुपन्थीपालनको नै निरन्तरता देखाउँछ। वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३७: पशुपंक्षीहरूको बिक्रीका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा)

वडा	गाई/ गोरू		भैसी / राँगा		भेडा/बाख्रा/ च्याङ्गा		बंगुर/सुंगुर		अन्य चौपाया		हाँस/कुखुरा		अन्य पंक्षी	
	परिवार	संख्या	परिवार	संख्या	परिवार	संख्या	परिवार	संख्या	परिवार	संख्या	परिवार	संख्या	परिवार	संख्या
१	११९	२६४	४६	८७	१३५	१७६०३	०		५९	२३०	५७	३०१४	२०	१५२
२	२८	६०	१०	२०	६९	३३६	१	३	०		३	१६	१	३
३	२६	६१	२२	४८	७५	२९७	८	१३	१	३०	२७	३६७	१	८
४	२६	४८	५३	९१९०	१५४	४७८	७	१५	२	१६	५४	८३६	१	८
५	१८	३८	२४	३०	९८	६७८८	६	१०	१	५	७६	२७८६	०	
६	४२	७८	२७	६६	१४०	५९९	०		३	३०	३५	१९३	०	
७	६१	१०४	५१	५०८२	१२७	१५५२५	१०	३६	५	५०२४	८०	२७९६९	२	५०४
८	३६	५४	१३	२२	७९	२७२	२	१४	१	१२	३३	३२०३	२	२००८
९	२४	४३	४	६	५७	१९१	०		०		२६	५८३३	१	४०
१०	२४	४३	१७	२०	९४	२५५	०		०		५१	२८१	०	
११	१३	२२	१२	१८	७३	६२१३	०		०		१८	३१३	०	
१२	४	१००५	७	२१	६	१०१८	१	१०००	२	१००८	४	९०	१	२
जम्मा	४२१	१८२०	२८६	१४६१०	११०७	४९५७५	३५	१०९१	७४	६३५५	४६४	४४९०१	२९	२७२५

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

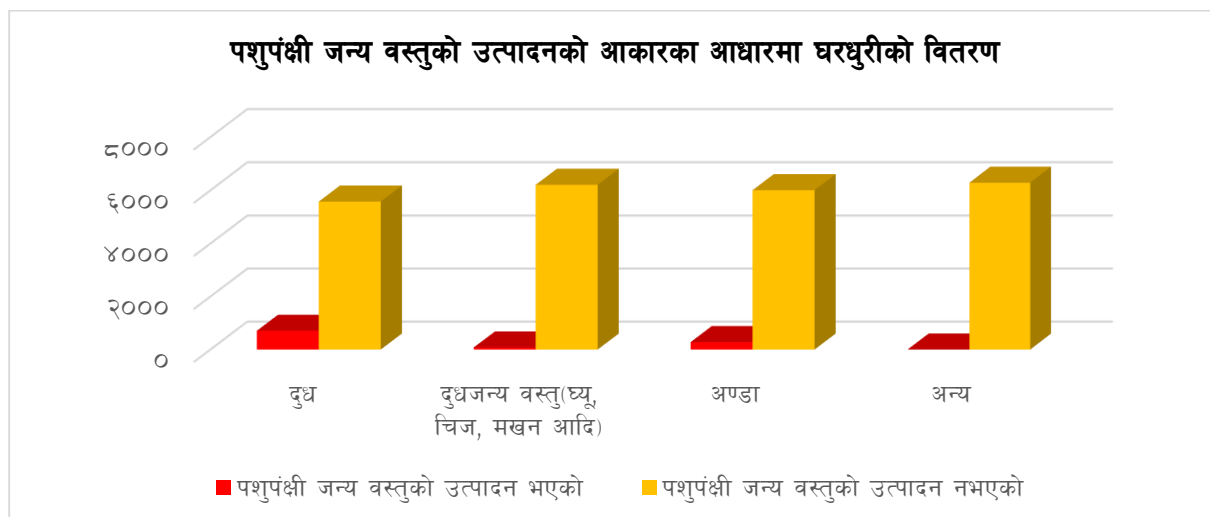
४.१२.४ पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ३८: पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	दूध		दूधजन्य वस्तु (घ्यू, चिज, मखन आदि)		अण्डा		पशुपंक्षी जन्य अन्य उत्पादन	
	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको
१	७०	५७७	८	६३९	६	६४१	०	६४७
२	२	३७९	०	३८१	०	३८१	०	३८१
३	१७	२९५	१	३११	०	३१२	०	३१२
४	१७०	६४८	१८	८००	१३	८०५	०	८१८
५	११२	५०८	६	६१४	१११	५०९	२	६१८
६	१२	६३५	२	६४५	६७	५८०	०	६४७
७	७९	८०८	५	८८२	४	८८३	०	८८७
८	१९	५२६	७	५३८	२	५४३	०	५४५
९	४७	४३३	११	४६९	३	४७७	०	४८०
१०	११३	२९२	२	४०३	०	४०५	०	४०५
११	४५	२८५	१६	३१४	७७	२५३	०	३३०
१२	२४	१९४	४	२१४	०	२१८	०	२१८
जम्मा	७१०	५५८०	८०	६२१०	२८३	६००७	२	६२८८

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये कुल ७१० घरपरिवारले मात्र दुध उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी ८० परिवारले दुधजन्य पदार्थ, २८३ घरपरिवारले अण्डा उत्पादन र २ जनाले पशुपंक्षी जन्य अन्य उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ। पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारको (घरघुरीको) संख्याको आधारमा हेर्दा पशुपंक्षीजन्य पदार्थको उत्पादन गर्नेको संख्या नगण्य देखिन्छ। तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा उत्पादनमुखीभन्दा अनुपातदक पशुपंक्षीको संख्या अधिक रहेको पाइन्छ। यद्यपि हाँस/कुखुरा तथा भेंडा बाख्राको पशुपंक्षीजन्य उत्पादनभन्दा सिधै बिक्री वितरण गर्न सहज हुने हुँदा उत्पादन कम देखिएको हुनसक्छ। पशुपंक्षी पालनलाई उत्पादनमुखी र व्यवसायिक बनाउन नसक्दा आम्दानी सीमित तथा श्रम र समयको खेर हुन जान्छ। यसतर्फ सम्बन्धित सरोकारवाला सबैको ध्यान जानु जरुरी छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

४.१३ पशु नश्ल

गाउँपालिकामा पालन गरिने मुख्य पशुपंक्षीहरूमा गाई, भैसी, बाखा, भेंडा र बंगुर रहेका छन् । सामान्यतया व्यवसायिक पशुपालनको विकाससँगै वर्णशंकर तथा उन्नत जातका पशुहरूको हिस्सा कुल पशुको तुलनामा वृद्धि हुँदै गएको पाइन्छ । गाई भैसीमा कृत्रिम गर्भाधान सेवा उपलब्ध हुनु तथा बाखा र बंगुरतर्फ उन्नत जातका भालेहरूसँग प्रजनन गराउने परिपाटी बसेको हुँदा यी जातका जनावरहरूमा वर्णशंकरको संख्या बढ्दो छ । तथापि बाँधुवा पशुपालन पद्धतिको कमी, कमजोर पशु स्वास्थ्य व्यवस्थापन, कुपोषण तथा पशुपालनसम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान तथा चेतनाको अभावको कारण वर्ण शंकरबाट उत्पादनमा खासै उत्साह थपिएको अवस्था छैन । त्यसैगरी ठूलो संख्यामा रहेका कम उत्पादक जनावरहरूले अपेक्षाकृत बढी उत्पादक जनावरहरूको आहारा खाई दिनु तथा सबै न्यून उत्पादक जनावरहरूलाई हटाएर उन्नत जातको जनावर किनेर पाल्नु न त सम्भव छ, न व्यवहारिक हुन्छ । तसर्थ नश्ल सुधारमार्फत् नयाँ जन्मिएका जनावरका बच्चाहरू भविष्यको लागि राम्रो माउ हुने कुरा मध्यनजर गरी थप कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ ।

सारांशमा, विगतका वर्षहरूमा गाउँपालिकाको पशुपालन क्षेत्रले केहि सुधार गरेको छ जसले गर्दा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा परिमाणत्मक विकास सम्भव भएको छ । तर हालको परिमाणात्मक विकासको गति सुस्त छ । पशुपालन क्षेत्रमा क्रमिक रूपमा व्यवसायिकता थपिएको छ तर पशुपंक्षीजन्य उत्पादन प्रशोधनका लागि पर्याप्त उद्योगहरूको स्थापना हुन सकेको पाइँदैन । त्यसैगरी पशुपालनतर्फ गुणात्मक विकासको समेत खाँचो सर्वत्र महसुस गरिएको छ । पशुपालनसँग आवद्ध श्रमिक तथा महिला वर्गहरूको उत्पादकत्व अति न्यून हुनु, युवा वर्गहरू विदेश पलायन हुनु र सो अनुरूप पशुपालनमा यान्त्रिकीकरण हुन नसक्नु, पशु पालन क्षेत्रमा पुँजी लगानीको आकार धेरै सानो हुनु तथा सर्वसाधारण पशुपालनले कृषि अर्थतन्त्रमा दिएको योगदानको बारेमा अज्ञानता आदि कारणले गर्दा पशुपालन क्षेत्रबाट आशातीत उपलब्धि हासिल हुन सकिरहेको छैन ।

४.१३.१ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषकहरूको मुख्य आमदानीको स्रोतको रूपमा रहेको पशुपंक्षीहरूको पालन यस गाउँपालिकाको प्रमुख पेशामध्ये एक हो । गाउँपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेविज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन सम्बन्धी र जुका पर्दछन् । गाउँपालिकाको वन जङ्गलसँग जोडिएका वडाहरूमा एन्टी रेजिव खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छ भने खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर जस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस गाउँपालिकामा एदाकदा देखिने गरेको छ । यसका कारणहरूलाई हेर्दा पशुको अवैध आवत जावत, दयनिय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी आदि मान्न सकिन्छ । यी रोगको नियन्त्रणका लागि जिल्ला पशु सेवा कार्यालयबाट निरन्तर प्रयास भैरहेको देखिन्छ ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरूमध्ये भ्यागुते, चरचरे विरुद्ध यस गाउँपालिकाका किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ । तापनि यी रोगहरू फाटफुट रूपमा देखिने गरेका छन् । गाउँपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज विरुद्धको खोपकार्य समेत गाउँपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा समेत सञ्चालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण कार्य सफल हुने देखिन्छ । सामान्यतया पशुपंक्षीमा ठूलो माहामारी फैलिएको पाइँदैन । तथापि यहाँका पशुपंक्षीहरूमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीज जस्ता रोगहरूको र पंक्षीहरूमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लू मुख्य रूपमा लाग्ने गरेको छ ।

४.१३.२ पशुपंक्षी, खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, माछा, मौरी, रेशम खेती आदि सम्बन्धी व्यवसायिक फर्महरूको विवरण

नेपालका अधिकांश क्षेत्रमा निर्वाहमुखी, परम्परागत र असंगठित खेति गर्ने प्रचलन विद्यमान छ । कृषि व्यवसायलाई सम्मानित, प्रतिफलमुखी र वैज्ञानिक बनाउन यसलाई संगठित र संस्थागत ढङ्गले विकास गर्नु जरुरी छ । हाल देशका विभिन्न स्थानहरूमा व्यवसायिक कृषि फर्महरू दर्ता भई संगठित र संस्थागत हिसाबले खेतिपाती गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । यसरी वैज्ञानिक हिसाबले फर्म दर्ता गरी कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा राज्यद्वारा दिइने अनुदान र प्रविधिहरू सहयोग प्रदान गर्न समेत सहयोग पुग्दछ । यसले कृषि व्यवसायलाई संगठित र व्यवसायिक बनाउन मद्दत पुऱ्याउँछ ।

४.१४ कृषि

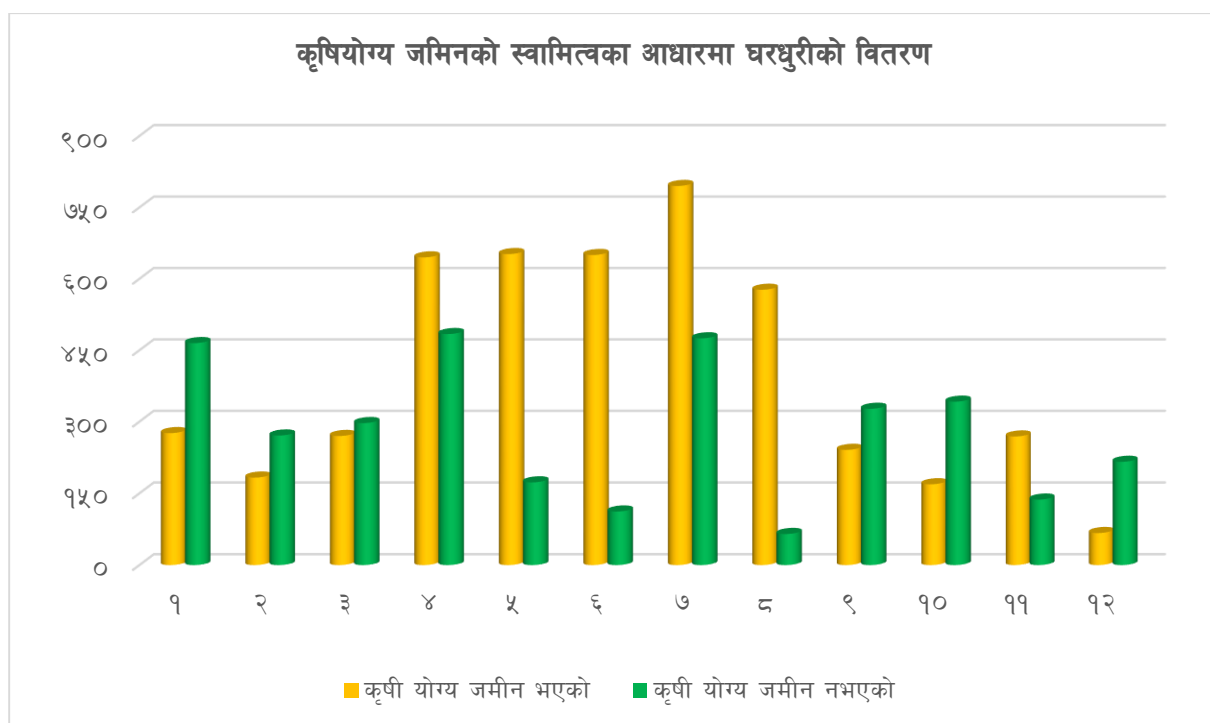
४.१४.१ कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ३९: कृषि योग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषि योग्य जमिन भएको		कृषि योग्य जमिन नभएको	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	२७६	३७.२५	४६५	६२.७५
२	१८३	४०.३१	२७१	५९.६९
३	२७०	४७.६२	२९७	५२.३८
४	६४५	५७.१३	४८४	४२.८७
५	६५२	७९.०३	१७३	२०.९७
६	६५०	८५.३०	११२	१४.७०
७	७९५	६२.६०	४७५	३७.४०
८	५७७	८९.८८	६५	१०.१२
९	२४१	४२.४३	३२७	५७.५७
१०	१६९	३३.०७	३४२	६६.९३
११	२६९	६६.२६	१३७	३३.७४
१२	६७	२३.६७	२१६	७६.३३
जम्मा	४७९४	५८.७६	३३६४	४१.२४

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कुल घरपरिवारहरूमध्ये कृषि प्रयोजनको जमिनको स्वामित्व भएका वा प्रयोग गरेका घरपरिवारहरूको संख्या ४७९४ अर्थात् ५८.७६ प्रतिशत र त्यस प्रकारको जमिन नभएकाको संख्या ३३६४ अर्थात् ४१.२४ प्रतिशत रहेको छ । यस तथ्याङ्कले गाउँपालिकाको ठूलो जनसंख्या कृषिमा संलग्न भएको देखाउँछ । यस प्रकारको संलग्नताबाट कृषिलाई उच्च प्रतिफलमुखी बनाउन ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने र कृषि क्षेत्रमा रहेको अदृष्य बेरोजगारीलाई न्यून गर्ने कार्यक्रमहरू तय गर्नुपर्ने हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । नेपालको संविधानको भाग ३ धारा ३६ (३) बमोजिम “प्रत्येक नागरिकलाई कानूनबमोजिम खाद्य सम्प्रेषणको हक” को सुनिश्चितता गरिएको परिप्रेक्ष्यमा कृषि उत्पादनमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्न भूमिको वैज्ञानिक वितरण र व्यवस्थापन गर्दै व्यवसायिक खेतीतर्फ कृषकलाई आर्कषित गर्ने नीति राज्यद्वारा अंगिकार गरिनुपर्छ ।

४.१४.२ कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण

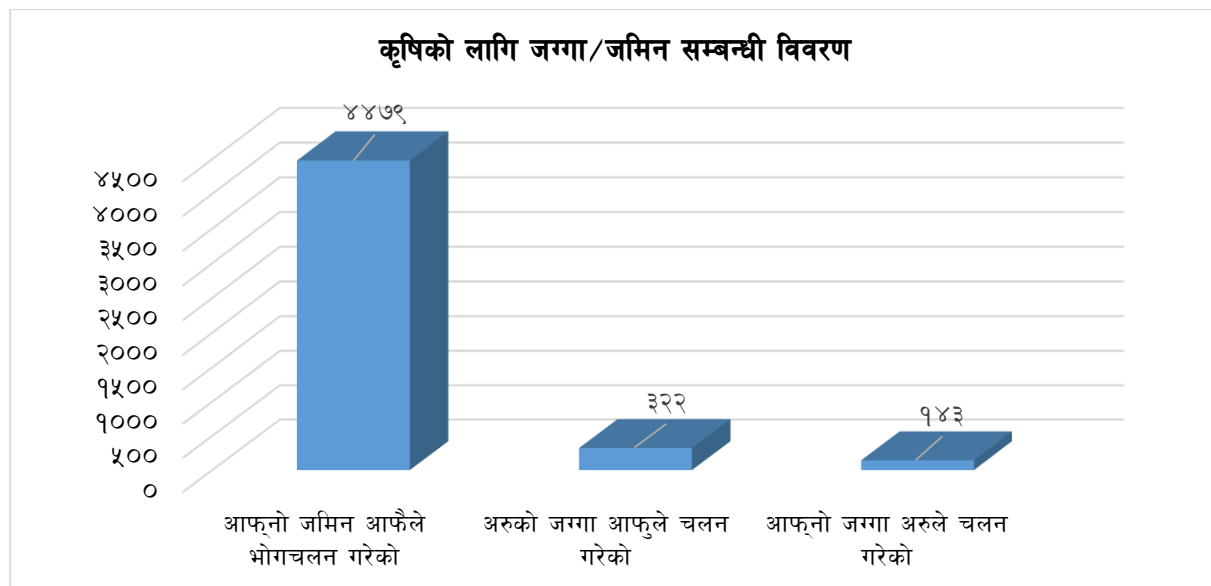
तालिका नं. ४०: कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण

वडा	आफ्नो जग्गा आफैले चलन गरेको		अरुको जग्गा आफैले चलन गरेको		आफ्नो जग्गा अरुले चलन गरेको		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	२३६	८५.५%	२७	९.८%	१३	४.७%	२७६	५.६%
२	१४९	८१.४%	१९	१०.४%	१५	८.२%	१८३	३.७%
३	२४०	९०.२%	१५	५.६%	११	४.१%	२६६	५.४%
४	५९४	८७.६%	४९	७.२%	३५	५.२%	६७८	१३.७%
५	६३०	९१.४%	४४	६.४%	१५	२.२%	६८९	१३.९%
६	६३०	९२.८%	३३	४.९%	१६	२.४%	६७९	१३.७%
७	७४९	९१.२%	५५	६.७%	१७	२.१%	८२१	१६.६%
८	५६९	९२.७%	३०	५.०%	१४	२.३%	६०५	१२.२%
९	२३९	९५.१%	१०	४.१%	२	०.८%	२४३	४.९%
१०	१६५	८५.१%	२७	१३.९%	२	१.०%	१९४	३.९%
११	२४२	९४.९%	१०	३.९%	३	१.२%	२५५	५.२%
१२	५२	९४.५%	३	५.५%	०	०.०%	५५	१.१%
जम्मा	४४७९	१००.०%	३२२	१००.०%	१४३	१००.०%	४९४४	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा कृषि प्रयोजनको जमिन भएका वा कृषि प्रयोजनको जमिन भोगचलन गर्ने परिवारको संख्या मध्ये आफ्नो जग्गा आफैले चलन गरेको ४४७९ घरपरिवार, अरुको जग्गा आफैले चलन गरेको ३२२ घरपरिवार र आफ्नो जग्गा अरुलाई चलन गर्न दिएको १४३ घरपरिवार रहेको छ । सबै कृषि प्रयोजनको जमिन हुने परिवारले कृषि कर्म गरेको छैनन् भने कृषि प्रयोजनको जमिन नहुने परिवारले पनि अरुको

जमिनमा खेति गर्ने गरेका छन् । मूलत यस तथ्याङ्कले कृषि प्रयोजनको जमिनको पूर्णरूपमा सदुपयोग भई दिगो उत्पादनशील काममा प्रयोग भएको छ कि छैन भन्ने कुरालाई इङ्कित गर्दछ । पहिलो कुरा वास्तविक कृषि कर्ममा संलग्न परिवारले जमिनको सही सदुपयोग गर्न पाउनुपर्दछ भने दोस्रो कृषि योग्य जमिनलाई जमिनको स्तरअनुसार बालीनाली लगाई सदुपयोग गर्नुपर्दछ ।

४.१४.३ खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण

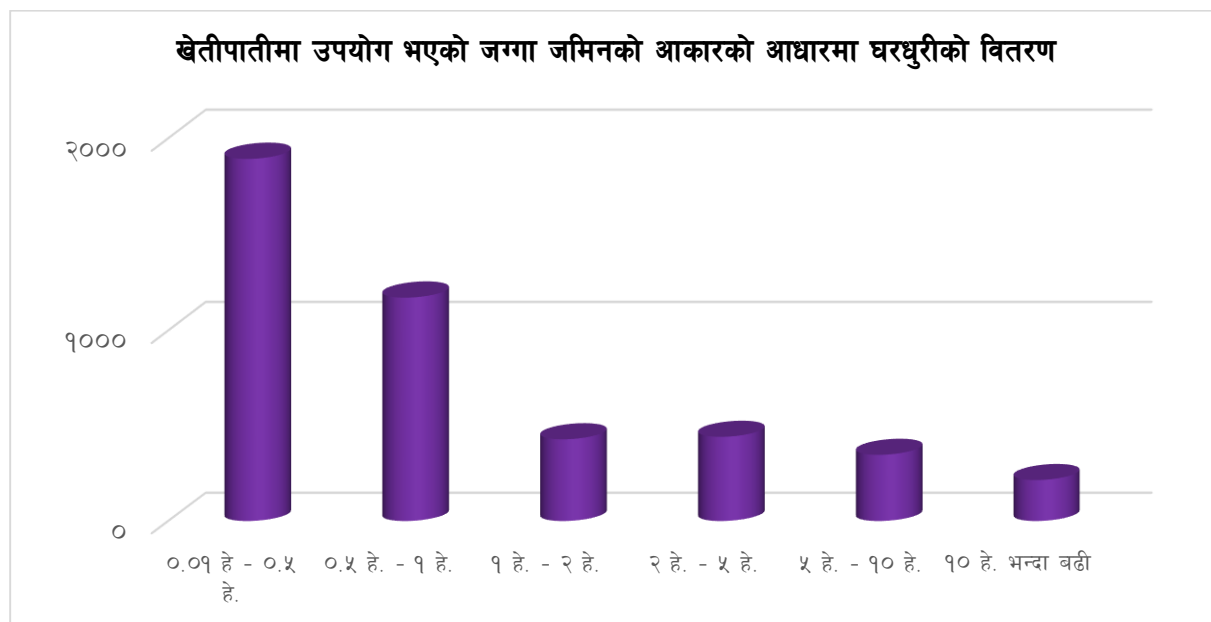
तालिका नं. ४१: खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	०.१ हे. - ०.५ हे.	०.५ हे. - १ हे.	१ हे. - २ हे.	२ हे. - ५ हे.	५ हे. - १० हे.	१० हे. भन्दा बढी	जम्मा
१	३९	१२५	९५	१७	०	०	२७६
२	२७	९६	५३	७	०	०	१८३
३	१४२	६८	३४	१२	८	२	२६६
४	३०८	१४५	५७	८२	५०	३६	६७८
५	४०५	२२७	४२	६	४	५	६८९
६	२९२	२५३	११२	१४	६	२	६७९
७	३१३	२४६	११०	६७	५५	३०	८२१
८	३६६	१६६	३६	२२	९	६	६०५
९	४६	३६	२३	८९	३३	१६	२४३
१०	९	१८	२	७३	५९	३३	१९४
११	११	९	१२	६३	९३	६७	२५५
१२	१	०	१	१४	२१	१८	५५
जम्मा	१९५९	१३८९	५७७	४६६	३३८	२१५	४९४४
प्रतिशत	३९.६२	२८.०९	११.६७	९.४३	६.८४	४.३५	१००.००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेको कृषियोग्य जमिनको घरपरिवारअनुसार आधा हेक्टरभन्दा कम जमिनमा खेती गरी निर्वाह गर्ने घरपरिवारको संख्या १९५९ अर्थात् ३९.६२ प्रतिशत, आधा हेक्टर देखि १ हेक्टर जमिनमा खेती गर्ने घरपरिवारको संख्या १३८९ अर्थात् २८.०९ प्रतिशत, १ हेक्टर देखि २ हेक्टर जमिनमा खेतीगर्नेको घरपरिवार संख्या ५७७ अर्थात् ११.६७ प्रतिशत, २ हेक्टर देखि ५ हेक्टर खेतीगर्ने घरपरिवारको संख्या ४६६

अर्थात ९.४३ प्रतिशत, ५ देखि १० हेक्टर जमिनमा खेती गर्नेको घरपरिवारको संख्या ३३८ अर्थात ६.८४ प्रतिशत र १० हेक्टर भन्दा माथि जमिनमा खेती गर्ने घर परिवारको संख्या २१५ अर्थात ४.३५ प्रतिशत रहेको छ । नेपालको संविधानको, भाग ४, धारा ५१ (ड)२) बमोजिम “अनुपस्थित भू-स्वामित्वलाई निरुत्साहित गर्दै जग्गाको चक्काबन्दी गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने” राज्यको कृषि तथा भूमिसुधार नीतिअनुसार जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई न्यूनीकरण गर्दै व्यावसायिक र नाफामूलक कृषिमा जोड दिनु आवश्यक देखिन्छ ।

४.१४.४ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधा सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ४२: कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधा सम्बन्धी विवरण

वडा	सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)			असिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)			जम्मा क्षेत्रफल (हे.)
	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपरिवार औषत जमिन	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपरिवार औषत जमिन	
१	२७६	६७.८२	०.२५	२७६	२१५.९९	०.७८	२८३.८१
२	१८३	७९.१३	०.४३	१८३	९१.७१	०.५०	१७०.८४
३	२६६	९३.३९	०.३५	२६६	१४३.५३	०.५४	२३६.९२
४	६७८	४०३.७१	०.६०	६७८	१०४३.७५	१.५४	१४४७.४६
५	६८९	२१२.९८	०.३१	६८९	२९८.३०	०.४३	५११.२८
६	६७९	५५.३८	०.०८	६७९	४२०.८६	०.६२	४७६.२४
७	८२१	८२५.५०	१.०१	८२१	५९६.९६	०.७३	१४२२.४६
८	६०५	८४.८४	०.१४	६०५	३६२.८३	०.६०	४४७.६७
९	२४३	१३९.३६	०.५७	२४३	६४९.८५	२.६७	७८९.२१
१०	१९४	४२८.२६	२.२१	१९४	६६२.८४	३.४२	१०९१.०९
११	२५५	६६०.८९	२.५९	२५५	११७८.७६	४.६२	१८३९.६४
१२	५५	१५५.०५	२.८२	५५	३८०.८१	६.९२	५३५.८७
जम्मा	४९४४	३२०६.३०	०.६५	४९४४	६०४६.१८	१.२२	९२५२.४८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा कृषि प्रयोजनको जमिन भएका वा कृषि प्रयोजनको जमिन भोगचलन गर्ने परिवारको संख्या ४९४४ रहेको छ । त्यसैगरी कूल ३२०६.३० हेक्टर सिंचित जमिन उपयोग गर्ने परिवार संख्या ४९४४ रहेको छ जसमा प्रतिपरिवार औषत ०.६५ हे. जमिन हुन आउछ । त्यस्तै कूल ६०४६.१८ हेक्टर असिंचित जमिन उपभोग गर्ने परिवार ४९४४ रहेको छ जसमा प्रतिपरिवार औषत १.२२ हे. जमिन हुन आउछ । असिंचित जमिनको क्षेत्रफल ज्यादै बढी हुनु र सिंचित जमिनको सही र पूर्ण सदुपयोग नहुँदा खाद्यान्न, तरकारी र अन्य कृषिजन्य उपजहरू आयात गर्नुपर्ने हुन्छ । यसले परनिर्भरता बढाउँछ । तसर्थ गाउँपालिकालाई कृषि र खाद्यान्न उत्पादनमा सबल बनाउन सके आर्थिक क्षेत्रमा उल्लेख्य सुधार भई निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकिन्छ । अर्कोतर्फ सिँचाई सुविधा नपुगेको कृषि योग्य जमिनमा सुविधा पुऱ्याउन पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । सिँचाई सुविधा पुग्न नसक्ने स्थानहरूमा डालेघाँस, फलफुल खेति वा कृषिका कम सिँचाई वा सिँचाई आवश्यक नपर्ने वैकल्पिक उत्पादन हुने विधिहरू अपनाई जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ ।

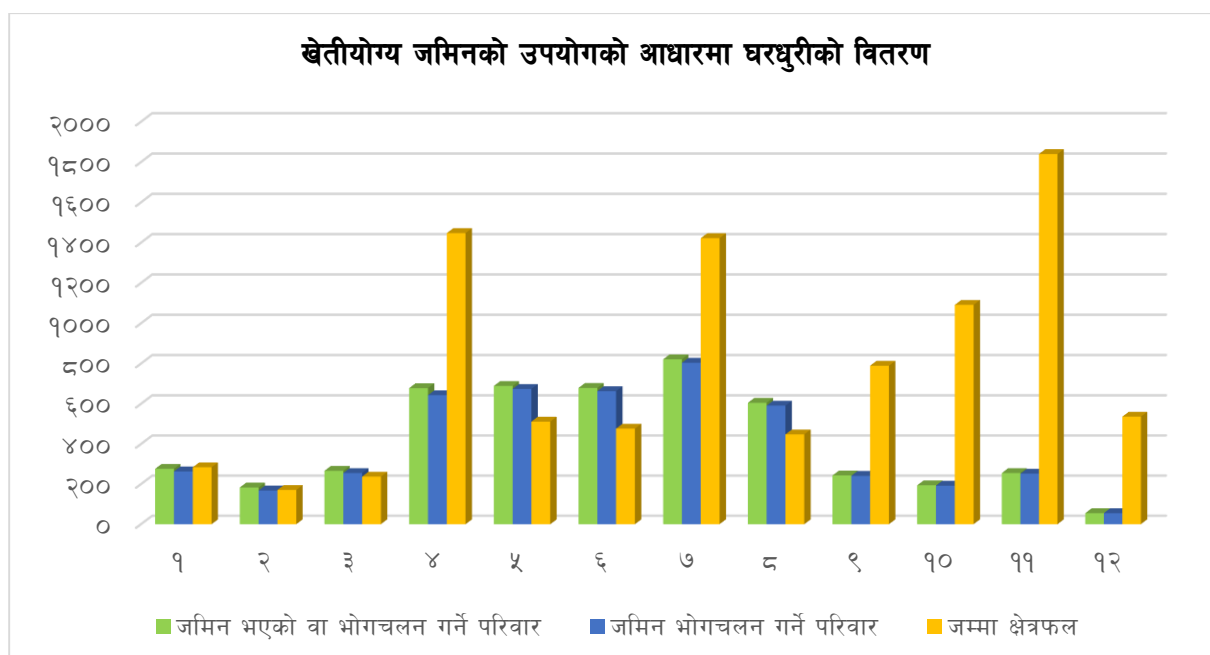
४.१४.५ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ४३: कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धी विवरण

वडा	जमिन भएको वा भोगचलन गर्ने परिवार	जमिन भोगचलन गर्ने परिवार	जम्मा जग्गाको क्षेत्रफल (हे)	
			जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपरिवार औषत जमिन
१	२७६	२६३	२८३.८१	१.०३
२	१८३	१६८	१७०.८४	०.९३
३	२६६	२५५	२३६.९२	.८९
४	६७८	६४३	१४४७.४६	२.१३
५	६८९	६७४	५११.२८	.७४
६	६७९	६६३	४७६.२४	.७०
७	८२१	८०४	१४२२.४६	१.७३
८	६०५	५९१	४४७.६७	.७४
९	२४३	२४१	७८९.२१	३.२५
१०	१९४	१९२	१०९१.०९	५.६२
११	२५५	२५२	१८३९.६४	७.२१
१२	५५	५५	५३५.८७	९.७४
जम्मा	४९४४	४८०१	९२५२.४८	१.८७

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा आफ्नै स्वामित्वमा कृषियोग्य जमिन भएका कुल घरपरिवार ४९४४ मध्ये ४८०१ घरपरिवारहरूको जमिन खेतीपातीको लागि प्रयोग भएको छ । जुन हेक्टरमा ९२५२.४८ हेक्टर हुन आउँछ । वडाअनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

४.१४.६ कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

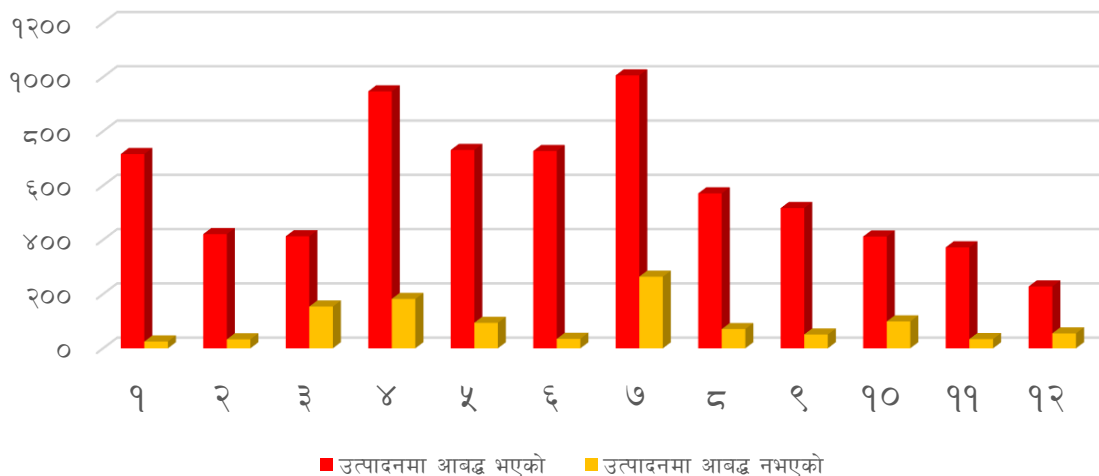
तालिका नं. ४४: कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषिमा आबद्ध भएको		कृषिमा आबद्ध नभएको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	७१६	९६.६%	२५	३.४%	७४१
२	४२१	९२.७%	३३	७.३%	४५४
३	४१३	७२.८%	१५४	२७.२%	५६७
४	९४७	८३.९%	१८२	१६.१%	११२९
५	७३१	८८.६%	९४	११.४%	८२५
६	७२७	९५.४%	३५	४.६%	७६२
७	१००६	७९.२%	२६४	२०.८%	१२७०
८	५७१	८८.९%	७१	११.१%	६४२
९	५१७	९१.०%	५१	९.०%	५६८
१०	४१२	८०.६%	९९	१९.४%	५११
११	३७२	९१.६%	३४	८.४%	४०६
१२	२२८	८०.६%	५५	१९.४%	२८३
जम्मा	७०६१	८६.६%	१०९७	१३.४%	८१५८

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

आफ्नै स्वामित्वको जमिनमा होस् वा अर्काको जमिन, खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारको संख्या ७०६१ अर्थात् ८६.६ प्रतिशत र असंलग्न घरपरिवारको संख्या १०९७ अर्थात् १३.४ प्रतिशत रहेको छ। यस मध्ये सबैभन्दा बढी खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवारहरू १००६ वडा नं. ७ मा र कम घरपरिवारहरू २२८ वडा नं. १२ मा रहेका छन्। यसको कारण कृषिमा अपेक्षाकृत आम्दानी नहुनु र अन्य पेशा र रोजगारीका अवसरहरू समेत वृद्धि हुनु हुन्। वडाअनुसार विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरधुरीको वितरण

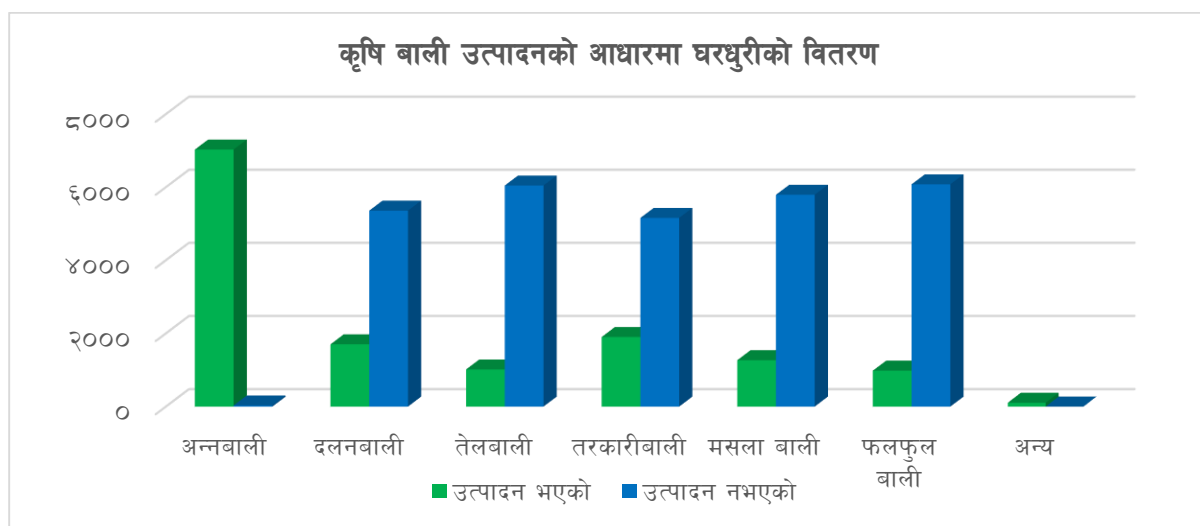
४.१४.७ कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ४५: कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बाली समूह		वडा नं.												जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
अन्न बाली	उत्पादन भएको	७९६	४९६	४९०	९४५	७२८	७२६	९९९	५६३	५९७	४९२	३७९	२२७	७०३०
	उत्पादन नभएको	०	५	३	२	३	१	७	८	०	०	१	१	३९
	जम्मा	७९६	४२९	४९३	९४७	७३१	७२७	१००६	५७१	५९७	४९२	३७२	२२८	७०६९
दाल बाली	उत्पादन भएको	९६	३	३७	४४६	१२०	१४९	९४	१०४	२८६	१७२	१२६	७०	१७०३
	उत्पादन नभएको	६२०	४९८	३७६	५०९	६९१	५७८	९९२	४६७	२३९	२४०	२४६	१५८	५३५८
	जम्मा	७१६	४२९	४१३	९४७	७३१	७२७	१००६	५७१	५९७	४९२	३७२	२२८	७०६९
तेल बाली	उत्पादन भएको	१०३	३४	९	१७२	४०	२२५	६६	२७	६९	१५५	७९	४४	१०९५
	उत्पादन नभएको	६९३	३८७	४०४	७७५	६९१	५०२	९४०	५४४	४४८	२५७	३०९	१८४	६०४६
	जम्मा	७९६	४२९	४१३	९४७	७३१	७२७	१००६	५७१	५९७	४९२	३७२	२२८	७०६९
तरकारी बाली	उत्पादन भएको	१०२	०	३२	५०४	१७९	३५	७८	९१	२१९	२७७	२३६	१४९	१९०२
	उत्पादन नभएको	६९४	४२९	३८१	४४३	५५२	६९२	९२८	४८०	२९८	१३५	१३६	७९	५१५९
	जम्मा	७९६	४२९	४१३	९४७	७३१	७२७	१००६	५७१	५९७	४९२	३७२	२२८	७०६९
मसला बाली	उत्पादन भएको	१४०	१	२२	३९२	८६	७	४५	८६	१७३	२३४	१०९	५४	१२६९
	उत्पादन नभएको	५७६	४२०	३९१	६३५	६४५	७२०	९६१	४८५	३४४	१७८	२६३	१७४	५७९२
	जम्मा	७१६	४२९	४१३	९४७	७३१	७२७	१००६	५७१	५९७	४९२	३७२	२२८	७०६९
फलफूल बाली	उत्पादन भएको	१०१	०	१२	३३३	९९	१०	८	५२	१४३	११६	१०१	८	९८३
	उत्पादन नभएको	६९५	४२९	४०९	६९४	६३२	७१७	९९८	५१९	३७४	२९६	२७९	२२०	६०७८
	जम्मा	७९६	४२९	४१३	९४७	७३१	७२७	१००६	५७१	५९७	४९२	३७२	२२८	७०६९
अन्य कृषि बाली	उत्पादन भएको	४	०	७	२४	१	१	४	१२	१९	१६	५	१२	१०५
	उत्पादन नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	४	०	७	२४	१	१	४	१२	१९	१६	५	१२	१०५

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारमध्ये ७,०३० घर परिवारले अन्नबाली, १,७०३ घर परिवारले दलहनबाली, १,०१५ घर परिवारले तेलहन बाली, १,९०२ घर परिवारले तरकारीबाली, १,२६९ घर परिवारले मसलाबाली, ९८३ घरपरिवारले फलफूल र बाँकिले अन्य बाली लगाउने गरेका छन् । समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा परम्परागत रूपमा अन्न बाली भने भण्डै सबै घरपरिवारहरूले लगाउने गरेको देखियो तर फलफूल, तेलहन र तरकारी जस्ता नगदेबालीको खेतीगर्ने घरपरिवारहरू भने उल्लेख्य रूपमा कम देखिन्छ । यस तथ्याङ्कले परम्परागत निर्वाहमुखी खेतीपातीमा ग्रामीण अर्थतन्त्र सीमित रहेको देखिन्छ । फलफूल, तरकारी र अन्य नगदेबालीको वैज्ञानिक र व्यवसायिक खेतीबाट उर्वर जमिनको पूर्ण सदुपयोग गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकेमात्र ग्रामीण अर्थतन्त्र सबल हुने देखिन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले बृहत कृषि विकास गुरुयोजना निर्माण गरी युवा कृषक तथा अन्य कृषकहरूलाई व्यवसायिक ढंगले अधिक फाइदा हुने खालका नगदेबाली, फलफूल तथा तरकारी बालीमा आकर्षण गरी कृषि विमा, विउविजनमा सहूलियत, बजारीकरणको व्यवस्था, कोल्ड स्टोर, तालिम, किटनाशक तथा मलखादको उपलब्धता जस्ता विषयहरूमा स्थानीय सरकारले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ । कृषि सम्बन्धी थप विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

४.१४.८ कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

गाउँपालिकामा खाद्यान्न बाली खेती गर्ने कुल घरपरिवार मध्येबाट आफूले प्रयोग गरी बढी भएको अन्न बेच्नेको संख्या ७९१ घरपरिवार रहेको छ भने ६,२३९ घरपरिवारले खाद्यान्न बालीको बिक्री गर्दैनन् । यसका कारण अवैज्ञानिक र परम्परागत कृषि प्रणाली निर्वाहमुखी खेती, उद्यमशिलता र व्यवसायिक सोचको न्यूनता जस्ता कारणहरू रहेका छन् । यसको कारण सीमित जमिन र न्यून परिमाणको उत्पादन नै हो । त्यसैगरी दलहन बालीको खेतीगर्ने १,७०३ मध्ये जम्मा ४४८ घरपरिवारले मात्र दलहन बाली बिक्री गर्ने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकामा तेलहन बालीको खेती गर्ने जम्मा १,०१५ घरपरिवारहरूमध्ये ३१ घरपरिवारले मात्र बिक्री गर्ने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकामा कृषिजन्य उत्पादनमध्ये तरकारी बालीको बिक्री समेत सन्तोषजनक देखिदैन । तरकारी बालीको खेती गर्ने जम्मा १,९०२ घरपरिवारहरूमध्ये १४१ परिवारहरूले तरकारीबाली बेच्ने गरेको पाइन्छ । समग्रमा कृषिजन्य उत्पादन व्यवसायिक नभई प्रायजसो घरायसी प्रयोजनको लागि मात्र उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी मसला बालीको उत्पादन गर्ने घर परिवार मध्ये २१५, फलफूल बाली ११९ र अन्य बाली २१ घर परिवारले बिक्री गर्ने गरेको पाइयो । अधिकांश घरपरिवारले बाली बिक्री नगर्नु र ठूलो संख्यामा रहेका किसानहरूले खेती नै नगर्नुको प्रमुख कारणमा प्राविधिक ज्ञानको कमी, बजारीकरण, विउविजन तथा परम्परागत सोचको खेती प्रणाली हुन सक्छन् । तसर्थ आधारभूत कृषि पूर्वाधारको विकास मार्फत उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि, कृषिजन्य उपजहरूको व्यवसायीकरण र बजारीकरण, कृषि सूचना तथा सञ्चार, प्रसार र तालिम लगायत गुणस्तर नियमन, मानव तथा पशु रोग व्यवस्थापन एवम् विपद् व्यवस्थापन तथा सचेतना जस्ता ठोस कार्यक्रमको कार्यान्वयन मार्फत कृषि क्षेत्रको पुनरुत्थान गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

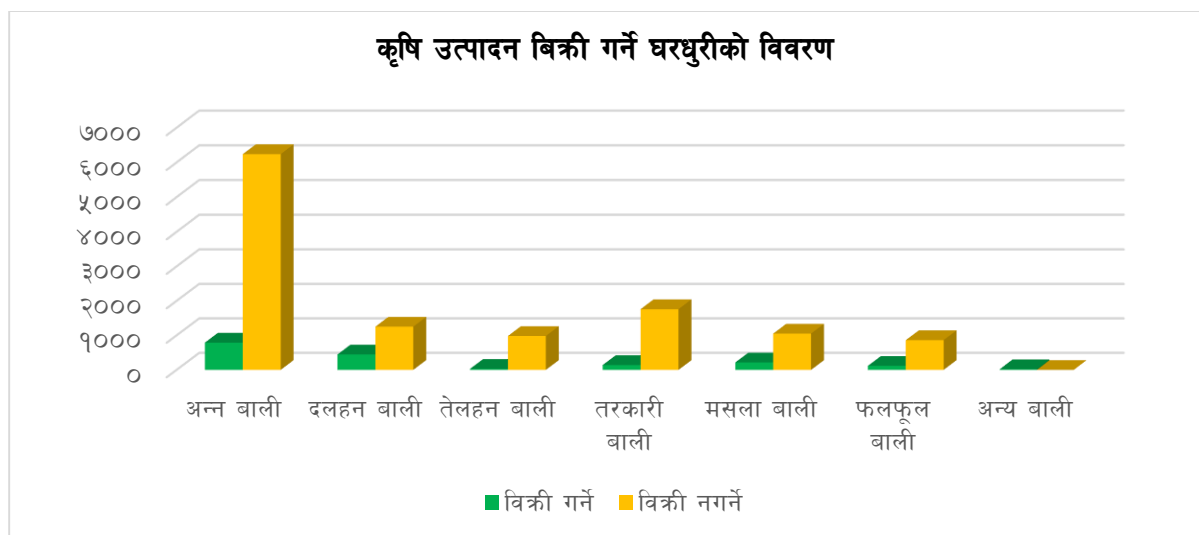
तालिका नं. ४६: कृषिजन्य बाली विक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बाली समूह		वडा नं.												जम्मा
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
अन्न उत्पादन विक्री	विक्री भएको	६	१३१	३१	१६५	४३	४८	२४२	४०	४९	१७	१७	२	७९१
	विक्री नभएको	७१०	२८५	३७९	७८०	६८५	६७८	७५७	५२३	४६८	३९५	३५४	२२५	६२३९
	जम्मा	७१६	४१६	४१०	९४५	७२८	७२६	९९९	५६३	५१७	४१२	३७१	२२७	७०३०
दलहन विक्री	विक्री भएको	३८	१	१४	१३८	६	८०	३२	२९	५६	१३	३१	१०	४४८
	विक्री नभएको	५८	२	२३	३०८	११४	६९	६२	७५	२३०	१५९	९५	६०	१२५५
	जम्मा	९६	३	३७	४४६	१२०	१४९	९४	१०४	२८६	१७२	१२६	७०	१७०३
तेलहन विक्री	विक्री भएको	१	१७	०	३	०	६	१	०	०	०	१	२	३१
	विक्री नभएको	१०२	१७	९	१६९	४०	२१९	६५	२७	६९	१५५	७०	४२	९८४
	जम्मा	१०३	३४	९	१७२	४०	२२५	६६	२७	६९	१५५	७१	४४	१०१५
तरकारी विक्री	विक्री भएको	०	०	१२	३६	१९	२६	१५	८	११	४	६	४	१४१
	विक्री नभएको	१०२	०	२०	४६८	१६०	९	६३	८३	२०८	२७३	२३०	१४५	१७६१
	जम्मा	१०२	०	३२	५०४	१७९	३५	७८	९१	२१९	२७७	२३६	१४९	१९०२
मसला विक्री	विक्री भएको	३	१	१०	३०	१	०	५	३१	२०	४४	३५	३५	२१५
	विक्री नभएको	१३७	०	१२	२८२	८५	७	४०	५५	१५३	१९०	७४	१९	१०५४
	जम्मा	१४०	१	२२	३१२	८६	७	४५	८६	१७३	२३४	१०९	५४	१२६९
फलफूल विक्री	विक्री भएको	१५	०	५	३७	१६	४	३	६	१२	१४	५	२	११९
	विक्री नभएको	८६	०	७	२९६	८३	६	५	४६	१३१	१०२	९६	६	८६४
	जम्मा	१०१	०	१२	३३३	९९	१०	८	५२	१४३	११६	१०१	८	९८३
अन्य कृषि उत्पादन विक्री	विक्री भएको	०	०	५	२	०	१	२	३	२	३	२	१	२१
	विक्री नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	०	०	५	२	०	१	२	३	२	३	२	१	२१

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

गाउँपालिकामा खाद्यान्न बाली खेती गर्ने कूल घरपरिवार मध्येबाट आफूले प्रयोग गरी बढी भएको अन्न बेच्नेको संख्या ७९१ घरपरिवार रहेको छ भने ६,२३९ घरपरिवारले खाद्यान्न बालीको विक्री गर्दैनन् । यसका कारण अवैज्ञानिक र परम्परागत कृषि प्रणाली निर्वाहमुखी खेती, उच्चमशिलता र व्यवसायिक सोचको न्युनता जस्ता कारणहरू रहेका छन् । यसको कारण सीमित जमिन र न्यून परिमाणको उत्पादन नै हो । त्यसैगरी दलहन बालीको खेतीगर्ने १,७०३ मध्ये जम्मा ४४८ घरपरिवारले मात्र दलहन बाली विक्री गर्ने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकामा तेलहन बालीको खेती गर्ने जम्मा १,०१५ घरपरिवारहरूमध्ये ३१ घरपरिवारले मात्र विक्री गर्ने गरेको पाइन्छ । गाउँपालिकामा कृषिजन्य उत्पादनमध्ये तरकारी बालीको विक्री समेत सन्तोषजनक देखिँदैन । तरकारी बालीको खेती गर्ने जम्मा १,९०२ घरपरिवारहरूमध्ये १४१ परिवारहरूले तरकारीबाली बेच्ने गरेको पाइन्छ । समग्रमा कृषिजन्य उत्पादन व्यवसायिक नभई प्रायजसो घरायसी प्रयोजनको लागि मात्र उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी मसला बालीको उत्पादन गर्ने घर परिवार मध्ये २१५, फलफूल

बाली ११९ र अन्य बाली २१ घर परिवारले बिक्री गर्ने गरेको पाइयो । अधिकांश घरपरिवारले बाली बिक्री नगर्नु र ठूलो संख्यामा रहेका किसानहरूले खेती नै नगर्नुको प्रमुख कारणमा प्राविधिक ज्ञानको कमी, बजारीकरण, विउविजन तथा परम्परागत सोचको खेती प्रणाली हुन सक्छन् । तसर्थ आधारभूत कृषि पूर्वाधारको विकास मार्फत उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि, कृषिजन्य उपजहरूको व्यवसायीकरण र बजारीकरण, कृषि सूचना तथा सञ्चार, प्रसार र तालिम लगायत गुणस्तर नियमन, मानव तथा पशु रोग व्यवस्थापन एवम् विपद् व्यवस्थापन तथा सचेतना जस्ता ठोस कार्यक्रमको कार्यान्वयन मार्फत् कृषि क्षेत्रको पुनरुत्थान गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

४.१५ बाली पात्रो

तालिका नं. ४७: बाली पात्रो

क्र.सं.	बाली	बाली लगाउने समय	बाली भित्र्याउने समय
१	धान वर्षे	आषाढ/साउन	असोज / कार्तिक
२	मकै	चैत / वैशाख	साउन / भदौ
३	गहुँ	कार्तिक / मंसिर	चैत्र / वैशाख
४	तोरी	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
५	आलु	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
६	मास, मस्याङ, भटमास	आषाढ/साउन	असोज/कार्तिक
७	तरकारी वर्षे	जेष्ठ / आषाढ	भदौ / असोज
८	तरकारी हिउँदे	भदौ / असोज	मंसिर / फागुन
९	तरकारी बसन्ते	पौष / माघ	वैशाख / आषाढ
१०	कोदो (काभ्रे, डल्ले आदि)	साउन/भदौ	माघ / फागुन
११	फापर	भदौ / असोज	मंसिर/ पुस
१२	गहत	वैशाख/जेठ	मंसिर / पुस

स्रोत: गाउँपालिकाको कार्यालय २०७६

४.१६ कृषि बजारीकरण

परम्परागत कृषि बजारीकरणमा उत्पादकहरूले असंगठित रूपमा आफ्नो उपजको आफैँ बजारीकरण गर्ने चलन थियो तर पछिल्ला दिनमा विविध खाले बजार शृङ्खला पार गर्दै कृषि उपजहरूको बजारीकरण गर्ने प्रचलन विकास हुन थालेको छ। गाउँपालिका निर्माणका प्रारम्भिक दिनदेखि यहाँका कृषिजन्य वस्तु बजारीकरणका विभिन्न खालका ढाँचाहरू अभ्यासमा आएका छन्। यद्यपि आजसम्म पनि व्यवस्थित कृषि बजार निर्माण भइ नसके पनि बन्ने र बनाउने दिशामा भएका प्रयत्नहरूले कृषि बजारको क्रमिक विकासमा टेवा पुऱ्याएका छन्। हालसम्म बजारीकरण ढाँचामा विभिन्न कृषि बजारीकरणका मोडलहरू विकास र अभ्यास भएको देखिन्छ। कृषि उपज बजारीकरणका ढाँचाहरूले एकले अर्कोलाई विस्थापन गरेका छैनन्, तर एकले अर्कोको विकास गर्ने परिस्थिति निर्माण गरेका भने पक्कै छन्। गाउँपालिकामा विभिन्न हाट बजारहरूबाट कृषि लगायत अन्य वस्तुहरूको (तरकारी, आलु, फलफूल तथा माछा) बजारीकरण हुने गरेको देखिन्छ।

४.१६.१ कृषि सहकारी संस्थाको विवरण/कृषि समूहको विवरण

नेपाल जस्तो असंगठित उत्पादन प्रणाली भएको देशमा सहकारीको अवधारणा आफैँमा एक बरदान हुन सक्छ। सहकारीले संगठित भएर एक आपसमा सहयोग आदानप्रदान गर्ने आधार तयार गर्दछ। कृषि सहकारीहरूले ग्रामीण साना किसानका कर्म र उत्पादनहरूलाई संगठित गर्न ठुलो मद्दत पुऱ्याउनुका साथै संगठित भएर काम गर्दा किसानहरूको आत्मबल वृद्धि भई ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई माथि उठाउन मद्दत पुग्दछ। अर्कोतर्फ कृषि समूहहरूले समेत सामुहिक उर्जाका साथ संगठित भएर काम गर्दा किसानहरूको आत्मबल वृद्धि भई ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्र माथि उठाउन मद्दत पुग्दछ। अर्कोतर्फ कृषि समूहहरूले समेत सामुहिक उर्जाका साथ संगठित भएर अगाडि बढ्न मार्ग प्रशस्त गर्दछन्। कृषकले स्थानीय स्तरमा भोगेका समस्याहरूको सामुहिक समाधान खोज्ने, एक आपसमा सहयोग आदान-प्रदान गर्ने संस्थागत सहयोग प्राप्त गर्न सहज हुने र उत्पादित सामानहरूको बजारीकरण गर्न समेत आयतन पुऱ्याउन सहज हुने हुँदा यस्ता समूहहरू विशेषगरी साना किसानहरूका लागि अत्यन्त प्रभावकारी हुन्छन्।

(क) कृषक समूहको विवरण

परम्परागत कृषि को व्यवसायिकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न अहिले विभिन्न कृषि समूहहरू सञ्चालित छन् यसले कृषि व्यवसायलाई सहजीकरण गर्नुको साथै कृषि व्यवसायमा केही सेवा सुविधाहरू दिँदै व्यवसायीहरूलाई उर्जा प्रदान गरेको छ। कृषक समूहको विवरणले कुनै पनि गाउँपालिका कृषि क्षेत्रमा रहेको कृषकको संलग्नता र कृषि क्रियाकलापको अवस्थाको जानकारी गराउनुको साथै आगामी दिनहरूमा के कस्ता कार्यक्रमहरू ल्याउन आवश्यक छ भन्ने कुरालाई सहज बनाउँदा र यसले कृषि प्रधान देश नेपालको कृषि क्षेत्रको सुधार गरी आर्थिक विकासमा टेवा पुग्छ। गाउँपालिकामा कुल १३८ वटा कृषक तथा पशुपालन समूह रहेका छन्।

तालिका नं. ४८: कृषक समूहहरूको विवरण

क्र.स	कृषक समूहको नाम	वडा नं.	गाउँ/टोल	सदस्य संख्या	अध्यक्षको नाम
१	हरियाली सबल कृषक समूह	१	धियाँल डाडाँ	२०	रमेश भ्लोन
२	हरियाली कृषि समूह	१	धोविखोला	१६	चर्तुमान भोम्जन
३	उज्यालो कृषक समूह	१	रजुवाबैसी	१५	बल बहादुर जिम्वा
४	हातेमालो कृषक समूह	२	दोभान	२०	फुलमाया स्याङतान

क्र.स	कृषक समूहको नाम	वडा नं.	गाउँ/ टोल	सदस्य संख्या	अध्यक्षको नाम
५	नयाँ गठन कृषक समूह	२	दोभान	२१	धनिमाया स्याङतान
६	सरस्वति आयआर्जन कृषक समूह	२	सरस्वति टोल	२२	रेम बहादुर संजेल
७	सयपत्रि कृषक समूह	२	बरवोट	२०	सन्धमाया भोलन
८	हरियाली पशु तथा कृषि समूह	२	भल्ला	२०	साईलिमाया जिम्बा
९	जनउत्थान बाखापालन कृषक समूह	२	थाकलचौर	२०	रत्न बहादुर जिम्बा
१०	डाँफे कृषि तथा पशुपालन समूह	२	टोडटोड	२१	दिलमाया जिम्बा
११	एकता महिला कृषक समूह	२	कालोपानि		सुरक्षा सिंतान
१२	लालीगुरास कृषक समूह	२	खयरसाल	२०	कान्छा लाल मोक्तन
१३	कन्चन कृषक समूह	३	राईटोल	२२	निर्मला राई
१४	चम्पा प्राङगारीक कृषक समूह	३	चम्पाखहरे	१९	तिर्थ कुमारी घलान
१५	मिश्रित बकैया ठाकुर कृषक समूह	३	हात्तिसुँडे	१७	सुर्य बहादुर लामा
१६	डोल्मो मिश्रीत कृषक समूह	३	चम्पाखहरे	२२	विष्णु माया भोजन
१७	कन्चन कृषक समूह	३	जलजले	१७	निर्मलम थोकर
१८	प्रगति कृषक तथा पशुपालन समूह	३	बाममारा	१५	नारायण प्रसाद घिमिरे
१९	पशुपति महिला कृषक समूह	३	जलजले	२५	उमादेवि घिमिरे
२०	समझदारी कृषक समूह	३	वसन	१४	सम्भना रुम्बा
२१	वसन कृषक समूह	३	वसन	१५	विविमाया भोलन
२२	कुन्सा सबल कृषक समूह	३	चम्पाखहरे	१६	कुन्सा सबल कृषक समूह
२३	लालीगुरास सबल कृषक समूह	३	जलजले	२३	सुनिता वि.क
२४	जागरण तथा पशुपालन समूह	४	छतिवन	२६	चित्र कुमारी गोतम
२५	लालीगुरास मिश्रीत वागवानी तथा भैसिपालन कृषक समूह	४	गोठखोला	२१	कृष्ण प्रसाद फुयाँल
२६	प्रगतिशिल महिला कृषि तथा बचत समूह	४	तुलसिपुर	१८	तुलसि पुडासैनी
२७	सगरमाथा महिला कृषक समूह	४	पिडदमार	१५	सिर्जना तिमल्सिना
२८	समृद्धि कृषक समूह	४	गोठखोला	१७	लक्ष्मि स्याङतान
२९	प्रगति कृषक समूह	४	छतिवन	१९	सत्यदेवि राई
३०	गोठखोला भिमसेन चोक बहुउद्देश्यीय कृषक समूह	४	गोठखोला	१७	भरत प्रसाद सापकोटा
३१	सोवि कृषक समूह	४	सोवि	२६	सुभद्रा दाहाल
३२	श्री प्रगति खान्दान्बालि कृषक समूह	४	भिमसेन दमार	१९	राजकुमार घिमिरे
३३	सगरमाथा महिला कृषक समूह	४	पिडदमार	२०	सृजना तिमल्सिना
३४	जनहित कृषक समूह	४	अजिङगरे	१७	जिरा कुमारी दाहाल
३५	लभकुश कृषक समूह	४	मुक्तान स्वारा	२३	रुकमणि नेपाल
३६	उद्यमशिल कृषक समूह	४	जुरेलि	२१	राजन प्रसाद फुयाल
३७	उन्नति मिश्रित कृषक	४	माभिखोला	१६	अम्बिका तिमल्सिना

क्र.स	कृषक समूहको नाम	वडा नं.	गाउँ/ टोल	सदस्य संख्या	अध्यक्षको नाम
३८	जागरण कृषक समूह	४			
३९	आदर्श महिला कृषक समूह	४	गरगरे	१७	नरमाया पाण्डे
४०	पन्द्रहले कृषक समूह	४	पन्द्रहली	१६	गौरी घलान
४१	प्रगति कृषक समूह	४	थली	२०	अजय भोलन
४२	ज्योति कृषि समूह	४	पहरे	१६	बोल बहादुर संजेल
४३	कर्मशिल कृषक समूह	५	कर्मचुलि	१८	भरत लामिछाने
४४	नवसिदार्थ कृषक समूह	५	तिनतले	१६	पुर्णीमाया घलान
४५	जनउद्धार कृषक समूह	५	गोसाईदमार	१८	विष्णु बहादुर थिङ
४६	सरस्वति सवल कृषक समूह	५	श्रीपुर	१९	विष्णु माया नेपालि
४७	जनजागरुक कृषक समूह	५	पावस	२४	विष्णु दाहाल
४८	भनौरा सवल कृषक समूह	५	भनौरा	२१	रमिला खड्का
४९	सिदार्थ महिला कृषक समूह	५	तिनतले	१७	चन्द्रमाया बल
५०	गोदावरी कृषक समूह	५	कर्मचुली	१७	मार्केश राई
५१	लालिगुरास कृषक समूह	६	ठुलो सुधा	२१	माईलिमाया लोप्चन
५२	कोपिला कृषक समूह	६	सानो सुधा	२०	जितबहादुर सिंगार
५३	मखमलि कृषक समूह	६	स्कूलटोल	१८	ज्ञानि माया भोम्जन
५४	सरस्वति महिला कृषक समूह	६	साततले	१५	फुलमाया वाईवा
५५	पारीजात कृषक समूह	६	ठुलो सुधा	२०	चिनिमाया भोम्जन
५६	जुइना सबल कृषक समूह	६	जुइना	२०	चन्द्र कुमारी माझि
५७	प्रगति कृषक समूह	७	स्कूलटोल	१७	सरु थपा
५८	उत्थान कृषक समूह	७	मामदमार	१८	सन्तलाल थोकर
५९	जनजागरण कृषि तथा पशुपालन कृ.स	७	भिरकोट	२३	कलम बहादुर राई
६०	मजुवा राङगने भरना कृ.स	७	मैनटार	१५	सुय बहादुर पाख्रिन
६१	सिद्धकालि कृषक समूह	७	हात्तिखोला	२५	तारापाणि कृषक समूह
६२	शक्ति महिला कृषक समूह	७	भिरकोट	२१	विमला वि.क
६३	सहनसिल महिला कृषक समूह	७	हात्तिखोला	१६	सुकुमाया माझि
६४	श्री चन्द्रज्योति कृषक समूह	७	माटाकोरी	१५	बेदहरी ढुङ्गेल
६५	परीवर्तन कृषक समूह	७	हिरामुनि	१६	ईन्द्र
६६	हात्तिखोला प्राङगारीक उन्मुख कृ.स	७	हात्तिखोला	२०	सुर्य प्रसाद दाहाल
६७	मौसम कृषक समूह	७	मामदमार	१६	जित बहादुर मोक्तान
६८	हात्तिखोला महिला कृषक समूह	७	हात्तिखोला	१७	पार्वति तिम्लिना
६९	चौतारी महिला कृषक समूह	७	मामदमार	१७	धनकुमारी तितुङ
७०	गोदावरी कृषक समूह	७	लामाटोल	१६	शर्मिला भोलन
७१	तल्लोमामदमार कृषक समूह	७	मामदमार	१८	धनिमाया योन्जन
७२	कालिका कृषक समूह	७	हिरामुनि	१५	दलबहादुर लोप्चन

क्र.स	कृषक समूहको नाम	वडा नं.	गाउँ/ टोल	सदस्य संख्या	अध्यक्षको नाम
७३	मामदमार कृषक समूह	७	मामदमार	१५	जसमाया भोलन
७४	पारिजात कृषक समूह	७	अधैरी	१८	दुर्गा शाहा ठकुरी
७५	एकता कृषक समूह	७	रानिदमार	१९	ठाकुर प्रसाद बोलखे
७६	घमनटोल कृषक समूह	७	घमनटोल		रामप्रसाद तिमल्सिना
७७	कालिदमार कृषक तथा प.पा.कृ.स	७	कालिदमार	१८	ज्ञानुमाया स्याङतान
७८	प्रगति कृषक समूह	७	मामदमार	१६	चन्द्र बहादुर गोले
७९	प्रगति महिला कृषक समूह	७	राईटोल	२५	सिता राई
८०	कान्द्रङ साक्षर कृषक समूह	७	कान्द्रङ	१७	कोपिला थिङ
८१	नव कृषि तथा पशुपालन समूह	८	सानो मोतिपुर	१६	फुलराज सिंतान
८२	नव कृषि तथा पशुपालन समूह	८	कैजले	२५	नजरमान भोजन
८३	मखमलि कृषक समूह	८	ठुलो मोतिपुर	२४	ईन्द्र बहादुर दोड
८४	हरीयालि कृषि समूह	८	मोरङ्गो डाडाँ	२४	मान बहादुर सिंतान
८५	लालिगुरास कृषि तथा प.पा.कृ.स	८	गोठडाँडा	१६	मोतिमाया थिङ
८६	विश्वास कृषि तथा पशुपालन कृषक स	८	काभ्रे	१८	दुगा बहादुर वाइवा
८७	लक्ष्मी महिला कृषक समूह	८	शिखरपुर	१५	नर्वदा घिमिरे
८८	उज्वल महिला कृषक समूह	८	शिखरपुर	१४	गोमा बजगाँई
८९	सुन्दर शान्तकृषि तथा प.पा.कृ.स	८	बस्तिपुर	१६	प्रेम बहादुर गोले
९०	जनप्रिय कृषि तथा पशुपालन कृ.स	८	विरेफाँट	२३	जरीमाया वाइवा
९१	जनशक्ति कृषि तथा पशुपालन कृ.स	८	दमनगर	२२	शुकराम स्याङतान
९२	रातोडाँडा चिसोपानि कृषि तथा प.पा.कृ.स	८	रातोडाँडा	२३	जित बहादुर घलान
९३	मखमली कृषि तथा पशुपालन समूह	८	गोठडाँडा	१७	कुमारी माया लुङवा
९४	हरियाली कृषि तथा पशुपालन कृषक समूह	८	बस्तिपुर	१८	विष्णु माया थिङ
९५	नमुना कृषक समूह	९	कुडुले	१५	पुर्ण बहादुर भोजन
९६	लगनशिल कृषि तथा पशु पालन कृ.स	९	च्याँउच्याउँ	१५	विसम घलान
९७	कुडुले कृषक समूह	९	कुडुले	१६	बद्रि प्रसाद लामिछाने
९८	मुनाल कृषि तथा पशु पा.कृ.स	९	भालुखोला	१३	मङ्गलि माया स्याङतान
९९	मयुरी कृषक समूह	९	एक्ले दमार	१२	राम प्रसाद आचार्य
१००	च्याँउ च्याउ कृषक समूह	९	च्याँउच्याउँ	२१	प्रकाश लामा
१०१	लालिगुरास कृषक समूह	९	च्याँउच्याउँ	२१	प्रेम बहादुर बल
१०२	जनविश्वास कृषि तथा प.पा. समूह	९	पिठाकोट	१५	चन्द्र बहादुर स्याङतान
१०३	मिलन कृषि तथा पशुपालन कृषक समूह	९	एक्लेदमार	१९	जयराम तिमल्सिना
१०४	खुशियाली कृषि तथा पशुपालन समूह	९	च्याँउच्याउँ	१७	सरिता घलान
१०५	कालिका कृषक समूह	९	च्याँउच्याउँ	२३	विमला मोक्तान
१०६	हिमाल कृषि तथा पशुपालन कृषक समूह	९	शिखरपुर		

क्र.स	कृषक समूहको नाम	वडा नं.	गाउँ/ टोल	सदस्य संख्या	अध्यक्षको नाम
१०७	डाँफे कृषि तथा पशुपालन कृषक समूह	९	हिलेखोला	२४	कृष्ण बहादुर घलान
१०८	मिलन सबल कृषक समूह	९	एक्ले दमार	२२	विन्दुमाया थिङ
१०९	पोषिलो कृषि तथा पशुपालन कृषक समूह	९	नारायण डाँडा	१५	सुकु माया थिङ
११०	जनजागरीत कृषक समूह	१०	वरवोट तिनभन्याङ	२४	पुर्ण बहादुर डिम्डुङ
१११	तामसालिङ कृषक समूह	१०	मन्थलि	२४	बुद्धिमान पाख्रिन
११२	विशाल कृषक समूह	१०	सिम्ले धुवाकोट	२३	सोम माया घलान
११३	जनचेतनशिल कृषक समूह	१०	मन्थलि	१७	मोटे बहादुर गोले
११४	शिखर कृषक समूह	१०	मन्थलि	२५	रन बहादुर तिमल्सिना
११५	नमूना कृषक समूह	१०	अम्बास वेशि	२३	शिवराम रिजाल
११६	जागरण कृषक समूह	१०	अम्बास लेक	२१	चित्र बहादुर लामिछाने मगर
११७	सगरमाथा कृषक समूह	१०	तीनभङ्गाले	१८	फुलमाया बज्यु
११८	गणेशथान कृषक समूह	१०	घैटार	२१	कृष्ण बहादुर थिङ
११९	सिताथान कृषक समूह	१०	सोलथुम	१९	हिरामाया गोले
१२०	बुद्ध कृषक समूह	१०	गौरीगाउँ	२५	डिल माया घलान
१२१	लालिगुरास कृषक तथा पशुपालन समूह	११	पिपल डाडाँ	२५	मान सिं गोले
१२२	प्रगति कृषक समूह	११	आहाले	२०	टंक प्रसाद दाहाल
१२३	प्रगतिशिल कृषक समूह	११	मोरङ्गे	२०	सान बहादुर लुङ्वा
१२४	आहाले कृषक समूह	११	आहाले	१९	जयराम तिमल्सिना
१२५	जमुना सबल कृषक समूह	११	कालिदमार	१७	नेमा डोल्मा भुलुन
१२६	भरना सबल कृषक समूह	११	गमलटार	१८	सुनमाया वाखा
१२७	जीतपुर सबल कृषक समूह	११	जीतपुर	१७	सुन्तोलिमाया वाखा
१२८	गमलटार महिला सबल कृषक समूह	११	गमलटार	१५	हरीमाया भोम्जन
१२९	गुरास सबल कृषक समूह	११	सिमात	१६	मखमाया स्याङ्तान
१३०	सिर्जनशिल कृषक समूह	१२	ठिंगन	१७	विबई स्याङ्तान
१३१	लालीगुरास धारापानी कृषक समूह	१२	धारापानि	२५	लाल ज्योति स्याङ्तान
१३२	सपना सबल कृषक समूह	१२	धेत्रे	१७	सिता माया स्याङ्तान
१३३	कामना सबल कृषक समूह	१२	धारापानि	१७	जित माया स्याङ्तान
१३४	धारापानी सबल कृषक समूह	१२	धारापानी	१६	कान्छि माया थिङ
१३५	निगाले सबल कृषक समूह	१२	निगाले	१५	सुनिता सिंकारी
१३६	विपना सबल कृषक समूह	१२	सिम्पानी	१५	पञ्चमाया भुलुन
१३७	समुस्थान सबल कृषक समूह	१२	ठिंगन	१६	सरिता घले
१३८	गरीबी निवारण कृषि तथा पशुपालन समूह	८	खजुली दमार	२०	विमला घलान सिंतान

श्रोत: बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१६.२ कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण

ठुलोस्तरको कृषि उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्था नभएको ग्रामीण परिवेशमा सानो परिमाणमा उत्पादन हुने उपजहरूलाई विभिन्न पायक पर्ने स्थानहरूमा संकलन केन्द्रकोरूपमा विकास गर्दा बजारीकरण गर्न सहयोग पुग्दछ। यसरी विभिन्न स्थानमा संकलन केन्द्रको विकास गर्दा व्यापारिहरूलाई निश्चित स्थानबाट निश्चित परिमाणमा उपजहरूमा खरिद गर्न सहयोग पुग्ने हुँदा यसले बजार प्रणालीको विकास गर्न सहयोग पुग्दछ।

४.१६.३ चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण

कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु जति जरुरी छ त्यति नै उत्पादित सामाग्रीहरूको सुरक्षित भण्डारण गर्नु जरुरी हुन्छ। उचित ढङ्गले भण्डारण गर्दा कृषि उपजमा रहेको पोषक तत्वलाई कायम राख्न समेत मद्दत पुग्दछ। भण्डारण वैज्ञानिक नहुँदा एकातर्फ उत्पादित उपजको गुणस्तर कमजोर हुने र नष्ट हुनेसमेत हुन जान्छ तसर्थ कृषि उपजलाई वैज्ञानिक तवरले भण्डारण गरी बेमौसममा समेत बजारमा उपलब्धता भए बजार मूल्य सन्तुलनमा राख्न सहयोग पुग्दछ। यसका लागि आवश्यकताका आधारमा विभिन्न स्थान चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र र डेरीहरू स्थापना गर्नु आवश्यक छ।

४.१६.४ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

नेपालमा भौगोलिक विविधताका कारणले जलवायूमा ठुलो विविधता रहेको छ। माटो बनावट समेत स्थान पिच्छे फरक-फरक रहेको छ। तसर्थ एक प्रकारको जलवायू र माटोमा हुने विरुवा अर्को प्रकारको जलवायू र माटोमा हुँदैन। र अर्को भिन्न प्रकारको विरुवा हुने गर्दछ। यसैका कारण स्थान विशेष कृषि उपज पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी त्यस्ता स्थानहरूका सघनरूपमा जलवायू उपयुक्त बालीनालीहरू लगाउने नीति नेपाल सरकारले लिएको छ। यस्ता पकेट क्षेत्रहरूले कुनै पनि स्थानको उपज विशेष पहिचान स्थापित गर्न समेत ठुलो सहयोग पुग्दछ।

पकेट क्षेत्र भन्नाले राष्ट्रिय आवश्यकता र स्थानीय संभाव्यताका आधारमा तोकिएको बाली/ वस्तुमा न्यूनतम १० हेक्टर जमिनमा जिल्ला स्तरमा सञ्चालन गरेको साना व्यवसायिक उत्पादन केन्द्रलाई बुझिन्छ । यसको प्रमुख उद्देश्य पकेटमा समावेश गरिएका बाली/वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्नुको साथै पकेट क्षेत्रमा मौसमी रोजगारी सिर्जना गर्नु हो । कृषि मन्त्रालयले स्थानीय संभाव्यताको आधारमा सडकको पहुँच, सिँचाईको उपलब्धता, विद्युतको उपलब्धता, तोकिएको क्षेत्रफल चक्काबन्दी भएको एउटै कोरिडोरमा रहेको कृषि बाली/व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्र भनिन्छ । कृषि, भूमि व्यवस्थापन तथा सहकारी मन्त्रालयले परिवर्तित नेपालको संरचना अनुसार ७ प्रदेशमा संभावित व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट क्षेत्र) निर्धारण गरेको छ । हिमाल, पहाड, तराई र हिमाली जिल्लाहरूमा बालीको प्रकृति अनुसार सार्वजनिक/निजी साभेदारीमा पकेट क्षेत्र घोषणा भईरहेको छ । राष्ट्रियस्तरमा कृषि क्षेत्रको विकास गर्न पकेट क्षेत्र अवधारणा अनुसार कृषि उत्पादन बढाउने लक्ष्य राखिएको छ ।

गाउँपालिकामा कृषि पेशा अगाल्ने परिवारको संख्या उच्च रहेको छ । कृषि पेशामा संलग्न श्रम शक्ति उच्च रहेको यस गाउँपालिकामा कृषि व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले गाउँपालिकामा विभिन्न क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरी नगदे, तरकारी, फलफुल, खाद्यान्न, मौरी पालन, चिया, सुन्तला, उखुजस्ता कृषि उत्पादनको वृद्धि गर्न सक्ने प्रसस्त संभावना देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा रहेका पकेट क्षेत्रको विवरण निम्नअनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. ४९: कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

क्र. सं.	व्यवसायिक पकेट क्षेत्र	क्षेत्रफल (हेक्टर)	ठेगाना (वडा नं. सहित)
१	धान बीउ उत्पादन पकेट क्षेत्र	१५	बकैया-४, गरगरे
२	राम धान उत्पादन पकेट क्षेत्र	१२	बकैया-७, रानीदमार
३	मकै उत्पादन पकेट क्षेत्र	१५	बकैया-९, कुँडुले

क्र. सं.	व्यवसायिक पकेट क्षेत्र	क्षेत्रफल (हेक्टर)	ठेगाना (वडा नं. सहित)
४.	अदुवा उत्पादन पकेट क्षेत्र	१०	बकैया-८, कैजले
५.	सुन्तला उत्पादन पकेट क्षेत्र	१०	बकैया-१२, ठिंगन
६.	आहाले अदुवा उत्पादन पकेट क्षेत्र	१०	बकैया-११, आहाल)
७.	मकै बीउ उत्पादन पकेट क्षेत्र	१०	बकैया-६, ठूलो सुधार
८.	च्याउ उत्पादन पकेट क्षेत्र		बकैया-७, हात्तीखोला (१००० केजी बीउ)

श्रोत: बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१६.५ कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाहरूको विवरण

परम्परागत र निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीले थोगेको नेपालको कृषि क्षेत्रमा व्यापकरूपमा आधुनिकीकरण गर्नु टड्कारो आवश्यकता छ । राज्यले समेत विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरू मार्फत कृषिमा आधुनिकीकरण गर्ने योजना तय गरेको छ । यसको उदाहरण देशका विभिन्न स्थानहरू सञ्चालित प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाहरू हुन् । यी बाहेक नेपाल सरकार तथा अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैह्र सरकारी संस्थाहरूले कृषि आधुनिकीकरण सम्बन्धी प्रविधि भित्र्याउने काम गरिरहेको पाइन्छ । आजको यूगमा कृषिको आधुनिकीकरण विना उत्पादन लागतमा कमी ल्याई व्यवसायिक उत्पादन गर्न कठिन र असम्भव हुन्छ ।

४.१६.६ कृषि मेला तथा प्रदर्शनीहरूको विवरण

विभिन्न समयमा आयोजना हुने कृषि मेला तथा कृषि प्रदर्शनीहरूले एकातर्फ कृषि बजारीकरणलाई व्यापक सहयोग पुऱ्याउँछन् । भने अर्कोतर्फ किसानहरूको आत्मबल समेत वृद्धि हुन गई कृषि क्षेत्रको विकासमा सहयोग पुऱ्याउँछ । स्थानीय तहहरूले कृषक तथा व्यापारीहरूको सहकार्यमा प्रत्येक वर्ष नियमितरूपमा यस प्रकारका कृषि मेला तथा प्रदर्शनीहरूको आयोजना गर्दा वार्षिक कृषि गतिविधि सम्बन्धी पात्रोको निर्माण गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

४.१७ पर्यटन विकास

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले श्रृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन, वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा चित्ताकर्षण पर्यटकीय गन्तव्य स्थलकोरूपमा परिचित छ । पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो । यी सम्पूर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक सम्वृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ । तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूतरूपमा पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिवी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ । गाउँपालिकामा पनि पर्यटन विकासका प्रचुर सम्भावनाहरू रहेका छन् ।

बकैया गाउँपालिका
धार्मिक स्थल

Map showing the distribution of religious sites (marked with orange dots) across 12 wards (W:1 to W:12) of Bkaiya Rural Municipality. The map includes surrounding municipalities and a legend for symbols (Religious Site, Road, Administrative Boundary). A scale bar indicates 1:130,000.

बकैया गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७६ | १०७

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं बकैया गाउँपालिका हरियाली मध्य पहाडी मनोरम दृश्यदेखि लिएर भित्रीमधेशको समथर भाग रहेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

तालिका नं. ५०: धार्मिक पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

क्र.सं	वडा नं.	धार्मिक स्थलहरू
१	१	शिवमन्दिर, मोरङ्गे
२	१	वागलफल गुम्बा
३	१	ठूलो हाँडी गुम्बा तथा माने
४	२	शिव मन्दिर, सरस्वती
५	२	विद्येश्वर महादेव मन्दिर, तीनढुंगे
६	२	टासी छोइलिङ गुम्बा, थाकलचौर
७	२	चाँदे गुम्बा साङतोक पाल्दरी
८	२	कालोपानी गुम्बा
९	३	टासी छोइफेल गुम्बा, चम्पाखहरे
१०	३	पिसोन चर्च, हात्तिसुँडे
११	३	शिव मन्दिर, हात्तिसुँडे
१२	३	टासी पेमा छोइलिङ गुम्बा, हात्तीसुँडे
१३	३	टासी देखेलिङ गुम्बा भोक्टेनी
१४	४	टासी छोइलिङ गुम्बा, सानो थली,
१५	४	छत्रेश्वर शिव मन्दिर, छतिवन
१६	४	शक्तेश्वर महादेव मन्दिर, जुरेली
१७	४	थानी मन्दिर, जुरेली शान्तिटोल
१८	४	माभीखोला शीर गुम्बा
१९	४	पेमा छोइलिङ, थली
२०	४	पाँच पाण्डव स्थान, भीमसेनदमार
२१	४	शिव मन्दिर, सोवी
२२	४	पहरे चर्च, पहरे अजिङ्गरे
२३	४	मुक्तानस्वारा मन्दिर
२४	५	टासी फुल्लुलिङ गुम्बा, श्रीपुर
२५	५	सिमातेश्वर महादेव मन्दिर, भडौरा
२६	५	कर्मचुली चर्च, कर्मचुली
२७	६	जुइना ज्योति मण्डली, जुइना
२८	६	पवित्र मण्डली, भुलभुले
२९	६	विलिभर्स चर्च, गबरस्थान
३०	६	टासी छोइलिङ गुम्बा, सानोसुधा
३१	६	बुद्ध सालिङ गुम्बा, ठूलो सुधा
३२	६	मञ्जुश्री गुम्बा, साततले
३३	६	गणेश मन्दिर, मिलन टोल

क्र.सं	वडा नं.	धार्मिक स्थलहरू
३४	६	सुकौरा दोभान छोरी मण्डली
३५	६	देवीस्थान मन्दिर, सुधा
३६	७	टासी छोइसाङ गुम्बा, कोल्खहरे
३७	७	मामदमार गुम्बा
३८	७	अधेरी गुम्बा
३९	७	हदा गुम्बा, माटोकोरी
४०	७	शिव मन्दिर, हात्तिखोला
४१	७	भम्केश्वर महादेव मन्दिर, माटोकारी
४२	७	महादेव मन्दिर, अधेरी
४३	७	कल्लेखोला चर्च
४४	७	मामदामर चर्च
४५	७	कान्द्राङ चर्च
४६	७	हात्ती खोला चर्च
४७	८	टासी छोइफेलिङ गुम्बा, कैँजले
४८	८	टासी छोइदिलिङ गुम्बा, मोरङ्गे
४९	८	विरेचौर मण्डली गोठडाँडा
५०	८	बकैया ठाकुर मन्दिर, गमनगर
५१	८	कालेश्वर मन्दिर, अर्नाथुम्का
५२	८	बकैया ठाकुर मन्दिर, विरेफाँट
५३	८	कालेश्वर मन्दिर, पिपलडाँडा
५४	९	पेमा छोइलिङ गुम्बा, एकलेदमार
५५	९	टासी छोइलिङ गुम्बा, च्याउँच्याउँ
५६	९	देवीस्थान मन्दिर, कुडुले
५७	९	देवीस्थान, एकलेदमार
५८	९	देवीस्थान, च्याउँच्याउँ
५९	९	रुद्रेश्वरी महादेव, भालुखोला
६०	९	राधा कृष्ण मन्दिर, कुडुले भञ्ज्याङ
६१	९	बाघभैरव मन्दिर, च्याउँच्याउँ
६२	१०	बकैया ठाकुर मन्दिर, अम्बास लेक
६३	१०	वेरिया चर्च, डुम्रेफाँट
६४	१०	कालेश्वर महादेव, अम्बास
६५	११	दर्शन मण्डली चर्च, कालीदमार
६६	११	बाघभैरव मन्दिर, सिमात
६७	११	बाघभैरव पिपलडाँडा

क्र.सं	वडा नं.	धार्मिक स्थलहरू
६८	११	देछेडदेड देवा छेम्वो गुम्बा, सिमात
६९	११	कालिदेवी मन्दिर, सिमात
७०	१२	लटरम्भेश्वरी महादेव मन्दिर, डब्लुडाँडा
७१	१२	पेमाछेलिङ गुम्बा, चारघरे
७२	१२	चारघरे बेसी गुम्बा
७३	१२	ठिंगन चर्च, ठिंगन
७४	१२	धारापानी गुम्बा
७५	१२	डुनामिस चर्च, ठिंगन
७६	१२	गौरीशंकर मन्दिर, चपकी

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१७.२ पर्यटकिय पूर्वाधारहरूको विवरण

कुनैपनि क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ। नेपालमा पर्यटनको प्रचुर संभावना भएतापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभाव कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा बाधा श्रृजना भएको छ। पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरू, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सुरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरू नै हुन्। पर्यटनको संभावना हेरी यी पूर्वाधारहरूको आवश्यकताका आधारमा क्रमश विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ।

४.१८ उद्योग व्यापार तथा बैङ्कीङ

४.१८.१ हाल संचालित समग्र उद्योगहरूको विवरण

कृषिको विकास पश्चात कुनै पनि देशको आर्थिक क्रान्ति लागि आवश्यक क्षेत्र भनेको उद्योग नै हो। औद्योगिक विकासका लागि राणशासन काल देखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै भएता पनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन्। भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ। कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुर्‍याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ। उद्योगलाई प्रवर्द्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्नु जरुरी हुन्छ।

साना उद्योग, कृषिमा आधारित सबै प्रकारका उद्योगहरू, घरेलु उद्योग, मझौला उद्योग, ठूला उद्योग, सेवामूलक उद्योग, सरकारी उद्योग, समुदायमा आधारित उद्योग, संकलन तथा प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग गाउँपालिकामा ठुला उद्योगहरू सञ्चानमा आउन नसके पनि गाउँपालिकामा उपलब्ध स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गरी विभिन्न साना तथा घरेलु तथा कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् जसले गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा टेवा पुर्‍याएको छ। शिवम सिमेन्ट उद्योगको लागि चाहिने चुनढुङ्गा यहीँबाट आपूर्ति हुने गरेको छ। तर वातावरणीय पक्षलाई भने ध्यान दिनु जरुरी देखिन्छ।

४.१८.२ मुख्य व्यापारको विवरण (किराना थोक, आयात, निर्यात)

कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकाससँग अनोन्याश्रित सम्बन्ध भएको क्षेत्र हो व्यापार । कृषि र उद्योग मार्फत उत्पादित सामग्रीहरूलाई राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुर्‍याउने माध्यम व्यापार भएकाले व्यापार र बाणिज्यको विकास अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । स्थानीय तहहरू आर्थिकरूपले सबल हुन स्थानीय उत्पादनमा सबल भई निर्यात गर्न सक्ने अवस्थामा पुग्न पर्दछ । आफ्नो क्षेत्र भन्दा बाहिर उत्पादित सामग्रीहरूको व्यापार गरेर अर्थतन्त्र माथि उठ्न सक्दैन । यसका लागि कुनै न कुनै प्रकारले स्थानीय उत्पादनमा केन्द्रित भई यस्ता उत्पादनहरूलाई निर्यात गर्न सक्नुपर्दछ ।

४.१८.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण

खनिज तथा खानीको अध्ययन र उत्खनन् साथै प्रशोधनका क्षेत्रमा नेपाल अत्यन्त पछाडि परेको छ । प्रविधि, जनशक्ति र ठोस योजनाको अभावका कारण नेपालको खानी तथा खनिज क्षेत्र झण्डै कुमारी अवस्थामा नै छ । यस क्षेत्रबाट लाभ लिन स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा यस सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउनु आवश्यक छ ।

बकैया गाउँपालिकाको खानी सम्बन्धी सम्भाव्यता हेर्दा चुनखानी, स्लेट खानी, ढुङ्गा खानी, बालुवा खानी, ग्राभेल खानी को प्रसस्त सम्भावना देखिएको छ । साविकको धियाल गा.वि.स हाल वडा नं. २ को कालापानीमा युरेनियम खानीको पनि संभावना रहेको छ । त्यसैले वातावरणीय र पर्यावरणी अध्ययन गरेर उक्त क्षेत्रमा उत्खनन् सम्बन्धी काम हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ । गाउँपालिकामा उपलब्ध हुने अन्य कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुंगा, बालुवा आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ । त्यसैले गाउँपालिकामा रहेको सम्भावना पल्ट्याएर विभिन्न प्राकृतिक साधनको प्रशोधन गरी उद्योगको विकास तथा अर्थतन्त्र बलियो सम्भावना देखिन्छ । हाल सञ्चालित आयोजनाहरूले पनि यसलाई थप पुष्टि गर्दछन् । तर यिनिहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन जरुरी देखिन्छ ।

४.१८.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

देशका ठुला शहरहरू बाहेक ग्रामीण इलाकाहरूमा सघन बस्तीहरू भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरू जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा वाणिज्य केन्द्रित भएको पाइन्छ। यस्ता केन्द्रहरूलाई नै बजार केन्द्रहरू भनिन्छ। शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्णरूपमा विकास हुन नसकेता पनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रकारूपमा यस्ता केन्द्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू केन्द्रित र विकसित भैरहेको पाइन्छ। उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन तथापि केही मात्रामा विकसित भईसकेका यस्ता क्षेत्रहरूमा थप विकास गर्न सहज भन्ने हुन्छ।

थोक व्यापार अन्तर्गत खाद्य मिलबाट उत्पादित चामल, पिठो, तेल अन्य पहाडी तथा तराई जिल्लासँग हुने गरेको छ, भने अन्य थोक व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिया, चिनी आदिको हुने गरेको छ। यसका अतिरिक्त तेस्रो मुलुकमा निर्मित इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरूका साथै फरेन गुड्सको नाममा विभिन्न तेस्रो मुलुकहरूबाट उत्पादन भई आयात गरिएका घरेलु उपयोगका सामानहरूको समेत थोक र खुद्राविक्री यस गाउँपालिकाबाट हुने गरेको पाइन्छ।

गाउँपालिकाका यी व्यापारिक केन्द्रहरूबाट कृषिजन्य तथा उत्पादनमुलक उद्योग अन्तर्गत पर्ने खाद्य मिलबाट उत्पादन हुने बस्तु, दाल, चामल, तेल, पिठो, मसला, आदिले स्थानीय बजारको आवश्यकता पूर्ति गर्नुको साथै केहि मात्रामा यिनले अन्य गाउँपालिका तथा छिमेकी जिल्लाहरूको बजारको रूपमा सेवा समेत पुऱ्याइरहेका छन्। स्थानिय उत्पादन तथा आयातित उत्पादनहरूको बजारीकरण हुने गरेको छ। कृषि योग्य जमिनको उपलब्धता कृषि तथा वनजन्य कच्चा पदार्थहरूको उपलब्धता, परम्परागत तथा जातिगत सीप, कौशल, पर्यटकीय महत्वका स्थलहरूको उपलब्धता लगायतका विभिन्न कारणले गाउँपालिकामा कृषि तथा स्थानिय परम्परा र सीपमा आधारित उद्योगहरूको विकासको राम्रो सम्भावना रहेको छ। त्यसैगरी साप्ताहिक रूपमा लाग्ने बकैया गाउँपालिकामा विभिन्न हाट बजारमा स्थानीय उत्पादन तथा दैनिक उपभोग्य वस्तुहरू चौपायाको किनबेच हुने गर्दछ। यसले पनि गाउँपालिकाको आर्थिक कारोबारको मात्रामा वृद्धि गराएको छ। गाउँपालिकाको मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ५१: वडाअनुसार मुख्य वस्तीहरू तथा बजार केन्द्रको विवरण

वडा नं.	मुख्य बस्ती/टोल/गाउँको नाम
१	बाघथल, मोरङ्गे, धियालडाँडा, स्वस्ती, ठूलोहाडी, रजुवा, बयानब्वे, नागदह, महादेव डाँडा, विजयवस्ती, धोवी, सानो हाँडी, नयावस्ती, गनाउने पानी, इपिलघारी
२	पलान्दा, तल्लो आँपघारी, माथिल्लो आँपघारी, मैनाखोला, थर्पु, ठूलो हाँडिगाउँ, अम्नीसोघारीगाउँ, तामाघाट, गोलेटोल, बोजादमार, सिमलचौर, ठूलो बागफल, आँपदमार, सानो धियाल, ठूलो धियाल, कालोपानी, लामाडाँडा, टुँडिखेल, डण्डीखरा, ट्वाडट्वाड, थाकलचौर, तिनथुङ्गे, दमइचौर
३	हात्तीसुडे, जितदमार, बसन, जलजले, भोगटेनी, चम्पा खहरे, वङ्गदाह, पिप्ले बाममारा, पाखिन डाँडा
४	जुरेली, गरगरे, छतिवन, मुक्तानस्वारा, सोवी, रातोथली, माभी खोला, सानो थली, पन्ध्रहले, अजिङगरे, गोठखोला, थली खोलागाउँ, तामा खोलागाउँ, भिमसेनदमार, पहरे, तुलसीपुर
५	देउराली, गोसाइदमार, राजदमार, पावस, कर्मचुली, हरकटिङ्ग, श्रीपुर, तिनतले, भडौरा, भित्रीस्वारा, दहीदमार, बुधुने
६	साततले, सुधा, सानो सुध, जुइना, जुनेलीवस्ती, मिलनटोल, ज्यामिरे, सानो ज्यामिरे, टिकुलि, भालुखोला, जसपाल, गडवान, गवरस्थान, मोरङ्गेधाप, भ्याङखोला, मन्दु, भुलभुले
७	बिमिरे, चम्पाखहरेगाउँ, कोलखहरे, हिरामुनी, हात्तिखोला, भिरकोट कान्द्राङ, धमिले, चिसापानी, हर्दा माटोकोरी, मइनटार, रङ्गने, कल्ले, नयाँ बस्ती, चुनढुङ्गा, लोडमार, तल्लो दरवार, माथिल्लो दरवार, पाक थली, थकालजोर, अँधेरी, कालिदमार, मामदमार, अन्तरेडाँडा, देवटोल, गोब्रेखोला, जम्बुखोला, धमनटोल, खरकटाइ, बैठला, मैमाछा
८	कैजले, गमनगर, ठूलो मोतिपुर, सानो मोतिपुर, पिपलडाँडा, स्कूल डाँडा, ताप्केडाँडा, मटेनी, गोठडाँडा चिलाउनेबास, चिसापानी, बिरेगाउँ, नर्पाडाँडा, बिरेफाँट, दमदमार, बस्तीपुर, कर्मैया, जोगीदमार, अटेरदमार, अखौले, बड्दा, दामा, हुँगे, मैनाडाँडा, किर्नेबजार, देउताखोला, मटेनी फेदीगाउँ, रातोडाँडा
९	कुँडुले, कुसुमदमार, एक्ले दमार, चिउरीबास, हर्कपुर, भैरव दोभान, च्याउँ च्याउँ, भालुखोला, हिले खोला, नारायण डाडाँ, जोगीदमार, पुर्वखारे, पाँचघरे, पत्थरचोक, शिखरपुर, डार्पा भुर्तेलडाँडा, भैरुद दोभान, कटन
१०	धुवाँकोट, मन्थली, धारापानी, सोलिथुम, माथिल्लो सिस्ने, केरावारी, चमथली, सिस्ने, ढुङकट, तीन भंगाले, नौखामे, दसघरे, गैरीगाउँ, देउबुजे, आम्बास लेक, अम्बास बेसी, जोगीडाँडा, चन्थली, बरबोट, घैयाटार, चकमके, कदमभञ्ज्याङ, चम्पाटार, भ्याङरानी, घ्याम्पे
११	सिमात, जीतपुर भञ्ज्याङ, आँपचौर, आहाले, कुञ्चीपोकोल, गमलटार, कपासे, कालीदमार, वाइवाल्होसे, सिमलटार, मोरङ्गे, बन्दीपुर, माभी खोला शिर, पिपलडाँडा, पिपलडाँडा लेक, देउराली, घट्टेखोला, आहालडाँडा, घट्टेपाखा, सिरुडाँडा, गैरीगाँउ, बैसी, पल्लो सिमात, सिमलट्वाक
१२	ठिंगन बजार, जीतपुर भञ्ज्याङ, रातोमाटे, कोल्खोप, धारापानी, ठिंगन डाडाँ, घलेगाउँ, चिप्लेटी, चारघरे, महादेव डाडाँ, धेद्रे, निगाले, चुनढुङ्गा, ठिंगनबेसी, तामाचौर, चपकी, सिम्पानी, तीनघरे,

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१८.५ क्रमिक विकास भइरहेका बस्तीहरूको विवरण

गाउँपालिका विषम भौगोलिक अवस्था भएपनि जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि उपयुक्त मानिएको छ। हुलाक, टेलिफोन, स्वास्थ्यचौकी र विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको सुविधा हुनाले पनि ग्रामीण बस्ती विकासका लागि योगदान पुऱ्याइरहेको पाइन्छ। यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा गाउँपालिकाहरूले आफ्नो आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा हाट बजारको व्यवस्थापन गर्ने काम साथै स-साना व्यापारिक केन्द्रको रूपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ।

गाउँपालिका भएर तीनओटा राष्ट्रिय सडक सञ्जाल फैलिएका छन्। हेटौँडा-चतरा-धरान मदनभण्डारी लोकमार्गले छोएका मुख्य वस्तीहरू हात्तीसुँडे, छतिवन, जुरेली, गरगरे, श्रीपुर, तीनतले क्रमिकरूपले विकास

भइरहेका वस्तीहरू हुन भने हेटौँडा-काठमाडौँ कान्ती लोकमार्गले छोएका वस्तीहरू जीतपुर भञ्ज्याङ, सिमात, ठिंगनबजार त्यस्तै काठमाडौँ-तराइ-मधेश द्रुत मार्ग (Fasttrack) ले छोएका वस्तीहरू पावस, राजदमार क्रमिकरूपले विकास भैरहेका छन् । यी वस्तीहरूको छेउछाउको जमिनको समेत अप्रत्याशितरूपले मूल्य वृद्धि भइरहेको पाइन्छ भने अर्कोतर्फ भोलिका दिनहरूमा यस्तो वस्तीको लागि आवश्यक पर्ने खेलमैदान, पार्क जस्ता सार्वजनिक क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक जग्गाको योजना अहिलेदेखि नै बनाउनु आवश्यक छ ।

गाउँपालिका क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक घडेरीमा आवत जावत गर्न मोटर वाटो, खुल्ला क्षेत्रका प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित वस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्दछ । यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पुर्‍याउने हिसावले प्राथमिकता दिनु पर्दछ ।

४.१८.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्थाप्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक भ्रष्टाचार कमी हुने हुँदा वित्तीय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ । नगरको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता, चिया/कफी उत्पादन र बहुदेशीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ । साथै यी संस्थाहरूले नियमित रूपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ । यी सहकारी संस्थाहरूबाट कृषि, उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ५२: कार्यक्षेत्र/प्रकृति अनुसार सहकारी संस्था विवरण

क्र.सं.	सहकारीको कार्य/प्रकृति	संस्था संख्या
१	बचत तथा ऋण	१३
२	बहुउद्देशीय	२
३	कृषि	११
४	विद्युत	१
५	दुग्ध उत्पादक	३
	जम्मा	३०

स्रोत : बकैया बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. ५३: सहकारी संस्थाहरू विस्तृत विवरण

क्र. स.	सहकारीको नाम	ठेगाना	कार्य	कैफियत
१	शक्ति कृषि उत्पादक सहकारी संस्था लि.	शिखरपुर	कृषि	
२	जागरण कृषि उत्पादक सहकारी संस्था लि.	छतिवन	कृषि	
३	नमुना कृषि सहकारी संस्था लि.	छतिवन	कृषि	
४	छतिवन कृषि सहकारी संस्था लि.	गरगरे	कृषि	
५	हरियालि स्वावलम्बन बचत तथा ऋण स	कुँडुले	बचत तथा ऋण	

क्र. स.	सहकारीको नाम	ठेगाना	कार्य	कैफियत
६	सम्मानित महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	गरगरे	कृषि	
७	नमुना प्रांगरिक कृषि सहकारी संस्था लि.	छतिवन	कृषि	
८	कलवरी कृषि सहकारी संस्था लि.	जरेली	कृषि	
९	जन भावना महिला बचत तथा ऋण सहकारी	छतिवन	बचत तथा ऋण	
१०	हात्तिसुँडे दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था लि.	छतिवन	कृषि	
११	पावस दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था लि.		कृषि	
१२	हात्तिखोला दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था लि.	"	कृषि	
१३	एकीकृत कृषक बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	गरगरे	बहुउद्देश्यीय	
१४	डाँफे महिला बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	कुँडुले	बचत तथा ऋण	
१५	पहाडी सामुदायिक विद्युत सहकारी संस्था लि.	मन्थली	विद्युत	
१६	आदर्श महिला विकास बचत तथा ऋण स.सं.लि.	ठीगन	बचत तथा ऋण	
१७	जनहित बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	मन्थली	बचत तथा ऋण	
१८	पासाङ ल्हामु महिला बचत तथा ऋण स.सं.लि.	पावस	बचत तथा ऋण	
१९	मन्थली गाउँ सुधार बचत तथा ऋण स.सं.लि.	मन्थली	बचत तथा ऋण	
२०	लगनशिल बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	धियाल	बचत तथा ऋण	
२१	महिला मुक्ति आवाज बचत तथा ऋण स.सं.लि.	धियाल	बचत तथा ऋण	
२२	सहयात्री बचत तथा ऋण	हात्तिसुँडे	बचत तथा ऋण	
२३	सौभाग्य महिला बचत तथा ऋण स.सं.लि.	मन्थली	बचत तथा ऋण	
२४	बकैया कृषि सहकारी संस्था लि.	छतिवन	कृषि	
२५	आर्जनशील कृषि सहकारी संस्था लि.	मामी खोला	कृषि	
२६	जन छहारी स्वावलम्बन स.सं.लि.		बचत	
२७	अठोट बचत तथा ऋण स.सं.लि.		बचत तथा ऋण	
२८	कर्मप्राप्ती बचत तथा ऋण स.सं.लि.	कर्मचुली	बचत तथा ऋण	
२९	गमबेसी कृषि सहकारी संस्था लि.	ठीगन	कृषि	
३०	समल महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	धियाल	कृषि	
३१	सबल महिला कृषि सहकारी संस्था लि.		कृषि	
३२	मिरमिरे बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	हात्तीसुँडे	बचत तथा ऋण	
३३	सिभिल बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.		बचत तथा ऋण	
३४	प्राङ्गारीक कृषि सहकारी संस्था लि.		कृषि	

श्रोत :- स्थलगत सर्वेक्षण २०७६

४.१८.७ बैङ्कहरूको विवरण

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैंकबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ । बैङ्किङ प्रणालीहरूमा व्यापक विकास भइरहँदा उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरू समेत विस्तार हुँदै गईरहेका छन् । हाल विभिन्न बैङ्कहरूले ए.टी.एम. सेवा, भिसा काड सेवा महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बीमाहरूको समेत व्यवस्था गरेका छन् । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भैसकेको छ । यस बकैया गाउँपालिकामा वडा नं. ३ हात्तिसुँडेमा सेन्चुरी बैंक लि., बकैया शाखा र वडा नं. ४ जुरेलीमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले शाखारहित सेवा पुऱ्याइरहेका छन् ।

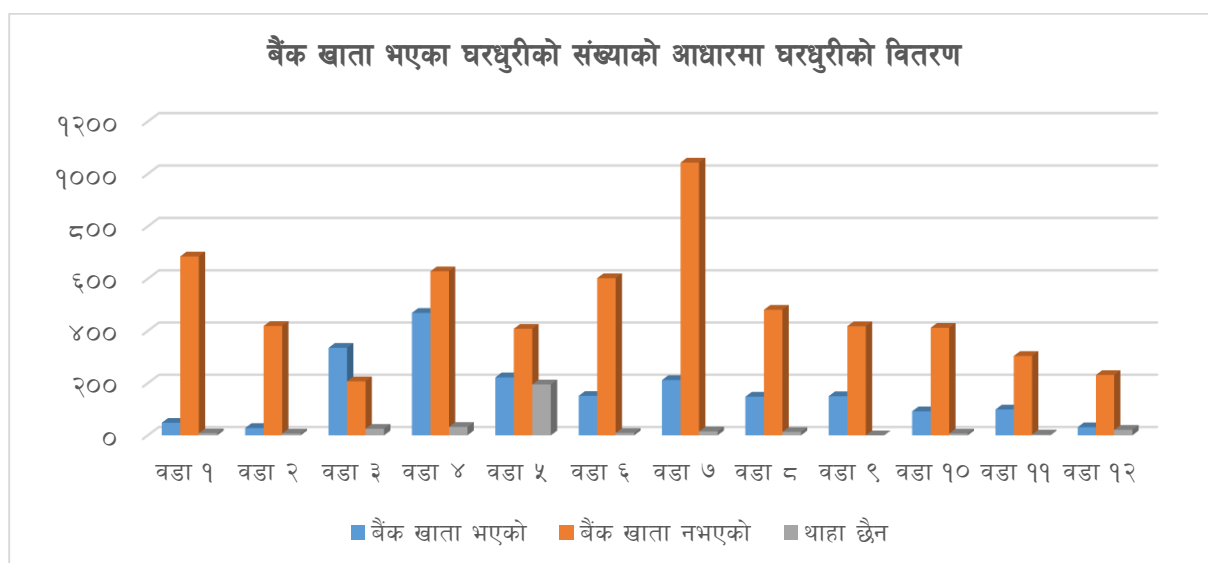
४.१८.८ बैंक खाता भएका घरपरिवारको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५४: परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण

वडा	बैंकमा खाता भएको घरपरिवार	बैंकमा खाता नभएको घरपरिवार	थाहा नभएको	जम्मा
१	४८	६८५	८	७४१
२	२८	४१९	७	४५४
३	३३५	२०७	२५	५६७
४	४६९	६२८	३२	११२९
५	२२२	४०८	१९५	८२५
६	१५१	६०२	९	७६२
७	२१२	१०४३	१५	१२७०
८	१४८	४८१	१३	६४२
९	१५०	४१८	०	५६८
१०	९२	४१२	७	५११
११	९९	३०४	३	४०६
१२	३१	२३१	२१	२८३
जम्मा	१९८५	५८३८	३३५	८१५८

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका कुल ८१५८ घरपरिवारमध्ये १९८५ घरपरिवारको बैंक खाता नरहेको र बाँकी अर्थात् ५८३८ घरपरिवारको बैंक खाता रहेको देखिन्छ भने ३३५ घरपरिवारको उल्लेख नभएको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाका ग्रामीण जनतालाई आधुनिक बैङ्किङ सुविधा प्रदान गर्न धेरै काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसो गर्दा नागरिकले गर्ने सबै आर्थिक कारोबारको पूर्ण अभिलेख रहन्छ र राज्यद्वारा प्राप्त हुने विभिन्न सुविधाहरू बैङ्किङ प्रणालीबाट गर्दा त्यो लक्षित वर्गमा पुग्ने सुनिश्चितता समेत हुनजान्छ । राज्यलाई वित्तीय व्यवस्थापन गरी सम्पूर्ण जनसाधारणहरूमा बैङ्किङ प्रणालीप्रति सकारात्मक धारणा विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१८.९ वैदेशिक लगानीका उद्योग वा आयोजनाहरू

उचित ढङ्गले वैदेशिक लगानी भित्र्याउन सके एउटा ठुलो स्तरको उद्योगले समेत गाउँपालिका वा गाउँपालिकाको कायापलट गर्न सक्दछ । यसले रोजगारी श्रृजना गर्नुको साथै राजश्वमा व्यापक वृद्धि भई अर्थतन्त्रमा ठुलो टेवा पुग्न सक्छ । बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूको विस्तार हुनसके विश्व बजारमा नेपालको पहुँच स्थापित हुन गई समग्र राष्ट्रकै अर्थतन्त्रमा व्यापक सुधार आउन सक्दछ । यसतर्फ स्थानीय, संघीय तथा केन्द्रीय सरकारको चासो केन्द्रित हुन जरुरी छ ।

खण्ड- ५: सामाजिक अवस्था

५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन

यस अधिको चौधौ योजनाको ५ वटा रणनीतिक स्तम्भहरू मध्ये शैक्षिक पूर्वाधारको विकास र गुणस्तर वृद्धि पनि एक थियो । कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ । यसै सिलसिलामा यहाँ बकैया गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन खोजिएको छ । विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहि आएको छ । सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ । योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रूपमा नीतिगत रूपमा अवलम्बन गरिएको छ । राज्यको निति समेत शिक्षालाई विकासको प्रमुख पूर्वाधारको रूपमा विकसित, सर्वसुलभ र प्रभावकारी बनाउँदै लैजाने रहेको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३, धारा ३१ शिक्षासम्बन्धी मौलिक हकमा देहाय बमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ :

१. प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।
२. प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।
३. अपांगता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउनेहक हुनेछ ।
४. दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाइ सम्बन्धी अपांगता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
५. नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

संविधान तथा योजनाको ठूला ठूला वहस भएता पनि विश्व सामु तुलनात्मक अध्ययन गर्दा हाम्रो शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखनीय विकास भने भएको देखिँदैन । शिक्षाले ज्ञान र सिपको प्रयोगात्मक परिवर्तन ल्याउने, पिछडिएको, विपन्न र अभावग्रस्त वर्गको पक्षपोषण गर्ने, अवोध बालबालिका एवं आवाज विहिनका पक्षमा रही देशलाई समृद्ध बनाउने परिकल्पनालाई साकार पार्नुपर्दछ । देशका लागि आवश्यक नेतृत्वदायी क्षमताको विकास, अथकरूपमा सिक्ने र सिकाउने प्रवृत्ति, सामाजिक र मानवीय मूल्यमान्यता र आत्मविश्वास जस्ता आधारभूत समग्र पक्षको विकास गर्न सघाउनु नै गुणस्तरीय शिक्षाको विशेषता हो । यस्तो शिक्षामा विश्लेषणात्मक र मौलिक सोचको पर्याप्तता हुनुपर्छ । निर्दिष्ट सिकाइमात्र स्तरीयता होइन । आज व्यावहारिक परिवर्तन, श्रमसँगको आस्था, जीवनोपयोगी खोज अनुसन्धान, सान्दर्भिकता देश र संस्कृतिप्रति प्रेम, नैतिक जिम्मेवारी, मौलिकरूपमा विज्ञानको उपयोग गर्न स्तरीय शिक्षाको आवश्यकता छ । शिक्षाको स्तरीय विकासले

रोजगारीको अवसर, कलकारखानाको विकास, सुविधाको पहुँच, प्रविधिको विस्तार, उत्पादनमुखी कृषि, आयमुखी व्यवसाय, स्थानीय साधनश्रोतको प्रचुर सदुपयोगले जनताको जीवनस्तर उकास्न सकिन्छ जसले गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र बलियो हुनुको साथै सामाजिक विकासमा महत्वपूर्ण टेवा पुऱ्याउँछ ।

शिक्षा क्षेत्रको परिशूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ । यसै सिलसिलामा यस गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन यहाँको साक्षरता स्थिति, शिक्षण संस्थाको विवरण, दरबन्दी शिक्षकहरूको विवरण, विद्यार्थीको भर्ना, तहगत तथा विषयगत शैक्षिक विवरण देखाउन खोजिएको छ । यसबाट बकैया गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थालाई बुझी आगामी दिनमा सुधार गर्न नीति तथा कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ ।

५.१.१ सम्पूर्ण विद्यालयहरूको विवरण (मदरशा, गुम्बा समेत)

शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ । यसै अनुरूप यस गाउँपालिकामा आ.व. २०७४/७५ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण हेर्दा गाउँपालिकामा पठनपाठनका लागि आधारभूत विद्यालयको सङ्ख्या ६६ र माध्यमिक विद्यालयको संख्या ९ गरी जम्मा ७५ वटा शिक्षण संस्थाहरू रहेका छन् । वर्तमान समयमा निजी क्षेत्रको संलग्नता बढ्दै गईरहेको अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रमा भने निजी क्षेत्रको न्युन संलग्नता देखिन्छ यद्यपि समुदायिक र संस्थागत निजी क्षेत्रले शिक्षाको क्षेत्रमा विभिन्न समस्याको बावजुत उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउँदै आएको देखिन्छ ।

तालिका नं. ५५: गाउँपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको किसिम	संख्या
१	आधारभूत विद्यालय	६६
२	माध्यमिक विद्यालय	९
	जम्मा	७५

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७४

५.१.२ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

तालिका नं. ५६: शैक्षिक सत्र २०७५ अनुसार शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

क्र.स.	विद्यालयको नाम	वडा नं.	विद्यार्थी संख्या						शिक्षक संख्या								थप हुन सक्ने	कटि हुन सक्ने
			ECD	प्रा.वि.	नि.मा.वि.	मा.वि.	जम्मा	अनुगमन गर्दाको दिनको उपस्थिति	ECD	प्रा.वि. राहत	दरबन्दी	नि.मा.वि. राहत	दरबन्दी	मा.वि. राहत	दरबन्दी	जम्मा		
१	जनज्योती प्रा.वि., धियाल	१	४२	११७			१५९	८१	१	२	१	निजीस्रोत १/५०००				३		
२	श्री बालकल्याण प्रा.वि. विजयवस्ति	१	३९	१३९			१७८	५९	१	१	१	निजीस्रोत ४ जना/ २५०००				२		
३	सरस्वती प्रा.वि., मोरङ्गे	१	६७	२६५			३३२	१५१	१	३	२					५		
४	जन जिवन प्रा.वि., धियाल	१	१५	६९			८४	५४	१	२						२		
५	श्री वनदेवीकालिका प्रा.वि., हाँडी	१	७	२८			३५	१६	१	२						२		१
६	बालविकास प्रा.वि. बागफल, धियाल	१	२३	१२६			१४९	१४	१	२	२					४		२
७	जनशक्ति प्रा.वि., धियाल	२	१३	२२			३५	१७	१	१	१					२		१
८	श्री सरस्वती प्रा.वि., थाकलचौर	२	९	३३			४२	५	१		३					३		२
९	श्री बालविकास नि.मा.वि., धियाल	२	११	४५	५०		१०६	८०	१		३	३	निजीस्रोत १ जना/ ५०००			६		
१०	ऋषेश्वर प्रा.वि. तिनथुम्के, धियाल	२	२४	६०			८४	५५	२	१	२					३		
११	श्री कालिका मा.वि. धियाल	२	२७	१२३	१०३	४४	२९७	१८५	१	१	३	३	निजीस्रोत ३ जना/ ४५०००			७	२	
१२	श्री भूमेश्वरी प्रा.वि., कालापानी	२	२१	९२			११३	४१	१	१	२					३		
१३	श्री ब्रम्ह नि.मा.वि., चाँदेशिर	२	५	३६	३७		७८	४४	१	३	२	३				८		५
१४	श्री बुद्ध मा.वि., हात्तिखुँडे	३	११	२४९	४२१	३८८	१०६९	७१६	१	२	६	२	३	२	२	१७		
१५	श्री ज्ञानजयोती प्रा.वि., जलजले	३	१२	९५			१०७	६३	१	२	२					४		१
१६	श्री ज्ञानजयोती प्रा.वि., चम्पाखहरे	३	२०	६०			८०	४६	१	२	२					४		१
१७	श्री बालहित प्रा.वि. बसन	३	१६	६०			७६	६१	१	१						१	१	

क्र.स.	विद्यालयको नाम	वडा नं.	विद्यार्थी संख्या						शिक्षक संख्या								थप हुन सक्ने	कटि हुन सक्ने
			ECD	प्रा.वि.	नि.मा.वि.	मा.वि.	जम्मा	अनुगमन गर्दाको दिनको उपस्थिति	ECD	प्रा.वि. राहत	दरबन्दी	नि.मा.वि. राहत	दरबन्दी	मा.वि. राहत	दरबन्दी	जम्मा		
१८	श्री श्रृजना प्रा.वि., रातोथली	४	२१	१३८			१५९	९५	२	१	३					४		
१९	श्री महेन्द्र मा.वि. छतिवन	४	३१	२०२	१८०	सा.-७८ प्रा.-३१	७८५	३०२ (कक्षा १० सम्मको)	१	०	८	१	४	प्रा.-४ सा.-४	निजीस्रोत २ जना	२१		२
२०	श्री बाघभैरव नि. मा.वि. थली	४	२३	१४१	९१		२५५	१६१	१	१	३	५ जना निजीस्रोतमा कार्यरत / ३३०००				४	२	
२१	श्री बालकल्याण प्रा.वि. पहरे	४	१२	५८			७०	४७	१	२						२		
२२	श्री लालीगुराँस प्रा.वि. गोठखोला	४	२४	२५			४९	३६		२						२		२
२३	श्री कर्मप्रापति मा.वि., कर्मचुली	५	३२	१४५	१४२	१२५	४४४	२४९	१	३	४	३		१	३ जना निजी	११	१	
२४	श्री किसान जागरुक सिद्धार्थ प्रा.वि.	५	१९	१२३			१४२	७३	१	१	२	निजीस्रोत १ जना / ८०००				३		
२५	श्री प्रभात मा.वि. श्रीपुर	५	२१	१४३	१६८	८०	४१२	२०६	१	२	४	२	निजीस्रोतमा % जना कार्यरत मासिक ९५०००			८	२	
२६	श्री गीतावर नि.मा.वि., पावस	५	४५	१६४	१३३		३४२	३१६	२	३	निजीस्रोतमा ४ शिक्षक कार्यरत/ ८१,००० मासिक खर्च					३	३	
२७	श्री शंखेश्वरी प्रा.वि. ज्यामिरे	६	१८	९३			१११	६९	१	२						२		
२८	श्री जनश्रम आधारभूत विद्यालय, साततले	६	१३	५९	१४		८६	३१	१	३	निजीस्रोत-१ जना					३		
२९	श्री जनस्थापित रत्न आधारभुत विद्यालय	६	०	५२			५२	२४	०	०	१	निजीस्रोत-३ जना कार्यरत				१	१	
३०	श्री जनजागृति प्रा.वि., गबरस्थान	६	१४	४८			६२	३०	१	२	१					३		
३१	श्री सगरमाथा प्रा.वि., मोरङधाप	६	२०	९६			११६	१४	१	२						२		

क्र.स.	विद्यालयको नाम	वडा नं.	विद्यार्थी संख्या						शिक्षक संख्या								थप हुन सक्ने	कटि हुन सक्ने
			ECD	प्रा.वि.	नि.मा.वि.	मा.वि.	जम्मा	अनुगमन गर्दाको दिनको उपस्थिति	ECD	प्रा.वि. राहत	दरबन्दी	नि.मा.वि. राहत	दरबन्दी	मा.वि. राहत	दरबन्दी	जम्मा		
३२	श्री राष्ट्रियकालिका प्रा.वि., गडवन	६	१८	१०२			१२०	३८	१	१	१					२		
३३	श्री सिद्धार्थ प्रा.वि., भालुखोला	६	२०	६६			८६	५५	१		१					१	१	
३४	श्री जयकाली प्रा.वि., सुधा	६	३०	७९			१०९	७१	१	१	२					३		
३५	श्री बागेश्वरी प्रा.वि., जसफल	६	१७	६७			८४	३७	१/ रिक्त	२						२		
३६	नवज्योती प्रा.वि. टिकुली	६	१०	९२			१०२	१६	१/ रिक्त	१	३					४		२
३७	श्री हात्तिचरण प्रा.वि.	७		३०			३०			१	निजीस्रोत-१ / ७५००					१		
३८	श्री पशुपती प्रा.वि., हिरामुनी	७	१५	७९			९४	४७	१	१	२					३		
३९	श्री ज्ञानप्राप्त प्रा.वि., मामदमार	७	२४	१११			१३५	५९	१	१	२					३		
४०	श्री जनएकता प्रा.वि. दरबार	७		३९			३९	२२		१	निजीस्रोत-१ शिक्षक					१	ECD 1	
४१	श्री माटोकोरी नि.मा.वि., माटोकोरी	७	१८	१६४	१३५		३१७	१९२	१	१	३	२	३ जना निजीस्रोत/३६००० खर्च			६	१	
४२	श्री उत्तम भावना प्रा.वि., अँधेरी	७	२२	१२५			१४७	८२	१	१	२	निजीस्रोत-२ जना				३	१	
४३	श्री जनक मा.वि. भीरकोट	७	१७	१८९	२२०	१०९	५३५	२४१	१	३	५	५		३		१६		२
४४	श्री तीनकन्या प्रा.वि. हर्दा	७	१८	९६			११४	८८	१	२	१	निजीस्रोत-१ जना ६५००				३		
४५	श्री बकियाठाकुर नि.मा.वि., बस्तिपुर	८	१५	१८१	१०६		३०२	२३०	१	०	४		१	निजीस्रोत-७ जना कार्यरत		५	२	
४६	श्री नमोबुद्ध प्रा.वि., दमनगर	८	१३	७४			८७	६४	शुन्य दरबन्दी तर हाल अनुदान कोठामा २ शिक्षक							०	१	
४७	श्री प्रा.वि. खजुरीदमार	८	१४	३४			४८	३३		१	२					३		१
४८	श्री गोठडाँडा प्रा.वि., गोठडाँडा	८	१५	४२			५७	२७	१	१	१					२		२

क्र.स.	विद्यालयको नाम	वडा नं.	विद्यार्थी संख्या						शिक्षक संख्या								थप हुन सक्ने	कटि हुन सक्ने
			ECD	प्रा.वि.	नि.मा.वि.	मा.वि.	जम्मा	अनुगमन गर्दाको दिनको उपस्थिति	ECD	प्रा.वि. राहत	दरबन्दी	नि.मा.वि. राहत	दरबन्दी	मा.वि. राहत	दरबन्दी	जम्मा		
४९	श्री जनजागृति नि.मा.वि., विरेफाँट	८	२३	१४८	१११		२८२	१८९	१	१	३	१ जना अनुदान र ५ जना निजीस्रोतमा				४	२	
५०	श्री जनभावना प्रा.वि. च्युरीबास	९	०	९१			९१	७७	०	१	अनुदान १ जना					१		
५१	श्री कालीदेवी मा.वि., कुडुले	९	२९	१२७	१३९	७३	३६८	२७४	१	०	४	३	०	१	४ जना निजीस्रोत	८	१	
५२	श्री ज्ञानोदय प्रा.वि. भैरुडोभान	९	११	५७			६८	५०	१	०	२					२		
५३	श्री शान्ति प्रा.वि., हिलेखोला	९	०	८७			८७	५४	०	२	१ जना निजीस्रोत					२		
५४	श्री बाघभैरव नि. मा.वि. च्याउच्याउदमार	९	२४	२१७	१६६		४०७	२७९	१	१	३	०	१	निजीस्रोतमा ४ जना कार्यरत ८०००/१२०००		५	२	
५५	श्री प्रसिद्ध मा.वि. मन्थली	१०	२६	१२१	१५१	३८	३३६	१३८	१		२	५			१	८	१	
५६	श्री शंकर नि.मा.वि. मन्थली	१०	२१	१२२	२६		१६९	१२१	१		२	१				३	१	
५७	श्री सरस्वती प्रा.वि. अम्बास	१०	२०	६०			८०	३७	१	१	२					३		१
५८	श्री सोलिथुम प्रा.वि.,	१०	६	३५			४१	२३	१	२	१					३		२
५९	श्री बुद्ध प्रा.वि., गैरीगाउँ	१०	१३	४१			५४		१	२						२		१
६०	श्री कंकाली प्रा.वि., अम्बासबेसी	१०	१५	४२			५७		१		२					२		१
६१	श्री सरस्वती प्रा.वि, नौखामे	१०	०	३१			३१				१					१		
६२	श्री धुवाकोट प्रा.वि.	१०	१६	३८			५४		१		२					२		१
६३	श्री लोकतान्त्रिक प्रा.वि., दशघरे	१०	१६	३१			४७		०	१ अनुदान कोटा						०		
६४	श्री कालीदेवी नि.मा.वि., सिमात	११	१४	९१	४९		१५४	७६	१	२	१					३	१	
६५	श्री बाघभैरव प्रा.वि. पिपलडाडा	११	९	२७			३६	१९	१	१	२					३		१

क्र.स.	विद्यालयको नाम	वडा नं.	विद्यार्थी संख्या						शिक्षक संख्या								थप हुन सक्ने	कटि हुन सक्ने
			ECD	प्रा.वि.	नि.मा.वि.	मा.वि.	जम्मा	अनुगमन गर्दाको दिनको उपस्थिति	ECD	प्रा.वि. राहत	दरबन्दी	नि.मा.वि. राहत	दरबन्दी	मा.वि. राहत	दरबन्दी	जम्मा		
६६	श्री बुद्ध प्रा.वि. अहालडाडा	११	४	१३			१७	१४	१	१						१		
६७	श्री जनहित प्रा.वि.	११	०	६९			६९	४९	०	२		बालविकास कोटा नभएका				२		
६८	श्री लालकिरण प्रा.वि. मोरङ्गे	११	१२	४४			५६	२५	२	१						१		
६९	श्री प्रगतिशील प्रा.वि.	११	१४	३९			५३	२६	१	२						२		
७०	श्री कान्ति मा.वि. ठिङ्गन	१२	१७	११४	९७	७१	२९९	२४८	१	निजी २ जना	५	१	१	३		१०	१	
७१	श्री प्रा.वि. कोलखोप	१२	११	५८			६९	३१	१	१	२					३		१
७२	श्री सेतीदेवी नि.मा.वि., जितपुर	१२	१८	१२०	३९		१७७	११२	१	२	२	निजीस्रोत २ जना				४	१	
७३	श्री कालाभैरव प्रा.वि. धेन्नेदमार	१२	०	२१			२१	९		१						१		१
७४	श्री कालीदेवी प्रा.वि.	१२	१२	३४			४६	२५	१	२						२		१
७५	श्री कालिकादेवी प्रा.वि., धारापानी	१२	७	१७			२४	८	१	२						२		१
	जम्मा		१२५९				११७०८	६२२५	६५	९५	१२३					२८३	२८	३५

स्रोत: बकैया गाउँपालिका शिक्षा शाखा, २०७६

(नोट : नयाँ शिक्षा ऐन अनुसार कक्षा १ देखि ८ सम्मको तहलाई आधारभूत तह र कक्षा ९ देखि १२ सम्मलाई माध्यमिक तहमा घोषणा गरिएको छ । त्यस्तै कक्षा १ भन्दा मुनिको तहलाई बाल विकास भनेर नामाकरण गरिएको छ ।)

तालिका नं. ५७: शैक्षिक सत्र २०७६ अनुसार कक्षागत रुपमा विद्यार्थी संख्याको विवरण

कक्षा	भर्ना			दलित			जनजाती			ब्राह्मण/क्षेत्री			अन्य			अपाङ्ग		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
बालविकास	४७१	४५९	९३०	१२	११	२३	४३१	४२९	८६०	२०	१५	३५	८	४	१२	१	०	१
नर्सरी	१	०	१	०	०	०	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
एलकेजी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
यूकेजी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
कक्षा १	५६६	६०२	११६८	७	१३	२०	५३५	५६०	१०९५	२१	२५	४६	३	४	७	४	६	१०
कक्षा २	४९०	४२८	९१८	८	६	१४	४६९	४०३	८७२	१२	१७	२९	१	२	३	०	४	४
कक्षा ३	४७८	४२३	९०१	१२	१०	२२	४४२	३९१	८३३	२१	२१	४२	३	१	४	४	४	८
कक्षा ४	४५१	४१४	८६५	१२	१४	२६	४१५	३७९	७९४	२०	२०	४०	४	१	५	१	६	७
कक्षा ५	३६५	४२०	७८५	१५	७	२२	३२४	३८९	७१३	२४	२०	४४	२	४	६	२	४	६
कक्षा ६	२८०	३००	५८०	६	१३	१९	२४८	२५२	५००	२२	२७	४९	४	८	१२	०	२	२
कक्षा ७	२७७	२४०	५१७	५	५	१०	२४०	२०५	४४५	२८	२८	५६	४	२	६	१	२	३
कक्षा ८	२३९	१८२	४२१	५	७	१२	२०७	१५६	३६३	२७	१७	४४	०	२	२	१	१	२
कक्षा ९	१९५	१९०	३८५	४	६	१०	१६७	१५५	३२२	२३	२७	५०	१	२	३	०	४	४
कक्षा १०	१५४	१०१	२५५	१०	४	१४	१३०	८३	२१३	१३	१४	२७	१	०	१	२	१	३
कक्षा ११	९०	६५	१५५	३	३	६	६२	४४	१०६	२१	१४	३५	४	४	८	०	१	१
कक्षा १२	८९	६३	१५२	३	२	५	६९	४०	१०९	८	२०	२८	९	१	१०	०	०	०
जम्मा	४१४६	३८८७	८०३३	१०२	१०१	२०३	३७४०	३४८६	७२२६	२६०	२६५	५२५	४४	३५	७९	१६	३५	५१

स्रोत: बकैया गाउँपालिका/EMIS, २०७६

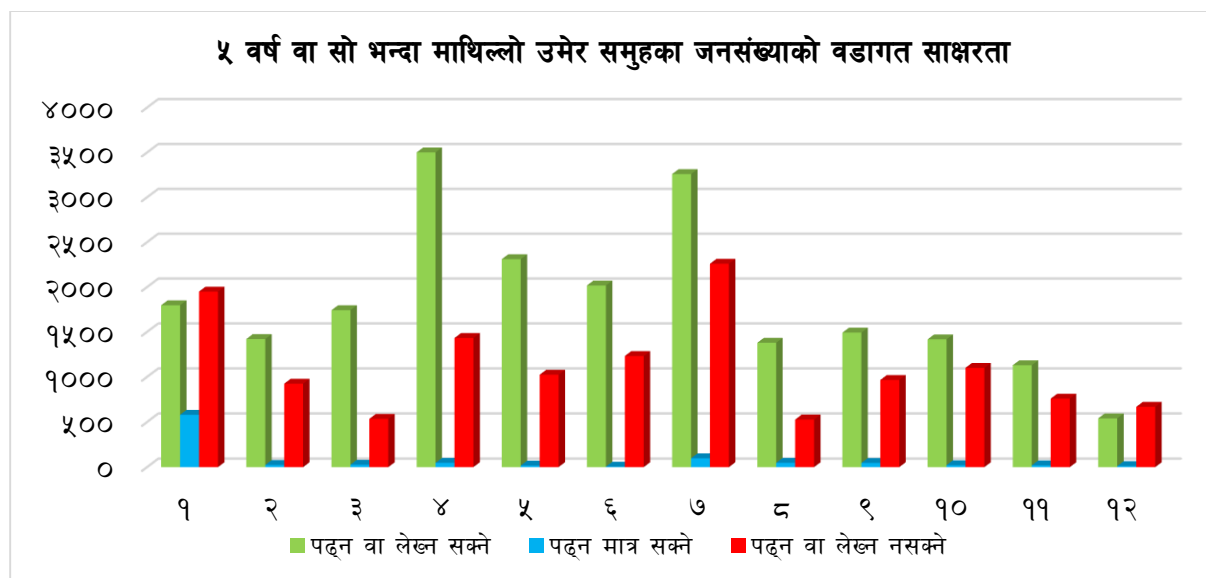
५.१.३ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता/निरक्षरता विवरण (महिला/पुरुष दुबै)

तालिका नं. ५८: ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण

वडा	पढ्न वा लेख्न सक्ने		पढ्नमात्र सक्ने		पढ्न वा लेख्न नसक्ने		उल्लेख नगरिएको	जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत		
१	१७९८	४१.५%	५८१	१३.४%	१९५०	४५.०%	०	४३२९
२	१४२१	५९.९%	२४	१.०%	९२६	३९.१%	०	२३७१
३	१७४३	७५.६%	२७	१.२%	५३५	२३.२%	१	२३०६
४	३५०१	७०.३%	४८	१.०%	१४३३	२८.८%	१	४९८३
५	२३११	६८.९%	१८	.५%	१०२५	३०.६%	०	३३५४
६	२०१८	६२.०%	५	.२%	१२३२	३७.८%	०	३२५५
७	३२६०	५८.०%	९९	१.८%	२२६१	४०.२%	०	५६२०
८	१३८०	७०.६%	४८	२.५%	५२८	२७.०%	०	१९५६
९	१४९३	५९.६%	४७	१.९%	९६७	३८.६%	१	२५०८
१०	१४१८	५५.८%	२२	.९%	११०१	४३.३%	०	२५४१
११	११३०	५९.२%	२०	१.०%	७६०	३९.८%	०	१९१०
१२	५४१	४४.३%	१२	१.०%	६६९	५४.७%	०	१२२२
जम्मा	२२०१४	६०.६%	९५१	२.६%	१३३८७	३६.८%	३	३६३५५

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सिप भन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ । गाउँपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समूहका कुल ३६,३५५ जनसंख्या मध्ये २२,९६५ अर्थात् ६३.२ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । गाउँपालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या २२,०१४ छन् भने पढ्न मात्र सक्ने ९५१ जना रहेका छन् । पढ्ने र लेख्न नजान्ने (दुवै सिप नभएका अर्थात् निरक्षर) जनसंख्या १३,३८७ अर्थात् ३६.८ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रुपमा तुलना गर्दा सबैभन्दा बढी साक्षरता प्रतिशत वडा नं ३ रहेको छ जसको साक्षरता ७६.८ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा न्यून साक्षरता वडा नं १२ जसको साक्षरता केवल ४५.३ प्रतिशत रहेको छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ५९: ५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण

वडा	शैक्षिक तह								
	पूर्व प्राथमिक तह	कक्षा १-५	कक्षा ६-८	कक्षा ९-१०	एसईई/एसएलसी/सो सरह	मा.वि. वा सो सरह	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि	जम्मा
१	१४६	११३२	३२७	१२७	३७	१८	१	१	१७८९
२	४५	७६३	३५६	१६७	२८	३०	१३	३	१४०५
३	३४	५६४	३५६	२५१	१६९	४९	१७	४	१४४४
४	८८	१३१३	७८४	४५२	१७९	१८८	२१८	११३	३३३५
५	६९	८१२	६१२	२८१	११७	१६७	२६	२८	२११२
६	४८	८२३	३७२	१०९	५४	२४	१७	६	१४५३
७	११८	१४३०	८४६	३८३	१३७	११८	५२	१७	३१०१
८	३४	७८९	२९८	१४०	३२	४७	२	०	१३४२
९	३१	७४३	३३९	१४२	६२	४९	७	५	१३७८
१०	२०	७०७	३६२	१३४	४५	७९	१९	७	१३७३
११	५२	५८२	२५२	५४	४६	२१	१४	५	१०२६
१२	२५	२५९	१३२	४९	२८	२४	३	०	५२०
जम्मा	७१०	९९१७	५०३६	२२८९	९३४	८१४	३८९	१८९	२०२७८
प्रतिशत	३.५%	४८.९%	२४.८%	११.३%	४.६%	४.०%	१.९%	०.७%	१००.०%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.४ १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सिपभन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ। तथ्यहरूका अनुसार महिला साक्षरताले समग्र बहुआयामिक गरिवी सूचकमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ। गाउँपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका कूल २४०८७ जनसंख्या रहेका छन्। गाउँपालिकामा १५ वर्ष देखि ६० वर्ष उमेर समूहका कूल जनसंख्यामध्ये ५७.३ प्रतिशत साक्षर रहेका छन्। गाउँपालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या १३८११ रहेका छन् भने पढ्न मात्र सक्ने ८०१ जना रहेका छन्। पढ्ने र लेख्ने दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर जनसंख्या ९४७५ अर्थात ३९.३ प्रतिशत रहेको छ। वडागत रुपमा तुलना गर्दा सबैभन्दा बढी साक्षरता प्रतिशत वडा नं ३ मा रहेको छ जसको साक्षरता ७५.६ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा न्यून साक्षरता वडा नं १ जसको साक्षरता ३०.५ प्रतिशत रहेको छ। जसलाई तालिकामा पनि प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ६०: १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

वडा	पढ्न लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	८२८	३०.५%	५२२	१९.३%	१३६१	५०.२%	२७११
२	८३१	५२.५%	१९	१.२%	७३४	४६.३%	१५८४
३	१२३५	७५.६%	२१	१.३%	३७७	२३.१%	१६३३
४	२४११	६९.९%	३९	१.१%	९९७	२८.९%	३४४७
५	१५८५	६९.०%	९	.४%	७०३	३०.६%	२२९७
६	१२९३	६१.२%	२	.१%	८१९	३८.७%	२११४
७	२०९०	५५.२%	८७	२.३%	१६१२	४२.५%	३७८९
८	८८०	६९.९%	२७	२.१%	३५२	२८.०%	१२५९
९	८५२	५४.४%	३२	२.०%	६८३	४३.६%	१५६७
१०	८८७	५२.८%	१७	१.०%	७७६	४६.२%	१६८०
११	६१३	५०.९%	१५	१.२%	५७७	४७.९%	१२०५
१२	३०६	३८.२%	११	१.४%	४८४	६०.४%	८०१
जम्मा	१३८११	५७.३%	८०१	३.३%	९४७५	३९.३%	२४०८७

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.५ ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

गाउँपालिकामा ५ देखि २४ वर्ष उमेर भित्रका कूल १७,८२४ जनसंख्यालाई के तपाईं हाल तथा कहिल्यै स्कूल/कलेज जानुहुन्छ भनि सोधिएको प्रश्नमा हाल स्कूल कलेज गईरहेकाहरूको संख्या १०,०७० अर्थात ५६.५० प्रतिशत रहेका छन्। अर्कोतर्फ ७७५४ अर्थात ४३.५० प्रतिशत विद्यालय/कलेज गएका छैनन्। हाल स्कूल/कलेज नजानेहरूलाई तपाईं कहिल्यै स्कूल/कलेज जानु भएको थियो भनि प्रश्न गरिएको थियो। जसमा सो उमेर समूहमा कहिल्यै स्कूल/कलेज नजानेको संख्या २५४३ रहेको छ। यो तथ्यलाई हेर्दा आधुनिकता, विकास र नवजागरणको चहल पहल चरम अवस्थामा पुगेको वर्तमान विश्व परिवेशमा यस गाउँपालिकामा विद्यालय/कलेज नै नगएको संख्या उल्लेख्य हुनु गम्भिर विषय हो। तसर्थ यो अवस्थालाई प्रभावकारी ढंगले

अन्त्य गर्न अविलम्ब पहल गरिनु आवश्यक छ । यसका लागि औपचारिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, प्रौढ शिक्षा तथा अन्य शैक्षिक विकासका व्यवहारिक र कार्यन्वयनमुखी योजना निर्माण गरी लागू गर्नु जरुरी छ । त्यसैगरी हाल गइरहेको कलेज र स्कूलको प्रकारअनुसार सामुदायिक/ सरकारीमा ९४१२ अर्थात ९३.४७ प्रतिशत, संस्थागत/निजीमा ६१६ अर्थात ६.१२ प्रतिशत, गुरुकुल/मदरसा/गुम्बामा ३१ अर्थात ०.३१ प्रतिशत र अन्यमा ११ अर्थात ०.११ प्रतिशत रहेका छन् । हाल स्कूल नगएका वा छाडेकाहरू कूल ७७५४ जनालाई विगतमा स्कूल/कलेज जानुभएको थियो भन्ने प्रश्नमा गएका जम्मा ६७.२० प्रतिशत र कहिल्यै नगएकोमा ३२.८० प्रतिशत रहेका छन् । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६१: ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

वडा	हाल स्कूल/ कलेज गइरहेको			हाल स्कूल/कलेज जानेको प्रकार					हाल स्कूल/कलेज नजाने		
	छ	छैन	जम्मा	सामुदायिक/ सरकारी	संस्थागत/ निजी	गुरुकुल/ मदरसा/ गुम्बा	अन्य	जम्मा	छ	छैन	जम्मा
१	१११७	१३७०	२४८७	१०३३	५४	२७	३	१११७	६७३	६९७	१३७०
२	६७९	५५९	१२३८	६७२	६	१	०	६७९	४०६	१५३	५५९
३	६७५	४२८	११०३	६२१	५४	०	०	६७५	३५८	७०	४२८
४	१४५३	८३५	२२८८	१२८८	१६३	१	१	१४५३	७२६	१०९	८३५
५	१००८	४८७	१४९५	९१०	९८	०	०	१००८	४१८	६९	४८७
६	७७१	७७९	१५५०	७३७	३४	०	०	७७१	४५१	३२८	७७९
७	१५१४	११८७	२७०१	१३५३	१५३	२	६	१५१४	७७८	४०९	११८७
८	५९०	३४६	९३६	५७४	१६	०	०	५९०	२८७	५९	३४६
९	७६६	४८०	१२४६	७५५	११	०	०	७६६	३१०	१७०	४८०
१०	६५६	५७७	१२३३	६४२	१३	०	१	६५६	३९९	१७८	५७७
११	५६५	४३०	९९५	५५५	१०	०	०	५६५	२८२	१४८	४३०
१२	२७६	२७६	५५२	२७२	४	०	०	२७६	१२३	१५३	२७६
जम्मा	१००७०	७७५४	१७८२४	९४१२	६१६	३१	११	१००७०	५२११	२५४३	७७५४
प्रतिशत	५६.५०	४३.५०	१००.००	९३.४७	६.१२	०.३१	०.११	१००.००	६७.२०	३२.८०	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.६ ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

गाउँपालिकामा ५ देखि २४ वर्ष भित्रका जनसंख्यामध्ये हाल विद्यालय/कलेज नजानेको संख्या ७,७५४ जना रहेका छन् । हाल विद्यालय नजानेहरूलाई विद्यालय/कलेज नजानुको कारण के हो भनेर सोधिएको प्रश्नमा विद्यालय/कलेज नजानुको कारण हेर्दा सबैभन्दा बढी १२९३ अर्थात १६.६८ प्रतिशतले घरमा काम सघाउनु परेकोले, १०१८ अर्थात १३.१३ प्रतिशतले विवाह भएकाले र तेस्रोमा ७२८ अर्थात ९.३९ प्रतिशतले धेरै टाढा भएकाले भन्ने जवाफ दिएका छन् । त्यसैगरी अन्य कारणले बताउने ३१.८५ प्रतिशत भएकाले यी जनसंख्या विद्यालय नजानुको कारण स्पष्ट देखिँदैन भने विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले, चाहेजति पढिसककेकोले, धेरै टाढा भएकाले, अभिभावकको चाहना नभएर नगएको बताउने जनसंख्या पनि उल्लेख्य रहेको छ । जे सुकै कारणले भएपनि उचित शिक्षाबाट वञ्चित हुनु राम्रो होइन तसर्थ शिक्षालाई प्राथमिकता दिने र यूवाहरूलाई शिक्षातर्फ उत्साहित गर्न रोजगारमूलक र जीवनोपयोगी शिक्षा, व्यवसायीक, शिक्षा तथा सीपमूलक शिक्षाको

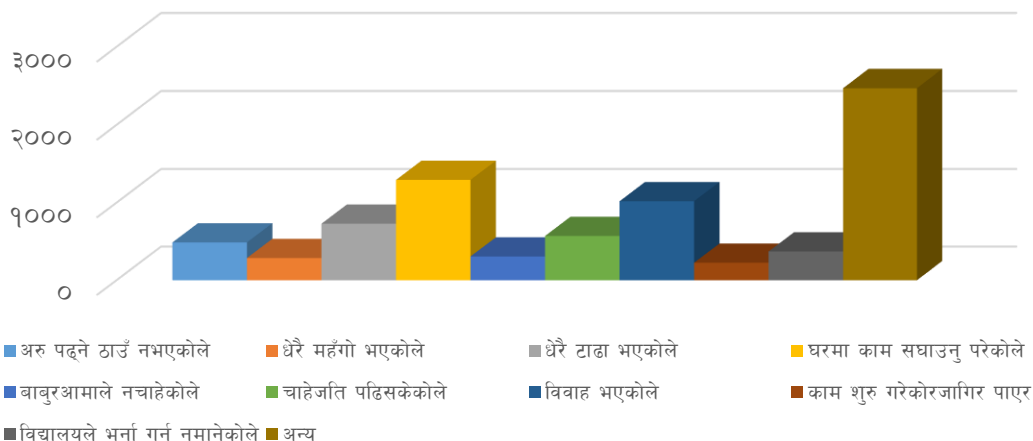
व्यवस्था गर्नु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा परम्परागत हिसाबले विवाह पश्चात महिलाहरू घरायसी धन्दा र बालबच्चा जन्माउने र हुर्काउने कार्यमा लाग्ने साथै विवाह भएर जाने घरबाट शिक्षामा प्रोत्साहन नगर्ने जस्ता कारणले उनीहरू शिक्षाबाट टाढिएका हुनसक्छन् । यसतर्फ सामाजिक जागरण र महिला हक अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सम्बन्धित सबैले ध्यान पुर्‍याउनु जरुरी छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ६२: ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूलरकलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

		वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
हाल स्कूल/कलेज गइरहेको	छ	१११७	६७९	६७५	१४५३	१००८	७७१	१५१४	५९०	७६६	६५६	५६५	२७६	१००७०	५६.५०
	छैन	१३७०	५५९	४२८	८३५	४८७	७७९	११८७	३४६	४८०	५७७	४३०	२७६	७७५४	४३.५०
	जम्मा	२४८७	१२३८	११०३	२२८८	१४९५	१५५०	२७०१	९३६	१२४६	१२३३	९९५	५५२	१७८२४	१००.००
हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारण	अरु पढ्ने ठाउँ नभएकोले	३७७	५	१४	१०	१	७	१८	५	१	१३	९	२७	४८७	६.२८
	धेरै महँगो भएकोले	१४८	७	३१	१३	१	९	२१	१४	१५	७	७	१३	२८६	३.६९
	धेरै टाढा भएकोले	९९	९७	३३	२२	५३	६७	७०	८	७२	९२	३६	७९	७२८	९.३९
	घरमा काम सघाउनु परेकोले	१६	९	१२१	२६४	५७	२२	३२४	३०	९५	१६५	१२६	६४	१२९३	१६.६८
	बाबु/आमाले नचाहेकोले	१७४	२	२५	२०	६	०	१७	७	३	५०	२	०	३०६	३.९५
	चाहेजति पढिसकेकोले	२४५	१५	५४	४५	१३५	६	१५	१९	२५	८	३	०	५७०	७.३५
	विवाह भएकोले	६८	१०७	६८	१९३	१००	५६	१८७	४०	७०	७०	३८	२१	१०१८	१३.१३
	काम शुरु गरेको/जागिर पाएर	१	२३	१८	४८	१४	२५	२७	९	१२	१६	२७	५	२२५	२.९०
	विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले	०	१	५	७३	५९	२	३३	७४	२९	४	६१	३०	३७१	४.७८
	अन्य	२४२	२९३	५९	१४७	६१	५८५	४७५	१४०	१५८	१५२	१२१	३७	२४७०	३१.८५
	जम्मा	१३७०	५५९	४२८	८३५	४८७	७७९	११८७	३४६	४८०	५७७	४३०	२७६	७७५४	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

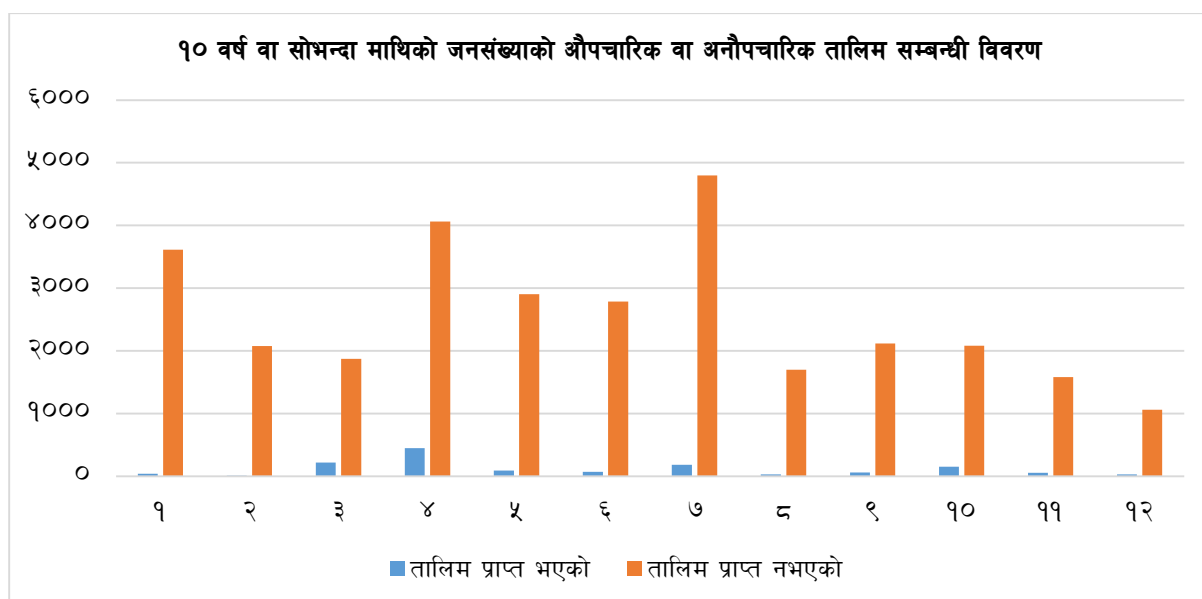
५.१.७ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्यामा औपचारिक/अनौपचारिक तालिम सम्बन्धी वडागत विवरण

तालिका नं. ६३: १० वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्यामा औपचारिक/अनौपचारिक तालिम सम्बन्धी वडागत विवरण

वडा	औपचारिक/अनौपचारिक तालिम लिएका	औपचारिक/अनौपचारिक तालिम लिएका	उल्लेखन नभएको	जम्मा	प्रतिशत
१	४०	३६१५		३६५५	११.४%
२	९	२०७६		२०८५	६.५%
३	२२०	१८७१	१	२०९२	६.५%
४	४४६	४०६४	१	४५११	१४.१%
५	९२	२९०३		२९९५	९.३%
६	७१	२७८७		२८५८	८.९%
७	१८१	४७९९		४९८०	१५.५%
८	२८	१७०१		१७२९	५.४%
९	६१	२११८	१	२१८०	६.८%
१०	१५२	२०८०		२२३२	७.०%
११	५४	१५८०		१६३४	५.१%
१२	२७	१०६३		१०९०	३.४%
जम्मा	१३८१	३०६५७	३	३२०४१	१००.०%
प्रतिशत	४.३१	९५.६८	०.०१	१००.००	

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका १० वर्ष वा सो भन्दा माथिका ३२,०४१ जनसंख्यालाई के तपाईंले कुनै औपचारिक वा अनौपचारिक तालिम लिनुभएको छ भनि सोधिएको प्रश्नमा औपचारिक/अनौपचारिक तालिम लिएको छ भन्नेको संख्या १,३८१ अर्थात ४.३१ प्रतिशत र औपचारिक/अनौपचारिक तालिम लिएको छैन भन्नेको संख्या ३०,६५७ अर्थात ९५.६८ प्रतिशत देखिन्छ। गुणस्तरीय जीवन निर्वाह गर्दा र रोजगार तथा पेशालाई उन्नत, प्रविधियुक्त र बढी उत्पादन मूखी बनाउन मानव संसाधन विकासको मूल आधार बनेको शिक्षा र तालिम नै हो। गाउँपालिकाको ९५.६८ प्रतिशत जनसंख्या कुनैपनि प्रकारको तालिम वा सिप विहिन हुनु भन्नेको मानव संसाधन विकासको अत्यन्त गम्भीर अवस्था भएकोले सीप विकास तथा तालिमका माध्यमबाट मानव संसाधन विकासमा उल्लेख्य फड्को मार्न सके मात्र कार्यक्षमता विकास मार्फत वृहद विकासमा अधि बढ्न सकिन्छ। यसतर्फ सबैको ध्यान जानु जरुरी छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ६४: औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण

तालिमको विषय	वडा नं.												जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
पोशाक बनाउने/सिउने	११	१	५९	७०	११	२२	२४	११	१०	३८	६	२	२६५
सिकर्मी, डकर्मी सम्बन्धी	५	०	३२	६८	१५	५	२०	१	८	४५	१६	६	२२१
शिक्षण शिकाई सम्बन्धी	१	१	२९	६६	१३	५	३९	२	१३	१९	६	२	१९६
सवारी चालक सम्बन्धी	५	०	२२	५७	२२	११	३२	१	६	१५	११	९	१९१
अन्य	७	१	११	२४	७	५	११	७	६	१	५	३	८८
कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी	३	२	१६	१०	६	७	७	४	७	८	१	१	७२
मानव स्वास्थ्यसँग सम्बन्धी	१	२	१४	१६	१	३	२	०	३	६	१	०	४९
कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी	४	०	६	२५	०	१	२	०	०	०	२	०	४०
फर्निचर बनाउने सम्बन्धी	०	०	१	१८	३	१	७	०	३	३	०	०	३६
पशुचिकित्सा तथा पशुस्वास्थ्य सम्बन्धी	०	०	५	१३	०	१	७	०	१	४	१	२	३४
विजुली जडान सम्बन्धी	०	०	७	८	१	३	५	०	१	४	१	१	३१
होटल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी	१	१	४	१०	०	३	४	०	१	१	०	१	२६
रेडियो, टेलिभिजन, मोबाईल, तथा अन्य ईलेक्ट्रिक	०	०	२	११	१	१	३	०	०	३	०	०	२१
इन्जिनियरिङ डिजाइन सम्बन्धी	१	०	१	१२	०	०	३	०	१	०	०	०	१८

तालिमको विषय	वडा नं.												जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
केश सजावट र श्रृंगार सम्बन्धी	०	०	१	१०	४	०	२	०	०	१	०	०	१८
प्लम्बिङ सम्बन्धी	०	१	४	५	१	०	४	०	१	०	१	०	१७
हस्तकला र चित्रकला सम्बन्धी	०	०	०	४	६	०	२	०	०	०	०	०	१२
आत्मसुरक्षा सम्बन्धी र शारीरिक सुगठन	०	०	०	९	१	०	१	०	०	०	०	०	११
मूर्तिकला, प्रस्तरकला, काष्ठकला	०	०	३	२	०	१	१	१	०	०	३	०	११
यान्त्रिक (मेकानिक्स) सम्बन्धी	०	०	१	१	०	१	२	०	०	२	०	०	७
गरगहना बनाउने र मर्मत गर्ने	०	०	०	४	०	१	०	०	०	१	०	०	६
गीत, संगीत, नाटक तथा कलाकारिता	१	०	१	०	०	०	२	०	०	०	०	०	४
श्रव्यदृष्य तथा फोटोग्राफी सम्बन्धी	०	०	०	१	०	०	१	१	०	०	०	०	३
जमिनको सर्भेक्षण सम्बन्धी	०	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	२
साहित्य श्रृजना सम्बन्धी	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
छपाई सम्बन्धी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	१
जम्मा	४०	९	२२०	४४६	९२	७१	१८१	२८	६१	१५२	५४	२७	१३८१

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेको कुल जनसंख्या मध्ये जम्मा १,३८१ जनामा कुनै न कुनै किसिमको विशेष सीप वा दक्षता भएको देखिन्छ। यी मध्ये सबैभन्दा बढी पोशाक बनाउने/सिउने सम्बन्धी सीप वा दक्षता भएकाहरूको संख्या २६५ अर्थात् १९.१९ प्रतिशत, दोस्रोमा सिकर्मी तथा डकर्मी सम्बन्धी सीप र दक्षता भएकाहरूको संख्या २२१ अर्थात् १६ प्रतिशत रहेको छ। तेस्रोमा शिक्षण सिकाइ सम्बन्धी सीप भएकाहरूको जनसंख्या १९६ जना अर्थात् १४.१९ प्रतिशत रहेका छन्। यी बाहेक जुत्ता, चप्पल बनाउने, छपाइ सम्बन्धी, प्लम्बिङ सम्बन्धी, साहित्य श्रृजना तथा इन्जिनियरिङ सम्बन्धी डिजाइन गर्नेको संख्या नगण्य रहेको छ। समग्रमा हेर्दा कुनैपनि प्रकारको सीप वा दक्षता हुनु आफैमा राम्रो भएतापनि गाउँपालिकामा आधुनिक समाजमा आवश्यक पर्ने खालका विशेष सिपहरू तथा विश्वविद्यालयबाट प्राज्ञिक सर्टिफिकेट (प्रमाणपत्र) लिएर तयार भएको दक्ष जनशक्ति जस्तै डाक्टर, इन्जिनियर, मेकानिक्स, विषयगत विशेषज्ञहरूको संख्या अत्यन्त न्यून देखिन्छ। दक्ष जनशक्तिको आयस्तर उच्च हुने हुनाले विकास निर्माणमा सहयोग पुग्नुका सबै उक्त जनशक्तिको जीवनयापन गुणस्तरीय हुन्छ। यस प्रकारको जनशक्तिले दिगो विकासमा प्रत्यक्ष भूमिका खेल्दछ। गाउँपालिकामा अधिकांश जनसंख्या अदक्ष वा अर्धदक्ष हुनाले गाउँपालिकाको दिगो विकासमा ठूलो प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै मानव संसाधन विकासलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

५.१.८ तालिमको अवधिको आधारमा विवरण

तालिका नं. ६५: तालिम अवधिको आधारमा विवरण

वडा	तालिमको अवधि							जम्मा
	१ महिना	२ - ३ महिना	४- ६ महिना	७ महिना- १ वर्ष	१-२ वर्ष	२ - ३ वर्ष	३ वर्ष भन्दा बढी	
१	३	२४	७	४	१	०	१	४०
२	३	१	३	०	०	१	१	९
३	३५	८०	४४	४६	१४	१	०	२२०
४	५१	१४७	१२७	७५	४०	६	०	४४६
५	३०	१८	१३	२९	२	०	०	९२
६	१५	२०	२५	९	२	०	०	७१
७	१६	५१	३३	४०	२६	११	४	१८१
८	७	११	६	२	२	०	०	२८
९	१९	२३	१५	२	०	२	०	६१
१०	४६	६७	२७	११	०	१	०	१५२
११	११	१९	१९	१	४	०	०	५४
१२	६	११	४	२	३	१	०	२७
जम्मा	२४२	४७२	३२३	२२१	९४	२३	६	१३८१
प्रतिशत	१७.५%	३४.२%	२३.४%	१६.०%	६.८%	१.७%	०.४%	१००.०%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा १ महिना तालिम लिनेको संख्या २४२ जना अर्थात १७.५ प्रतिशत रहेको, २ देखि ३ महिनासम्म तालिम लिनेको संख्या ४७२ अर्थात ३४.२ प्रतिशत रहेको छ भने ४ देखि ६ महिनासम्म तालिम लिनेको संख्या ३२३ अर्थात २३.४ प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी ७ महिना देखि ३ वर्षसम्म तालिम लिनेको संख्या न्यून रहेको देखियो।

५.२ अपाङ्गता सम्बन्धी विवरण

शरीरका अङ्गहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याका कारण भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वातावरणका साथै सञ्चार समेतबाट सिर्जना भएको अवरोध समेतले दैनिक क्रियाकलाप सामान्यरूपमा सञ्चालन गर्न एवं सामाजिक जीवनमा पूर्ण सहभागी हुन कठिनाई हुने अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ। खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न (Trachoma) रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनुपर्दछ। नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गतासम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संधीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ।

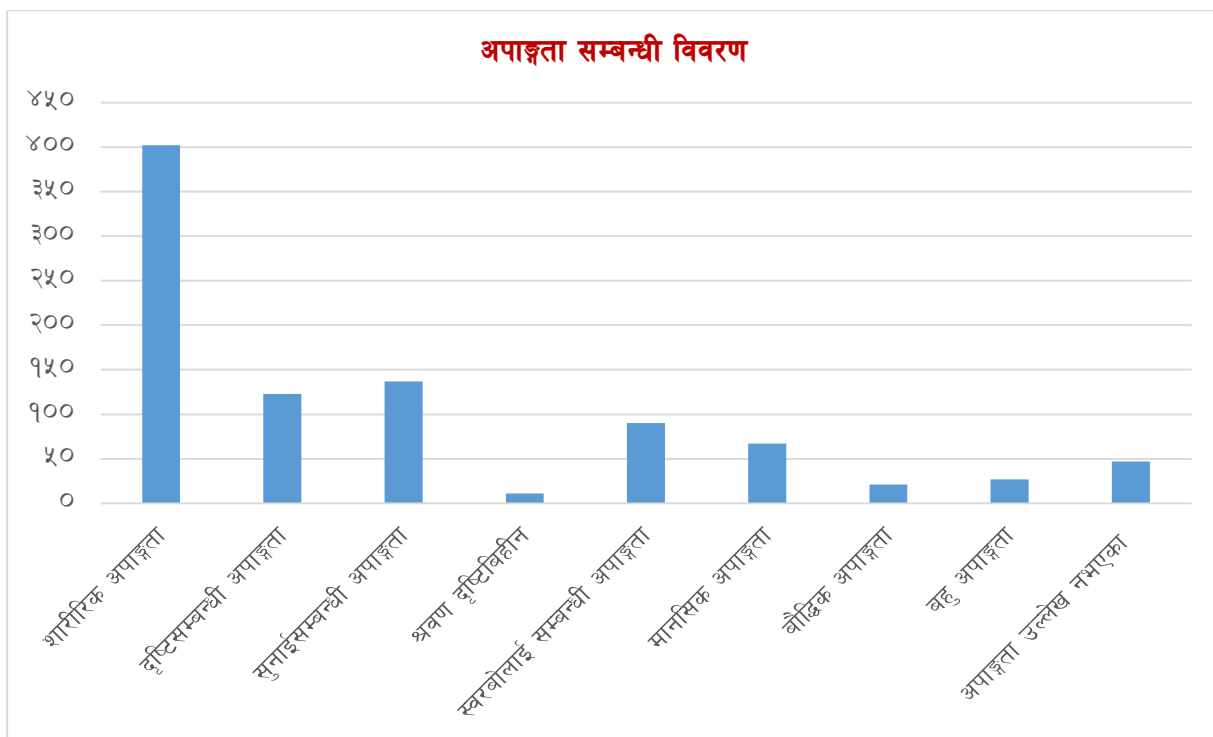
अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारीरिक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहीनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (नीलो रङको परिचयपत्र), तह ग (पहेलो रङको परिचयपत्र) र तह घ (सेतो रङको परिचयपत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ। हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमुलक र सिपमुलक तालिमहरू सञ्चालन गरिएता पनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानिय स्रोत साधन र निकायहरूमा यो समुदायको पहुँच पुर्‍याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने देखिन्छ। अपाङ्गता परिचयपत्रको आधारमा अपाङ्ग जनसंख्याको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

घरघुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण २०७६ को तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा रहेको कूल ३९,८४९ जनसंख्या मध्ये ८७८ जनामा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता रहेको छ। जसमध्ये शारीरिक अपाङ्गता भएका ४०२ जना, दृष्टिविहीन अपाङ्गता भएका १२३ जना, सुनाइ सम्बन्धी अपाङ्गता भएका १३७ जना, स्वर बोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता भएका ९० जना रहेका छन्। थप अपाङ्गता तथा वडागत अपाङ्गताको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ६६: अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण

वडा	अपाङ्गता नभएको	शारीरिक अपाङ्गता	दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता	सुनाई सम्बन्धी अपाङ्गता	श्रवण दृष्टिविहीन	स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता	मानसिक अपाङ्गता	बौद्धिक अपाङ्गता	बहुअपाङ्गता	जम्मा		
										संख्या	उल्लेख नभएका	कूल जम्मा
१	४७६९	२५	६	१५	१	१५	०	०	२	४८३३	०	४८३३
२	२५७५	१०	१	२	०	१२	२	०	१	२६०३	०	२६०३
३	२४३८	२७	९	५	०	०	२	०	०	२४८१	४	२४८५
४	५३२६	४५	१०	२०	२	६	५	४	२	५४२०	११	५४३१
५	३५१६	२३	२२	११	२	९	९	०	२	३५९४	१६	३६१०
६	३५३१	३४	८	६	१	१६	६	१	१	३६०४	०	३६०४
७	५९०४	५१	३०	२३	४	१०	१७	६	५	६०५०	४	६०५४
८	२०८४	४५	१३	६	०	३	३	२	७	२१६३	०	२१६३
९	२७२०	३०	५	६	१	५	५	२	१	२७७५	७	२७८२
१०	२६४६	६६	१७	३१	०	९	१५	६	६	२७९६	०	२७९६
११	२११३	३०	२	५	०	२	२	०	०	२१५४	५	२१५९
१२	१३०२	१६	०	७	०	३	१	०	०	१३२९	०	१३२९
जम्मा	३८९२४	४०२	१२३	१३७	११	९०	६७	२१	२७	३९८०२	४७	३९८४९

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

तालिका नं. ६७: अपाङ्गता भएको अवधिको आधारमा अपाङ्ग जनसंख्या विवरण

वडा	अपाङ्गता भएको अवधि									जम्मा
	०-१ वर्ष	२-३ वर्ष	४-५ वर्ष	६-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-२५ वर्ष	२६-४० वर्ष	४० वर्ष भन्दा बढी	जन्मैदेखि	
१	०	१	०	२	४	८	१०	४	१०	३९
२	१	०	०	१	०	१	५	१	९	१८
३	१	१	२	२	१	३	१	०	५	१६
४	१	२	५	२	६	८	६	०	१९	४९
५	७	७	३	५	६	९	१	१	१६	५५
६	४	४	२	५	१	२	२	२	१७	३९
७	१३	७	८	१३	१३	९	४	३	२५	९५
८	५	२	७	१	३	१	०	०	१५	३४
९	१	१	०	०	२	१	२	२	१६	२५
१०	५	८	९	४	१५	६	१	३	३३	८४
११	५	१	०	०	०	०	०	०	५	११
१२	०	१	०	१	२	२	१	०	४	११
जम्मा	४३	३५	३६	३६	५३	५०	३३	१६	१७४	४७६
प्रतिशत	९.०%	७.४%	७.६%	७.६%	११.१%	१०.५%	६.९%	३.४%	३६.६%	१००%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

तालिका नं. ६८: अपाङ्गता परिचयपत्रको आधारमा अपाङ्ग जनसंख्याको विवरण

वडा	अपाङ्गता परिचयपत्र किसिम					अपाङ्गता भएका जम्मा
	रातो कार्ड	नीलो कार्ड	पहेँलो कार्ड	सेतो कार्ड	कार्ड नपाएको	
१	४	०	१	०	५९	६४
२	४	४	२	०	१८	२८
३	५	५	४	३	२६	४३
४	१०	९	३	२	७०	९४
५	४	६	०	७	६१	७८
६	४	५	०	२	६२	७३
७	७	९	२	२	१२६	१४६
८	५	३	०	१	७०	७९
९	६	३	५	८	३३	५५
१०	०	२	०	१	१४७	१५०
११	३	८	४	१	२५	४१
१२	०	१	२	०	२४	२७
जम्मा	५२	५५	२३	२७	७२१	८७८
प्रतिशत	५.९%	६.३%	२.६%	३.१%	८२.१%	१००.०%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.३ विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण

समाजमा पछाडि पारिएका तथा परेका ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नाममा राज्यकोषबाट सहयोग गर्ने अवधारणा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा हो । वि.सं. २०५१ देखि ज्येष्ठ नागरिकलाई मासिक १०० रूपैयाँ भत्ता दिने नारा सहित सुरु गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता अहिले ज्येष्ठ नागरिकका साथसाथै एकल महिला, अपाङ्गता भएका र दलित ज्येष्ठ नागरिकलाई समेत प्रदान गरिन्छ । यसले समाजमा पछाडि परेका अशक्तहरूलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न प्रोत्साहन हुने विश्वास गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा वितरण गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ताको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६९: विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षाभत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण

वडा	सामाजिक सुरक्षा भत्ताको किसिम									जम्मा
	लागू नहुने	ज्येष्ठ नागरिक	एकल महिला	अशक्त र अपाङ्ग	लोपोन्मुख जातजाति	बाल संरक्षण	निवृत्तिभरण (पेन्सन)	अन्य	नपाएको	
१	४७०२	६३	१०	४	०	०	०	१	५३	४८३३
२	२५०३	५१	३०	७	०	०	०	३	९	२६०३
३	२२६१	७३	४२	११	१	०	३	०	९०	२४८१
४	५०५०	२०९	८९	२२	०	१८	३	१	२८	५४२०
५	३३७२	९२	६९	२४	०	०	४	३	३०	३५९४
६	३३८९	८६	५४	८	२	०	०	९	५६	३६०४
७	५७२४	१९४	७६	१८	०	१	०	६	३१	६०५०

वडा	सामाजिक सुरक्षा भत्ताको किसिम									
	लागू नहुने	जेष्ठ नागरिक	एकल महिला	अशक्त र अपाङ्ग	लोपोन्मुख जातजाति	बाल संरक्षण	निवृत्तिभरण (पेन्सन)	अन्य	नपाएको	जम्मा
८	८९१	६५५	४०	३२	०	५०२	२	१७	२४	२१६३
९	२५४८	८०	४९	२२	०	०	०	०	७६	२७७५
१०	२५०५	५६	२३	२	०	०	०	३३	१७७	२७९६
११	१९६२	४५	१९	१२	०	२	१	८४	२९	२१५४
१२	१२३३	३१	४	७	०	०	२७	०	२७	१३२९
जम्मा	३६१४०	१६३५	५०५	१६९	३	५२३	४०	१५७	६३०	३९८०२
प्रतिशत	९०.८%	४.१%	१.३%	०.४%	०.०%	१.३%	.१%	०.४%	१.६%	१००%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४ स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था

नेपालको प्रदेश ३ अन्तर्गत पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित बकैया गाउँपालिकाको स्वास्थ्य अवस्था र स्वास्थ्य सेवामा मध्यम पहुँच देखिन्छ। सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरू बाहेक गाउँपालिकामा सञ्चालित अन्य निजी फार्मसी, क्लिनिक तथा पोलिक्लिनिक जस्ता स्वास्थ्य संस्थाहरूले सेवा पुर्‍याइरहेका छन्। ग्रामीणस्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति सामान्य रहेको छ भने गाउँपालिकाको केन्द्र तथा बजार क्षेत्रमा निजी तथा सरकारी स्वास्थ्य संस्थाको पहुँच ग्रामीण भेग भन्दा सहज देखिन्छ। यद्यपि गाउँपालिकाको आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरू छैनन्। स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको सर्भेक्षण अनुसार करिब आधाजति जनसंख्याले गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट स्वास्थ्य सेवा लिएको देखिन्छ। आर्थिक स्थिति मजबुत भएका तथा पहुँचवाला व्यक्तिहरू मात्र यस किसिमको सेवा उपभोग गर्न सफल भएको पाइन्छ।

स्वास्थ्य संस्थाहरूमा औषधीको कमी मुख्य समस्याको रूपमा रहेको देखिन्छ। दुर्गम वडाहरूमा बस्ने परिवारहरूले स्वास्थ्य सेवाका लागि धेरै समय खर्चिनु पर्ने बाध्यता छ भने वर्षातको समयमा अझ कठिनाई भैल्लु पर्ने अवस्था छ।

५.४.१ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदादेखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवनलगायतका अवस्थाले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानिनोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानुनी रूपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकेको छ। तर १७ प्रतिशत किशोरीहरू १५ देखि १९ वर्ष उमेरमा गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११)। सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ। यसले आमा र बालबालिकाको मृत्युदर घटाउन धेरै मद्दत पुर्‍याएको छ।

तालिका नं. ७०: सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

विवरण	श्रावण २०७३ देखि आषाढ २०७४	श्रावण २०७४ देखि आषाढ २०७५	श्रावण २०७५ देखि आषाढ २०७६
प्रोटोकल अनुसार सुत्केरी पश्चात ३ पटक जाँच	५२	११०	१२२
आमा कार्यक्रम- ANC भत्ताका लागि योग्य महिला	२४१	१३७	१४५
आमा कार्यक्रम ANC भत्ता प्राप्त गर्ने महिला	१९६	१०२	८१
आमा कार्यक्रम यातायात भत्ताका लागि योग्य गर्भवती महिला	३२७	३०२	२३३
आमा कार्यक्रम यातायात भत्ता प्राप्त गर्ने गर्भवती महिला	२७२	२५७	१५७
२० वर्षभन्दा कम उमेरका पहिलोपटक गर्भजाँच गर्ने महिला	२३०	१९९	१४२
२० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेरका पहिलोपटक गर्भजाँच गर्ने महिला	५६८	५९१	४३६
२० वर्षभन्दा कम उमेरका प्रोटोकल अनुसार पहिलोपटक गर्भजाँच गर्ने महिला	१६१	१३१	८४
२० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेरका प्रोटोकल अनुसार पहिलोपटक गर्भजाँच गर्ने महिला	३७९	४४०	३४२
२० वर्षभन्दा कम उमेरका प्रोटोकल अनुसार चारपटक गर्भजाँच गर्ने महिला	९७	९५	५९
२० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेरका प्रोटोकल अनुसार चारपटक गर्भजाँच गर्ने महिला	२२७	२७१	२४९
शिशु जन्मदाको तौल १.५ देखि २.५ केजीभन्दा कम	५	७	२
शिशु जन्मदाको तौल २.५ केजी वा सो भन्दा बढी	३२५	२८४	२३१
सि.एच.एक्स. औषधी शिशु जन्मदा गर्भनालमा लगाएको	३२७	२८६	२३२
एकल शिशु जन्मदिने महिला	३२९	३०१	२३४
एकल शिशु जिवित जन्मिएको	३२५	२९३	२३१
प्रसुती सेवा - दक्ष प्रसुतीकर्मी सेवा नभएको	२८	१७	९
प्रसुती सेवा - घरमा दक्ष प्रसुतीकर्मी सेवा नभएको		०	४
प्रसुती सेवा - दक्ष प्रसुतीकर्मी सेवा भएको	३००	२८३	२२५
प्रसुती पश्चात रक्तश्राव	१२	९	६
प्रसुती पछि महिलामा हुने गुप्ताङ्ग संक्रमणको असर	११	१६	२
प्रसुती पछि महिलाको पेटमा सालनाल अड्कोको विवरण	१६	१५	६
प्रसुतीको २४ घण्टाभित्र मातृशिशु जाँच	३२६	२८२	२४७
बीस वर्ष मुनि सुरक्षित गर्भपतनको विवरण	२	१६	६
बीस वर्ष वा सो भन्दा माथि सुरक्षित गर्भपतनको विवरण	५७	६५	८९
सुरक्षित गर्भपतनपछिको हेरचाहको विवरण	७	५	१
सुरक्षित गर्भपतनपछिको जटिल अवस्थाको विवरण	५	०	१
सुरक्षित गर्भपतनपछि दिर्घकालिन परिवार नियोजनका विधिको विवरण	१२	१२	१०
सुरक्षित गर्भपतनपछि अल्पकालिन परिवार नियोजनका विधिको विवरण	४७	६९	६५
सजिलै बच्चा जन्मिएको विवरण	३	१	१
बच्चा जन्मदा सहजै टाउको निस्केको विवरण	३२७	२८२	२३३

स्रोत : गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा/HMIS २०७६

५.४.२ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थानसम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ७१: सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धी विवरण

वडा	सुत्केरी गराएको स्थान			जम्मा
	घरमा	स्वास्थ्य संस्थामा	अन्य	
१	४१	१३	०	५४
२	१८	४	१	२३
३	२	३४	०	३६
४	२०	४३	३	६६
५	८	३२	०	४०
६	३२	२३	०	५५
७	२२	२६	५	५३
८	१	९	१	११
९	२३	१८	१	४२
१०	१६	१५	५	३६
११	२४	१४	०	३८
१२	३	१९	०	२२
जम्मा	२१०	२५०	१६	४७६
प्रतिशत	४४.१२	५२.५२	३.३६	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका मध्ये ५२.५२ प्रतिशत महिलाले स्वास्थ्य संस्थामा र ४४.१२ प्रतिशतले घरमा र ३.३६ प्रतिशत महिलाले अन्य स्थानमा सुत्केरी गराएको तथ्याङ्क छ । स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने संख्या बढी भएतापनि घरमा र स्वास्थ्य संस्था बाहिर सुत्केरी गराउनेको संख्या समेत उल्लेख्य रहेको हुँदा त्यसले आमा र शिशुको स्वास्थ्य प्रत्यक्ष रूपमा जोखिममा पर्दछ । सत प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउने वातावरण श्रृजना गरी व्यापक जनचेतनाको विकास गरी वर्थिड सर्भिसलाई विस्तार गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

५.४.३ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ७२: विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धी विवरण

वडा	४ पटक एन.एसी. जाँच		जम्मा
	जाँच गराउने	जाँच नगराउने	
१	२७	२७	५४
२	२१	२	२३
३	३३	३	३६
४	६४	२	६६

वडा	४ पटक एन.एसी. जाँच		जम्मा
	जाँच गराउने	जाँच नगराउने	
५	३९	१	४०
६	४४	११	५५
७	४६	७	५३
८	९	२	११
९	४०	२	४२
१०	३५	१	३६
११	३०	८	३८
१२	२०	२	२२
जम्मा	४०८	६८	४७६
प्रतिशत	८५.७१	१४.२९	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गर्भवती हुँदा प्रोटोकल अनुसार चार पटक स्वास्थ्य जाँच गराउने महिलाको प्रतिशत ८५.७१ प्रतिशत रहेको छ भने १४.२९ प्रतिशत महिलाहरूले स्वास्थ्य जाँच नगराएको पाइयो । यसरी नियमित स्वास्थ्य जाँच नगराउँदा मातृ शिशु स्वास्थ्य जोखिममा पर्दछ । तसर्थ यसलाई समेत न्युन गरी जाँच गराउन आवश्यक वातावरण निर्माण गर्नु जरुरी छ ।

५.४.४ १५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान दिए/नदिएको विवरण

तालिका नं. ७३: १५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान दिए/नदिएको विवरण

विवरण	वडा नं.												जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
१ सन्तान भएको	१६५	३९	१०६	१९६	९५	९४	१२४	१७	८१	६४	६१	३५	१०७७
२ सन्तान भएको	१६२	५५	१०९	२३५	१०८	८९	१५२	१७	१११	६५	५३	१३	११६९
३ सन्तान भएको	१२२	३७	७९	१४३	६३	५५	११४	१९	७३	६३	४५	२२	८३५
४ सन्तान भएको	१०१	२५	४२	७०	३७	४०	५७	८	३९	५३	३७	११	५२०
५ सन्तान भएको	७६	६	३३	३५	१५	२६	३०	३	१८	२९	२३	२	२९६
६ सन्तान भएको	६१	२	११	२३	१०	१४	१७	५	५	१६	२३	१	१८८
७ सन्तान भएको	३७	१	५	१६	३	५	५	५	५	९	१३	३	१०७
८ वा सोभन्दा बढी सन्तान भएको	४३	१	७	१०	६	११	२	२	८	१२	१९	२	१२३
सन्तान जन्मदिने महिला	७६७	१६६	३९२	७२८	३३७	३३४	५०१	७६	३४०	३११	२७४	८९	४३१५
सन्तान जन्म नदिने महिला	१२७	३३८	१३१	४०५	४२५	३८०	७२८	३७२	२१५	२५८	१४९	१६२	३६९०
जम्मा महिला	८९४	५०४	५२३	११३३	७६२	७१४	१२२९	४४८	५५५	५६९	४२३	२५१	८००५

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा हाल तथ्याङ्क अनुसार १५ देखि ४९ वर्ष उमेरसमूहका ८००५ जना महिलाहरूमध्ये २ वटा जिवित शिशुलाई जन्मदिने महिलाहरूको संख्या सबैभन्दा धेरै अर्थात् ११६९ जना भएको पाइयो भने दोस्रोमा १ जना जिवित शिशु जन्म दिने महिलाहरूको संख्या १०७७ रहेको छ । त्यसैगरी ३ जना जिवित शिशु जन्म दिने महिलाहरूको संख्या ८३५ रहेको छ । ८ वा ८ भन्दा बढी जिवित शिशु जन्माउने महिलाहरूको संख्या समेत १२३ जना हुनुले धेरै शिशु जन्माउने विगतको प्रवृत्ति पाको उमेर समूहका महिलाहरूमा अवशेषका रूपमा रहेको मान्न सकिन्छ । १ देखि ३ वटा जिवित शिशुलाई जन्मदिनेको संख्या भने सबैभन्दा बढी रहेको छ । यो तथ्याङ्कबाट क्रमशः गाउँपालिकाको परिवारको औषत आकारमा अर्थात् महिलाको खुद प्रजनन दर घट्दै गैरहेको पाइन्छ । परिवार नियोजन कार्यक्रमको प्रभावकारीता, प्रजनन स्वास्थ्यमा आएको चेतना र शिक्षाको सामाजिक र पारिवारिक जागरणमा परेको सकारात्मक प्रभावका कारण परिवारको आकार घट्ने क्रममा रहेको पाइन्छ । यस तथ्याङ्कको अर्कोपक्ष भनेको सन्ताननै नभएका महिलाहरूको जनसंख्या हो । उदाहरणका लागि १५ वर्ष देखि ४९ वर्ष उमेर समूहमा सन्तान नजन्माएका महिलाको संख्या ३६९० रहेको छ । मुख्यतया महिलाको प्रजनन स्वास्थ्यमा भएको जटिलता, प्रजनन स्वास्थ्य बारेको चेतनाको कमी, औषधोपचारमा पहुँचको कमी, पोषणको कमी, चुरोट तथा नशालु पदार्थको प्रयोग, वंशाणुगत कारण आदिले महिलामा बाँझोपन आउन सक्ने तथ्यलाई मनन गरी त्यसतर्फ उचित कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ । महिलामा बाँझोपन हुँदा देखा पर्ने महिला हिंसा तथा नकारात्मक सामाजिक व्यवहारले लैङ्गिक हिंसा बढाएको तथ्य हामी सामु रहेको छ । वडागत विस्तृत विवरण तथा समग्र विवरण दुईवटा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.४.५ परिवार नियोजन

परिवार नियोजनबाट हुने फाइदाका बारेमा विभिन्न संघ संस्थाबाट गरिएका अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनीय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ । साथै यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र वृत्ति विकास गर्नको लागि सहयोग पुऱ्याउँछ । त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रमलाई विस्तार गरी अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, गाउँघर क्लिनिक र घुम्ती शिविरहरूमा विस्तार गरी महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्वारा सेवा पुऱ्याउँदै आएको छ ।

तालिका नं. ७४: परिवार नियोजनको विवरण

विवरण	श्रावण २०७३ देखि आषाढ २०७४	श्रावण २०७४ देखि आषाढ २०७५	श्रावण २०७५ देखि आषाढ २०७६
इम्प्लान्ट राख्नेको संख्या	३९०	५६	१५२
गैर सरकारी सेवामार्फत हाल परिवार नियोजनका स्थायी विधि प्रयोगकर्ता			
हाल परिवार नियोजनका स्थायी विधि प्रयोगकर्ता	५२०	५५२	२३६
सार्वजनिक शिविरबाट परिवार नियोजनका स्थायी विधि प्रयोगकर्ता	१७	६	२
कण्डम वितरण परिमाण	१७५७१	२०१३३	१७६११
हालको डिपो पोभेरा खोप वितरण प्रयोगकर्ता	११०६७	९२४४	६४२२
डिपो पोभेरा प्रयोग गर्न छोडेका	११४५	५७२	४५२
डिपो पोभेरा प्रयोगको मात्रा परिमाण	२७४५	२९२१	२२५७
बीस वर्षभन्दा मुनिका डिपो पोभेराको नयाँ प्रयोगकर्ता	७६	९९	३४

विवरण	श्रावण २०७३ देखि आषाढ २०७४	श्रावण २०७४ देखि आषाढ २०७५	श्रावण २०७५ देखि आषाढ २०७६
बीस वर्ष वा सोभन्दा माथिकाका डिपो पोभेराको नयाँ प्रयोगकर्ता	७०२	७६५	४५४
अस्थायी साधनको रुपमा आईयुसिडी प्रयोगकर्ता	१४	१२	११८
अस्थायी साधनको रुपमा आईयुसिडी प्रयोगगर्न छोडेका	१	०	०
अस्थायी साधनको रुपमा बीस वर्ष मुनिका आईयुसिडीका नयाँ प्रयोगकर्ता	८०	०	२
अस्थायी साधनको रुपमा बीस वर्ष वा सो भन्दा माथिका आईयुसिडीका नयाँ प्रयोगकर्ता		०	०
अस्थायी साधनको रुपमा आईयुसिडी वितरण परिमाण		०	१
अस्थायी साधनको रुपमा इम्प्लान्ट हालका प्रयोगकर्ता	२४३४	३८५३	३६०२
अस्थायी साधनको रुपमा इम्प्लान्ट प्रयोग गर्न छोडेका	३१	१५	८९
अस्थायी साधनको रुपमा इम्प्लान्ट प्रयोग गर्ने बीस वर्ष मुनिका नयाँ प्रयोगकर्ता	१०	२	४२
अस्थायी साधनको रुपमा इम्प्लान्ट प्रयोग गर्ने बीस वर्ष वा सो भन्दा माथिका नयाँ प्रयोगकर्ता	२८५	५४	१०७
अस्थायी साधनको रुपमा पिल्स हालका प्रयोगकर्ता	२२७७	१७९६	१३३३
अस्थायी साधनको रुपमा पिल्स प्रयोगकर्ताको परिमाण	१९०३	११९२	९६५
अस्थायी साधनको रुपमा पिल्स प्रयोग गर्न छोडेकाको विवरण	१४६	१२७	७४
अस्थायी साधनको रुपमा पिल्स प्रयोग गर्ने २० वर्ष मुनिका नयाँ प्रयोगकर्ता	९	११	४
अस्थायी साधनको रुपमा पिल्स प्रयोग गर्ने २० वर्ष वा सो भन्दा माथिका नयाँ प्रयोगकर्ता	१८६	१२३	७९

स्रोत : वकैया गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS २०७६

५.४.६ खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन् । यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ । बालक अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डी.पी.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि पाँचओटै खोपहरू नियमित र पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ । नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ । खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो । खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याइएको छ । जसले गर्दा दिगो विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.डी.जी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ ।

बाल्यकाल तथा उमेर पुगेपछि लाग्न सक्ने प्राणघातक रोगहरू जस्तै क्षयरोग, भ्यागुते रोग, लहरे खोकी, धनुषटंकार, हेपाटाइटिस बी, इन्फ्युयन्जा टाइप बी, पोलियो, न्यूमोनिया, दादुरा, रुबेला र जापानिज इन्सफलाइटिस विरुद्ध चरणबद्ध रुपमा समयमै खोपहरू अनिवार्य रुपमा लगाउनु पर्दछ । ती खोपहरू क्रमशः BCG, DPT, OPV, PCV, IPV, MR, JE / ID हुन् । यसरी खोपहरू समयमै लगाउँदा अत्यन्त सीमित लगानीमा ठूला रोगहरूको जोखिमबाट मुक्त भई बाल मृत्युदर नियन्त्रण गर्ने प्रभावकारी उपाय हुन्छ ।

तालिका नं. ७५: खोप सम्बन्धी विवरण

विवरण	श्रावण २०७३ देखि आषाढ २०७४	श्रावण २०७४ देखि आषाढ २०७५	श्रावण २०७५ देखि आषाढ २०७६
रुवेला/दादुरा खोपलगाइएका बाह्र देखि तेइस महिनाका बालबालिकाहरूको संख्या	३८५	५८२	५४८
रुवेला/दादुरा खोपलगाइएका नौ देखि एघार महिनाका बालबालिकाहरूको संख्या	७६४	७२९	६२७
डि.पि.टी. र हेपाटाइटिस वि. खोप लगाइएको एक वर्षपछिका बालबालिकाको विवरण	१७	१८	६६
वि.सि.जी. खोप लगाइएका बालबालिकाको विवरण	८३२	७७१	६७८
आईपिभी खोप लगाइएका बालबालिकाको विवरण	४५	-	-
जापानिज इन्सेफलाइटिस खोप लगाइएका बालबालिकाको विवरण	४९८	७३७	६१५
गर्भवती भएपछि पहिलोपटक टिडी खोप लगाएको महिलाको विवरण	५८०	५९७	४५१
गर्भवती भएपछि दोश्रोपटक टिडी खोप लगाइएको महिलाको विवरण	४४५	४२२	३२०
गर्भवती भएपछि दुई वा सो भन्दा बढी पटक टिडी खोप लगाइएको महिलाको विवरण	१९९	१४८	१४६
पहिलोपटक हेपाटाइटिस वि. खोप लगाइएको बालबालिकाको विवरण	८०७	७८८	६९९
दोश्रोपटक हेपाटाइटिस वि. खोप लगाइएको बालबालिकाको विवरण	७९७	८१०	७०३
तेस्रोपटक हेपाटाइटिस वि. खोप लगाइएको बालबालिकाको विवरण	७८६	७८३	६३७
पहिलो पटक एफआईपिभी खोप लगाइएको बालबालिकाको विवरण	-	-	५३६
दोश्रोपटक एफआईपिभी खोप लगाइएको बालबालिकाको विवरण			३६९
पहिलो पटक ओपिभी खोप लगाइएको बालबालिकाको विवरण	८०४	७८६	७०२
दोश्रोपटक ओपिभी खोप लगाइएको बालबालिकाको विवरण	७९७	८०४	६८९
तेस्रो पटक ओपिभी खोप लगाइएका बालबालिकाको विवरण	७९२	७८५	६२८
पहिलोपटक पिसिभी खोप लगाइएका बालबालिकाको विवरण	८०९	७८७	७१२
दोश्रोपटक पिसिभी खोप लगाइएका बालबालिकाको विवरण	७९५	८१८	७११
तेस्रोपटक पिसिभी खोप लगाइएका बालबालिकाको विवरण	७६७	७०९	६२७
विसिजी मात्रा बढाइएको विवरण	२५८६	२७४५	३३०२
हेपाटाइटिस वि.को मात्रा बढाइएको विवरण	२८६५	२८९९	२४७३
एफआईपिभी मात्रा बढाइएको विवरण			११६३
आईपिभी मात्रा बढाइएको विवरण	१४५	०	
जापानिज इन्सेफलाइटिस मात्रा बढाइएको विवरण	९६१	१३१६	१०५४
रुवेला/दादुरा मात्र बढाइएको विवरण	२४२६	२६४२	२०३०
ओपिभी मात्रा बढाइएको विवरण	२८८८	२८७७	२४३५
पिसिभी मात्र बढाइएको विवरण	२५६३	२५११	२२६७
रोटा खोपको मात्रा बढाइएको विवरण			२०
गर्भवती महिलालाई टिडीको मात्रा बढाइएको विवरण	१५९७	१५६९	१२६९
विसिजी खोपको विवरण	३१००	३०८०	३३६०
हेपाटाइटिस वि.को खोपको विवरण	३०००	३०२०	२५७१
एफआईपिभी मात्राको विवरण			१२७०

विवरण	श्रावण २०७३ देखि आषाढ २०७४	श्रावण २०७४ देखि आषाढ २०७५	श्रावण २०७५ देखि आषाढ २०७६
आईपिभी मात्राको विवरण	१४५	०	
जापानिज इन्सेफ्लाईटिस मात्राको विवरण	११३१	१४६७	१२१३
रुवेला/दादुरा खोप मात्राको विवरण	२६९०	२९३६	२३१०
ओपिभी मात्राको विवरण	३०१०	२९९०	२५८१
पिसिभी मात्राको विवरण	२६६२	२५९०	२४१५
रोटा खोप मात्राको विवरण			२०
गर्भवती महिलालाई टिडीको मात्राको विवरण	१६३०	१७४०	१४६५

स्रोत : बकैया गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS २०७६

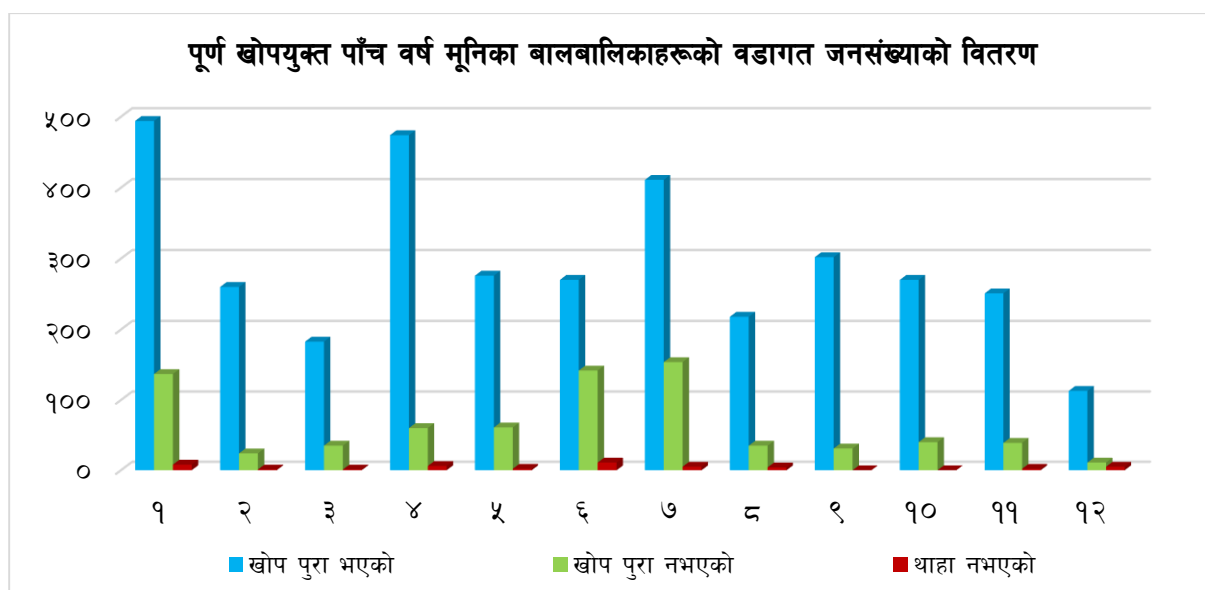
५.४.७ ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण

गाउँपालिकामा रहेका पाँच वर्षसम्मका कुल ४,३३६ बालबालिकाहरू मध्ये ३,५२२ अर्थात् ८१.२३ प्रतिशतले पूर्णरूपमा खोप लगाएको पाइयो भने ७६९ अर्थात् १७.७४ प्रतिशत बालबालिकाहरूले भने पूर्ण खोप नलगाएको पाइयो । त्यसैगरी ४५ अर्थात् १.०४ प्रतिशतलाई खोप पुरा भए नभएको बारे थाहा नभएको अस्पष्ट उत्तर पाईएको छ । यति ठूलो संख्याका बालबालिकाहरू खोपबाट टाढा हुँदा उनीहरूको स्वास्थ्य जोखिममा पर्दछ । यसले बाल मृत्युदर बढाउने र बालकको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गरी बाँच्न पाउने मौलिक अधिकार समेत हनन् हुने हुँदा यस तर्फ सरोकारवालाहरूको ध्यान पुग्नु जरुरी छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ७६: ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण

वडा	पूर्णखोप पाएका			पूर्णखोप नपाएका			थाहा छैन			जम्मा		
	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा
१	२६५	२२९	४९४	७०	६७	१३७	३	५	८	३३८	३०१	६३९
२	१२०	१४०	२६०	१३	११	२४	०	१	१	१३३	१५२	२८५
३	८५	९८	१८३	१७	१८	३५	१	०	१	१०३	११६	२१९
४	२३६	२३८	४७४	२९	३१	६०	४	२	६	२६९	२७१	५४०
५	१३०	१४६	२७६	३१	३०	६१	१	१	२	१६२	१७७	३३९
६	१३०	१४०	२७०	७०	७२	१४२	४	७	११	२०४	२१९	४२३
७	२२०	१९१	४११	७१	८३	१५४	२	३	५	२९३	२७७	५७०
८	१०५	११३	२१८	१८	१७	३५	२	२	४	१२५	१३२	२५७
९	१५६	१४६	३०२	१०	२१	३१	०	०	०	१६६	१६७	३३३
१०	१४५	१२५	२७०	२०	२०	४०	०	०	०	१६५	१४५	३१०
११	१३६	११५	२५१	१९	२०	३९	२	०	२	१५७	१३५	२९२
१२	५७	५६	११३	५	६	११	१	४	५	६३	६६	१२९
जम्मा	१७८५	१७३७	३५२२	३७३	३९६	७६९	२०	२५	४५	२१७८	२१५८	४३३६

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४.८ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम

५ वर्षमुनिका बालबालिकालाई विभिन्न रोगले संक्रमण गर्ने उच्च संभावना रहन्छ। नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११ का अनुसार बाल्यकालमा हुने प्रमुख संक्रमण एवं मृत्युका कारणका रूपमा श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोग, निमोनिया, भूडापखाला, कडा जलबियोजन, मलेरिया, दादुरा र कुपोषण पर्दछन्। सरकारले ती रोगबाट बचाउन तथा रोगको रोकथाम गर्न, बाल्यकालमा हुने रोगहरूको समुदायमा आधारित एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लागू गरेको छ। कार्यक्रमले यी रोगको एकीकृत व्यवस्थापन समुदायमै गर्दछ।

५.४.९ शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर

राष्ट्रिय जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण २०१६ (National Demographic and Health Survey 2016) का अनुसार नवजात शिशु मृत्युदर प्रतिहजार २१, शिशु मृत्युदर प्रतिहजार ३२ र पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर प्रतिहजार ३९ रहेको तथ्याङ्क सार्वजनिक भएको छ। बकैया गाउँपालिकाको पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर तथा शिशु मृत्युदरको तथ्याङ्क नभएतापनि राष्ट्रिय तथ्याङ्कले यहाँको अवस्था अनुमान गर्न सकिन्छ।

५.४.१० बालपोषण सम्बन्धी विवरण

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सुचकको रूपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्षमुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रूपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राइ, दुर्व्यवहार, हिंसालगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधान (२०७२) ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रूपमा राखेको छ।

स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिक बिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ। यस गाउँपालिकामा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, व्यवस्थापन कार्यक्रम, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा

पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन् । स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन् । कार्यक्रम सञ्चालनको सहयोगका लागि गाउँपालिकामा स्वास्थ्य सञ्जाल विस्तार भएको छ ।

तालिका नं. ७७: बालपोषण सम्बन्धी विवरण

विवरण	श्रावण २०७३ देखि आषाढ २०७४	श्रावण २०७४ देखि आषाढ २०७५	श्रावण २०७५ देखि आषाढ २०७६
शिशुलाई स्तनपानको सट्टामा बट्टाको दुध पान गराइएकाको विवरण	२७२	१०४२	४३६
शिशुलाई स्तनपानमात्र गराइएकाको विवरण	२९३	८५४	४९८
सर्वोत्तम पिठो वितरण गरिएका शिशुको विवरण	१	२२	३१
५ वर्ष मुनिका बालबालिकालाई जुकाको औषधी खुवाइएको विवरण	६४६०	६६३८	५०६३
१२ महिनादेखि ५९ महिनासम्मका बालबालिकालाई भिटामिन ए खुवाइएको विवरण	६७५८	६५६२	५१०५
६ महिनादेखि ११ महिनासम्मका बालबालिकालाई भिटामिन ए खुवाइएको विवरण	१०३२	७७८	६६०
४५ आइरन चक्की प्राप्त गर्ने सुत्केरी महिलाको विवरण	३४०	३०५	२५४
सुत्केरी पश्चात भिटामिन ए खानेको विवरण	३३६	३०९	२६५
१८० आइरन चक्की प्राप्त गर्ने गर्भवती महिला	३१२	३६२	२९५
जुकाको औषधी प्राप्त गर्ने गर्भवती महिला	६०२	६२३	४६२
पहिलो पटक आइरन चक्की प्राप्त गर्ने गर्भवती महिला	६९५	६३४	४८३
११ महिना भित्र मध्यम अवस्थाको शिशुको वृद्धि अनुगमनको विवरण	४	७	७
११ महिना भित्र सामान्य अवस्थाको शिशुको वृद्धि अनुगमनको विवरण	८०३	८२९	६१५
११ महिना भित्र जटिल अवस्थाको शिशुको वृद्धि अनुगमनको विवरण	१	३	२
१२ महिनादेखि २३ महिना बीचको मध्यम अवस्थाको शिशुको वृद्धि अनुगमनको विवरण	७५	१२	२
१२ महिनादेखि २३ महिना बीचको सामान्य अवस्थाको शिशुको वृद्धि अनुगमनको विवरण	५५२	६६४	४४८
१२ महिनादेखि २३ महिना बीचको जटिल अवस्थाको शिशुको वृद्धि अनुगमनको विवरण	२	४	१
११ महिना भित्र मध्यम अवस्थाको शिशुको वृद्धि पुर्नअनुगमनको विवरण	९	३४	३
११ महिना भित्र सामान्य अवस्थाको शिशुको वृद्धि पुर्नअनुगमनको विवरण	१२५५	१४६९	१०९०
११ महिना भित्र जटिल अवस्थाको शिशुको वृद्धि पुर्नअनुगमनको विवरण	१	०	०
१२ महिनादेखि २३ महिना बीचको मध्यम अवस्थाको शिशुको वृद्धि पुर्नअनुगमनको विवरण	३६	१०	१
१२ महिनादेखि २३ महिना बीचको सामान्य अवस्थाको शिशुको वृद्धि पुर्नअनुगमनको विवरण	५६६	७८६	५३६
जुकाको औषधी प्राप्त गर्ने छात्रको विवरण	३७९	०	६३२
जुकाको औषधी प्राप्त गर्ने छात्राको विवरण	३८८	०	८८२
ओपिडी एनिमिया र पोलिन्युरोप्याथी भएकाको विवरण	१२	८	६
भिटामिनको कर्म भएकाहरूको विवरण	९६	११	७
मधुमेह भएकाहरूको विवरण	७	४८	७५
कुपोषण भएकाहरूको विवरण	५३	८	८
पोलिनेरेटिस भएकाहरूको विवरण	५	०	३१

स्रोत : बकैया गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS २०७६

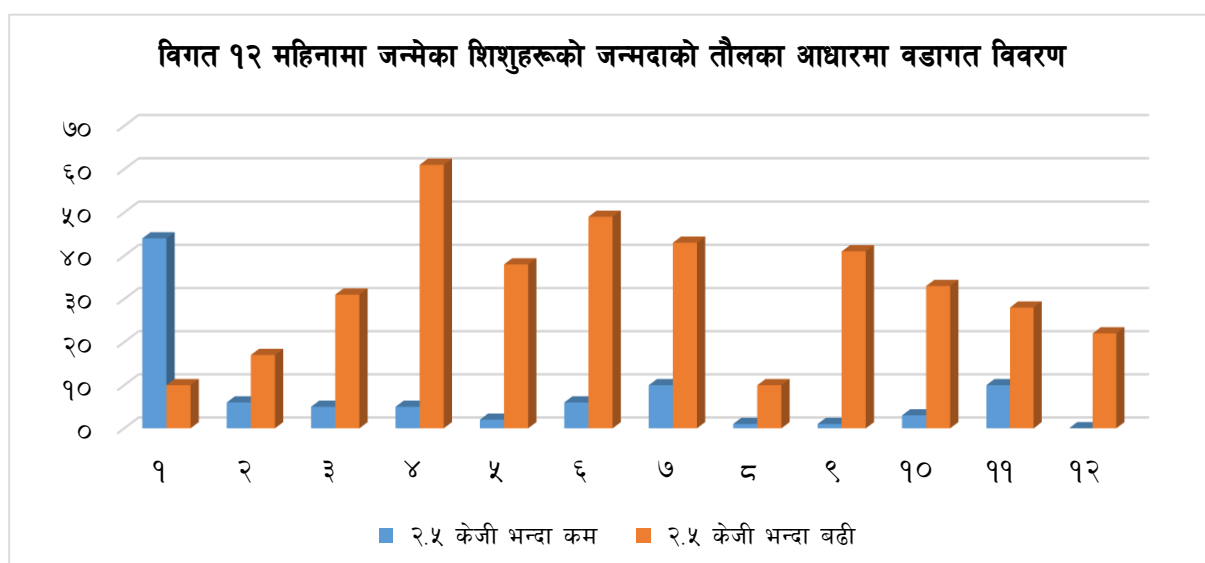
५.४.११ जन्मदाको बखत शिशुको तौल सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा हेर्दा जम्मा ४७६ शिशु जन्मिएकोमा २.५ के.जी.भन्दा कम तौल भएका शिशुहरूको संख्या ९३ अर्थात् १९.५४ प्रतिशत र २.५ के.जी. भन्दा बढी तौल हुनेको संख्या ३८३ अर्थात् ८०.४६ प्रतिशत रहेको थियो । २.५ के. जी. भन्दा कम तौलको शिशु जन्मनुमा गर्भवती हुँदा आमाको उचित स्याहार र खानपान नपुग्नु तथा आवश्यक सम्पूर्ण पोषणसहितको आहार नहुनु, धुम्रपान र किशोरी अवस्थामै आमा बन्नु जस्ता कारणहरू जिम्मेवार हुन्छन् । यस्ता शिशुहरूको शिशु मृत्युदर समेत उच्च रहन्छ । तसर्थ यसको समाधानका लागि उपयुक्त उमेरमा विवाह, उचित खानपान र स्याहारको प्रबन्ध गर्नुका साथै गर्भवती अवस्थामा परिवारका सदस्यहरूले गर्भवतीको उचित हेरचाह पुऱ्याउनु आवश्यक हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ७८: विगत १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा वडागत विवरण

वडा	२.५ केजीभन्दा कम		२.५ केजीभन्दा बढी		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	४४	४७.३%	१०	२.६%	५४	११.३%
२	६	६.५%	१७	४.४%	२३	४.८%
३	५	५.४%	३१	८.१%	३६	७.६%
४	५	५.४%	६१	१५.९%	६६	१३.९%
५	२	२.२%	३८	९.९%	४०	८.४%
६	६	६.५%	४९	१२.८%	५५	११.६%
७	१०	१०.८%	४३	११.२%	५३	११.१%
८	१	१.१%	१०	२.६%	११	२.३%
९	१	१.१%	४१	१०.७%	४२	८.८%
१०	३	३.२%	३३	८.६%	३६	७.६%
११	१०	१०.८%	२८	७.३%	३८	८.०%
१२	०	०.०%	२२	५.७%	२२	४.६%
जम्मा	९३	१००.०%	३८३	१००.०%	४७६	१००.०%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

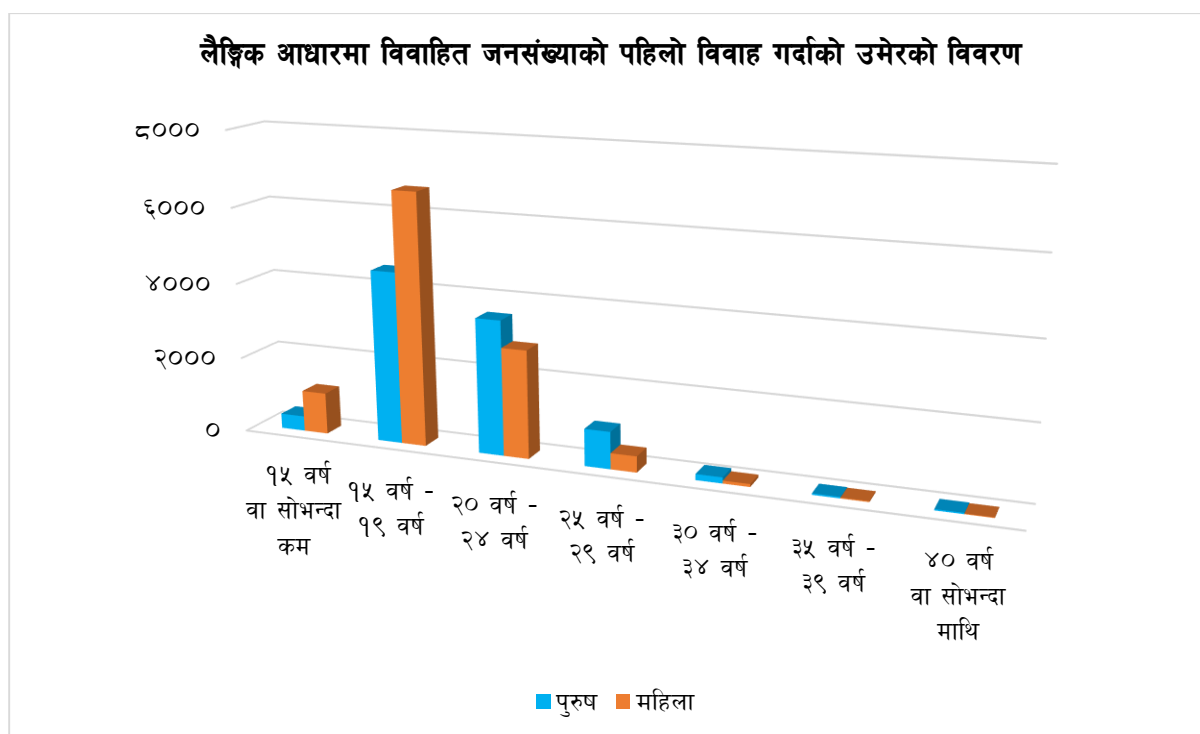
५.४.१२ १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ७९: १० वर्षभन्दा माथिका जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण

पहिलो विवाह गर्दाको उमेर		वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
१५ वर्षभन्दा कम	पुरुष	८५	११	२८	६१	२२	३३	४२	१२	२५	२३	३९	१२	३९३	१.९%
	महिला	१७३	२२	८०	२२०	४८	१०२	१४६	३९	८१	९२	७७	१७	१०९७	५.३%
१५-१९ वर्ष	पुरुष	६१५	२१४	३०९	५८८	३५३	४२६	७४१	२७१	३३८	३३७	२०६	१३८	४५३६	२१.८%
	महिला	७१५	२९८	४६३	८८१	६८१	६८७	१०६४	३७३	५०४	४४०	३११	२२५	६६४२	३२.०%
२०-२४ वर्ष	पुरुष	३०१	३३३	१७३	४८८	४४५	३४७	५०२	१८२	१८६	२७५	१४२	१६९	३५४३	१७.०%
	महिला	२१३	२६८	१५६	३९५	३२०	२०८	४४७	१९९	१७९	१९५	१४४	११३	२८३७	१३.६%
२५-२९ वर्ष	पुरुष	७१	६०	६४	१७८	८६	६५	१६६	३५	७४	६४	७४	३६	९७३	४.७%
	महिला	३७	५४	२१	६८	३९	३५	६९	१८	२०	२७	२१	१३	४२२	२.०%
३०-३४ वर्ष	पुरुष	१४	२	६	२४	९	१४	३०	७	१४	१२	१८	७	१५७	.८%
	महिला	५	६	४	९	८	६	१२	६	६	४	६	३	७५	.४%
३५-३९ वर्ष	पुरुष	२	०	१	३	३	३	८	५	३	४	४	२	३८	.२%
	महिला	०	५	१	१	२	०	२	३	२	७	१	०	२४	.१%
४० वर्ष वा सोभन्दा बढी	पुरुष	४	५	१	७	३	३	३	०	२	१	२	२	३३	.२%
	महिला	१	१	२	४	१	०	१	१	१	२	२	१	१७	.१%
जम्मा	पुरुष	१०९२	६२५	५८२	१३४९	९२१	८९१	१४९२	५१२	६४२	७१६	४८५	३६६	९६७३	४६.५%
	महिला	११४४	६५४	७२७	१५७८	१०९९	१०३८	१७४१	६३९	७९३	७६७	५६२	३७२	११११४	५३.५%

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

लैङ्गिक आधारमा विवाहित जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण हेर्दा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ वर्षभन्दा कम भएका पुरुष ३९३ जना र महिला १,०९७ जना रहेको पाइयो । यसैगरी पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ हुने पुरुषको संख्या ४,५३६ र महिलाको संख्या ६,६४२ रहेको छ अर्थात् कुल विवाहित महिलाहरूमध्ये ३७.३ प्रतिशत महिलाहरूको १९ वर्ष नपुग्दै वा पुग्दा पुग्दै विवाह भैसकेको देखिन्छ । अर्कोतर्फ २०-२४ वर्षको उमेरभित्र पहिलो विवाह गर्ने पुरुषको जनसंख्या महिलाको भन्दा बढी छ अर्थात् सो उमेर समूहमा नपुग्दै अधिकांश किशोरीहरूको विवाह भैसकेको देखिन्छ । समग्र महिला र पुरुषको संयुक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी १२,६६८ जना अर्थात् ६०.९ प्रतिशत विवाहितहरूको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १९ भन्दा कम नै रहेको छ । कानूनी रूपमा हेर्दा समेत मुलूकी देवानी (संहिता) ऐन, २०७४को प्रावधानअनुसार २० वर्षभन्दा कम उमेरमा विवाह गर्न बन्देज रहेता पनि त्यसको कार्यान्वयनको अवस्था नाजुक देखिन्छ । छिटो विवाह गर्नाले अध्ययन तथा रोजगारीमा पर्ने नकारात्मक प्रभावका साथै शारीरिक तथा मानसिक विकाससमेत पूर्णरूपमा नभैसकेको अवस्थामा विवाह गर्दा त्यसले शारीरिक, पारिवारिक र सामाजिक रूपमा जटिलता थप्ने निश्चित छ । तसर्थ उपयुक्त समयमा विवाह गर्न अनिवार्य गर्नुपर्ने र छिटो विवाह गर्ने कार्यलाई पूर्ण रूपले निरुत्साहित गर्नुपर्ने देखिन्छ । समग्र विकासलाई मध्यनजर गर्दा २५ देखि २९ वर्षको उमेर विवाहका लागि उपयुक्त मान्न सकिन्छ । उमेर समूहअनुसारको वैवाहिक स्थितिको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

५.४.१३ पहिलो बच्चा जन्मदिँदा महिलाको उमेरको विवरण

कानूनी र प्रजनन स्वास्थ्यको दृष्टिकोणबाट २० वा सो वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बन्नु गैरकानूनी र मातृ तथा शिशु दुवैको स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट जोखिमपूर्ण मानिन्छ। शारीरिक, मानसिक, आर्थिक रूपमा अपरिपक्व अवस्थामा गर्भाधान र सन्तान जन्माउँदा एकातर्फ अपरिपक्व, कम तौलको, शारीरिक र बौद्धिक रूपमा विकलाङ्ग शिशु जन्मन सक्ने जोखिम उच्च रहन्छ भने अर्कोतर्फ गर्भावस्थाको हेरविचार, मातृ तथा शिशुको स्याहार, खानपान, सरसफाइजस्ता विषयमा पर्याप्त जानकारी नहुँदा आमा र शिशु विभिन्न प्रकारका संक्रमणको सिकार हुन सक्ने संभावना रहन्छ।

नेपालले सहश्राब्दि विकास लक्ष्य २०००-२०१५ का बिचमा मातृ तथा शिशु स्वास्थ्यको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगति हासिल गरेको छ। सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा नेपालमा कूल १००० जीवित जन्म भएका शिशुमध्ये १०८ जनाको मृत्यु हुने गरेकोमा यो संख्यामा सारभूत रूपमा गिरावट आई सन् २०१५ सम्म ३३ मा झरेको छ भने ५ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको मृत्युदर (प्रति हजार) ३८ मा झरेको छ। त्यसैगरी सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा मातृमृत्यु (प्रति एकलाख) मा ८५० रहेकोमा सन् २०१५ सम्म २५८ मा झरेको देखिन्छ भने तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसूति गराउने महिलाको अनुपात ५५.६% पुगेको तथ्यांक देखिन्छ (Nepal and the Millennium Development Goals Final Status Report 2000-2015)। यसरी हेर्दा समग्र मातृ तथा शिशु स्वास्थ्यको क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तनका संकेतहरू देखा परिरहेका छन्।

गाउँपालिकाका कूल ४७६ महिलालाई पहिलो सन्तान जन्मदिँदा उनीहरूको उमेरको बारेमा सोधिएको प्रश्नमा २ जना अर्थात् ४ प्रतिशत महिलाले १५ वर्षभन्दा कम उमेरमा र २०१ जना अर्थात् ४२.२ प्रतिशत महिलाले १५-१९ वर्षको बिचमा पहिलो सन्तान जन्माएको देखिन्छ। त्यसैगरी १९७ अर्थात् ४१.४ प्रतिशत महिला २०-२४ वर्ष उमेरमा, ५३ अर्थात् ११.१ प्रतिशत महिला २५-२९ वर्ष उमेरमा र १६ जना अर्थात् ३.४ प्रतिशत महिला ३०-३४ वर्ष उमेरमा आमा बनेको देखिन्छ भने ३५ वर्षमाथि पहिलो पटक आमा बन्नेको संख्या जम्मा ७ जना अर्थात् १.५ प्रतिशत रहेको छ।

तालिका नं. ८०: १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मदाको उमेरसम्बन्धी विवरण

वडा	पहिलो बच्चा जन्मदिँदा आमाको उमेर						जम्मा आमाको संख्या
	१५ वर्ष भन्दा कम	१५ - १९ वर्ष	२० - २४ वर्ष	२५ - २९ वर्ष	३० - ३४ वर्ष	३५ वर्ष वा सोभन्दा बढी	
१	०	२९	२०	४	१	०	५४
२	०	८	१३	२	०	०	२३
३	०	११	२०	५	०	०	३६
४	१	१९	३४	८	३	१	६६
५	०	१६	१४	५	२	३	४०
६	१	२३	२०	७	४	०	५५
७	०	१६	२०	१३	३	१	५३
८	०	४	५	०	२	०	११
९	०	२७	११	४	०	०	४२
१०	०	२१	११	२	१	१	३६
११	०	१५	२०	३	०	०	३८
१२	०	१२	९	०	०	१	२२
जम्मा	२	२०१	१९७	५३	१६	७	४७६
प्रतिशत	.४%	४२.२%	४१.४%	११.१%	३.४%	१.५%	१००.०%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४.१४ मुख्य रोगहरूको विवरण

गाउँपालिकाको मुख्य रोगहरूमा दम, क्यान्सर, जण्डीस (कमलपित्त), रक्तचाप (उच्च तथा निम्न रक्तचाप), श्वास प्रश्वाससम्बन्धी रोगहरू, मुटुसम्बन्धी रोगहरू, टाउको सम्बन्धी (ब्रेन ह्यामरेज), कलेजो सम्बन्धी रोग, मृगौला सम्बन्धी रोग, क्षयरोग, निमोनिया, ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग, रुघाखोकी, फ्लु, हैजा/भाडा पखाला/आउँ, टाइफाइड, यौन रोग, कुष्ठरोग तथा मानसिक रोग आदि पर्दछन् ।

तालिका नं. ८१: गाउँपालिकाको रोगहरूको विवरण

विवरण	श्रावण २०७३ देखि आषाढ २०७४	श्रावण २०७४ देखि आषाढ २०७५	श्रावण २०७५ देखि आषाढ २०७६
स्वास प्रश्वास सम्बन्धी रोग लागेकाहरूको विवरण	५२१	७११	६६७
बाथ/हाडजोर्नी सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	२५०	२८६	२३७
हाडदुख्ने समस्या भएकाको विवरण	४४५	५६२	४१०
चोटपटक तथा अंगभंग भएकाहरूको विवरण	१०९९	१०२९	६६६
युरिक एसिडका रोगीहरूको विवरण		७	३१
हाडजोर्नी सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	८	१२	६
पेट दुख्ने समस्या भएकाहरूको विवरण	२७७	३९२	२२६
जलेको तथा डढेको समस्या भएकाहरूको विवरण	५५	६५	५९
कलेजो सिरहोसिस समस्या भएकाहरूको विवरण		८	१
कुकुरको टोकाइबाट घाइते भएकाहरूको विवरण	२२	३४	३५
ग्यास्ट्रिक भएकाहरूको विवरण	९९६	१०९६	७५१
टाउको दुखाई सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	११४७	१२१६	७७६

विवरण	श्रावण २०७३ देखि आषाढ २०७४	श्रावण २०७४ देखि आषाढ २०७५	श्रावण २०७५ देखि आषाढ २०७६
बारुलो/अरिङ्गालको टोकाइबाट घाइते भएकाहरूको विवरण	४०	५५	७५
रेविज तथा अन्य जनावरको टोकाइबाट पिडीत भएकाहरूको विवरण	३	४	२
ज्वरो आएकाहरूको विवरण	८५८	१०१९	८२४
विष नलाग्ने सर्पको टोकाइबाट घाइते भएकाहरूको विवरण	१३	८	१४
विषालु सर्पको टोकाइबाट घाइते भएकाहरूको विवरण	१	१	३
विषालु पदार्थबाट पिडीत भएकाहरूको विवरण		१	१
ग्याष्ट्रिक भएकाहरूको विवरण	१४	०	३
गोटा परेकाहरूको विवरण	३	३	३
एपेन्डिसाइटिस भएका रोगीहरूको विवरण		४	३
स्तनमा गाठो पलाएकाहरूको विवरण		१	१
पत्थरी भएकाहरूको विवरण		०	१
पाइल्स तथा हेमेराइड भएकाहरूको विवरण	१२	३२	१३
हर्निया भएकाहरूको विवरण	५	०	१
हाइड्रोसिल भएकाहरूको विवरण	२	२	३
स्तन दुखाई सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	१	१	६
स्तन सम्बन्धी मस्टाइटिस भएकाहरूको विवरण	३४	३५	२०
शल्यक्रिया सम्बन्धी अन्य रोगहरूको विवरण	९९४	१४६५	४९१
प्रोस्टेट सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	१३	९	६
मृगौलामा पत्थरी भएकाहरूको विवरण		१	६
आँखा सम्बन्धी रोग भएकाहरूको विवरण	१	३	४
आँखामा अन्नो सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण		०	४
ग्याष्ट्रिक सम्बन्धी रोग भएकाहरूको विवरण	२६१	२६५	१८७
आउँ सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	३२४	३४८	२७८
हैजा भएकाहरूको विवरण		२	६
जुका परेका रोगीहरूको विवरण	४०१	२१७	१००
जन्डिस (कमलपित्त) रोगीहरूको विवरण		०	५
भाडापखाला सम्बन्धी रोग भएकाहरूको विवरण	८६१	८३०	५६५
टाइफाइड सम्बन्धी रोग भएकाहरूको विवरण	१११३	९९५	५३५
शरीरमा पानीको मात्रा कमी भएकाहरूको विवरण	२	९	५
गम्भीर पक्षघात भएकाहरूको विवरण	१६	०	३
ठेउला भएकाहरूको विवरण	६१	४२	२०
हाडेका भएकाहरूको विवरण	५१	८०	५५
क्षयरोगीहरूको विवरण	५७	३२	२८
लहरे खोकी भएकाहरूको विवरण	४	०	१

विवरण	श्रावण २०७३ देखि आषाढ २०७४	श्रावण २०७४ देखि आषाढ २०७५	श्रावण २०७५ देखि आषाढ २०७६
आँखा सम्बन्धी रोग भएकाहरूको विवरण	६७७	६३४	३७४
कान पाक्ने रोग भएकाहरूको विवरण	३८५	४९५	३२८
टनसिल भएकाहरूको विवरण	५२३	७३३	५२५
कान पाक्ने दीर्घरोगीहरूको विवरण	८२	१०२	४२
नाक टालिने रोग भएकाहरूको विवरण		०	१
कान घोचिएकाहरूको विवरण	१३	१७	२३
नाक घोचिएकाहरूको विवरण	१	१	५
घाटीमा अङ्कीएर विरामी भएकाहरूको विवरण		०	४
नाकमा मासु पलाउने सम्बन्धी रोग भएकाहरूको विवरण		१	२
कानमा समस्या भएकाहरूको विवरण	१२०	६३	५५
फ्यारिङ्गाइटिस भएकाहरूको विवरण	१०२	१३८	१३०
ल्यारिङ्गाइटिस भएकाहरूको विवरण		०	०
पिनास भएकाहरूको विवरण	३०३	३१३	५४४
पिनास भएकाहरूको विवरण	९१	७८	१३५
कानेगुजी संक्रमित भएकाहरूको विवरण	१२९	१४९	७६
ट्रमाटिक आँखाका रोगीहरूको विवरण	१	४	३
आँखा रातो हुने समस्या भएकाहरूको विवरण		०	१
पिसाबमा रगत देखिएकाहरूको विवरण	१६	१८	५७
महिनावारी समस्या भएकाहरूको विवरण	१२६	१००	८१
महिला गुप्तांग संक्रमण भएकाहरूको विवरण	१७४	१०७	१२९
महिला योनाङ्ग सम्बन्धी समस्या भएका हरूको विवरण	३२	३८	१९
तल्लो पेट दुख्ने समस्या भएकाहरूको विवरण	२३	५५	१७१
अण्डकोष सुनिने रोग भएकाहरूको विवरण	५	०	७
पुरुष पिसाबनली सुनिने समस्या भएकाहरूको विवरण	४	२१	७
महिलामा पिसाब फेर्न गाह्रो हुने समस्या भएकाहरूको विवरण	९१	९८	१०६
डिप्रेसनका रोगीहरूको विवरण	२६	३६	२२
छारे रोगीहरूको विवरण	३	०	५
मानसिक असन्तुलन भएकाहरूको विवरण	२	६	१०
माइग्रेन सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	९	०	१६
न्युरोसिस भएकाहरूको विवरण		०	११
कम्प्लिक्स डिसअर्डर भएकाहरूको विवरण		०	०
एड्जाइट सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	१	१	२२
सिजोफेर्निया सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण		०	१
सुत्केरी पश्चात रक्तश्राव भएकाहरूको विवरण	९	६	७

विवरण	श्रावण २०७३ देखि आषाढ २०७४	श्रावण २०७४ देखि आषाढ २०७५	श्रावण २०७५ देखि आषाढ २०७६
गुप्तांग संक्रमण भएकाहरूको विवरण	१५	११	२
सालनाल अड्केकाहरूको विवरण	८	११	२
दाँत सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	३२०	२७७	१९९
दाद भएकाहरूको विवरणी	१००	९०	४७
ल्युकोप्लाकिया भएकाहरूको विवरण		२	४
दाँत किराले खाएको सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	४७	६५	४७
मुखको अल्सर भएकाहरूको विवरण	७४	४६	३८
दाँत नमिलेकाहरूको विवरण		७	८
गिजा सुन्निने समस्या भएकाहरूको विवरण	४९	१७	१९
दाँत दुखेका हरूको विवरण	१४१	१६९	१३५
कुष्ठरोग भएकाहरूको विवरण		०	१
तल्लो स्वासप्रश्वास नली सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	८७१	१२७९	१०५५
फोक्सो सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	३४	१०६	५७
निमोनिया भएकोहरूको विवरण	३१३	२४९	११२
प्रजनन् अंगमा समस्या भएका महिलाहरूको विवरण	८	८	१
जटिल निमोनिया भएकाहरूको विवरण	१	९	३
माथिल्लो स्वासप्रश्वास नली सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	१५८८	१३११	७१०
पिसाबनलीमा समस्या भएकाहरूको विवरण	३४३	३५६	१६१
भाइरल ज्वरो सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	७८	६९	३५
घाउ खटिरा सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	७३८	६२७	६२५
डण्डीफोर सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	१	१	५
हाडेका भएकाहरूको विवरण	४	३	२२
फोका उठेको सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	३५६	३६८	२४१
चायापोतो सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	१	०	२
दाद भएकाहरूको विवरण	१३०६	१२०८	८४१
पिलो भएकाहरूको विवरण	३	१८	९
जुठो उच्छेको रोग भएकाहरूको विवरण	१	१०	१
जनै खटिरा सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	२९	४	१५
इम्पेटिगो (घाउ हुने) सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	१६४	१११	५६
सोरेसिस सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण		३	४
लुतो सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	५५१	५३१	५८४
डावर उठ्ने सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	२४६	११२	३५
आँखामा अन्नो सम्बन्धी समस्या भएकाहरूको विवरण	१३	१३	४
दोहोरिएका ओपिडीका पुराना विरामीहरू	३५६३	४८३०	७४७५

स्रोत : गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा/HMIS २०७६

५.४.१५ मृत्युका मुख्य कारणहरूको विवरण

तालिका नं. ८२: मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या विवरण

मृत्युको कारण	पुरुष		महिला		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
अन्य कारणले	१९	७६.०%	६	२४.०%	२५
थाहा नभएको र कारण नखुलेको	१६	८०.०%	४	२०.०%	२०
कालगतिले मर्नु	१०	५०.०%	१०	५०.०%	२०
दम	११	५५.०%	९	४५.०%	२०
आत्महत्या	९	६०.०%	६	४०.०%	१५
क्यान्सर	५	३५.७%	९	६४.३%	१४
जण्डीस (कमलपित्त)	६	४६.२%	७	५३.८%	१३
क्षयरोग	५	४१.७%	७	५८.३%	१२
टाइफाइड	५	७१.४%	२	२८.६%	७
रक्तचाप (उच्च तथा निम्न रक्तचाप)	३	५०.०%	३	५०.०%	६
अन्य दुर्घटना	५	१००.०%	०	०.०%	५
मुटुसम्बन्धी रोगहरू	४	८०.०%	१	२०.०%	५
प्राकृतिक प्रकोप	२	५०.०%	२	५०.०%	४
टाउको सम्बन्धी (ब्रेन ट्यामरेज)	१	२५.०%	३	७५.०%	४
कलेजो सम्बन्धी रोग	१	२५.०%	३	७५.०%	४
श्ववास प्रश्ववाससम्बन्धी रोगहरू	१	३३.३%	२	६६.७%	३
रुघाखोकी, फ्लु	१	३३.३%	२	६६.७%	३
निमोनिया	१	३३.३%	२	६६.७%	३
हिंसा	२	१००.०%	०	०.०%	२
यातायात दुर्घटना	१	१००.०%	०	०.०%	१
बच्चा जन्माउन नसकेर	०	०.०%	१	१००.०%	१
ग्यास्ट्रिकरअल्सररआन्दाको रोग	०	०.०%	१	१००.०%	१
छारे रोग	१	१००.०%	०	०.०%	१
अन्य सरुवा रोग (बर्ड फ्लु र स्वाइन फ्लू र प्लेग)	१	१००.०%	०	०.०%	१
अन्य यौन रोग	०	०.०%	१	१००.०%	१
एचआईभीरएड्स	०	०.०%	१	१००.०%	१
कालाज्वरो	०	०.०%	१	१००.०%	१
मेनेन्जाइटिस	१	१००.०%	०	०.०%	१
कुष्ठरोग	०	०.०%	१	१००.०%	१
हैजारभाडा पखालारआउँ	१	१००.०%	०	०.०%	१
जम्मा	११२	५७.१४%	८४	४२.८६%	१९६

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका घरपरिवारलाई मृत्यु हुनुको कारण सोध्दा सबैभन्दा बढी २५ जनाको मृत्युको कारण अन्य रहेको छ भने कारण नखुलेको, कालगतीले र दमको कारणले मृत्यु भएकोहरूको संख्या बराबर अर्थात २०/२० रहेको छ । तेस्रो ठूलो संख्या आत्महत्या गरि मृत्यु भएको संख्या १५ देखिन्छ भने क्यान्सरबाट मृत्यु हुनेको संख्या १४ रहेको छ । त्यसपछिको क्षयरोगबाट मृत्यु हुनेको संख्या १२ रहेको छ । कालगतीले भन्दा अन्य कारणले मृत्यु हुनेको संख्या ठूलो भएको हुँदा स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई तुरुन्त प्राथमिकतामा राख्न पर्ने देखिन्छ । आत्महत्याबाट पनि ठूलो संख्यामा मृत्युहुनुले मानसिक स्वास्थ्यलाई विशेष प्राथमिकतामा राख्न पर्ने देखिन्छ ।

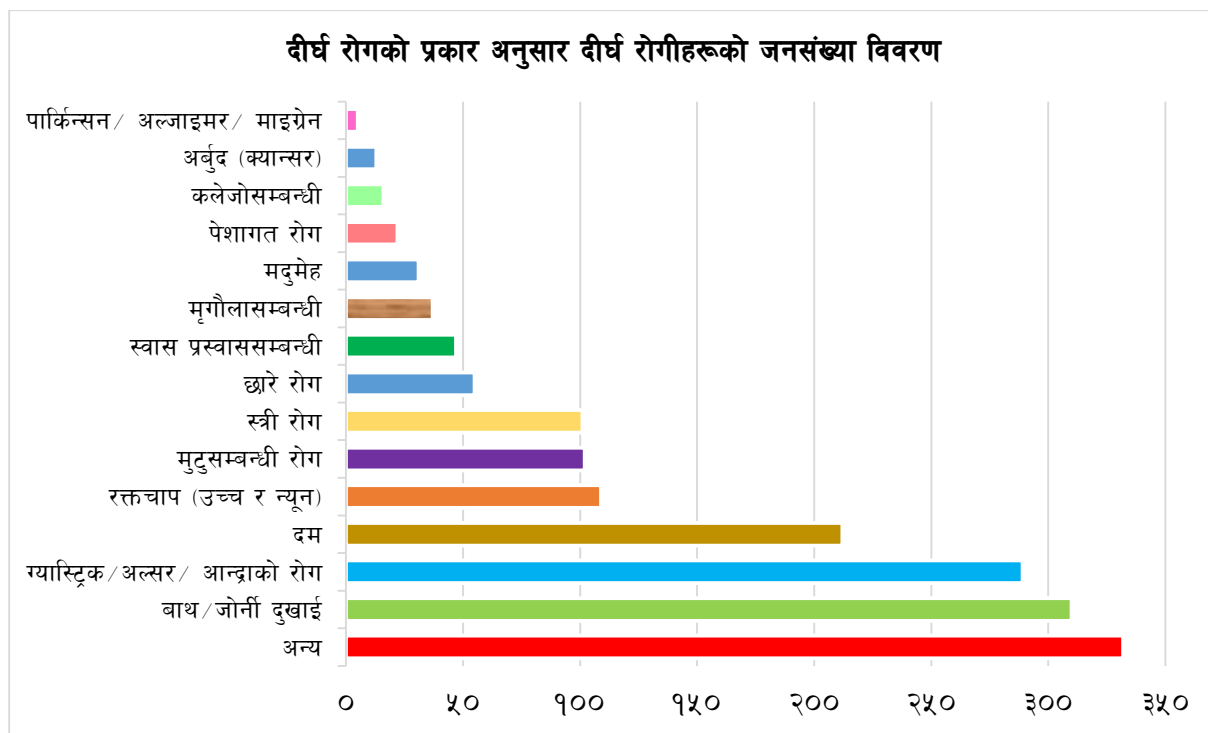
५.४.१६ दीर्घ रोगको प्रकारअनुसार दीर्घ रोगीको विवरण

गाउँपालिकामा रहेका कुल जनसंख्या मध्ये दीर्घ रोगका कारण पिडितहरूको संख्या १६८१ रहेको छ । यी मध्ये सबैभन्दा बढी अन्य रोग लागेका ३३२ जना, दोस्रोमा बाथ/हाडजोर्नी सम्बन्धी रोग हुनेहरू संख्या ३१० जना, तेस्रोमा ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग सम्बन्धी रोगीहरूको संख्या २८९ जना रहेका छन् भने यस बाहेक दम, मुटु, मधुमेह, महिला सम्बन्धी रोगी, श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोगीहरूको लगायतका दीर्घरोगीहरू रहेका छन् । त्यस्तै अन्य दीर्घ रोगीहरूको संख्या समेत धेरै रहेको छ । विशेषगरी खानपान र जीवनशैली, धुम्रपान, मध्यपान, शारिरीक व्यायामको कमी, मानसिक चिन्ता तथा वंशाणुगत कारणले दीर्घ रोगहरू लाग्छन् । तसर्थ यस्ता रोगहरू कम गर्न व्यापक स्वास्थ्य चेतना फैलाउने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८३: दीर्घरोग रोगीको प्रकारअनुसार जनसंख्याको विवरण

दीर्घरोगको प्रकार	वडा नं.												जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२		
अन्य	३३	१	५	१३१	२९	३२	२३	२९	४	२७	१७	१	३३२	१९.८%
बाथ/जोर्नी दुखाई	१८	३	७	५९	४४	२१	५६	२१	१२	५२	१७	०	३१०	१८.४%
ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग	३३	१	१६	६६	२९	२१	३८	१२	११	४६	१६	०	२८९	१७.२%
दम	२८	२	४	५५	२०	१७	३६	६	५	२९	१०	०	२१२	१२.६%
रक्तचाप (उच्च र न्यून)	९	०	१०	३८	१३	८	८	२	१	१२	७	१	१०९	६.५%
मुटुसम्बन्धी रोग	१३	१	५	२७	१०	७	१७	२	५	८	४	३	१०२	६.१%
स्त्री रोग	११	०	१३	२८	७	६	१५	६	५	८	२	०	१०१	६.०%
छारे रोग	११	०	३	११	८	४	९	२	०	६	१	०	५५	३.३%
श्वास प्रश्वाससम्बन्धी	१०	०	२	५	५	४	१०	१	२	७	१	०	४७	२.८%
मृगौलासम्बन्धी	५	१	२	१०	६	३	४	०	२	२	०	२	३७	२.२%
मधुमेह	०	१	६	३	५	५	२	१	१	३	४	०	३१	१.८%
पेशागत रोग	०	०	०	१७	०	१	१	०	०	०	३	०	२२	१.३%
कलेजोसम्बन्धी	२	०	०	१	१	०	३	३	३	३	०	०	१६	१.०%
अर्बुद (क्यान्सर)	१	०	१	१	२	१	४	०	२	१	०	०	१३	०.८%
पार्किन्सन/अल्जाइमर/माइग्रेन	०	०	०	१	०	४	०	०	०	०	०	०	५	०.३%
जम्मा	१७४	१०	७४	४५३	१७९	१३४	२२६	८५	५३	२०४	८२	७	१६८१	१००%

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

तालिका नं. ८४: दीर्घरोग रोगको भएको अवधिको आधार जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	दीर्घरोगबाट पिडित भएको वर्ष							
	०-२ वर्ष सम्म	३ - ५ वर्ष	६ - ९ वर्ष	१० - १४ वर्ष	१५ - १९ वर्ष	२० - २९ वर्ष	३० - ३९ वर्ष	४० वर्ष वा सोभन्दा बढी
१	४२	५६	२९	२१	१३	११	१	१
२	१	०	१	०	१	३	०	४
३	१३	२१	१५	१०	९	२	४	०
४	८७	१६०	६६	६३	३७	२६	१३	१
५	४१	४२	२८	२४	२१	२०	२	१
६	३८	२९	२६	२१	८	८	३	१
७	५०	८१	४६	३०	६	६	३	४
८	२१	१७	१२	१३	१०	२	१०	०
९	१६	९	११	५	७	४	१	०
१०	४६	६४	३३	३१	११	१५	३	१
११	२२	१५	१४	७	१३	९	२	०
१२	१	३	०	१	१	१	०	०
जम्मा	३७८	४९७	२८१	२२६	१३७	१०७	४२	१३
प्रतिशत	२२.५%	२९.६%	१६.७%	१३.४%	८.१%	६.४%	२.५%	०.८%

स्रोत: घरघुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

५.४.१७ २०७५/०७६ मा गाउँपालिकामा देखा परेका १५ प्रमुख रोगहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा पछिल्लो समय देखा परेका १५ प्रमुख रोगहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ८५: ओपिडि दर्ताको आधारमा मुख्य १५ रोगहरूको विवरण

क्र.सं.	प्रमुख रोगहरू	ओपिडि दर्ता संख्या
१	निमोनिया	१०५५
२	ज्वरो	८२४
३	टाउको दुखाइ	७७६
४	Upper respiratory tract infection	७१०
५	ग्यास्ट्रिक	७५१
६	अंगभंग/चोटपटक	६६६
७	घाउ खटिरा	६२५
८	लुतो	५८४
९	दाद	५८३
१०	झडापखाला	५६५
११	पिनास	५४४
१२	टाइफाइड	५३५
१३	टिन्सल	५२५
१४	सर्जरी गरिएका	४९१
१५	ढाड दुख्ने समस्या	४०१

स्रोत : गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा/HMIS २०७६

५.५ महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

५.५.१ बाल क्लबहरूको विवरण

बालबालिकाहरू संगठित भई आफुसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण प्रवर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न नेपालमा बाल-समूह, बाल क्लब, बालअधिकार मञ्च आदिका रूपमा बालबालिकाहरू क्रियाशिल रहेका छन्। बालक्लब, बाल-सहभागिताको एक शसक्त माध्यम बनेको छ। जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नितिगत दस्तावेजहरूमा पनि उल्लेख गरिएको छ। बालबालिकालाई समूहमा आवद्ध गराउन र उनीहरूसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्तका गर्नका लागि विभिन्न स्तरका नीति तथा योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन र अनुगमनसम्म बालक्लबको प्रतिनिधित्वलाई मान्यता दिइएको छ।

व्यक्तिगतरूपमा गाउँपालिकामा बालबालिकाको सहभागिता, सक्रियता र नेतृत्वमा गठन गरिएका बालक्लबहरूले बाल अधिकारसम्बन्धी चेतनामूलक कार्यहरू गरिरहेको छन्। बालक्लबहरूले संचालन गरेका कार्यक्रमहरूमा (१) जन्मदर्ता प्रचारात्मक अभियान, (२) विद्यालय भर्ना अभियान, (३) बालश्रम न्यूनीकरण कार्यक्रम, (४) बालसहभागिता अभिवृद्धि कार्यक्रम, (५) बालबालिकालाई प्रदान गरिने खोप प्रचार कार्यक्रम, (६) निःशुल्क शिक्षा प्रचारात्मक र प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम, (७) भयरहित वातावरणमा शिक्षा पाउने अधिकारबारे प्रचारप्रसार, (८) वातावरणीय सुधार कार्यक्रम, (९) अभिभावक चेतनाशिक्षा कार्यक्रम र (१०) बालविवाह उन्मुलन सम्बन्धी प्रचारात्मक कार्यक्रम प्रमुख रहेका छन्।

५.६ खेलकुद तथा मनोरञ्जन

५.६.१ रंगशाला, खेलमैदान, व्यायामशाला सम्बन्धी विवरण

क्षेत्रीय खेल मैदान, जुरेली

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको खेल अनुशासन र खेलकुद विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको विकास भएको पाइन्छ। यसको लागि गाउँपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरू छोडेको छ। तर ती स्थानहरूमा खेलकुदको लागि केही मात्र पूर्वाधार तयार भएको देखिन्छ। जिल्ला विकास समिति तथा गाविस र गाउँपालिकाहरूले पनि आ-आफ्ना कार्यक्षेत्र भित्र गतिशिल रहने गरी जिल्ला, गाउँपालिका गाँउ खेलकुद विकास समितिहरू गठन गरेका छन्। विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुऱ्याइरहेका छन्। यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारद्वारा गठन हुने जिल्ला खेलकुद विकास समितिबाट पनि कतिपय राष्ट्रिय दिवसहरूमा विभिन्न खेलहरूको आयोजना गर्ने गरिएको छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वस्थ शारीरिक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून लगानी हुने गरेको देखिन्छ। विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठुलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। हालका दिनहरूमा आएर निजी क्षेत्रहरूबाट पनि क्रिकेट, ब्याडमिन्टन जस्ता केही खास खेलहरूमा लगानी गर्ने र प्रोत्साहित गर्ने क्रम सुरु भएको छ। यस क्रमलाई सन्धीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारले सहकार्य र साभेदारीको रुपमा विकसित गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ।

गाउँपालिका मनोरञ्जनको लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका खेलकुद मैदानहरू नभएपनि भलिबल तथा फुटबल मैदानहरू खुल्ला जमिन, चौर, पार्कहरूमा यहाँका मानिसहरूले मनोरञ्जन लिने गरेको पाइन्छ, तर ती खुला जामिन, चौर तथा खेलमैदान व्यवस्थित मैदानको रुपमा विकसित भईसकेको छैन। यहाँका किसानहरू धेरै समय आफ्नो खेत बारीमा विताउने गर्दछन् भने फुर्सदको समयमा उनिहरू त्यहाँको स्थानीय प्राकृतिमा रमाउने र आफ्नो पहुँचमा रहको मनोरञ्जनका क्रियाकलापहरू गर्ने गरेको पाइन्छ। गाउँपालिकामा रहेका खेलकुद मैदान सम्बन्धी विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ८६: खेलमैदान सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खेल मैदान	वडा नं.	स्थान	उपयोगको अवस्था (कसले उपयोग गर्छ)
१	चिसापानी	१		स्थानीय युवाहरू
२	महादेवडाँडा	१		स्थानीय युवाहरू
३	रजुवा	१		स्थानीय युवाहरू
४	कालेपानी खेल मैदान	२		स्थानीय युवाहरू
५	कालीका मा.वि.	२	दोभान	स्थानीय युवाहरू
६	भलिबल खेलमैदान	२	तीनढुङ्गे	स्थानीय युवाहरू
७	छाडन खेल मैदान (खोला किनारमा)	३	बकैया	बुद्ध युवा क्लब
८	जनज्योति प्रा.वि. को खेलमैदान	३	बसान	
९	हात्तिसुडे खेलमैदान	३	हात्तिसुडे	स्थानीय युवाहरू
१०	क्षेत्रीय खेल मैदान	४	जुरेली	
११	बाघभैरव खेल मैदान	४	बाघभैरव	
१२	सोवी खेल मैदान	४	सोवी	
१३	श्रृजन प्रा.विको विद्यालय हाता	४	रातोथली	
१४	गोठ खोला भलिबल खेल मैदान	४	गोठ खोला	
१५	कर्मचुली खेल मैदान	५	कर्मचुली	
१६	भडौरा (फुटबल, भलिबल) खेल मैदान	५	भडौरा	
१७	त्रिवेणी खेल मैदान	६	जुइना	
१८	साततले खेल मैदान	६	जनश्रम विद्यालय	
१९	जनजागृति विद्यालय खेल मैदान	६	गबरस्थान	
२०	जनक मा.वि. खेल मैदान	७	भिरकोट	
२१	हर्दामाटोकारी मैदान	७	हर्दामाटोकारी	
२२	कत्ले खोला खेल मैदान	७	कत्ले खोला	
२३	विरेफाट खेल मैदान	८	विरेफाट	
२४	बसतीपुर खेल मैदान	८	बसतीपुर	
२५	खजुलीदमार खेल मैदान	८	खजुलीदमार	
२६	शिखर खेल मैदान	९	कुसुम दमार	
२७	झर्पा खेल मैदान	९	झर्पा	
२८	च्याउँच्याउँ खेल मैदान	९	च्याउँच्याउँ	स्थानीय युवाहरू
२९	भालुखोला खेलमैदान	९	भालुखोला	स्थानीय युवाहरू
३०	एक्लेदमार खेलमैदान	९	एक्लेदमार	स्थानीय युवाहरू

क्र.सं.	खेल मैदान	वडा नं.	स्थान	उपयोगको अवस्था (कसले उपयोग गर्छ)
३१	कुडुले खेलमैदान	९	कुडुले	स्थानीय युवाहरू
३२	सिमलट्वाक खेल मैदान	११		
३३	कुञ्चीपोकोल खेल मैदान	११		
३४	कालीदेवी नि.मा.विको मैदान	११	सिमात	स्थानीय युवाहरू
३५	कोल्खोप प्रा.वि. खेल मैदान	१२		

स्रोत: बकैया नगरकार्यपालिकाको कार्यालय २०७६

५.६.२ पार्क तथा पिकनिक स्थल सम्बन्धी विवरण

क्रमिकरूपमा विकसित भैरहेका शहरोन्मुख क्षेत्र तथा गाउँपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरू सार्वजनिक सम्पतिहरू हुन् । क्षेत्रहरूले विशेषगरी गाउँपालिकाको पर्यावरणीय प्रणालीलाई सुरक्षित गरी हरित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न यी क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्नु आवश्यक छ । दैनिक नियमित कामकाजबाट पररही मानसिक स्फूर्ति र स्वच्छताका लागि मनोरञ्जनको आवश्यकता पर्दछ । मनोरञ्जनका विभिन्न उपायहरूमध्ये स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने तथा वनभोज गर्ने चलन सर्वव्यापी र प्राचिन चलन हो ।

सार्वजनिक सम्पदाको रूपमा रहेका उद्यान, पार्क तथा खेलमैदानहरूको दिगो रूपमा संरक्षण विकास र विस्तार गर्न सके गाउँपालिकाको विकास र विस्तार हुँदै जाँदा यी क्षेत्रहरू पर्यावरणीय महत्वका हिसाबले अत्यन्त आवश्यक र महत्वपूर्ण हुन्छन् । यी क्षेत्रहरूलाई हरित क्षेत्रको रूपमा विश्राम स्थल तथा गाउँपालिकाको प्राकृतिक सुन्दरता कायम गर्न सहयोग गर्दछन् । यस गाउँपालिकामा रहेका विशेष पार्क तथा उद्यानहरू नरहेपनि सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन, सरकारी संरक्षित वनहरूमा पार्क तथा उद्यानहरूको संभावना रहेको छ ।

५.७ शान्ति सुरक्षाको विवरण

सुरक्षाको प्रत्याभुति देशको संविधानमा सुनिश्चित हुन्छ । संविधानमा उल्लेख भए अनुरूप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ । हरेक राष्ट्रका नागरिकहरूलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसुस हुन पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ ।

गाउँपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी डकैती लगायतका अन्य कार्यहरू यी सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिएन । गाउँपालिकामा सानातिना भैँभगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसाका घटनाहरू यदाकदा हुने गरेको स्थानीयवासीको भनाई छ । यस गाउँपालिकाको वडा नं. ३ हात्तीसुँडे र वडा नं. १२ ठिंगन बजारमा गरी २ ओटा प्रहरी चौकी रहेका छन् । साथै जिल्लामा शान्ति सुरक्षासँग सम्बन्धित निकायहरूमा नेपाली सेना तथा नेपाल प्रहरीका विभिन्न ईकाइहरू रहेका छन् ।

खण्ड- ६: जलवायु, वन तथा वातावरण

६.१ जलवायु

समयको अन्तरालमा पृथ्वीको वायुमण्डल, हावाको गति र मौसममा भएको परिवर्तनका कारण पृथ्वी तथा यसको कुनै भागको औसत मौसममा आएको परिवर्तनलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ। जलवायु परिवर्तनका कारण मौसममा फेरबदल हुने, वर्षा समयमा र नियमित नहुने, मौसमी फलफूल तथा तरकारीमा फेरबदल हुने, हिमगलन, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, हुरीबतास हुने आदि असर देखा पर्छन्। विश्वव्यापी रूपमा बढेको जलवायु परिवर्तन २१ औं शताब्दीको सबैको साझा चुनौतीको विषय रहेको छ। एक राष्ट्रको एकल प्रयासले मात्र यसको न्यूनीकरण सम्भव नहुने भएकाले यसका असर न्यूनीकरणको लागि सबैको साझा चासो र सहयोग आवश्यक देखिन्छ। विश्वका अधिकांश मुलुकमा जलवायु परिवर्तनको असर देखापर्न थालेको छ।

जलवायु परिवर्तनको असर कम गर्नको लागि भएका प्रयासहरू

अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरू

- विभिन्न राष्ट्रहरू सम्मिलित पृथ्वी सम्मेलन र त्यसले पारित गरेका एजेन्डाहरू
- समय-समयमा हुँदै आएका कोप सम्मेलनहरू
- विश्वका राष्ट्रहरूको ध्यानाकर्षण गर्न माल्दिभ्सद्वारा पानीमुनि मन्त्रिपरिषद् बैठक भएको,
- क्योटो प्रोटोकल अभिसन्धि जारी गरिएको
- संयुक्त राष्ट्रसंघीय जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी अभिसन्धि १९९२ जारी भएको
- हाम्रो साझा भविष्य नामक प्रतिवेदनलगायत अन्य थुप्रै प्रयास भएका

राष्ट्रिय प्रयासहरू

- नेपालको वर्तमान संविधानको भाग ३ को धारा ३० मा स्वच्छ वातावरणसम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रूपमा समावेश गरिएको,
- धारा ५१ को राज्यको नीतिमा प्रकृतिको संरक्षण र संवर्द्धनमार्फत जलवायु परिवर्तनलाई न्यूनीकरण गरी यसबाट बच्ने उपायहरूको अवलम्बनमा जोड,
- राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषको स्थापना गरिएको,
- वातावरण ऐन २०५३ र नियमावली २०५४ को व्यवस्था भएको, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ को व्यवस्था गरिएको,
- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरणका लागि भएका राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय सभा-सम्मेलनको नेपाल पक्ष राष्ट्र भई सोही अनुरूपको कार्य भएको,
- यस सम्बन्धमा विश्वको ध्यान आकर्षित गर्न सगरमाथाको आधार-शिविर कालापत्थरमा र मुगुको रारामा मन्त्रिपरिषद्को बैठक बसेको,
- जलवायु परिवर्तन नीति २०७५ तर्जुमा भएको,

६.१.१ जलवायुको समग्र विवरण

कुनैपनि स्थानको समग्र विकासमा जलवायुको अवस्थाले व्यापक असर पार्दछ। अर्कोतर्फ नेपालमा विषम भौगोलिक अवस्था भएकाले भौगोलिक अवस्था अनुरूपको हावापानी हुने हुनाले मानिसको समग्र जीवनशैली, चालचलन, उत्पादन प्रणाली लगायत समग्र मानव जनजीवनका आयामहरूसँग जलवायुका पक्षहरू अन्तर

सम्बन्धित हुन्छन् । उदाहरणका लागि उच्च हिमाली भेगमा भौगोलिक हिसाबले जटिल भू-धरातल हुन्छ भने हावापानी पनि शीत प्रधान हुन्छ । हिउँदयाममा हिमपात हुने र खेतिपाती निकै नगण्य मात्रामा हुने गर्दछ । यसर्थ हावापानी बारेका जानकारी हुनु अत्यन्त आवश्यक रहेको छ ।

६.१.२ जलवायूको परिवर्तनका असरहरू

कुनैपनि स्थानको जलवायूले त्यहाँका मानिसहरू जनजीवनलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ । भने प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरूले समेत जलवायूलाई उत्तिकै असर गर्दछ । विशेषगरी विश्वमा भएको औद्योगिक क्रान्ति, विज्ञानको विकास, इन्जिनहरूको विकास, जनसंख्या वृद्धि आदिले वनजंगल र पर्यावरणमा व्यापक नकारात्मक असर परेको छ । विशेष गरी व्यापकरूपमा भैरहेको कार्बन उत्सर्जन र क्लोफ्लोरो कार्बन जस्ता रसायनहरूको कारण हरितगृह प्रभाव (Green House Effect) वृद्धि भई विश्वको तापक्रम क्रमशः वृद्धि हुन थालेको छ । यसले व्यापकरूपमा जलवायू परिवर्तन भई त्यसका असर स्वरूप अतिवृष्टि, अनावृष्टि, प्राकृतिक विपद्हरू, बाढी, पहिरो, सामुद्रिक तटहरूका डुबान जस्ता समस्या देखापर्न थालेको छ । यसले स्थानीय स्तरबाटै विकास निर्माण तथा मानवीय व्यवहारहरूमै परिवर्तन गरी जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्ने वातावरण मैत्री व्यवहारहरूमै परिवर्तन गरी जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्ने वातावरण मैत्री व्यवहारहरू अवलम्बन गर्नु अनिवार्य भएको छ ।

६.१.३ जलवायूको परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू

माथि उल्लेख गरिए जस्तै जलवायू परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरू नै हुन् । तसर्थ जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्न यिनै मानवीय गतिविधिहरूलाई व्यापकरूपमा सुधार गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसो गर्दा वातावरणमैत्री व्यवहारहरूलाई संवेदनशील हिसाबले अभ्यास गर्नुपर्दछ । अर्कोतर्फ मानवीय व्यवहारहरूमा पूर्ण नियन्त्रण गर्नु असम्भव जस्तै हुन्छ । तसर्थ जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई पूर्णतः शुन्यमा झार्न सकिँदैन । यस परिस्थितिमा त्यस्ता असरहरूको सामना गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीयस्तर बाटै जलवायू अनुकूलताका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनुपर्दछ ।

६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता

६.२.१ गाउँपालिकामा पाईने प्रमुख वनस्पति र वन्यजन्तुहरूको विवरण

भौगोलिक विविधताले श्रृजना गरेको जैविक विविधताका कारण नेपाल विश्वमै जैविक विविधताका हिसाबले सम्पन्न मुलुकमा पर्दछ । सिमित भौगोलिक क्षेत्र भित्र समेत ठुलो जैविक विविधता पाईन्छ । नेपालजस्तो अतिकम विकसित राष्ट्रका लागि जैविक विविधता आफैमा एक बरदान हुन सक्छ । यदि यसको संरक्षण र दिगो सदुपयोग हुन सक्यो भने । यस खण्डमा जैविक विविधता अन्तर्गत यस क्षेत्रमा पाईने प्रमुख वनस्पतिहरू, वन्यजन्तुहरू, जलचर, चराचुरुङ्गी आदिको विवरण उल्लेख गरिएको छ ।

६.२.२ प्रमुख वनस्पतिहरूको विवरण (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ) जडिबुटी छुट्याएर

यस गाउँपालिकामा केही समशितोष्ण मनसुनी जलवायु समेत भएको कारण पाईने प्रमुख वनस्पतीका प्रजातिहरूमा, सिसौ, सिमल, जामुन, कदम, खयर, करम, पिठारी, छतिवन, वोहरी, खमारी, वोटधंगेरो, बकाईनो, इप्पील, टिक, वर, पीपल, बेल, अमला, निम, पलाँस, आँप, डुम्री, कटहर, लिची, नरिवल, वयर, काँशी अमला, केँदल, राजवृक्ष, अशोक, चेरी, समी, मसला, बडहर, अम्बा, केरा, कागती, भोगटे, सरिफा, दारिम, तित्री, फडिर, असार, साज, सादन, कुम्भी, हर्छो-बर्छो, हल्लुडे, सिरीस, तारी, कुसुम, क्यामुना, दबदबे, टुनी, सान्दन, कर्मा, मालती, पाचपाते, वनसुन्तला, कुम्भी, नेवारो, अशोक, सपेटा । यसै गरी घिस्रने जन्तुहरूमा हरहरे, सिरिसे, धामन, हरेउ, ढोडिया, सुनगोहोरो, छेपारो, अजिँगर, भित्ती, सर्प, गड्यौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदि र चराचुरुङ्गीहरूमा कोइली, मैना, सुगा, दुकुर, लुईचे, गौथली, काग, भंगेरा, मयुर, हुट्ट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरा, ठेउवा, बडाइ, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रूपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, कन्याडकुरुड, भद्राई, सारस आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रवासी चराचुरुङ्गीहरू पाईन्छन् ।

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा पाईने जडिबुटीहरूमा बोभो, सिउँडी, घ्युकुमारी, तुलसी, जिम्बु, बाबरी, भृंगराज, रिट्ठा, टिमुर, गुँरास, हर्छो, बर्छो, चिराँइतो चुत्रो अमला, रुदिलो, तितेपाती आदि पाईन्छ । यी जडिबुटीहरू संकलन तथा बिक्री हुने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

६.२.३ प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा पाईने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा वन्यजन्तुहरूमा चितुवा, बाँदर, हापसिलो, बँदेल, ब्याँसो, स्याल, रातो बाँदर, वन विरालो, दुम्सी, निगाले बाघ, जङ्गली मुसा, मल साप्रो, न्याउरी मुसा, लोखर्के आदि रहेका छन् ।

६.२.४ प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा पक्षी प्रजातीमा कालिज, दुकुर, हुचिल, लाटोकोसेरो, काग, जुरेली, गौथली, परेवा, चमेरा, सारौँ, भंगेरा, कालो तित्रा, सिम तित्रा, लुईचे, धनेश, सुगा, कालो गिद्ध, लामो ठुँडे गिद्ध, सिलसिले, कटुस टाउके मौरी चरी, जङ्गली लाटोकोसेरो, चिल, कोइली, हुट्टी ट्याउँ, कालो ढाडे लाहाँचे, भद्रे, सानो जलेवा, सानो बकुला, लालसर, कालो भूँडीफोर, चिभे, तोप चरा, कोकले, जुरेली/बुलबुल, गाजले चरी, धोबी चरा, श्यामा, रानी चरी, छिरबिरे माटो कोरे, कालिज, निलकण्ठ, बडाई, कुथुके, ठूलो चमेरो, भंगेरी बाज, थोप्ले लाटोकोसेरो, बकुला, मलेवा आदि प्रमुख छन् ।

घिसने जिवजन्तुहरू

यस गाउँपालिकामा विशेष गरी घिसने जीवजन्तु अन्तर्गत सर्प दुई मुखे, पानी सर्प, छेपारो, गोहोरा, सुन गोहोरो, कछुवा, भ्यागुता पाईएका छन् ।

कीरा फट्याङ्गाहरू

मौरी, खागो, पुत्को, कठेउरी, गोब्रेकीरा, जुका, बिच्छी, खजुरो, भुसिलो, बारुलो, उडुस, अरिगाल, शङ्खेकीरा, बच्छ्युँ, माकुरा, डाँस, पतेरो, साङ्लो, लामखुट्टे सयौं प्रकारका किरा फट्याङ्गाहरू आदि ।

तालिका नं. ८७: वन्यजन्तु तथा पशुपंक्षी

क्र.सं.	स्थानीय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
स्तनधारी (Mammals)			
१.	कस्तुरी मृग	Musk Deer	<i>Moschus moschiferus</i>
२.	चितुवा	Common Leopard	<i>Panthera pardus</i>
३.	स्याल	Jackle	<i>Canis aureus</i>
४.	ध्वाँसे चितुवा	Clouded Leopard	<i>Neofelis nebulosa</i>
५.	भालु	Black Bear	<i>Selenarctos thibetanus</i>
६.	लंगुर बाँदर	Common Langur	<i>Presbytes entellus</i>
७.	चमेरो	Fruit bat	<i>Rousettus spp.</i>
८.	सालक	Pangolin	<i>Manis crassicaudata</i>
९.	हाब्रे	Red Panda	<i>Ailurus fulgens</i>
१०.	खरायो	Rufus tailed hare	<i>Lepus nigricollis</i>
प्रमुख घसने जनावरहरू (Reptiles)			
१.	साधारण सर्प	common cat snake	<i>Bioga trgonata</i>
२.	गोहोरो	CommonIndian monitor lizard	<i>Varanus spp.</i>
३.	छेपारो	Common lizard	<i>Calotes versicolor</i>
पंक्षी (Aves)			
१.	ढुकुर	Spotted Dove	<i>Streptopelia chinensis</i>
२.	वन कुखुरा	Red Jungle Fowl	<i>Gallus gallus</i>
३.	मयुर	Common Peafowl	<i>Pavo cristatus</i>
४.	डाँफे	Impeyan Pheasant	<i>Lophophorus impejans</i>
५.	कालिज	Kalij Pheasant	<i>Lophura leucomelana</i>
६.	मुनाल	Crimson Horned Pheasant	<i>Tragopan satyra</i>
७.	तित्रा	Black Patridge	<i>Francolinus francolinus</i>
८.	काग	House Crow	<i>Carvus macrorhynchos</i>
९.	कोइली	Cuckoo	<i>Cuculus spp.</i>
१०.	जुरेली	Bulbul	<i>Pycnonotus cafer</i>

स्रोत : जिल्ला वन कार्यालय, २०७६

६.२.५ वनका प्रकारहरू वर्गीकरण सहित सबैको विवरण (सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक आदि)

नेपालमा मुख्यतया स्वामित्व र व्यवस्थापनका आधारमा वन क्षेत्रलाई विभिन्न वर्गमा विभाजन गरिएको छ। वन ऐन २०४९ र त्यसमा भएका पछिल्ला संशोधन अनुसार वनका प्रकारहरूलाई निम्नानुसार परिभाषित गरिएको छ।

क. राष्ट्रिय वन

राष्ट्रिय वन भन्नाले वातावरण सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र विक्रि वितरण गर्न तयार गरिएको वन सम्बन्धी कार्ययोजना भन्ने बुझिन्छ।

राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वन बाहेक नेपाल भित्रको वन सिमाना लगाईएको वा नलगाईएको सबै वन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनकाखे छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वन भित्र रहेको बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेत जनाउँछ।

ख. चकला वन

चकला वन भन्नाले कम्तिमा पाँच सय हेक्टर क्षेत्रफल भएको सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको कुनै भाग भन्ने बुझिन्छ।

ग. साभेदारी वन

साभेदारी वन भन्नाले डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र उपभोक्ताको साभेदारीमा व्यवस्थापन गरिने राष्ट्रिय वनको कुनै भाग बुझिन्छ।

घ. धार्मिक वन

धार्मिक वन भन्नाले वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई सम्झनु पर्छ।

ङ. निजी वन

निजी वन भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गा लगाई हुर्काइएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई जनाउँछ।

६.२.६ सामुदायिक वन

सामुदायिक वन भन्नाले सामुहिक हितको लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ। स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागि बनाउने नेपाल सरकारको नीति अनुसार यस गाउँपालिकामा जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ तथा वन यिमावली, २०५१ ले व्यवस्था गरे बमोजिम सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापनको सम्पूर्ण जवाफदेही सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहहरू नै हुन्छन्। यो कार्यक्रम शुरुमा लागू हुँदा यसको उद्देश्य नाझा डाँडा पाखाहरूमा हरियाली बढाउने र सर्वसाधारण जनतालाई, काठ, दाउरा र डालेघाँस लगायत वन पैदावारको आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने रहेको थियो, तर अहिले यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्यमा विपन्न परिवारहरूको गरिवी निवारण, जीविकोपार्जन, जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, समावेसीकरण, लैङ्गिक समानता, विशेष गरि महिला, दलित तथा जनजातिको सहभागिता जस्ता नयाँ नयाँ

सवालहरू समेत समावेश भएकोले यस कार्यक्रमले गरिवी न्युनिकरणमा समेत सहयोग पुऱ्याउन सक्ने विश्वास गरिएको छ । जिल्ला वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा समूहको स्वीकृत विधान तथा वन कार्ययोजना बमोजिम उपभोक्ता समूहको क्रियाकलापहरू संचालन तथा सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्वर्द्धन, व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको सदुपयोग हुने गरेको छ । विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षणभन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर गएको केही वर्षदेखि वन क्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ । सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज प्राकृतिक रुपमा संरक्षित भएका छन् । सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको छ । तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त जनशक्तिको उपलब्धता हुनु जरुरी छ । उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ । दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिका र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वन भित्र गैरकाष्ठ वनपैदावारको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न र विभिन्न तालिम गोष्ठी अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन् । यसले स्थानीय स्तरबाट वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वनक्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ । सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आवद्ध विभिन्न गै.स.स.हरूलाई गाउँपालिकामा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

सामुदायिक वनहरूको क्रमिक हस्तान्तरण र वन संरक्षणका प्रभावकारी उपायहरूको अवलम्बनले प्राकृतिक पुनरुत्पादन क्रमशः बढ्दै जाने देखिन्छ । वनहरूबाट काठ र दाउराको परम्परागत उत्पादन लिने प्रवृत्तिमा परिवर्तन गर्दै जनतालाई गैरकाष्ठ पैदावारको उत्पादनतर्फ उन्मुख गराउनुपर्ने र वन्यजन्तुहरूको व्यवसायिक पालन लगायतका गतिविधिहरूबाट आय स्रोतहरूमा वृद्धि गर्न जनसहभागितामा विशेष जोड दिनुपर्ने देखिन्छ ।

वन विकास गुरयोजना, २०४६ ले प्राथमिकतामा राखेको सामुदायिक वन विकास कार्यक्रममा यो गाउँपालिकाले अग्रणी भूमिका खेलेको छ । गाउँपालिकामा वनहरूको संख्या धेरै भएपनि ती सबैलाई उपभोक्तालाई हस्तान्तरण गरिसकिएको छैन । यस बकैया गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वनको विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८८: सामुदायिक वनहरूको विवरण

क्र.सं.	सामुदायिक वनको नाम	ठेगाना	सदस्य उपभोक्ता संख्या
१	सुनकोशी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ३, चम्पाखहरे	२००-२५०
२	जितदमार अघेर सामुदायिक वन	वडा नं. ३, हात्तीसुँढे	३००-३५०
३	बसनकाली सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ३, बसन	९०
४	ब्रह्मपुर सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति (१९५ हे.)	वडा नं. ४, जुरेली	४५२
५	लालीगुराँस सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति (४२६ हे.)	वडा नं. ४, सानोथली,	२४५
६	नौलो हरियाली सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ४, अजिङ्गरे	२००

क्र.सं.	सामुदायिक वनको नाम	ठेगाना	सदस्य उपभोक्ता संख्या
७	प्रगती सामुदायिक वन	वडा नं. ४, माभीखोला , रातोथली	१५०
८	बुद्ध सामुदायिक वन	वडा नं. ४, माभीखोला शीर	१२५
९	दुर्गामाई सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति (४९६ हे.)	वडा नं. ५, तिनतले	३००-४००
१०	गीतावर सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ५,	४५० जति
११	सिलादेवी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ६, सुधा	२००+
१२	बाघभैरव सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ६, ठूलो सुधा, जुरन	३००+
१३	नमूना सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ६, साततले दोभान	५०
१४	बसन्त सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ६, टिबुली+भालुखोला	२००
१५	श्रृजन सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ६, ज्यामिरे मोरङ्गे	२००
१६	त्रिवेणी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ६, त्रिवेणी बस्ती	वन पेदवार नभएको
१७	कालिका सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ६, गडवन	७०+
१८	भूलभूले सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ६, गवरस्थान	१००
१९	पशुपति सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ७, हिरामुनी कान्द्रङ	३००
२०	हात्तीचरण सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ७, हात्तीखोला	२००-२५०
२१	पञ्चकन्या सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ७, हर्दा माटोकोरी	१७५-२००
२२	कालीवन सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ७, कल्लेखोला	१५०+
२३	नमबुद्ध सामुदायिक वन	वडा नं. ७, मामदमार	
२४	कालेश्वर सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति, २८१ हे	वडा नं. ८, दमनगर	१७७ घर
२५	प्रतिभा सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ८, पिपलडाँडा	१५० जति
२६	देउताखोला सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति, ४०० हे	वडा नं. ८, विरेफाँट	१५५ घर
२७	हिमचुली सामुदायिक वन	वडा नं. ८, गोठडाँडा	१०० हाराहारी
२८	बकैया सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ८, खजुलीदमार	१००+
२९	कालीवन सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ९, चिउरीबास	
३०	रमणीय सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ९, कुसुमदमार	३०० घर
३१	रुद्रेश्वरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ९, भालुखोला	
३२	च्याउँच्याउँ सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ९, च्याउँच्याउँ	
३३	आनन्द सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. १०	१२०
३४	सिउले सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति (१९९ हे.)	वडा नं. ११, सिमात	६०
३५	हरियाली सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति (१९९ हे.)	वडा नं. ११, देउराली	४०
३६	सेतीदेवी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति (१९९ हे.)	वडा नं. ११, पिपलडाँडा	५०
३७	कालीदेवी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति (१९९ हे.)	वडा नं. ११, मोरङ्गे	४०
३८	गमलटार सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति (१९९ हे.)	वडा नं. ११, गमलटार	४०-४५
३९	सिमलट्वाक सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. ११, सिमलट्वाक	३५
४०	कालीदमार सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति (१९९ हे.)	वडा नं. ११	५०-५५
४१	महालक्ष्मी सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. १२, धेद्रे	५०-५५
४२	गौरीशंकर सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. १२, गौरीशंकर	६०
४३	ठिंगन सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	वडा नं. १२, ठिंगन	८०

स्रोत : बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

६.२.७ कबुलियती वनको विवरण

कबुलियती वन भन्नाले केही नेपाल संसोधन गर्ने ऐन, २०७५ द्वारा थप गरिएको समेत, विभिन्न उद्देश्य प्राप्त लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित कुनै संस्था वन पैदावारमा आधारित कुनै उद्योग वा समुदायलाई कबुलियत गरी प्रदान गरिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ। राष्ट्रिय वन ऐन, २०४८ को परिच्छेद-६ मा उल्लेख भए अनुसार राष्ट्रिय वनको कुनै भाग देहाय बमोजिमको उद्देश्य प्राप्तिको लागि छुट्याइएको वन लाई कबुलियती वन भनिन्छ।

- (क) वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्न,
- (ख) वृक्षारोपण गरी वन पैदावारको उत्पादनमा अभिवृद्धि गरी बिक्री वितरण गर्न वा उपयोग गर्न,
- (ग) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न,
- (घ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कृषि वन बाली कार्य सञ्चालन गर्न,
- (ङ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कीट, पतङ्ग तथा वन्यजन्तुको फार्म सञ्चालन गर्न।

६.२.८ वन पैदावार सम्बन्धी विवरण (निकासी भएमा)

सामान्यतया वन पैदावारको रूपमा प्रयोग हुने वस्तुहरू भनेका काठ, दाउरा, जडिबुटी, खोटो, खर आदि हुन्। वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी वा हरित क्षेत्रको विकास गरी यस प्रकारका वन पैदावारहरूको व्यवसायिक उत्पादन तथा निकासी गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ। विशेषगरी वनले ओगटेको क्षेत्रफल बढी भएको क्षेत्रहरूमा वनलाई नै स्थानीय विकासको मेरुदण्डको रूपमा लिन सकिन्छ।

बकैया गाउँपालिकाबाट उत्पादन भएका वन पैदावारको बिक्री वितरण उपभोगको स्थितिलाई हेर्दा यहाँको उत्पादन यस गाउँपालिकाको आपूर्तिलाई पुर्‍याई जिल्ला भित्रकै अन्य गाउँपालिका तथा ग्रामिण क्षेत्र तथा अन्य जिल्लामा पनि जाने गरेको छ।

यस गाउँपालिकामा काठ/दाउरा खपत मुख्य वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूमा हुने गर्दछ। यस अलावा यहाँको बढ्दो जनसंख्या र बसाई सराई तथा शहरीकरणले आवश्यक पर्ने काठ/दाउरा तथा विकास निर्माणमा काठको माग बढ्दै गएको छ। वनजंगलको नजिकका परिवारले बढी काठ/दाउरा खपत गर्दछन्, भने वनबाट टाढा रहने परिवारले धेरै कम परिमाणमा काठ/दाउरा खपत गर्ने गरेको पाईन्छ।

६.२.९ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु, संरक्षण ऐन २०२९ का अनुसार राष्ट्रिय निकुञ्ज भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको साथै वन्यजन्तु, वनस्पति र भू-दृश्यको संरक्षण व्यवस्थापन र उपयोगका लागि छुट्याइएको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ। साथै मध्यवर्ती भन्नाले स्थानीय जनताहरूलाई नियमितरूपले वन पैदावार उपयोग गर्न पाउने सहूलियत प्रदान गर्नको लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्ष वरिपरिको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ। त्यसैगरी संरक्षण क्षेत्र भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण र प्राकृतिक श्रोतको सन्तुलित उपयोगको लागि एकीकृत योजना अनुसार व्यवस्थापन गरिने क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ।

६.३ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र

सम्पूर्ण जैविक प्रणालीको अस्तित्व पञ्च महाभूतको प्रयोग र उपलब्धतामा आधारित छ। जल, जमिन, वायु, प्रकाश र ताप मध्ये सबैको अपरिहार्यता उत्तिकै रहेको छ। यी मध्ये जलस्रोतमा नेपाल विश्वमै दोस्रो ठुलो देश मानिन्छ।

६.३.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू

गाउँपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदि नाला तथा खोलाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रूपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ। साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत बेलाबखत आंशिकरूपमा सिंचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ। मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्यधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी/खोला मा भूक्षय भई पुरिने क्रम जारी छ।

तालिका नं. ८९: बकैया गाउँपालिकामा भएका नदीनालाहरूको विवरण

क्र.सं.	नदीनालाहरू	वडा नं.	समेट्ने बडाहरू	प्रकोप
१	बकैया खोला	३	जलजले, हात्तीसुँडे, घ्याम्पे, बसन, बड्दाहा	बाढी + कटान
		४	माभी खोला, अजिङ्गरे, पाङ्दुरे, गोठखोला, तामाखोला, छतिवन	बाढी + कटान
		६	जुइना, जस्पल, बैसी टोल, भालुखोला	बाढी + कटान
		७	भीरकोट, हात्तीखोला, घमनटोल, रानीदमार, हर्दा, माटोकोरी, अघेरी	बाढी + कटान
		८	खजुली दमार, कर्मैया, विरेफाँट, ठूलो मोतिपुर, तल्लो विरे	बाढी + कटान
२	सिमात खोला	४	मुक्तानस्वारा, सुविदारस्वारा, नयाँदमार, रमिते फाँट, श्रीपुर फाँट, जुरेली, पावस फाँट	बाढी + कटान
		५	भडौरा, सुविदास्वारा, कर्मचुली, राजदरवार, तिनतले भित्रीस्वारा	बाढी
		११	सिमात, आहालडाँडा बेसी, पिपलडाँडा	बाढी + कटान
३	बागमती	१०	अम्बास बेसी, बरबोट, तिन भङ्गाले, धुवाकोट बेसी., मन्थली बेसी, घैयाबेसी	बाढी + कटान
		१२	ठिंगन बेसी	बाढी + कटान
४	धनसार खोला	१	नागदह, खयरसाल, रजुवा	बाढी + कटान
		२	दोभान, डण्डीखर्क, ट्वाड-ट्वाड, थाकल चौर, खपर साल	बाढी + कटान
५	लोहाजोर खोला	४	पलासे, भुते, भीमसेनदमार, तिनकुने फाँट, माभीखोला, सोवी,	बाढी + कटान
		९	च्याउँच्याउँ	बाढी + कटान
६	सुकौरा खोला	५	करमचुली, गोसाइँदमार, डेउडी	
		६	जुनेली बस्ती, जुइना, मिलनटोल, भोलखानी, साततले, दोभान, मण्डु	बाढी + कटान
७	फिकेखोला	११	सिमात, आहाल	बाढी
		१२	फलेंट	बाढी + कटान
८	च्याउँच्याउँ खोला	३	जितदमार, हात्तिमुँडे हाटबजार	बाढी + कटान
		९	च्याउँच्याउँ	बाढी + कटान
		३	पिप्ले वाममारा, हात्तीसुँडे	
९	जितपुर खोला	११	घट्टेपाखा,	बाढी + कटान
		१२	जितपुर बेसी	
१०	धियाल खोला	१	स्वस्ती, विजय बस्ती, इपिलघारी	बाढी + कटान
११	धोवी खोला	१	धोवी डाँडा, इपिलघारी	बाढी + कटान
१२	गड्डडे खोला	१	स्वस्ती, महादेवफेदी	
१३	चाँदे खोला	२	चाँदेशीर, बोभदमार	
१४	बोभदमार खोला	२	बोभदमार	
१५	मामदमार खोला	२	दोभान	
१६	कालोपानी खोला	२	कालोपानी	
१७	चम्पखहरे खोला	३	जलजले, चम्पाखहरे	बाढी + कटान
१८	माभीखोला	४	ठाँटीकुना, माभीखोलाशीर, माभीखोला	
१९	पाङ्दुरे खोला	४	अजिङ्गरे, पाङ्दुरे	बाढी + कटान, पहिरो
२०	पतरङ्गे खोला	४	पिङ्गदमार, गोठखोला	बाढी

क्र.सं.	नदीनालाहरू	वडा नं.	समेत्ने बडाहरू	प्रकोप
२१	गोठ खोला	४	गोठखोला	बाढी
२२	तामाखोला	४	तामाखोला	बाढी
२३	थापाखोल्सी	४	थापाखोल्सी, पाङ्दुरे	बाढी
२४	ठाँटी खोला	५	भडौरा, राजदमार, श्रीपुर, दहीदमार, कत्ले	बाढी
२५	बुदुने खोला	५	दोभान बुदुने	
२६	मसाने खोला	५	तिनतले, मसाने	
२७	ज्यामिरे खोला	६	ज्यामिरे, अल्छे	बाढी + कटान
२८	भक्तलाल खोला	६	गवरस्थान, चुहार	बाढी + कटान
२९	गडवन खोला	६	गडवन, आँपचौर	बाढी + कटान
३०	कोल्खहरे	७	कोल्खहरे	बाढी + कटान
३१	हिरामुनी खहरे	७	हिरामुनी, कान्द्राड भीरकोट, कालीदमार, हात्तीखोला	बाढी + कटान
३२	धमिले खहरे	७	हात्तीखोला	बाढी + कटान
३३	चुहारे खोला	८	फेदीगाउँ, दमनगर	बाढी + कटान
३४	किर्नेखोला	८	किर्ने बजार, अर्नाथुम्का	
३५	बड्दा खोला	९	चिउरी बास, एक्लेदमार, कुडुले	बाढी + कटान
३६	हिले खोला	९	भालु खोला, नारायण डाडाँ	बाढी + कटान
३७	बाँदरे खोला	११	कालिदमार, बाइवा ल्होसे, मोरङ्गे, बन्दीपुर	बाढी + कटान
३८	कत्ले खोला	११	पिपलडाँडा, देउराली	बाढी
३९	कोल्खोप खोला	१२	कोल्खोप, धेद्रे, सिम्पाती बेसी	बाढी+कटान+पहिरो
४०	खहरे खोला	१२	ठिंगन बेसी	बाढी+कटान+पहिरो

स्रोत: बकैया गाउँपालिकाको कार्यालय, २०७६

६.४ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र

गाउँपालिकाका पहाडी भीर तथा खोचहरू, नदी तथा खोला किनारका भागहरू भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ। प्राकृतिक वातावरणमा असर पर्ने मानवीय गतिविधिको कारणबाट गाउँपालिका क्षेत्रमा अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन राख्ने प्रवृत्ति एवं खोलाबाट अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू भिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन विग्रन गई बस्ती एवं खेतीतर्फ अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ। खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकोले खोलाको सतह गहिँरिदै जाँदा आसपासका क्षेत्रहरूमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ। मूलतः गाउँपालिकाका खोलाहरूको वरिपरि नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले भूकम्पीय प्रकोपका कारण समेत यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ। यसक्रमलाई रोक्नको लागि ढल निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ। त्यस्तै, अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालीन उपायको रूपमा स्पर एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालीन उपायको रूपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरि वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालीन उपायको रूपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्नेतर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ। उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ।

६.४.१ गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

तालिका नं. १०: गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क्र स	संभावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र गाउँपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रूपमा लागू नभएको	जुनसुकै समयमा
२	पहिरो	भौगोलिकरूपले विकट तथा नाङ्गा डाँडा पाखाहरू तथा भुकम्प प्रभावित भीर पाखाहरूमा पहिरो जाने गरेको ।	असार - असोज
३	बाढी	गाउँपालिकामा विशेषतः साना ठूला नदि/खोलाहरू बग्ने गरेको र वर्षायाममा नदी तथा खोलाहरूले आसपासका भूभागहरू बर्षेनी कटान गरि क्षति पुऱ्याईरहेको छ। बर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा परिवारहरू प्रभावित भैरहेका छन् ।	जेष्ठ-असोज
४	डढेलो	गाउँपालिकाको धेरै जसो भु-भागमा घनावस्ती रहेका (सुकुम्वासी, बाढी विस्थापित) लगाएतका अति विपन्न समुदायका घरहरू सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाहरूले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको। साथै डढेलोको समस्या पनि देखिन्छ ।	चैत्र-जेष्ठ
५	महामारी	प्रकोपका रूपमा भाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतनाकमी, अनुकूल क्षमताको अभाव ।	विपद् पछि, अन्य समयमा
६	वर्डप्लु, अन्य फलु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फलु, आदि	जुनसुकै समयमा
८	जङ्गली जनावर आतंक	गाउँपालिकाको वनजङ्गल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरूमा (बाँदर, बँदेल, बाघ) आदिको आक्रमण तथा बदमासीको डर कास भईरहन्छ ।	जुनसुकै समयमा
९	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
१०	चट्याङ, असिना	बढी जसो वर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

स्रोत: जिल्ला समन्वय समिति, मकवानपुर २०७६

यस गाउँपालिकाका प्रमुख खोलाहरू जस्तै बकैया, वागमती, सिमात, चाँदे, धनसार लगायतका साना ठूला खोलाहरूले बेलाबेलामा र विशेष गरी वर्षातको समयमा नदी आसपासका बेसीहरूमा बाढी र नदी कटानको समस्या ल्याउँछन् । वागमती नदीले ठिंगन बेसी, अम्बास बेसी, वरबोट, तीन भँगाले, धुँवाकोट बेसी, मन्थली बेसी, घैया बेसी र आसपासका क्षेत्रमा डुवानको समस्या ल्याउँछ । त्यसै गरी सिमात खोलाले जुरेली बजार र पावस फाँटलाई डुवानमा पार्छ । बकैया खोलाका कारण हात्तीसुँडे बजारको दक्षिणी भाग, पाङदुरे, बसन, माभी खोला, गोठ खोला, छतिवन, सुनाचरी आदि स्थानमा डुवानको समस्या भेल्लु पर्छ । पहिरोका जोखिम रहेका स्थानहरूमा वडा नं. ११ को पिपलडाँडाले, वडा नं. १२ को चुनखानी इलाका र वडा नं. २ को फापर चौर र भमरेको पूर्वीभाग पर्दछन् । यस बाहेक बेलाबेलामा वनजङ्गलमा लाग्ने डढेलो, अतिवृष्टि, अनावृष्टि तथा जङ्गली जनावरको आक्रमण आदि पनि यस पालिकाका विपद्का कारण हुन ।

खण्ड- ७: भौतिक विकास

७.१ खानेपानी तथा सरसफाई

नेपालजस्तो फ्रेसवाटरको पर्याप्तता भएको देशमा स्वच्छ पिउने पानीको अभावमा जनताहरूले दुःख पाउनु विडम्बनाको कुरा हो । शुद्ध पिउने पानी भएन भने यसले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्दछ । प्रदुषित पानीबाट विभिन्न किसिमका रोगहरूको संक्रमण हुन्छ । नेपालमा दुर्गम पहाडी ईलाकाहरूमा वर्षेनी प्रदुषित पानीका कारण थुप्रै नागरिकले अनाहकमा भाडापखाला जस्तो सामान्य रोगबाट ज्यान गुमाउनु परिरहेको अवस्था छ । यसका अतिरिक्त शहरी क्षेत्रमा पनि पहिलो कुरो त खानेपानीको आपूर्ति आवश्यकता भन्दा अन्यन्तै न्यून छ । दोस्रो कुरा त सुरक्षित ढल निकासको अभावमा पानीको प्रदुषणले बेलाबेलामा महामारी फैलने गरेको पाईन्छ । तसर्थ शुद्ध खानेपानी प्राप्त गर्नु जनतको नैसर्गिक अधिकार हो भने सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध गराउनु सरकारको प्रारम्भिक दायित्व हो ।

तालिका नं. ११: गाउँपालिकामा रहेका खानेपानी आयोजनाहरूको विवरण

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	लाभान्वित घरधुरी	सेवा प्राप्त गर्ने गाउँ/बस्ती
१	मोरङ्गे खानेपानी आयोजना	वडा नं. १	२००+	मोरङ्गे, चिसापानी, चण्डौबजार,
२	महादेवडाँडा खानेपानी	वडा नं. १	१००	महादेव डाँडा, महादेव फेदी
३	दोभान लामाडाँडा खानेपानी	दोभान	२५	दोभान
४	आँप खोल्सी खानेपानी	सरस्वती	३५	
५	बान्द्रेदेवी डाँडा सोवी भिमसेनदमार खानेपानी	वडा नं. ४	१५०-१७५	बान्द्रेदेवी डाँडा, सोवी, भिमसेनदमार
६	अजिङ्गरे-पाडदुरे खानेपानी	वडा नं. ४	१००	अजिङ्गरे, पाडदुरे
७	कल्लेखोला थली खानेपानी	वडा नं. ४	२५०	सानो थली, थली पन्द्रहले
८	गोठखोला तामाखोला	वडा नं. ४	८०	तामाखोला गोठखोला
९	प्रस्तावित चिसापानी छतिवन खानेपानी	वडा नं. ४	४५०	मुक्तानस्वारा, जुरेली, गरगरे, छतिवन
१०	बुदुने खानेपानी आयोजना	वडा नं. ५, बुदुने खोला	१७५-२००	भडौरा, तल्लो तिनतले, श्रीपुर
११	चिसापानी खानेपानी	वडा नं. ५, चिसापानी खोला	२००	तिनतले, ढडेन, मसाने, माख्लो तिनतले
१२	देउराली-सुधा बृहत खानेपानी आयोजना	वडा नं. ६	३००	कर्मचुली, हर्कटिङ, देउराली, मित्रटोल, जुनेलीबस्ती
१३	साततले खानेपानी आयोजना	वडा नं. ६	५० घर	साततले
१४	हात्तीखोला खानेपानी	वडा नं. ७	२००	हात्तीखोला
१५	धमिले-चिसापानी	वडा नं. ७	५०-६०	धमिले, चिसापानी
१६	पथरचोक खानेपानी	वडा नं. ९	८६	कटन, शिखरपुर, कुमुमदमार, घलानटोल, कुडुले, भुतैलडाँडा, नारायणडाँडा
१७	जलुके खानेपानी	वडा नं. ९	९०	चिउरीबास, कटन, एकलेदमार

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	ठेगाना	लाभान्वित घरधुरी	सेवा प्राप्त गर्ने गाउँ/बस्ती
१८	च्याउँच्याउँ खानेपानी	वडा नं. ९	१७०	च्याउँच्याउँ
१९	भालूखोला खानेपानी	वडा नं. ९	११०	भालूखोला हिलेखोला
२०	भैरुडदोभान हर्कपुर खानेपानी	वडा नं. ९	६०	भैरुडदोभान-हर्कपुर
२१	व्यवस्थित योजना नभएको तर सबै टोलमा खानेपानीका साना योजना मात्र भएको	वडा नं. १०		
२२	पिपलडाँडा खानेपानी आयोजना	वडा नं. ११, पिपलडाँडा	६०-६५	पिपलडाँडा
२३	कालीदमार खानेपानी	वडा नं. ११ कालीदमार	६०-७०	कालीदमार
२४	ठिंगनडाँडा खा.पा.योजना	वडा नं. १२, ठिंगनडाँडा	३०	ठिंगन

स्रोत: वकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

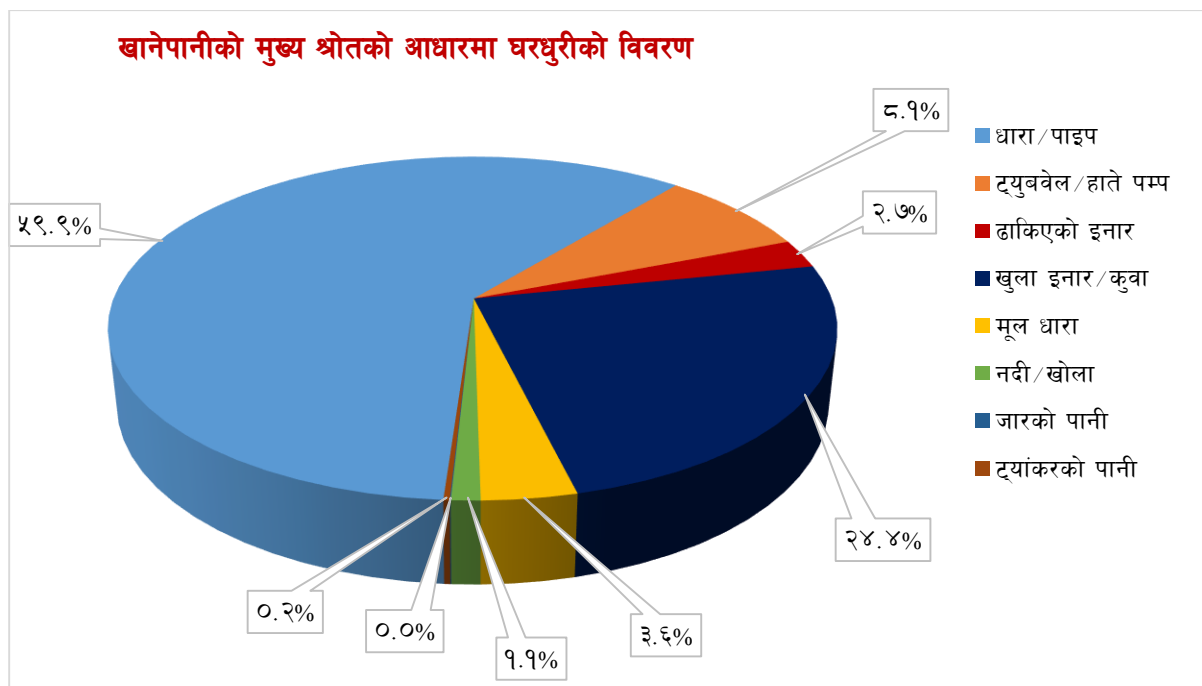
७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा (घरधुरी तथ्याङ्क)

तालिका नं. ९२: खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	धारा/पाइप	ट्यूबवेल/हाते पम्प	ढाकिएको ईनार	खुला ईनार/कुवा	मूल धारा	नदी/खोला	जारको पानी	ट्यांकरको पानी	अन्य	जम्मा
१	३९२	०	०	२६१	८७	०	०	०	१	७४१
२	३१७	१	४	१२६	१	१	३	०	१	४५४
३	३४१	१७७	१	४७	०	१	०	०	०	५६७
४	६०६	३२७	१२	१३२	२४	१९	०	०	९	११२९
५	४९८	१	१२०	२०२	१	३	०	०	०	८२५
६	४३१	११	३	२४८	६७	०	०	०	२	७६२
७	२८२	१३५	७७	६१६	१०८	५१	०	०	१	१२७०
८	४१३	३	०	२११	१	१	०	१३	०	६४२
९	५१२	२	२	४८	०	३	०	०	१	५६८
१०	४६३	०	०	३७	३	०	०	५	३	५११
११	३३८	२	१	५४	०	१०	०	१	०	४०६
१२	२८२	०	०	०	०	०	०	०	१	२८३
जम्मा	४८७५	६५९	२२०	१९८२	२९२	८९	३	१९	१९	८१५८
प्रतिशत	५९.७६	८.०८	२.७०	२४.३०	३.५८	१.०९	०.०४	०.२३	०.२३	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका ८,१५८ घरपरिवारहरू मध्ये धारा/पाइप मार्फत आपूर्ति गरिएको पानी पिउनेको संख्या ४८७५ अर्थात ५९.७६ प्रतिशत भएकाले सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले धारा/पाइपको पानी पिउने गर्दछन् भन्न सकिन्छ । यद्यपि दोस्रोमा खुला इनार/कुवाको पानी पिउने परिवारको संख्या १९८२ अर्थात २४.३० प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी मुल धाराको पानी प्रयोग गर्नेको संख्या ३.५८ प्रतिशत रहेको छ । अन्य श्रोत प्रयोग गर्नेको संख्या नगन्य रहेको छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

Sustainable Development Goals Status & Roadmap: २०१६ - २०३० का अनुसार (SDG – 6) आधार वर्ष २०१५ मा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसंख्या १५% मात्र देखिन्छ। दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचासमेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेजअनुसार यो जनसंख्या क्रमशः वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ। जसअनुसार २०१९ मा ३५%, २०२२ मा ५०%, २०५५ मा ६५% हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग कर्ता कूल ज.स.को ९०% हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ। उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तमा टेवा पुर्‍याउन तथा आम जनसाधारणको जनस्वास्थ्यमा सुधार गर्न पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनजागरण फैलाउनु पर्ने देखिन्छ।

तालिका नं. १३: धारामा भएको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	निजी (आफ्नै)	सार्वजनिक	सामुदायिक	अरू (छिमेकी) को घरको धारा	अन्य	जम्मा
१	१८	६९२	१५	१४	२	७४१
२	१८	३५७	५१	२६	२	४५४
३	१९४	७३	२५५	३३	१२	५६७
४	४१६	२६७	३८४	५५	७	११२९
५	१६२	३३६	२९६	२१	१०	८२५
६	१३०	४९०	१२४	१५	३	७६२
७	२९१	३०८	६२७	३६	८	१२७०
८	२५	४६६	१०६	१२	३३	६४२
९	१८५	२२२	१४९	३	९	५६८
१०	१३३	१५८	१९३	२५	२	५११
११	१२२	२७०	१	३	१०	४०६
१२	१८३	४३	५६	०	१	२८३
जम्मा	१८७७	३६८२	२२५७	२४३	९९	८१५८
प्रतिशत	२३.०	४५.१	२७.७	३.०	१.२	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

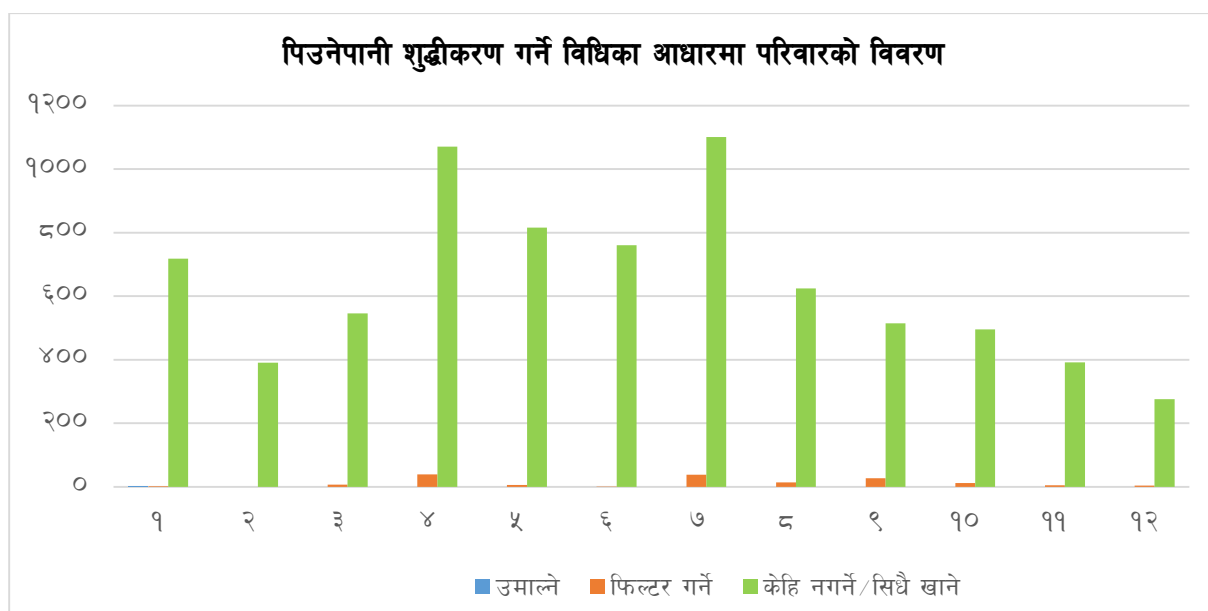
७.१.२ खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

तालिका नं. ९४: खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

वडा	उमाल्ने	फिल्टर गर्ने	औषधी (पियूष आदि) राख्ने	अन्य विधि अपनाउने (जस्तै सोडिस)	केही नगर्ने र सिधै खाने	जम्मा
१	१८	२	१	२	७१८	७४१
२	६२	०	०	१	३९१	४५४
३	८	७	०	६	५४६	५६७
४	१९	३९	०	०	१०७१	११२९
५	३	६	०	०	८१६	८२५
६	०	१	०	१	७६०	७६२
७	१३१	३८	०	०	११०१	१२७०
८	३	१४	०	०	६२५	६४२
९	२२	२७	१	३	५१५	५६८
१०	३	१२	०	०	४९६	५११
११	७	५	०	२	३९२	४०६
१२	२	४	०	१	२७६	२८३
जम्मा	२७८	१५५	२	१६	७७०७	८१५८
प्रतिशत	३.४१	१.९०	०.०२	०.२०	९४.४७	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकाका कुल घरपरिवार मध्ये ७,७०७ अर्थात् ९४.४७ प्रतिशत घरपरिवारहरूले पानीको शुद्धीकरण बिना नै श्रोतबाट प्राप्त पानी सिधै पिउने गरेको पाइयो । प्राकृतिक श्रोतहरूमा प्राप्त पानीलाई शुद्धीकरण नगरी पिउनु जनस्वास्थ्यको दृष्टिकोणले अत्यन्त जोखिमपूर्ण हुन्छ । यसबाट संक्रामण रोगहरू जस्तै आउँ, भाडा पखाला, जुका, टाइफाइड लाग्नुका साथै दीर्घ रोगहरू जस्तै पत्थरी, क्यान्सर जस्ता प्राणघातक रोगहरूको संभावना प्रबल रहन्छ तसर्थ स्थानीय सरकार र गाउँपालिकाबासीहरूको सहकार्यमा पानी शुद्धीकरणका उपायहरू अबलम्बन गरी प्रयोग गर्ने र जनस्तरमा स्वास्थ्य शिक्षाको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ । गाउँपालिकामा पानी उमालेर पिउने परिवार संख्या २७८ अर्थात् ३.४१ प्रतिशत र फिल्टर गर्ने परिवारको संख्या १५५ अर्थात् १.९० प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ । फिल्टर, औषधि (पियूष आदि) र अन्य विधि अपनाउने गरेर पिउने जनसंख्या नगन्य रहेकोले पानी शुद्धीकरण गरी पिउन सचेत बनाउने अभियान नै सञ्चालन गर्नु पर्ने देखिन्छ । जीवनको आधारको रुपमा रहेको स्वस्थ र सुक्षित पानी बहुआयिमिक गरिवीको एउटा सूचक (HDI) समेत रहेका हुँदा स्वस्थकर पानीको प्रयोग वा प्रचलनको बाहुल्यताले उक्त स्थानको सम्पन्नतालाई समेत इंगित गर्दछ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.१.३ खानेपानी शुद्धताको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. ९५: खानेपानीको शुद्धताको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	सफा, स्वच्छ	धमिलो ढल मिसिएको	गन्ध आउने	आइरनयुक्त	आर्सेनिकयुक्त	अन्य	जम्मा
१	७०८	३१	०	०	१	१	७४१
२	४५१	१	२	०	०	०	४५४
३	५६६	०	१	०	०	०	५६७
४	११०५	१७	५	०	१	१	११२९
५	७१३	४	२	०	०	१०६	८२५
६	७०९	७	६	३८	०	२	७६२
७	११८१	६८	१३	०	०	८	१२७०
८	५४८	१	९०	०	०	३	६४२
९	५५२	१२	४	०	०	०	५६८
१०	४९३	१६	१	०	०	१	५११
११	३८९	१५	०	०	०	२	४०६
१२	२८१	२	०	०	०	०	२८३
जम्मा	७६९६	१७४	१२४	३८	२	१२४	८१५८
प्रतिशत	९४.३४	२.१३	१.५२	०.४७	०.०२	१.५२	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकाको ८,१५८ घरधुरी मध्ये ७,६९६ घरधुरी अर्थात ९४.३४ प्रतिशतले स्वच्छ पानी पिउने गरेको पाइयो भने १७४ घरधुरी अर्थात २.१३ प्रतिशतले धमिलो पानी समेत प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो । गन्ध आउने र अन्य श्रोतबाट पानी पिउने घरधुरी संख्या समान (१२४) अर्थात १.५२ रहेको छ । आइरनयुक्त खानेपानीको प्रयोग गर्ने घरधुरी ३८ अर्थात ०.४७ प्रतिशत छ भने आर्सेनिकयुक्त पानी प्रयोग गर्ने घर परिवार २ अर्थात ०.०२ प्रतिशत रहेको छ । गाउँपालिकामा ठूलो संख्या अझै पनि स्वच्छ पिउने पानीको पहुँचभन्दा टाढा रहनुले पानीजन्य रोगहरू जस्तै टाइफाइड, भुइँचोखा, आउँ जस्ता रोगहरूको संक्रमण हुन सक्ने सम्भावना हुन्छ । सबै घरधुरीले स्वच्छ पिउनेपानीको उपभोग गर्न पाउने अवस्था सिर्जना गर्न गाउँपालिकाले विशेष कार्यक्रमहरू योजनावद्ध रूपमा ल्याउनुपर्ने देखिन्छ ।

७.२ शौचालय

कतिपय दुर्गम गाउँवस्तीमा अहिले पनि मानिसहरू पानीका श्रोत तथा खुला ठाउँमा दिशा पिसाब गर्ने गर्दछन् । सभ्य समाजको निम्ति यो अभ्यास असभ्यताको प्रतीक हो । खुला क्षेत्रमा गरिने मलमूत्र विसर्जनले मानिसको शरीरमा खाना, पानी र श्वासप्रश्वास मार्फत किटाणुको प्रवेश हुन्छ । त्यसकारण प्रत्येक घरमा शौचालय निर्माण अनिवार्य आवश्यकता हो । सरकार तथा विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूले हाल आएर शौचालय निर्माणलाई प्राथमिकता दिएको पाईन्छ । निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफैँ शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा सरकार विशेष गरी स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ ।

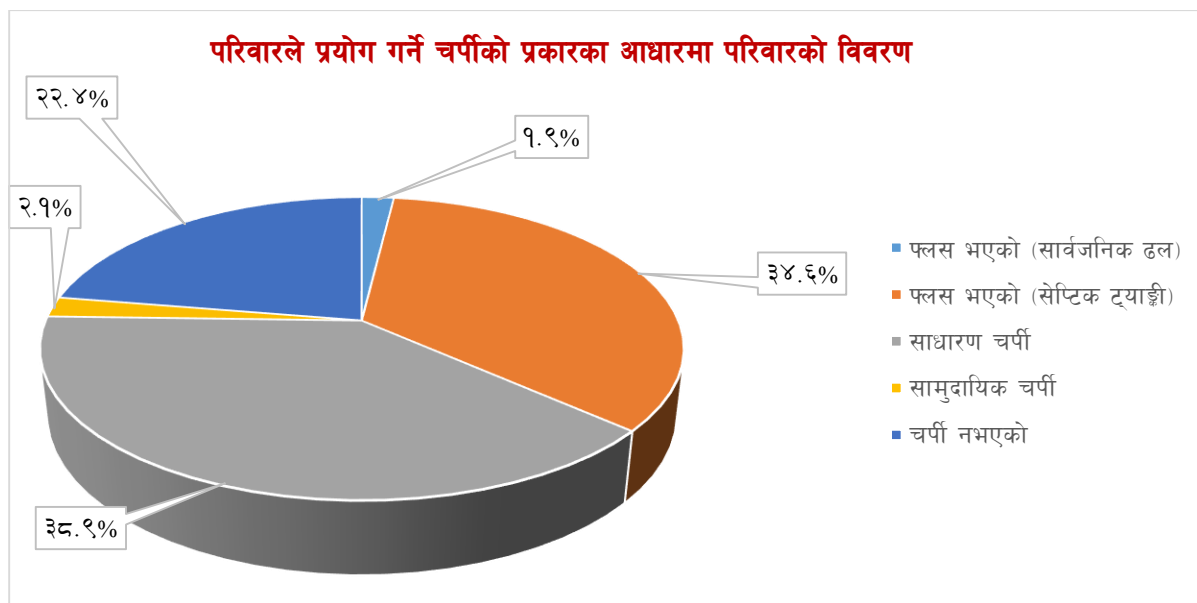
७.२.१ घरधुरीको शौचालय प्रयोगको अवस्था (प्रकारको आधारमा)

तालिका नं. ९६: परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	साधारण चर्पी	सामुदायिक चर्पी	चर्पी नभएको	जम्मा
१	२	१६४	०	८	५६७	७४१
२	०	२३७	१७४	१६	२७	४५४
३	०	१७४	३३३	२३	३७	५६७
४	२	५५०	४१४	३४	१२९	११२९
५	२	१३५	५९०	२	९६	८२५
६	०	१८६	३१७	८	२५१	७६२
७	१	३८३	५९२	२१	२७३	१२७०
८	१	४७५	७८	६	८२	६४२
९	५१	६०	३३१	१०	११६	५६८
१०	९६	७१	२१९	१३	११२	५११
११	०	२८०	२३	८	९५	४०६
१२	२	१०९	१०३	२६	४३	२८३
जम्मा	१५७	२८२४	३१७४	१७५	१८२८	८१५८
प्रतिशत	१.९२	३४.६२	३८.९१	२.१५	२२.४१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा कुल घरपरिवारहरू मध्ये २८२४ अर्थात ३४.६२ प्रतिशतले फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क) भएको चर्पी, ३१७४ अर्थात ३८.९१ प्रतिशतले साधारण चर्पी, १७५ अर्थात २.१५ प्रतिशतले सामुदायिक चर्पी र १८२८ अर्थात २२.४१ प्रतिशतले भने चर्पीको प्रयोग नै नगरेको पाइयो । साधारण चर्पी प्रयोग गर्नेको परिवारको संख्या ३८.९१ प्रतिशत र २२.४१ प्रतिशत परिवारमा चर्पी नहुनुले व्यक्तिगत तथा सामुदायिक स्वास्थ्यमा जोखिम बढी रहेको देखाउँछ । सानो संख्याले मात्र खुल्ला स्थानमा दिसापिसाब गर्दा समेत समुदायको ठूलो हिस्साको जनस्वास्थ्य प्राणघातक संक्रामक रोगहरूको जोखिममा पर्ने हुँदा चर्पी प्रयोगलाई अनिवार्य गर्ने र चर्पीको गुणस्तर सुधारमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

७.२.२ फोहर व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी विवरण (मुख्य बजार क्षेत्र साथै सर्वत्र)

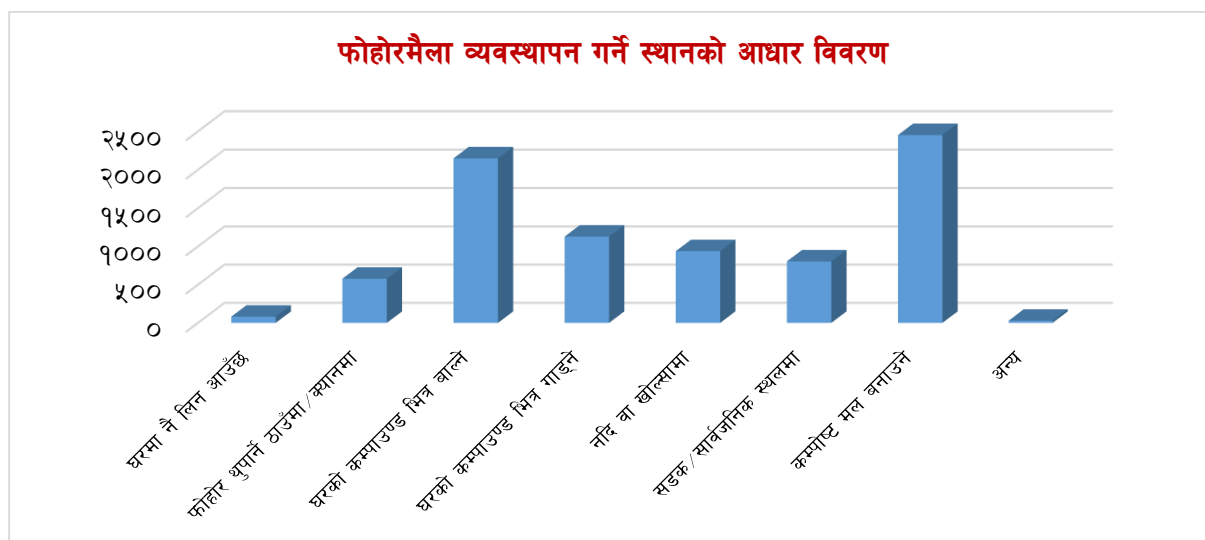
विशेषगरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा जनघनत्व बढी हुने भएका कारण मानव उत्सर्जित तथा उद्योगधन्दा र कलकारखानाबाट निस्कने फोहरले बस्तीको सौन्दर्यलाई विरुप पार्नुको साथै सार्वजनिक स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तो अवस्थामा सरकार तथा समुदाय दुवैको तर्फबाट फोहर व्यवस्थापन प्रणालीलाई दीर्घकालीनरूपमा सम्बोधन गर्नुपर्दछ । फोहरले स्वास्थ्य र सौन्दर्य दुवैलाई हानी गर्दछ भन्ने कुरो हृदयंगम गर्दै फोहरको समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ । कतिपय कुहिने प्रकृतिको फोहरबाट प्राङ्गारिक मल पनि बनाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. १७: फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधार विवरण

वडा	घरमा नै लिन आउँछ	फोहर थुपार्ने ठाउँमा/ क्यानमा	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (बाले)	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाइनेरथुपार्ने)	नदी वा खोल्सामा फाल्ने	सडक/ सार्वजनिक स्थलमा फाल्ने	कम्पोस्ट मल बनाउने	अन्य (उल्लेख गर्ने)	जम्मा
१	१५	१०	१७	२	२०	२९८	३७६	३	७४१
२	२५	३	०	१९१	२०	२	२१३	०	४५४
३	१	२	७७	८	२०	३८	४२१	०	५६७
४	५	१९	६५८	१९३	९	८	२३७	०	११२९
५	२०	४	४५०	७	३८	२७	२७९	०	८२५
६	३	३	८६	६०	२१३	१३२	२६०	५	७६२
७	४	२७६	२४२	६२	३१३	६६	३०७	०	१२७०
८	३	२३३	७६	९४	३०	१२	१९४	०	६४२
९	०	०	२४६	२३४	७०	१८	०	०	५६८
१०	२	१६	२०३	१३९	१२	१३५	४	०	५११
११	१	११	८५	६४	१२७	६८	३०	२०	४०६
१२	२	१	८	७५	६६	०	१३१	०	२८३
जम्मा	८१	५७८	२१४८	११२९	९३८	८०४	२४५२	२८	८१५८
प्रतिशत	०.९९	७.०९	२६.३३	१३.८४	११.५०	९.८६	३०.०६	०.३४	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेका कुल घरपरिवारहरू मध्ये २,४५२ अर्थात ३०.०६ प्रतिशतले फोहरलाई कम्पोस्ट मल बनाउने गरेको, २,१४८ अर्थात २६.३३ प्रतिशतले आफ्नो घरको कम्पाउण्डभित्र बाल्ने, १,१२९ अर्थात १३.८४ प्रतिशतले आफ्नो घरको कम्पाउण्डभित्र गाड्ने, ९३८ अर्थात ११.५० प्रतिशतको नदी वा खोल्सामा फाल्ने गरेको पाईयो । ग्रामीण इलाका तथा कृषि मुख्य पेशाको रुपमा रहेकोले यहाँका घरपरिवारले फोहरलाई कम्पोस्ट मलको रुपमा प्रयोग गर्नु सर्वोत्तम हुने भएकोले यो फोहर व्यवस्थापनको उत्तम उपाय रहेतापनि फोहरको प्रकृति अनुसार प्लाष्टिक जन्य तथा अन्य नसड्ने फोहरहरू खेतीयोग्य जमिनमा पर्न जाँदा क्रमशः भू-प्रदुषण बृद्धि भई उत्पादकत्वमा ह्रास आउन सक्ने देखिन्छ । अर्कोतर्फ जलाउने, खोल्सामा फाल्ने साथै सार्वजनिक स्थलमा समेत फाल्ने कार्यहरूले प्रदुषण वृद्धिगर्दा जनस्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर गर्दछ । तसर्थ फोहरको उचित व्यवस्थापनमा सजग बनाई गाउँपालिकामा अव्यवस्थित फोहर व्यवस्थापनलाई समयमै सम्बोधन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

फोहोर व्यवस्थापनमा देखिएका समस्याहरू :

हाल यस गाउँपालिकामा देखिएका समस्याहरू देहाय बमोजिम रहेको छ :

- फोहोर व्यवस्थापनका नाममा फोहोरहरू खोलाखोल्साका होचा भागमा अनियन्त्रित तरिकाले फाल्ने प्रवृत्ति यत्रतत्र देखिन्छ । यसरी फालिएको फोहोर वर्षातका समयमा पानीले बगाएर खोला खोल्सा तथा नदीका तल्लो भाग सम्म पुर्याएर प्रदुषणलाई बिस्तारित गर्दछ ।
- जमीनका होचाभाग पानीका स्रोत पनि हुने भएका र तिनै पानी सतहमा देखिने एवं जमीनको भित्रपनि छिरेर जानेहुँदा होचा भागमा फालिएको फोहोरले सतहको पानी तथा जमीन भित्रको पानी समेतलाई प्रदुषित गर्दछ ।

फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू :

- भान्साकोठाबाट निस्केको फोहोरलाई कुहिने र नकुहिने गरी छुट्याउने ।
- कुहिनेलाई मलमा प्रयोग गर्न तालिम तथा हरेक घरघनीलाई उत्प्रेरित गर्ने कार्यक्रम गाउँपालिकाले गर्ने ।
- नकुहिने फोहोरलाई पूनः विभिन्न तहमा छुट्याउने जस्तै काठ, प्लाष्टिक, धातु, सीसा । यी फोहोरलाई आवश्यकताअनुसार पहिचान गरिसकेकपछि पूनः प्रयोगमा आउनेलाई सम्बन्धित सेवा व्यवस्थापन तर्फ जोड दिने । यस गाउँपालिका क्षेत्रका खुला स्थान जहाँ पानीको स्रोत छैन त्यहाँ बैज्ञानिक तवरबाट छनौट गर्न व्यवस्था गर्ने

७.२.३ ढल निकासको अवस्था, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था

शहर बजार केन्द्र र एकीकृत बस्ती भएका ठाउँमा ढल निकासको राम्रो प्रबन्ध हुनु आवश्यक छ । ढल निकास पनि भौतिक विकासको एक महत्वपूर्ण पूर्वाधार हो । सडक निर्माणसँगै ढल निकासको व्यवस्थापन भएको खण्डमा सरकार पूर्वाधार विकासमा गरिने दोहोरो खर्चबाट बच्दछ । यसका अलावा मानव बस्तीबाट उत्सर्जित फोहरलाई मानव बस्तीभन्दा निश्चित टाढाको दुरीमा ल्याण्डफिल साइट बनाएर व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । फोहररहित स्वच्छ र सफा वातावरण सभ्यताको परिचायक हो ।

७.२.४ सडक नालाहरूको अवस्था

सडकहरूको निर्माण गर्दा सडकलाई फराकिलो तथा कालोपात्रेयुक्त बनाएर मात्र पुग्दैन । हिलो, फोहर तथा भूक्षयबाट जोगाउनका लागि सडकको दुवै किनारमा सडक नालाहरूको विकास गर्नु आवश्यक हुन्छ । हाल आएर सरकारले तोकेको मापदण्डलाई अवलम्बन गरी सडक निर्माण गर्दा अनिवार्यरूपमा सडक नालाहरू बनाउनुपर्दछ ।

७.३ यातायात पूर्वाधार

७.३.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था

वडा नं. ४ गरगरे स्थित मदनभण्डारी लोकमार्ग

कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको निम्ति सम्भवत प्रारम्भिक शर्त हो । सम्पूर्ण सुविधा सम्पन्न सडक यातायातको विकाससँगै समग्र विकासको ढोका खुल्दछ । स्थानीय तहको हकमा वडा केन्द्रहरूलाई पालिका केन्द्रसँग जोड्नु तथा पालिका केन्द्रलाई जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु आवश्यक हुन्छ । गाउँबस्तीहरूमा कृषि सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति मार्फत कृषि उत्पादनहरूको बजारीकरण गरी जनताको आर्थिक अवस्थालाई मजबुत बनाउन सकिन्छ । सुविधा सम्पन्न सडक सञ्जाल मार्फत उद्योग तथा

पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक क्रान्ति संभव छ। यसको अलावा धार्मिक क्षेत्रहरूमा सडक सञ्जालमार्फत पहुँच पुऱ्याएर आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू आकर्षित गर्न सकिन्छ।

राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणाली, रणनीतिक सडक, जिल्ला सडक तथा स्थानीय सडक भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधारको आधार स्तम्भ अर्थात माध्यम हो। बकैया गाउँपालिकामा सडक सञ्जालको अवस्था सहज भएता पनि सडकको स्तरोन्नती गर्नुपर्ने देखिन्छ। गाउँपालिकाका सडकहरू कच्ची भएको हुँदा वर्षायाममा सडक सञ्जालमा अवरोध आउँछ।

२०५० को नक्सांकन कार्य गर्ने समय सम्म नेपालका पहाडी क्षेत्रमा सडकको अवस्था निकै कमजोर थियो। तर २०४६ को आम परिवर्तन पछि स्थानीय निकायलाई राष्ट्रिय कोषबाट रकम विनियोजन गर्ने परिपाटी भए अनुसार ग्रामीणक्षेत्रमा पनि सडक विस्तारको कार्यले गती लिन थाल्यो। तत्पश्चात सडक सञ्जालको विस्तारमा ग्रामीण क्षेत्रले पनि फड्को मारेको छ। तर दुर्गम पहाडी भूभागका कारण कतिपय त्यस्ता स्थलगत संरचनाको नक्सांकन कार्य हुन नसकेको र तथ्यगत सूचनाको अभावमा ती क्षेत्रहरूमा के कति सडक सञ्जालको विस्तार भएको छ भन्न एकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन। यही प्रशंगमा गाउँपालिका यातायात गुरुयोजना: (RMTMP अर्थात Rural Municipality Transport Master Plan) को परिकल्पना हरेक नगर/गाउँ क्षेत्रको यातायात सञ्जालका तथ्यांकमा आधारित नक्सा र तथ्यको आधारमा गर्नु पर्ने वाध्यात्मक व्यवस्था गरिएको थियो। तर ग्रामीण बस्तीहरूमा त्यो पुगेको थिएन। २०७२ को नयाँ संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले व्यवस्था गरेको स्थानीय तह निर्धारण पश्चात हरेक गाउँ विकास समिति पनि गाउँपालिकाको मातहतमा आएका कारण गाउँपालिकामा समेत गाउँपालिका यातायात गुरुयोजनाको कार्य क्षेत्र भित्र परेको हुँदा यस गाउँपालिकामा पनि तत्सम्बन्धी कार्य प्रारम्भ भएका कारण यहाँको सडक सञ्जालको तथ्यांक तथा त्यसका लागि आवश्यक सडकको क्षेत्रगत विस्तारको अध्याबधिक तथ्यांक यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १८: गाउँपालिकामा रहेका मुख्य सडकहरू

क्र.स	मुख्य सडकहरू	ठेगाना
१	नागदह-रजुवा-मोरङ्गे सडक	वडा नं. १
२	बागफल सडक	वडा नं. १
३	धियाल सडक	वडा नं. १
४	महादेवफेदी-महादेवडाडाँ सडक	वडा नं. १
५	भीरकोट-हिरामुनी-धियाल सडक	वडा नं. २
६	सरस्वती-दोभान सडक	वडा नं. २
७	हात्तीसुँढे-शिखरपुर सडक	वडा नं. ३
८	हात्तीसुँढे-च्याउँच्याउँ सडक	वडा नं. ३
९	हात्तीसुँढे-चम्पाखहरे-मामदमार (ग्रामिण सडक)	वडा नं. ३
१०	हात्तीसुँढे-जीतदमार-पिप्ले सडक	वडा नं. ३
११	मुल सडक- बड्दाहा	वडा नं. ३
१२	मदन भण्डारी लोकमार्ग	वडा नं. ४
१३	जुरेली-मुक्तानस्वार-थली-ठिँगन सडक	वडा नं. ४
१४	गोठखोला-थली-ठिँगन	वडा नं. ४
१५	भीमसेनदमार-सोवी-ठिँगन	वडा नं. ४
१६	भीमसेनदमार-रातोथली सडक	वडा नं. ४
१७	गरगरे-पावस सडक	वडा नं. ४
१८	माझिखोला-माझिखोला शीर सडक	वडा नं. ४
१९	लामीडाँडा-आहालडाँडा सडक	वडा नं. ४
२०	हेटौँडा-चतरा-धरान मदन भण्डारी लोकमार्ग	वडा नं. ५
२१	भित्रीस्वारा-राजदमार-कर्मचुली-गोसाइदमार सडक	वडा नं. ५
२२	निजगढ-काठमाडौँ द्रुतमार्ग (काठमाडौँ-तराई-मधेस द्रुतमार्ग)	वडा नं. २, ७, ६, ५, ११
२३	कर्मचुली-सुधा-ज्यामिरे-रतनपुर बारा सडक	वडा नं. ६
२४	रामधुनी-दोभान-गवरस्थान-बारा	वडा नं. ६
२५	रामधुनी-साततले-जुइना सडक	वडा नं. ६
२६	सुधा-टिकुली-भालुखोला-बारा	वडा नं. ६
२७	भीरकोट-हर्दा कत्लेखोला	वडा नं. ७
२८	भीरकोट-मामदमार दोभान-धियाल	वडा नं. ७
३०	शिखरपुर-मन्थली	वडा नं. ८
३१	शिखरपुर-फापरबारी हात्तीसुँढे	वडा नं. ८
३२	सिरसिरे गोठडाडाँ- बस्तीपुर	वडा नं. ८
३३	जलजले अखर्ले-बस्तीपुर	वडा नं. ८
३४	विरेफाँट- मटेनी	वडा नं. ८

क्र.स	मुख्य सडकहरू	ठेगाना
३५	बकैया-दमनगर-बेतिनी सडक	वडा नं. ८
३६	हात्तीसुँढे-शिखरपुर-मन्थली	वडा नं. ९
३७	सिरसिरे-भालुखोला कुडुले भञ्ज्याङ	वडा नं. ९
३८	एक्लेदमार-हर्कपुर-भैरुङ दोभान-च्याउँच्याउँ	वडा नं. ९
३९	एक्लेदमार-चिउरीबास-पाँचघरे-मन्थली	वडा नं. ९
४०	हात्तीसुँढे-शिखरपुर-मन्थली सडक	वडा नं. १०
४१	ठिंगन मन्थली सडक	वडा नं. १०
४२	कान्ती लोकपथ	वडा नं. ११, १२
४३	गोठखोला-थली-घुम्ती सडक	वडा नं. ११
४४	हात्तीसुँढे-सोवी-कालीदमार-बाइवा ल्हासे-कान्ती लोकपथमा जोड्ने सडक	वडा नं. ११
४५	जितपुर-कोल्खोप-रातोमाटे ठिंगन सडक	वडा नं. १२
४६	ठिंगन-तामाचौर-चिप्लेटी-मन्थली सडक	वडा नं. १२
४८	ठिंगन-धारापानी-चिप्लेटी	वडा नं. १२
४९	कोल्खोप-धेद्रे-सिमात सडक	वडा नं. १२
५०	जितपुर-चुनढुंगा-सिम्पानी सडक	वडा नं. १२

स्रोत: बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. १९: गाउँपालिकामा रहेका पुलपुलेसा सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	पुलको नाम	पुल भएको खोला वा खोल्सीको नाम	जोडिने वस्तीहरू	
			देखि	सम्म
१	धनसार खोला भोलुङ्गे पुल	धनसार खोला	रजुवा	पिपलटार
३	बकैयामा पक्की पुल	बकैया खोला	जलजला	हात्तीसुँढे
३	च्याउँच्याउँ खोला पुल	च्याउँच्याउँ खोला	जीतदमार	च्याउँच्याउँ
३	लोहाजोर खोला पुल	लोहाजेर	हात्तीसुँढे	माभीखोला
४	सिमात पुल	सिमात खोला	श्रीपुर	जुरेली
४	लोहाजोर	लोहाजोर	हात्तीसुँढे	भीमसेनदमार
४	माभीखोला	माभीखोला	भीमसेनदमार	माभीखोला
४	गोठखोला	गोठखोला	गोठखोला	गोठखोला
४	पाडदुरे	पाडदुरे	पाडदुरे	पाडदुरे
४	पहरे	पहरे	पहरे	पहरे
५	सिमात खोला पुल	सिमात खोला	श्रीपुर	जुरेली
७	जुइना-अर्धेरी भोलुङ्गे पुल	बकैया नदी		
१०	भोलुङ्गे पुल	बागमती	घैयाटारबैसी	ललितपुर
१०	भोलुङ्गे पुल	बागमती	केराबारी	केराबारी
१०	भोलुङ्गे पुल	बागमती	घ्याम्पे	आस्राडबैसी

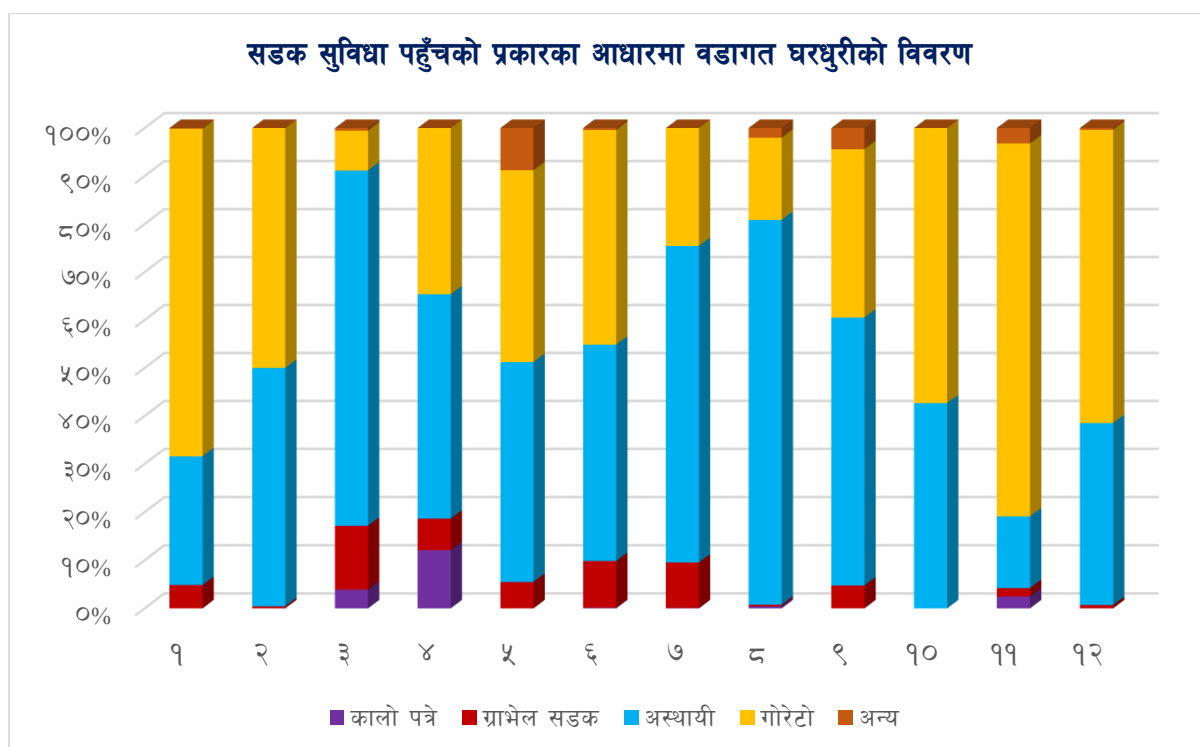
वडा नं.	पुलको नाम	पुल भएको खोला वा खोल्सीको नाम	जोडिने वस्तीहरू	
			देखि	सम्म
१०	भोलुङ्गे पुल	बागमती	बरबोट	ललितपुर
१०	भोलुङ्गे पुल	बागमती	अम्बासबेसी	सुमाने लपु
१०	भोलुङ्गे पुल	बागमती	सिस्ने, लुफुने बेसी, लपु	
११	सिमात पुल		कान्ती लोकपथमा	
११	जितपुर खोला पुल			
११	भोलुङ्गे पुल, पिपलडाँडा	सिमात खोला	पिपलडाँडा	गढी (रानीसेरा)
११	कपासे भोलुङ्गे पुल	च्याउँच्याउँ खोला	कपास	च्याउँच्याउँ

स्रोत: बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. १००: सडक सुविधा पहुँचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण

वडा	पक्की/कालोपत्रे	ग्राभेल सडक	धुले सडक (कच्ची)	गोरेटो बाटो जोडिएको	अन्य	जम्मा घरपरिवार
१	०	३६	१९८	५०६	१	७४२
२	०	२	२२५	२२७	०	४५४
३	२२	७५	४१८	४७	३	५६५
४	१३६	७४	५२६	३९०	०	११२६
५	०	४५	३७५	३२८	७२	८२०
६	१	७४	३४३	३४१	३	७६२
७	१	१२०	८३६	३१२	०	१२६९
८	३	२	५१४	११०	१३	६४२
९	०	२७	३१६	१९९	२५	५६७
१०	०	०	२१८	२९३	०	५११
११	१०	७	६०	३१३	१३	४०३
१२	०	२	१०७	१७३	१	२८३
जम्मा	१७३	४६४	४१३६	३२३९	१३१	८१४३
प्रतिशत	२.१२	५.७०	५०.७९	३९.७८	१.६१	१००.००

गाउँपालिकामा रहेका ८,१४३ घरपरिवारहरू मध्ये धुले कच्ची (अस्थायी सडक) को पहुँच भएको घरपरिवार सबैभन्दा बढी ४,१३६ अर्थात ५०.७९ प्रतिशत, ग्राभेल सडकको पहुँच भएको घरपरिवारहरूको संख्या ४६४ अर्थात ५.७० प्रतिशत, पक्की/कालोपत्रे गरेको सडकसम्म पहुँच भएको १७३ अर्थात २.१२ प्रतिशत, गोरेटो बाटोको पहुँच भएका घरपरिवारहरू ३२३९ अर्थात ३९.७८ प्रतिशत र अन्य १३१ अर्थात १.६१ प्रतिशत रहेका छन्। पुर्वाधार विकासमा सबैभन्दा महत्वपूर्ण सडकको अवस्था सुदृढ नभइकन अन्य विकासले गति लिन सक्दैन तसर्थ सहज आवागमनका लागि गाउँपालिकाले सडक संचालनको विकास र स्तरको उन्नतिका लागि यातायात गुरुयोजना निर्माण गरी लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ। वडागतरूपमा ३, ४ र ११ मा मात्र पक्की/कालोपत्रे सडकको पहुँच भएका घरहरू रहेकाछन्। अन्य वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

७.३.२ सवारीका प्रकारहरू

हाल आएर नेपालका शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा सडक यातायात अन्तर्गत लामो दुरीमा बस, मिनिबस तथा हायस, माईक्रो बस सञ्चालनमा आएका पाइन्छन् भने छोटो दुरीमा माईक्रोबस, टेम्पो, सिटि रिक्सा, ट्याक्सी, कार, बिजुलीबाट चल्ने सफारी, रिक्सा, साईकल र मोटरसाईकलहरू देखिन्छन् । यी सवारी साधनहरू मध्ये कतिपय निजी र कतिपय सार्वजनिक हुन्छन् ।

कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासलाई गतिशिल बनाउन सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको विकास गर्न यातायात एउटा महत्वपूर्ण पूर्वाधारको रूपमा रहेको हुन्छ । यस गाउँपालिकामा मुख्यतया ट्रेक्टर, जिप, कार, बस, ट्याक्सी, मोटरसाइकलहरूको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ । गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सुचारु हुने गरी सडकमार्गहरूको स्तर उन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै सडक यातायातको लागि आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तै सवारी साधन पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिकालय, सडक बत्ती, सडक सङ्केत चिह्न, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धी सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रूपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

७.३.३ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू (बस सेवा तथा ढुवानी सेवा)

विभिन्न स्थान र भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने जनताहरूको बीचमा आपसी सम्पर्क स्थापनाका लागि सार्वजनिक यातायातलाई सहज, प्रभावकारी, सुलभ र नियमित तुल्याउन रुटहरूको विकास जरुरी हुन्छ । विभिन्न रुटहरूमा यातायात सेवा सञ्चालनमा आएको खण्डमा यसले विभिन्न समुदाय र क्षेत्रलाई एकआपसमा जोडेर जनताको बीचमा एकताको भावना स्थापित गर्दछ ।

तालिका नं. १०१: यातायात रुट तथा बसपार्कहरूको विवरण

क्र.स	यातायात रुट तथा बसपार्क	ठेगाना
१	दोभान-छतिवन-हेटौंडा	वडा नं. २
२	हात्तीसुँढे-हेटौंडा	वडा नं. ३
३	हात्तीसुँढे-काठमाडौँ	वडा नं. ३
४	छतिवन-हेटौंडा	वडा नं. ४
५	जुइना-हेटौंडा	वडा नं. ६
६	सुधा-साततले-हेटौंडा	वडा नं. ६
७	हर्दा-हात्तीखोला-भीरकोट-हेटौंडा	वडा नं. ७
८	दमनगर-हेटौंडा	वडा नं. ८
९	बस्तीपुर-हेटौंडा	वडा नं. ९
१०	मन्थली हुँदै हेटौंडा	वडा नं. ९
११	मन्थली-शिखरपुर-हात्तीसुँढे-हेटौंडा	वडा नं. १०
१२	ठिंगन बजार-हेटौंडा	वडा नं. १२
१३	ठिंगन-रातोमाटे	वडा नं. १२
१४	कोल्खोप- जितपुर हेटौंडा	वडा नं. १२
१५	कोल्खोप-काठमाण्डौ	वडा नं. १२

७.३.४ गाउँपालिकाका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

सडक यातायात सुविधाको विस्तार तथा सडकहरूको स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसम्म जोड्नु आवश्यक छ। वडा केन्द्र र गाउँपालिका केन्द्रको बीचमा कनेक्टिभिटी स्थापित गर्न भोग्लुङ्गे पुलहरूले पनि भूमिका खेल्दछन्। सडक सञ्जालको विकास भएमात्र उद्योग, बन्द व्यापारको विकासका साथै कृषिको आधुनिकीकरण र कृषि उत्पादनको बजारीकरण संभव छ। ग्रामीण इलाकाका सडकहरू वर्षायामको बेलामा हिलाम्य हुने भएका कारण ती सडकलाई “फेयर वेदर सडक” का रूपबाट “अल वेदर” सडकको रूपमा स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई गाउँपालिका केन्द्रसँग जोडेर जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु पर्ने हुन्छ।

गाउँपालिकाका वडा केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीले गाउँपालिकासँग जनताको पहुँच लाई निर्धारण गर्दछ। त्यसैले गाउँपालिका केन्द्र र वडा केन्द्र बीचको दुरी सबै वडा तथा टाढाको बस्तीहरू सापेक्ष हुनु जरुरी हुन्छ। स्थानीय संरचनामा जनताले आफ्नो वडा केन्द्र तथा गाउँपालिका केन्द्रबाट आवश्यक सेवा सजिलै ग्रहण गर्न सक्ने किसिमको हुनु पर्छ। जनताले सार्वजनिक सेवा ग्रहण गर्न वडा कार्यालय तथा गाउँपालिका कार्यालयको दुरी सेवाग्राहीको सहज पहुँचमा आधारित हुनुपर्दछ। जसले गर्दा जनताले सेवा सुविधा प्राप्त गर्न कठिनाई हुँदैन। त्यसको लागि सबै स्थानका जनताहरूलाई मध्यनजर गर्दै वडा कार्यालय तथा गाउँपालिका केन्द्र निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ। यसर्थ टाढाको बस्तीबाट वडा केन्द्र कति दुरीमा पर्छ भन्ने कुरा महत्वपूर्ण हुन्छ। बकैया गाउँपालिकाको टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. १०२: टाढाको वस्तीबाट सम्बन्धित वडा केन्द्र सम्म लाग्ने अनुमानित समय

वडा नं.	टाढाको वस्तीको नाम	वडा केन्द्रमा पुगरे फर्कन लाग्ने अनुमानित समय			
		पैदल जाने	पैदल फर्कन	गाडीमा जान	गाडीमा फर्कन
१	बागफल, खयरसाल, नयाँवस्ती	५ घ.	६ घ.		
१	घियालडाँडा	३ घ.			
१	ठूलो हाँडी, सानोहाँडी	४ घ.			
१	रजुवा, मोरङ्गे	२ घ.			
२	सरस्वती, दमईचौर	५ घ.	५ घ.		
२	थाकलचौर	३ ^१ / _२ घ.	३ ^१ / _२ घ.		
२	चदिशीर	२ घ.	२ घ.		
२	ट्वाङ ट्वाङ शीर	१ ^१ / _२ घ.	१ ^१ / _२ घ.		
२	बोके थुङ्गे	३ घ.			
३	भोक्टेनी, चिसापानी, भुवनचुली	४५ मि.	४५ मि.	१० मि.	१० मि.
३	बसन	३० मि.			
३	चम्पाखहरे	१ घ.	१ घ.		
३	पिप्ले बाममारा	१ घ.	१ घ.		
४	माभीखोला शीर	३ घ.	३ ^१ / _२ घ.		
४	सोवी, रातो थली, सानो थली	२ घ.	२ ^१ / _२ घ.		
४	सेतीभीर सुवेदास्वारा	२ घ.			
४	भुक्तानस्वारा, माभीखोला	१ घ.	१ घ.	१५ मि.	१५ मि.
५	भित्रीस्वारा, बुदुने, गोसाइदमार	४५ मि.	१ मि.	१ मि.	
५	भडौरा, हर्कटिङ, देउराली	३० मि.	३० मि.		
६	भालुखोला, मण्डु	३ घ.	३ ^१ / _२ घ.		
६	गडवन	५ घ.	६ घ.		
६	गवरस्थान	५ ^१ / _२ घ.	६ घ.		
६	जसपाल, ज्यामिरे, भूलभूले	१ घ.	१ घ.		
६	साततले	१ घ.	१ घ.		
७	मामदमार, अघेरी	२ घ.	२ घ.		
७	दरवार	२ घ.	३ घ.		
७	हिरामुनी, हर्दा, माटोकोर, माथिल्लो भीरकोट	१ घ.	१ घ.		
८	मटेनी, सिरसिरे	१ घ.			
८	खजुलीदमार	४५ मि.			
८	मइनडाडाँ	१ घ.			
८	गोठडाडाँ, चिसापानी	३० मि.			
९	पाँचघरे र भैरुडोभान	१ ^१ / _४ घ.	२ घ.		
९	जरायो गौडा च्याउँच्याउँ	१ घ.	१ घ.		
९	भालुखोला	४५ मि.	४५ मि.		
९	चिउरीबास	३० मि.	३० मि.		
१०	चकमके	३ घ.	३ घ.		
१०	अम्बास लेक	२ घ.	२ घ.		

बडा नं.	टाढाको बस्तीको नाम	बडा केन्द्रमा पुगरे फर्कन लाग्ने अनुमानित समय			
		पैदल जाने	पैदल फर्कन	गाडीमा जान	गाडीमा फर्कन
१०	भ्याङ्गुरानी	१ ^१ / _२ घ.	१ ^१ / _२ घ.		
११	जीतपुर भञ्ज्याङ, गमलटार कालीदमार	३ घ.	३ घ.		
११	आहाल डाँडा, आहाले, कुञ्चीपोकोटा	१ घ.	१ घ.		
११	सिरुडाँडा, कपासे, बन्दीपुर	३ घ.	३ घ.		
१२	जीतपुर भञ्ज्याङ	३ घ.	३ घ.	१ ^१ / _२ घ.	१ ^१ / _२ घ.
१२	चुनढुंगा	२ ^३ / _४ घ.	२ ^३ / _४ घ.		
१२	चपकी, सिम्पानी,	२ घ.	२ घ.		
१२	कोल्खोप, घेद्रे,	२ घ.	२ घ.		
१२	रातमाटे, ठिँगन बेसी, निगाले,	१ घ.	१ घ.		
१२	चारघरे	१ ^१ / _२ घ.	१ ^१ / _२ घ.		

स्रोत : बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.३.५ बडा केन्द्रबाट गाउँपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

नेपालले अभ्यास गरेको संघीय प्रणाली अन्तर्गत स्थानीय तह निर्माणको मर्म भनेकै दुरदराजका गाउँबस्तीमा बस्ने जनताको घरआँगनसम्म विकास निर्माण पुर्याउनु हो । त्यसकारण स्थानीय सरकारले सडक यातायातको विकास र विस्तार गर्दा टाढाको बस्तीबाट समेत गाउँपालिका केन्द्रसम्म सकेसम्म छिटो पुग्न सकिने कुरोलाई मध्यनजर गर्नुपर्दछ ।

७.३.६ बसपार्क सम्बन्धी विवरण

बिजुली, पानी, यात्रु, प्रतिकालय, शौचालय, पब्लिक मोबाइल चार्जिङ स्टेशन लगायतका सुविधाहरू भएका बसपार्कको निर्माण गरी जनताको अवागमलाई सहज बनाउन सकिन्छ । विकसित मुलुकहरूको अभ्यास हेर्दा बसपार्कहरूमा हेल्प डेस्क लगायत शान्तिसुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाएको पाईन्छ । सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित बसपार्कहरू निर्माण भएको खण्डमा यातायात सेवाको गुणस्तर वृद्धि हुन्छ । बसपार्कमा बनाइले संरचनाहरू अपाङ्गमैत्री हुनुपर्दछ ।

७.३.७ वैकल्पिक यातायात सेवा

सडक यातायातमा चल्ने सवारी साधनका बाहेक अन्य किसिमका सवारी साधनहरूको विकासले मानव जीवनलाई सहज, सुविधासम्पन्न र द्रुत बनाएको पाइन्छ । नेपाल जस्तो भुपरिवेष्टित मुलुकका लागि समुद्रले छुएका वा घेरिएका देशहरूमा जस्तो ठुला पानी जहाजहरूको सम्भावना नभएपनि सानो आकारका पानीजहाजको संभावना प्रबल छ । यसका साथै हवाईजहाज, हेलिकप्टरहरूले पनि अवागमनलाई सहज बनाएको पाईन्छ । हिमाली तथा पहाडी भू-भागको बहुमुल्य रहेको हाम्रो देशमा रोप वे र केबुलकारले पनि वैकल्पिक सवारी साधनको रूपमा महत्वपूर्ण योगदान पुर्याउन सक्ने देखिन्छ ।

७.४ विद्युत तथा उर्जा

केही सिमित दुर्गम क्षेत्रका विपन्न घरहरूमा विद्युतिकरण नभएतापनि त्यसको सङ्ख्या नगन्य रहेकाले विद्युतिकरणमा ठूलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था छैन । तथापि प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि भने प्रसस्त काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत प्रशारण लाईन सुधारमा सर्वप्रथम काठका पोलहरू पक्की वा फलामका पोलहरूले विस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ भने Low Voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्युत सेवा बाहेक वैकल्पिक र नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका लागि ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। पशुपालन हुने क्षेत्रमा गोबरग्याँस निर्माणमा प्रोत्साहन र अनुदान दिने र अन्य दुर्गम तथा सुगम दुवै क्षेत्रमा सौर्य उर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट उर्जाको नियमित आपूर्ति हुनुको साथै थप विकासका क्रियाकलापहरूलाई उर्जाको सदुपयोग मार्फत गति दिन सकिन्छ। सौर्य उर्जाबाट लिफ्ट सिँचाई खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न ग्राहस्थ उपभोगका निम्ति प्रयोग गरी बढी भएको उर्जालाई राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा विक्रि समेत गर्न सकिन्छ।

सामान्तया एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलो वाटविद्युत खपत गर्दछ। त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामीण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्युन हुन्छ। १७.६ वर्ग फिटको सोलार pannel ले २५० वाट विद्युत उत्पादन गर्दछ। दिनभर करिब ६.८ घण्टा सूर्यको किरणबाट 250 watt X 6.8 hours गर्दा १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ। १.७K.W X ३० दिन गर्दा महिनामा ५१ कि.वा.विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$५१ \text{ कि.वा.} \times \frac{६००}{१७.६} = १७३८ \text{ कि.वा.}$$

यसको अर्थ ६०० वर्गफिट ओगट्ने घरमा सौर्यउर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने उर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ। यद्यपि ग्रामीण घरहरू सौर्य उर्जा उत्पादन मैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ। अर्कोतर्फ पानीका सदाबहार स्रोतहरू भएको र जलाशयमा आधारित विद्युतको समेत संभावना अध्ययन गरी लघु विद्युत योजनाहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ। यसरी उत्पादित विद्युत बढी भएको खण्डमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा बेच्न सकिन्छ। हालसम्म समेत काठदाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनकोरूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार धेरै भएकाले काठदाउरा विस्थापन गर्न विद्युत तथा सौर्य उर्जाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ। यसबाट वातावरण संरक्षणमा समेत टेवा पुग्दछ। तसर्थ गाउँपालिकाका विभिन्न वडामा विद्युत प्रशारण लाईन मर्मत संभार तथा सुधार, ट्रान्सफर्मर जडान, वैकल्पिक तथा नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

७.४.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

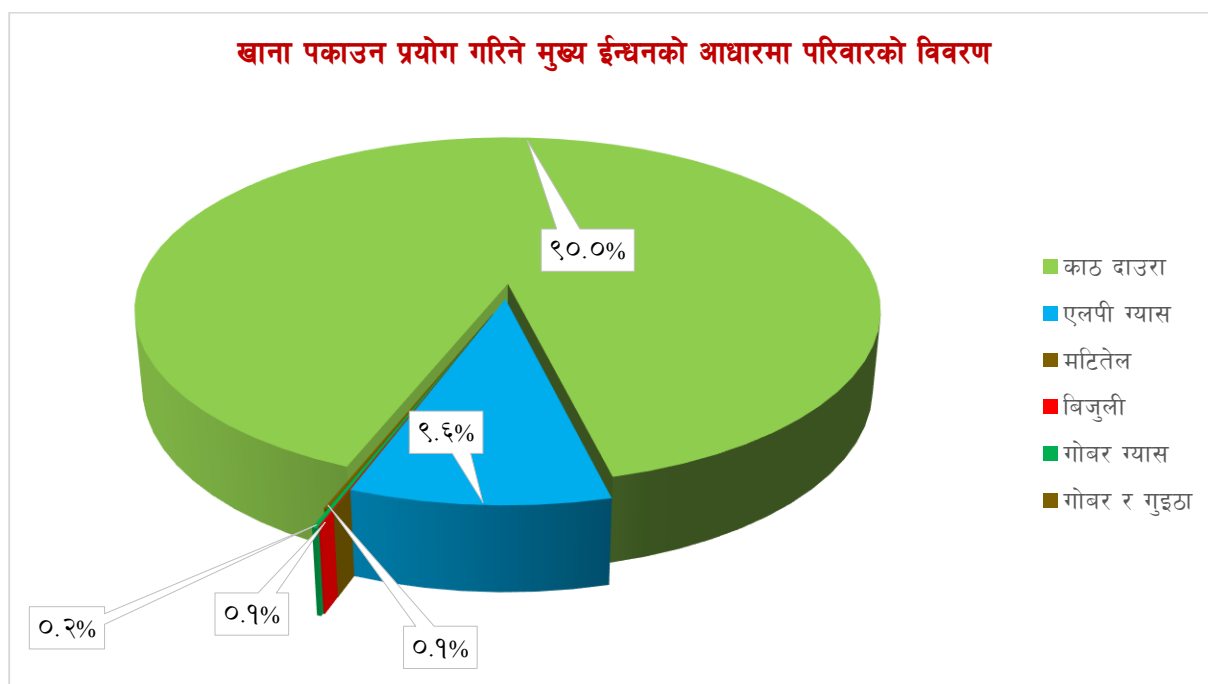
अपार जलस्रोतको सम्पदा भएर पनि त्यसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामीण ईलाकामा उर्जा संकट व्याप्त छ। नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिलेपनि ठुलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने इन्धनको रूपमा काठदाउराको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापकरूपमा भईरहेको छ।

गाउँपालिकाको कुल घरपरिवारहरू मध्ये ७३४३ अर्थात् ९०.०१ प्रतिशतले काठदाउरा, ७८५ अर्थात् ९.६२ एल.पी ग्याँसको प्रयोग गर्दछन् भने मट्टितेल, बिजुली र अन्य स्रोत प्रयोग गर्ने जनसंख्या नगन्य रहेको पाइयो। स्थानीयहरूले अधिकांश काठ दाउराको प्रयोग गरेबाट एकातर्फ वनजंगल र पर्यावरणमा क्षति पुग्ने र अर्कोतर्फ धुवाँ र दाउरा संकलन गर्दा लाग्ने समयले क्रमशः स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याउनुका साथै समय समेत बढी खर्च हुने देखिन्छ। तसर्थ ग्रामिण भेगहरूमा वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपायको रूपमा गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आय आर्जनका कार्यक्रमहरूमा केन्द्रित गरी गाउँपालिकावासीलाई काठ दाउराको विकल्प तर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ। वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १०३: खाना पकाउने ईन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	काठ दाउरा	एलपी ग्यास	मटितेल	बिजुली	गोबर ग्यास	गोबर र गुइठा	जम्मा
१	७२५	१६	०	०	०	०	७४१
२	४४५	९	०	०	०	०	४५४
३	३७३	१९३	०	०	१	०	५६७
४	९०८	२२१	०	०	०	०	११२९
५	६९६	१२८	०	१	०	०	८२५
६	७१४	४७	१	०	०	०	७६२
७	११५६	११२	०	०	२	०	१२७०
८	६३६	६	०	०	०	०	६४२
९	५१७	३६	०	२	३	१०	५६८
१०	५०२	४	०	०	४	१	५११
११	३९३	९	०	०	४	०	४०६
१२	२७८	४	०	१	०	०	२८३
जम्मा	७३४३	७८५	१	४	१४	११	८१५८
प्रतिशत	९०.०१	९.६२	०.०१	०.०५	०.१७	०.१३	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

दिगो विकासको अवधारणाअनुसार पर्यावरणिय सन्तुलन बनाइ राख्न मानिसको उपभोग शैलीमा परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ। उदाहरणका लागि नेपालले आधारवर्ष २०१५ मा ७४.७ % रहेको ईन्धनको प्राथमिक स्रोतको रूपमा काठ, दाउरा, गुइठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३०% मा झार्ने (SDG-7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ LPG प्रयोगलाई १८% (२०१५) बाट ३३% मा पुर्याउने लक्ष्य राखेको छ। यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस गाउँपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई त्यसतर्फ उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ।

७.४.२ विद्युतिकरणको अवस्था

नेपालमा निजी, सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय लगानीमा विद्युतीकरणका प्रयासहरू भईरहेका भएपनि कतिपय नीतिगत अस्पष्टता, प्राविधिक कठिनाई, राजनैतिक अस्थिरता र कडा अनुगमन प्रणालीको अभावजस्ता कारणले तीव्र गतिमा विद्युतिकरण हुन सकिरहेको छैन । ग्रामीण विद्युतीकरण, लघु जलविद्युत आयोजना तथा बृहत जलविद्युत परियोजना सञ्चालन गरेर देशमा निर्वाहमुखी मात्र होइन कि निर्यातमुखी उत्पादन गरी उर्जा संकट समाधान गर्नुको साथै विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न सकिने प्रचुर संभावना नेपालसँग छ । यसका लागि लगानी मैत्री वातावरणको आवश्यकता छ ।

७.४.३ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

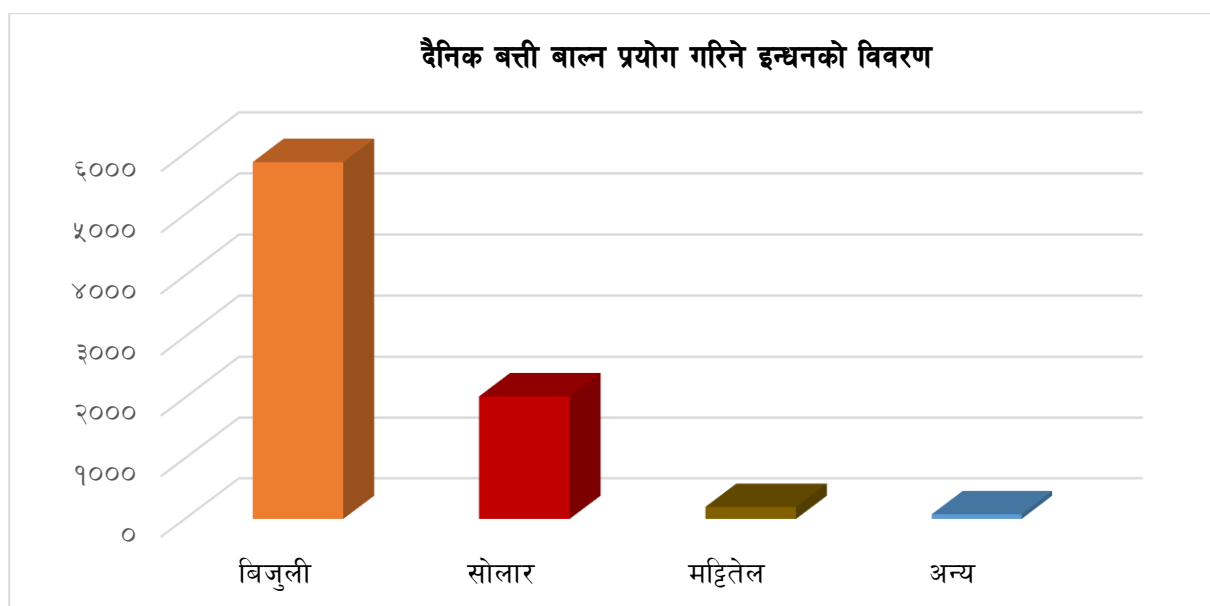
यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ । घरधुरी सर्वेक्षण २०७६ को नजिता अनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. १०४: दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा	बिजुली	सोलार	मटितेल	अन्य	जम्मा
१	६१	६२५	८	४७	७४१
२	१	४१५	३७	१	४५४
३	५६५	१	१	०	५६७
४	१०४४	४७	३५	३	११२९
५	८१०	३	११	१	८२५
६	३८१	३२७	४७	७	७६२
७	१२१७	३६	१२	५	१२७०
८	६२९	२	७	४	६४२
९	५५५	१	९	३	५६८
१०	२०७	२९३	५	६	५११
११	१७९	२०३	२३	१	४०६
१२	२०९	७०	४	०	२८३
जम्मा	५८५८	२०२३	१९९	७८	८१५८
प्रतिशत	७१.८१	२४.८०	२.४४	०.९६	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा घरपरिवारहरूले दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको स्रोत विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाका कुल ८,१५८ घरपरिवारहरू मध्ये ५,८५८ अर्थात ७१.८१ प्रतिशतले विद्युत, २०२३ अर्थात २४.८० प्रतिशतले सोलार, १९९ अर्थात २.४४ प्रतिशतले मटितेल र बाँकीले अन्य इन्धनको प्रयोग गरेको पाइयो । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ग्रामिण विद्युतिकरणमा व्यापक विकास गाउँपालिकामा विद्युत सेवाको पहुँच नपुगेको परिवारहरू नगन्य रहेको देखिन्छ भने सेवा नपुगेका क्षेत्रहरूमा त्यसको विस्तार हुनु जरूरी छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.४.४ बैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरूको विवरण

पेट्रोलियम पदार्थमाथिको निर्भरतालाई घटाउँदै नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउन सकेको खण्डमा पर्यावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्न मद्दत पुग्दछ। डिजेल, पेट्रोल, मट्टितेल जस्ता पदार्थको उत्पादन नेपालमा नहुने भएका कारण वर्षेनी अरबौं रुपैयाँ हामीले पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा खर्चनु परेको छ। तेस्रो विश्वको एक भूपरिवेष्ठित विकासोन्मुख देश नेपालका लागि यो वैदेशिक व्यापार घाटाको एक प्रमुख कारण हो। हामीले आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवन्धको नीतिलाई व्यवहार प्रभावकारी तरिकाले उतार्न नसकिरहेको परिप्रेक्षमा वायू उर्जा, सौर्य उर्जा, विद्युत उर्जा तथा बायो ग्याँसको विकास मार्फत उर्जाको श्रोतमा हामी आत्मनिर्भर बन्न सक्छौं। त्यसैले नेपालको हकमा स्थानीय सरकार, प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकारले नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको विकासमा आवश्यक नीति निर्माण गरी काम गर्नु पर्दछ।

७.५ रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल, हुलाक तथा कुरियर सेवा सम्बन्धी तथ्याङ्क विवरण

एक्काईसौं शताब्दीको भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ। सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको क्रान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको भएपनि ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ। सञ्चार र प्रविधिका यी माध्यमहरूको पूर्णरूपले विकास गरी ग्रामीण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ। नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हकको रूपमा परिभाषित गरेको छ।

तालिका नं. १०५: गाउँपालिकामा रहेका सञ्चारको विवरण

क्र.सं.	सञ्चारको नाम	ठेगाना
१	नेपाल टेलिकम टावर	वडा नं. १, चियाँल डाडाँ
२	नेपाल टेलिकम टावर	वडा नं. ३, जलजले
३	नेपाल टेलिकम टावर	वडा नं. ४, जुरेली
४	NTC + NCELL टावर	वडा नं. ५, भञ्ज्याङ्ग डाँडा

क्र.सं.	सञ्चारको नाम	ठेगाना
५	NCELL	वडा नं. ५, पावस
६	नेपाल टेलिकम टावर	वडा नं. ७, हात्तीखोला
७	नेपाल टेलिकम टावर	वडा नं. ७, मामदमार
८	कुञ्जीपोकोलमा नेपाल टेलिकम टावर	वडा नं. ११
९	चपकीमा नेपाल टेलिकम टावर	वडा नं. १२
१०	अतिरिक्त हुलाक सेवा	वडा नं. १२

७.५.१ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

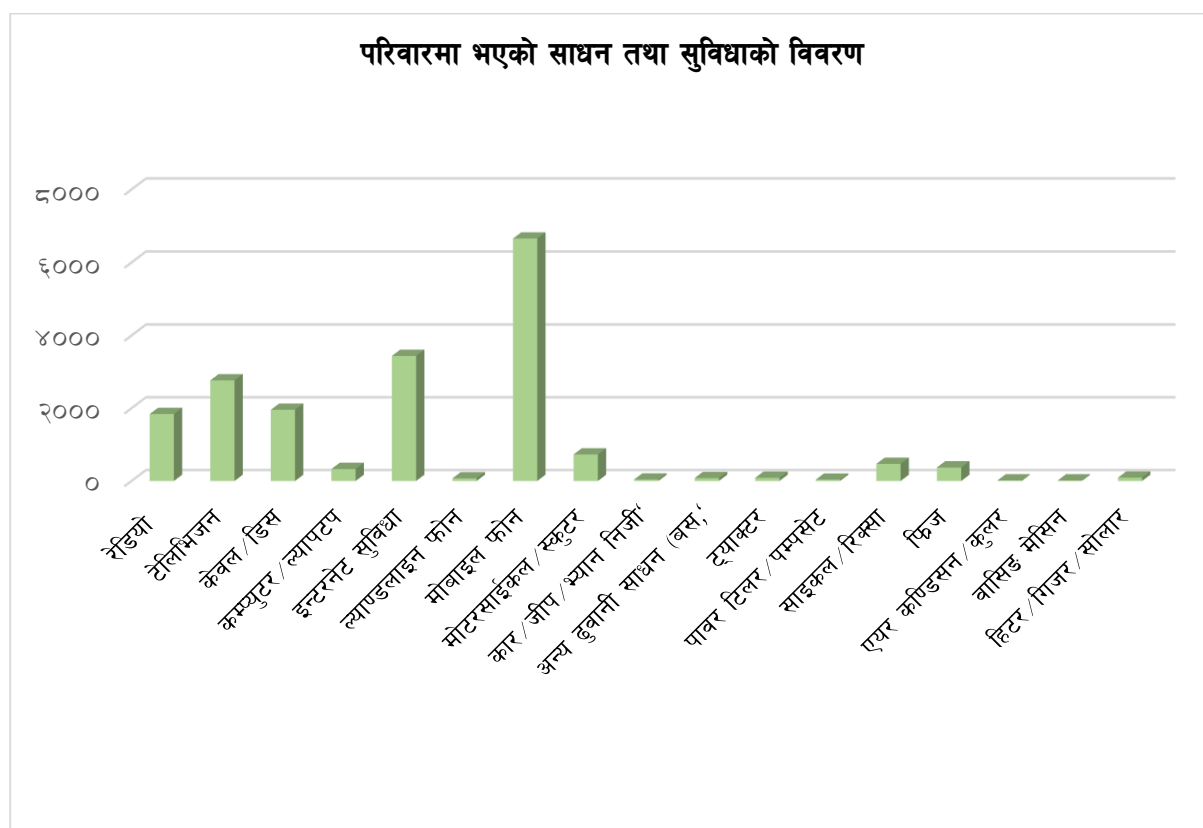
तालिका नं. १०६: परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

विवरण	वडा नं.												जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
रेडियो	७८	१४५	१८४	४२०	११६	१८८	१९१	६४	६६	१३६	१३३	१२०	१८४१
टेलिभिजन	२१	८	३६९	६१५	४६२	१४३	५४२	२१९	२२२	५९	५३	५२	२७६५
केबल टीभी/डिस	१९	४	२५२	४३६	४१९	८४	२९१	१८७	१७३	५७	२२	१३	१९५७
कम्प्युटर/ल्यापटप	३	१	५५	८९	६०	११	५२	१७	१५	११	८	७	३२९
इन्टरनेट सुविधा	५०४	१९४	३२४	५३१	४८४	२९४	२६१	१४७	२२०	२०४	८४	१९२	३४३९
ल्याण्डलाइन फोन	४	२	३१	६	१३	५	८	३	०	०	०	१	७३
मोबाइल फोन	४८३	२९६	५०३	९६०	७५१	६५६	१००३	५६२	५०९	४०४	३१९	२१०	६६५६
मोटरसाईकल/स्कुटर	२०	१८	८१	१८२	१४४	४१	१०९	२५	२६	३१	३४	१८	७२९
कार/जीप/भ्यान निजी प्रयोगका लागि	१	०	६	७	१७	१	४	२	०	०	०	२	४०
अन्य ढुवानी साधन (बस, ट्रक, कार, जीप)	३	१	७	१४	१८	३	१८	४	३	४	२	३	८०
ट्याक्टर	०	०	४	२०	२०	८	१८	३	५	४	२	३	८७
पावर टिलर/पम्पसेट	०	१	३	१२	५	०	२	१०	२	१	०	०	३६
साइकल/रिक्सा	२०७	१	३६	७१	१७	६७	४२	१०	४	९	२	३	४६९
फ्रिज	०	०	५८	१५९	५८	०	६३	७	२५	१	१	०	३७२
एयर कन्डिसनरकुलर	०	०	७	४	४	०	०	१	१	०	०	०	१७
वासिङ मेसिन	०	०	३	४	५	०	१	१	०	०	०	०	१४
हिटर/गिजर/सोलार	०	०	२	२६	३६	१	१७	६	१	१	०	३	९३

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

साधन तथा सेवा सुविधाको आधारमा गाउँपालिकामा मोबाइल सुविधा उपलब्धता भएको घरपरिवारको संख्या उच्च रहेको देखिन्छ। गाउँपालिकाका कुल घरपरिवारहरू मध्ये ६,६५६ अर्थात् ७९.८९ प्रतिशत घरपरिवारमा मोबाइल भएको देखिन्छ। दोस्रोमा इन्टरनेट सुविधा हुने परिवारको संख्या ३,४३९ अर्थात् ४१.२८ प्रतिशत, २,७६५, टेलिभिजन हुने परिवारको संख्या, १,९५७ अर्थात् २३.४९ प्रतिशत, केबल/डिस हुने परिवारको संख्या १,८४१ अर्थात् २२.१० प्रतिशत, रेडियो भएको परिवारको संख्या रहेका छन्। समग्रमा तथ्याङ्कलाई हेर्दा संचार

क्षेत्रको प्रमुख मोबाइल तथा ईन्टरनेट सेवामा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ । मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबैखाले संचारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सुचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न सहज हुने भएकोले टेलिभिजन, रेडियो प्रयोगकर्ताको विगतको तुलनामा क्रमश घटिरहेको देखिन्छ । अर्कोतर्फ कार/जीप, एर कन्डिसनर, हिटर वा ग्याँस गिजरजस्ता उच्च सुविधाका सामग्रीहरूको संख्या कम देखिन्छ । यद्यपि ग्रामीण इलाकाहरूमा समेत क्रमशः आधुनिक सुख सुविधाका सामग्रीहरूको प्रयोगकर्ताहरू बढ्नाले उपभोक्तावादी संस्कृतिको विकास भएरहेको देखिन्छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.६ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू

७.६.१ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

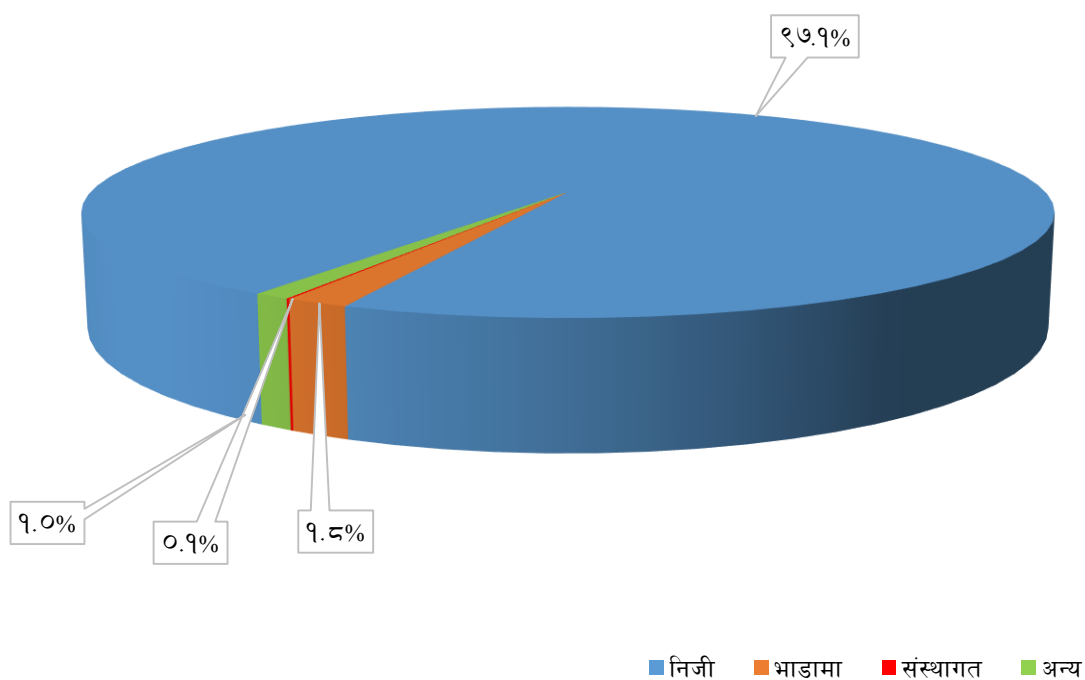
यस बकैया गाउँपालिकामा रहेका कुल ८,१५८ घरपरिवारहरू मध्ये ९७.०९ प्रतिशत अर्थात ७,९२१ परिवारको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको निजी घर, १.७९ प्रतिशत अर्थात १४६ घरपरिवार भाडामा बस्ने गरेको, ०.०९ प्रतिशत अर्थात ७ घरहरू संस्थागत हिसाबले प्रयोग गरेको, अन्यमा १.०३ प्रतिशत अर्थात ८४ घरपरिवारहरू रहेको पाइयो । वडागत रुपमा वडा नं. ४ मा भाडामा बस्ने परिवारहरू धेरै देखिन्छ भने अधिकांश संस्थागत उपयोगको घर वडा नं. ७ मा रहेका छन् । यी बाहेक सम्पूर्ण वडाहरूमा निजी स्वामित्वको घरमा बसोबास गर्ने परिवारहरू रहेका छन् । व्यवसायीक, भाडाको प्रयोजन र संस्थागत हिसाबले प्रयोग भएका घरहरूको संख्या नगन्य हुनुले बकैया गाउँपालिका पूर्ण रुपमा ग्रामिण परिवेशको स्थितिमा रहेको स्पष्ट हुन्छ । अन्य वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १०७: परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको वर्गीकरण

वडा	निजी	भाडामा	संस्थागत	अन्य	जम्मा घरपरिवार संख्या
१	७३२	१	१	७	७४१
२	४४५	६	०	३	४५४
३	५२९	२९	१	८	५६७
४	१०७९	४३	१	६	११२९
५	८१२	८	०	५	८२५
६	७५०	३	०	९	७६२
७	१२४२	१६	२	१०	१२७०
८	६२०	१२	०	१०	६४२
९	५५५	७	०	६	५६८
१०	४९२	९	१	९	५११
११	३९५	६	०	५	४०६
१२	२७०	६	१	६	२८३
जम्मा	७९२१	१४६	७	८४	८१५८
प्रतिशत	९७.०९	१.७९	०.०९	१.०३	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको वर्गीकरण

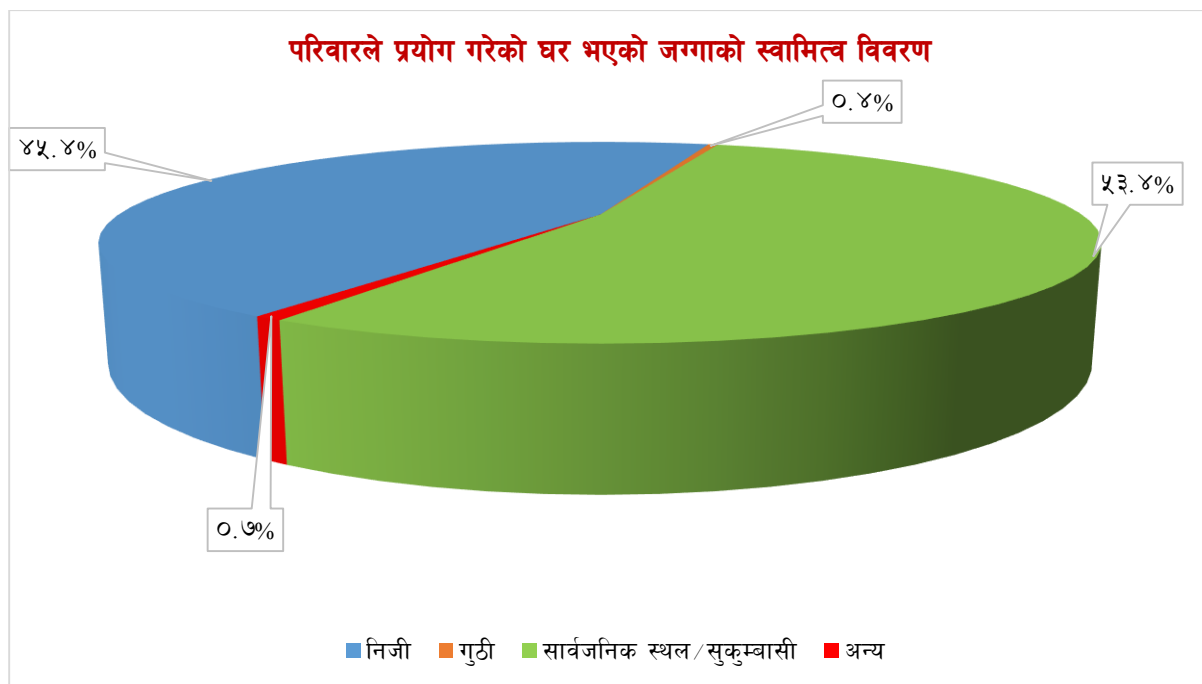
७.६.२ परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण

तालिका नं. १०८: परिवार बसोबास गरिरहेको घर रहेको जग्गाको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	निजी	गुठी	सार्वजनिक/ सुकुम्बासी/ ऐलानी	अन्य	जम्मा घरपरिवार संख्या
१	४	०	७३४	३	७४१
२	५१	०	४०१	२	४५४
३	३५१	०	२११	५	५६७
४	७३४	५	३७९	११	११२९
५	३९४	२	४२८	१	८२५
६	१९८	०	५५७	७	७६२
७	४१३	०	८४८	९	१२७०
८	२८७	०	३४८	७	६४२
९	२६६	१	२९९	२	५६८
१०	३९६	१	१०७	७	५११
११	३४०	१९	४३	४	४०६
१२	२७१	५	४	३	२८३
जम्मा	३७०५	३३	४३५९	६१	८१५८
प्रतिशत	४५.४२	०.४०	५३.४३	०.७५	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिका स्थित ८,१५८ घरपरिवारहरू मध्ये ३,७०५ अर्थात् ४५.४२ प्रतिशत घरपरिवारहरू बसोबास गर्ने घर निजी स्वामित्वको जमिनमा निर्माण भएको, ४,३५९ अर्थात् ५३.४३ प्रतिशत घरपरिवारहरू बसोबास गर्ने घरको जमिन सार्वजनिक/ऐलानी/सुकुम्बासी जमिन रहेको छ। त्यसैगरी ३३ घरपरिवार अर्थात् ०.४० प्रतिशत घरपरिवारहरू बसोबास गर्ने घर गुठीको जग्गामा घर बनाएको, अन्यमा स्वामित्वको घरमा बसोबास गर्ने घरपरिवारहरू ६१ अर्थात् ०.७५ प्रतिशत रहेको पाइयो। देशमा लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था लागु भई आवास जस्तो आधारभूत मानवीय आवश्यकतालाई संविधानले धारा ३७ मा मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरेपनि यस गाउँपालिकामा सार्वजनिक/ऐलानी/सुकुम्बासी जमिनको प्रयोग गर्नेहरूको संख्या ५३.४ प्रतिशत रहेको छ। आवास विहिन सुकुम्बासीहरूलाई सस्तो, सुलभ र सुरक्षित आवासका एकीकृत कार्यक्रम सञ्चालन गरी व्यवस्थापन गर्नु पर्ने देखिन्छ। ४५.४२ प्रतिशतको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको जमिनमा घर हुनु राम्रो भएतापनि आवासको स्तरबारे स्पष्ट नभएकोले सबैलाई सुरक्षित आश्रयस्थल हुनु राज्यको दायित्व रहेकोले स्थानीय सरकारको रूपमा रहेको गाउँपालिकाले यसतर्फ दिर्घकालिन योजना निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

७.६.३ कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण

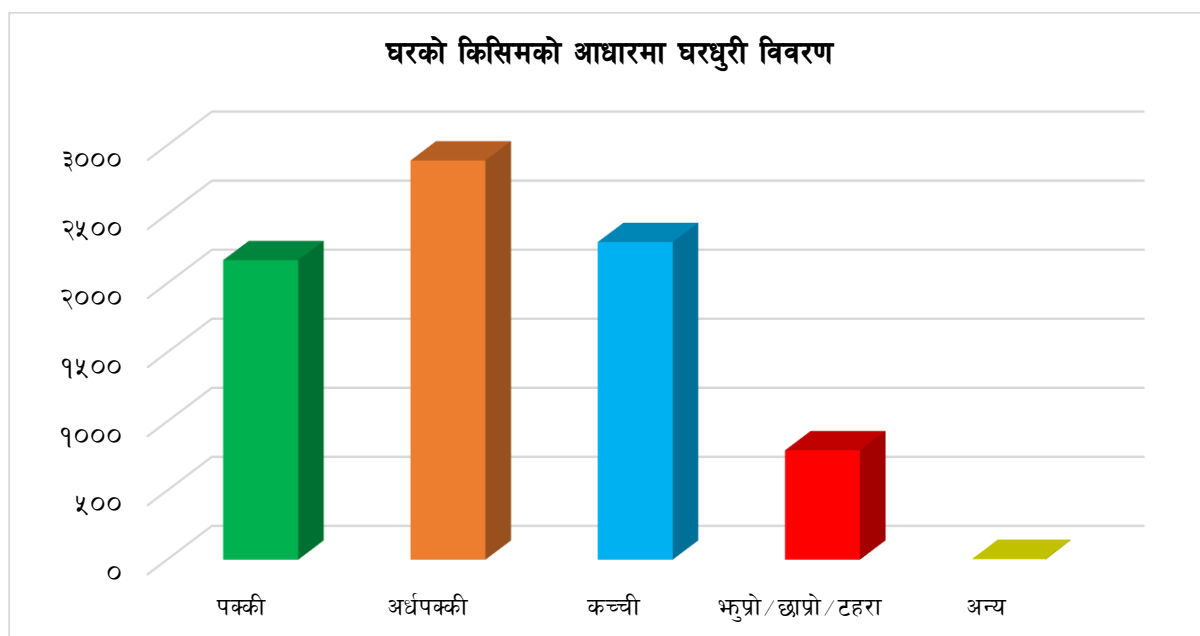
भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधी बनाउनु आवश्यक छ । यसको अलावा घरहरू जाडो, गर्मी, तुषारो र हिमपातबाट जनतालाई जोगाउने किसिमका हुनुपर्दछ । अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरूको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टि हुन्छ ।

तालिका नं. १०९: घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण

वडा	पक्की	अर्धपक्की	कच्ची	टहरा/भुप्रो/छाप्रो	अन्य	जम्मा
१	७६	११९	२४३	३०२	१	७४१
२	२	२६८	१६४	२०	०	४५४
३	२७३	१८३	९२	१९	०	५६७
४	३६९	४५०	१९३	११६	१	११२९
५	३८०	१५५	२४८	४२	०	८२५
६	१००	२४५	३९३	२३	१	७६२
७	३६२	४६३	३७५	६९	१	१२७०
८	१३३	१६०	२६१	८७	१	६४२
९	२५६	१९१	६८	५२	१	५६८
१०	१६८	२१५	९३	३५	०	५११
११	११	३०३	८१	११	०	४०६
१२	३९	१३९	८९	१६	०	२८३
जम्मा	२१६९	२८९१	२३००	७९२	६	८१५८
प्रतिशत	२६.५९	३५.४४	२८.१९	९.७१	०.०७	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकाका कुल ८,१५८ मध्ये सबैभन्दा बढी २८९१ अर्थात ३५.४४ प्रतिशत घरहरू अर्धपक्की, २३०० अर्थात २८.१९ प्रतिशत कच्ची, २१६९ अर्थात २६.५९ प्रतिशत पक्की, ७९२ घरपरिवार वा ९.७१ प्रतिशत घरपरिवारहरू टहरा/भुप्रो/छाप्रोमा, ६ घरपरिवार वा ०.१ प्रतिशत घरपरिवारहरू अन्य प्रकारको घरमा बस्ने गरेको पाइयो। वडागतरूपमा वडा नं. ५ मा पक्की घरको संख्या बढी रहेको छ भने वडा नं. ७ मा अर्धपक्की र वडा नं. ६ मा कच्ची घरहरू धेरै रहेका छन्। गाउँपालिका ३५.४४ प्रतिशत घरहरू अर्धपक्की र २८.१९ प्रतिशत घरहरू कच्ची हुनुले भूकम्पीय जोखिमको हिसाबले अत्यन्त जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेको स्पष्ट हुन्छ। अधिकांश घरहरू कच्ची रहनु आर्थिक विपन्नताको सूचक समेत रहेकोले सुरक्षित आवासका दीर्घकालीन योजना निर्माण गर्नु अनिवार्य देखिन्छ। अर्कोतर्फ ९.७१ प्रतिशत घरहरू टहरा/भुप्रो/छाप्रोमा अर्थात विपन्न अवस्थामा निम्न गुणस्तरीय जीवन निर्वाह गरी भुप्रोमा बस्ने गरेको देखिन्छ। २६.५९ प्रतिशत घरहरू पक्की अवस्थामा रहेपनि भूकम्पीय जोखिमको संवेदनशीलता भएकोले ती घरहरू भू-कम्प प्रतिरोधी समेत हुनुपर्दछ। राष्ट्रिय भवन संहिता अनुरूप सम्पूर्ण घरलाई मापदण्ड भित्र ल्याउनु गाउँपालिकाको जिम्मेवारी हो। भूकम्पको क्षतिको तुलनामा घरहरू मापदण्ड भित्र ल्याउन लाग्ने लागत अतुलनिय रूपमा कम पर्दछ। तसर्थ सावधानी अपनाउनु बुद्धिमानी हुन्छ। वडागत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

७.६.४ परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण

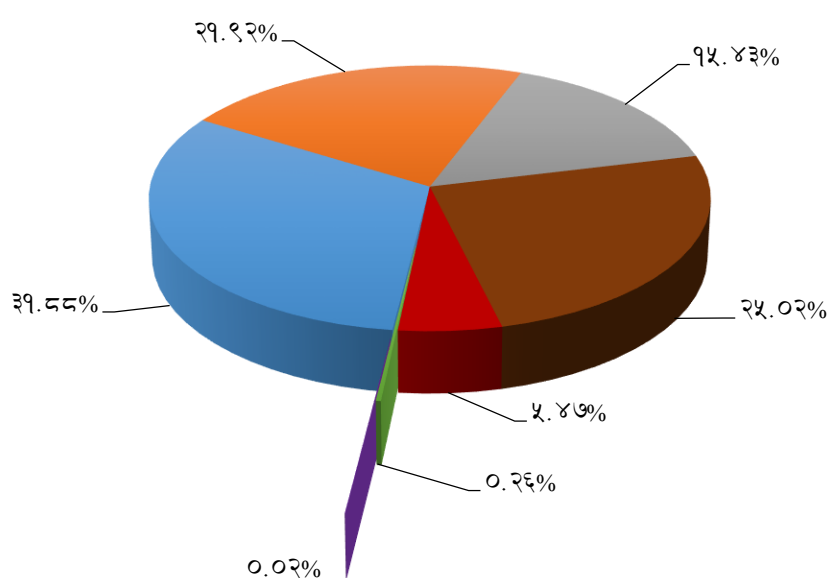
गाउँपालिकामा निर्माण भएका घरहरूलाई बनेको अवधि हेर्दा सबैभन्दा बढी २,६०१ अर्थात ३१.८८ प्रतिशत घरहरू पछिल्लो वर्षको अन्तरालमा बनेका छन्। दोस्रोमा २०४१ अर्थात २५.०२ प्रतिशत घरहरू १५-२५ वर्ष सम्म वर्षको अन्तरालमा बनेका छन्। त्यसैगरी ५० वर्ष भन्दा अघि बनेका घरहरूको संख्या कम रहेको देखिन्छ। यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा समग्रमा पछिल्लो ४ वर्ष सम्मको अवधिमा बनेका घरहरू धेरै रहेको देखिन्छ। २०७२ सालमा गएको महाभूकम्पको विनाशले पनि सबै घरहरू क्षति भई पछिल्लो चार वर्षमा घर निर्माण धेरै भएको हुनसक्छ। त्यसपछि क्रमश १५-२५ वर्ष र ५-९ वर्षमा बढि भएको देखिन्छ जसले बस्ती विस्तारको क्रम बढ्दै गएको देखिन्छ। यसको कारण जनसंख्या वृद्धि, बसाइसराइ र गाउँपालिकामा मानवीय सुविधा जस्तै यातायात, खानेपानी, संचार, विद्युत तथा स्वस्थ सुविधा वृद्धि भएको देखिन्छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ११०: परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको अवधिको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	०-४ वर्ष	५-९वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-२५ वर्ष	२६-५० वर्ष	५१-७५ वर्ष	७५+ वर्ष	जम्मा
१	२६८	२४२	१५६	७०	५	०	०	७४१
२	५८	९०	७४	२१३	१८	१	०	४५४
३	२०५	१३२	७०	१३३	२७	०	०	५६७
४	३७४	१७७	१७०	३३१	७६	०	१	११२९
५	३०६	२३९	११५	१३३	३२	०	०	८२५
६	१९१	१८५	१३७	२३०	१९	०	०	७६२
७	४९४	२९१	१७१	२६२	५०	२	०	१२७०
८	१७७	१२४	११७	१६६	५२	५	१	६४२
९	१३२	१०९	९७	१६२	६७	१	०	५६८
१०	१९२	८९	८७	११८	२१	४	०	५११
११	९७	७८	४६	१४०	४३	२	०	४०६
१२	१०७	३२	१९	८३	३६	६	०	२८३
जम्मा	२६०१	१७८८	१२५९	२०४१	४४६	२१	२	८१५८
प्रतिशत	३१.८८	२१.९२	१५.४३	२५.०२	५.४७	०.२६	०.०२	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण

०-४ वर्ष ५-९ वर्ष १०-१४ वर्ष १५-२५ वर्ष २६-५० वर्ष ५१-७५ वर्ष ७५ वर्ष वा सोभन्दा माथि

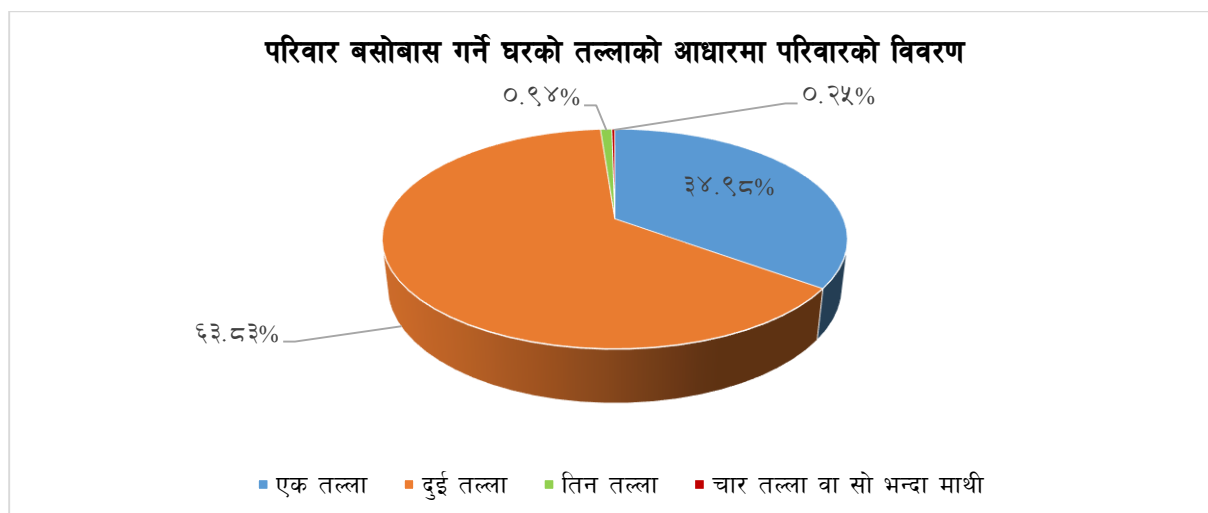
७.६.५ परिवार बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. १११: परिवारले बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	घरको तल्ला समूह				
	१ तल्ले	२ तल्ले	३ तल्ले	४ वा सोभन्दा बढी तल्ले	जम्मा
१	४४	६९५	०	२	७४१
२	४६	४०३	४	१	४५४
३	२५४	३०७	४	२	५६७
४	४४१	६८५	३	०	११२९
५	४२७	३७०	२५	३	८२५
६	३८९	३६५	७	१	७६२
७	३७७	८७२	१६	५	१२७०
८	१९४	४४३	०	५	६४२
९	२१९	३४८	०	१	५६८
१०	२०८	२९१	१२	०	५११
११	९४	३०७	५	०	४०६
१२	१६१	१२१	१	०	२८३
जम्मा	२८५४	५२०७	७७	२०	८१५८
प्रतिशत	३४.९८	६३.८३	०.९४	०.२५	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकाका कुल ८,१५८ घरपरिवार मध्ये सबैभन्दा बढी ५२०७ अर्थात ६३.८३ प्रतिशत घरपरिवारहरू दुई तल्ले, २८५४ अर्थात ३४.९८ प्रतिशत एक तल्ले, ७७ अर्थात ०.९४ प्रतिशत तीन तल्ले, २० अर्थात ०.२५ प्रतिशत घर परिवार ४ तल्ला वा सो भन्दा बढी तल्लाको घरमा बसोबास गरेको पाइयो । कुल घर परिवारहरूको ३४.९८ प्रतिशत घरहरू एक तल्ले र यो भन्दा माथि घरको किसिमको आधारमा घरपरिवारको तथ्याङ्क अनुसार अधिकांश घरहरू कच्ची तथा अर्ध पक्की अवस्थामा रहेकोले बकैया गाउँपालिकाका घरहरू आवासीय संरचना सुरक्षाका हिसाबले संवेदनशिल अवस्थामा रहेको देखिन्छ । वडागत हिसाबले विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

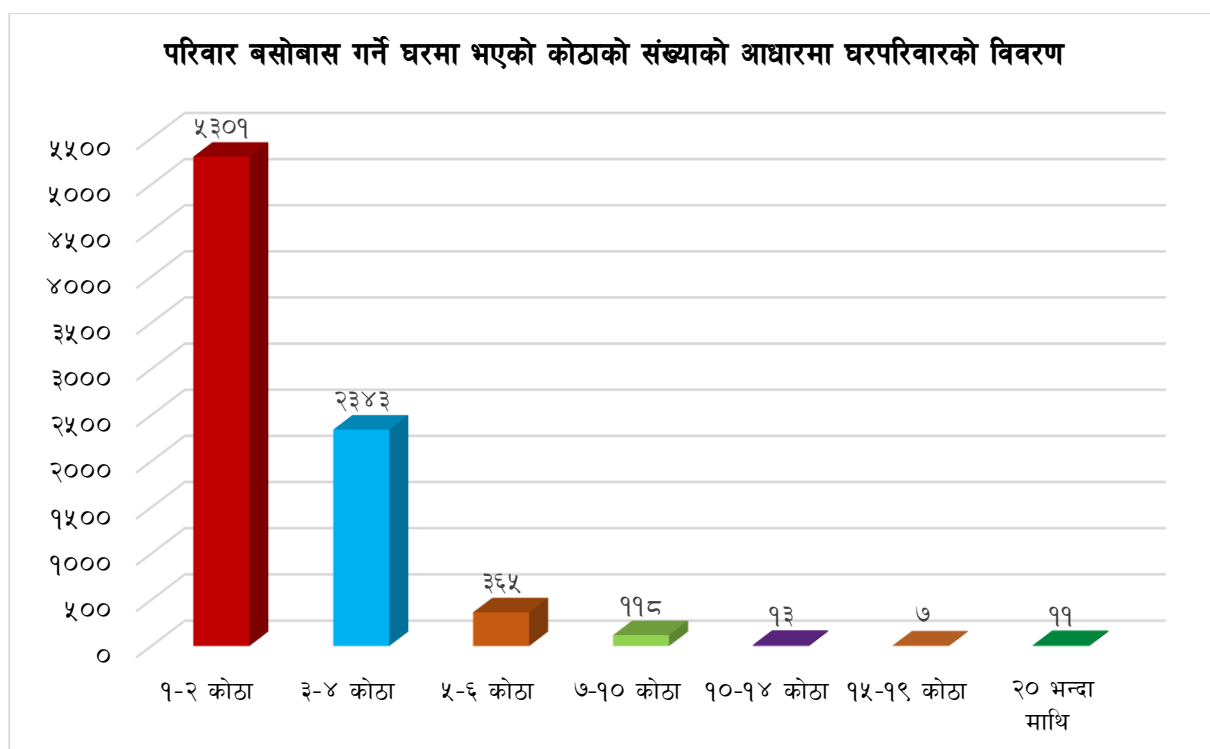
७.६.६ कोठाको संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. ११२: कोठाको संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१-२ कोठा	३-४ कोठा	५-६ कोठा	७-१० कोठा	११-१४ कोठा	१५-१९ कोठा	२० वा सोभन्दा बढी कोठा	जम्मा
१	६५९	६९	१०	३	०	०	०	७४१
२	२९६	१५१	४	२	०	०	१	४५४
३	२७४	२२०	४९	१६	६	१	१	५६७
४	५८८	३९०	१०४	३८	३	४	२	११२९
५	३७०	३७९	५६	१९	१	०	०	८२५
६	५९७	१५६	७	०	०	१	१	७६२
७	६९३	४६३	७८	३३	१	१	१	१२७०
८	४९०	१३१	१४	३	१	०	३	६४२
९	४३५	१११	२०	२	०	०	०	५६८
१०	३६४	१४२	५	०	०	०	०	५११
११	३२१	७३	११	१	०	०	०	४०६
१२	२१४	५८	७	१	१	०	२	२८३
जम्मा	५३०१	२३४३	३६५	११८	१३	७	११	८१५८
प्रतिशत	६४.९८	२८.७२	४.४७	१.४५	०.१६	०.०९	०.१३	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेको घरहरूमध्ये घरमा रहेको कोठाहरूको संख्याको आधारमा हेर्दा १ देखि २ वटासम्म कोठा भएका घरहरू सबैभन्दा बढी ५,३०१ अर्थात ६४.९८ प्रतिशत, ३-४ वटा कोठा भएका घरहरू २,३४३ अर्थात २८.७२ प्रतिशत, ५-६ वटा कोठाहरू भएका घरहरू ३६५ अर्थात ४.४७ प्रतिशत, ७-१० वटा कोठाहरू भएका घरहरू ११८ अर्थात १.४५ प्रतिशत र अन्य त्यस भन्दा बढी कोठासंख्या भएका घरहरू नगन्य रहेको देखिन्छ । कुल घरपरिवारको ६४.९८ प्रतिशत घरमा जम्मा १ देखि २ वटा मात्र कोठा हुनुले ती परिवारहरूले अत्यन्त साधुरो र कष्टपूर्ण तरिकाले जीवन निर्वाह गरेको स्पष्ट हुन्छ । कोठाको संख्या कमीहुँदा विद्यार्थीहरूलाई पढ्न शान्त वातावरणको कमी, सबै घरेलु कृयाकलाप जस्तै खाना पकाउने, सुत्ने र केहि स्थानहरूमा त घरपालुवा पशु चौपाया वा पंक्षीहरू समेत सँगै राख्नु पर्ने वाध्यताका कारण व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायिक स्वास्थ्य र सरसफाइका दृष्टिले समेत अत्यन्त जटिल अवस्था देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

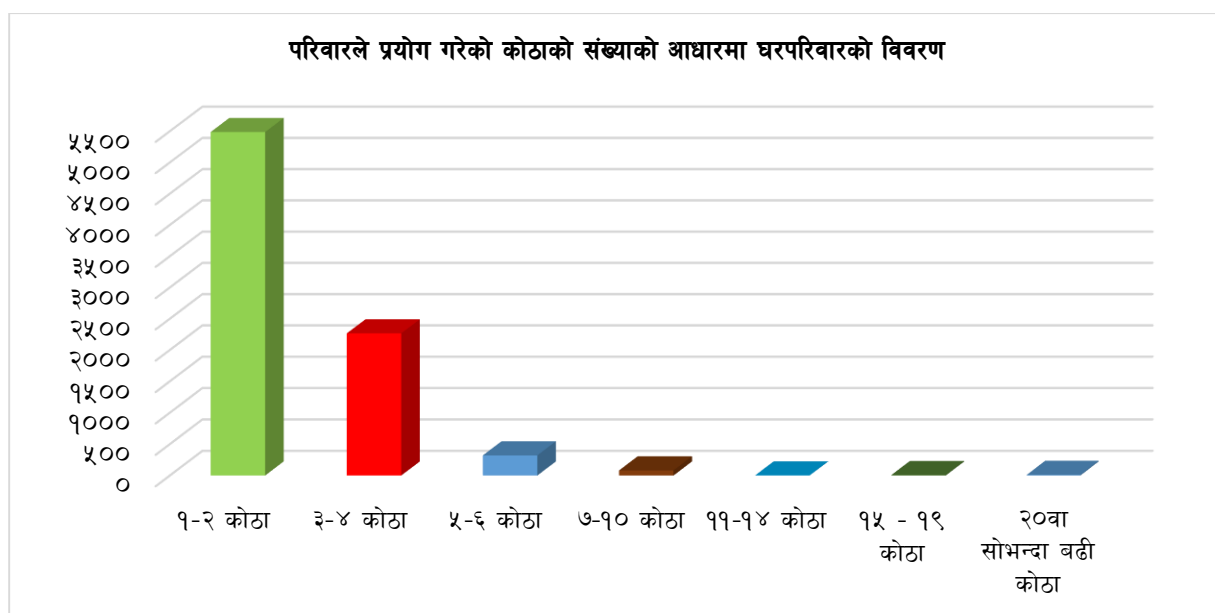
७.६.७ परिवारले प्रयोग गरेको कोठाको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ११३: परिवारले प्रयोग गरेको कोठाको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	१ - २ कोठा	३ - ४ कोठा	५ - ६ कोठा	७ - १० कोठा	११ - १४ कोठा	१५ - १९ कोठा	२० वा सोभन्दा बढी कोठा	जम्मा
१	६६८	६४	७	२	०	०	०	७४१
२	३००	१४९	५	०	०	०	१	४५४
३	३१६	२०५	३७	७	२	१	१	५६७
४	६१२	३९५	९६	२५	०	४	२	११२९
५	३९१	३६९	४९	१६	०	०	०	८२५
६	६०४	१५२	६	०	०	१	१	७६२
७	७२४	४४७	७०	२९	०	१	१	१२७०
८	५१०	११९	१३	०	०	०	३	६४२
९	४४६	१०४	१७	१	०	०	०	५६८
१०	३७१	१३५	५	०	०	०	०	५११
११	३२३	७१	११	१	०	०	०	४०६
१२	२२२	५६	५	०	०	०	२	२८३
जम्मा	५४८७	२२६६	३२१	८१	२	७	११	८१५८
प्रतिशत	६४.९८	२८.७२	४.४७	१.४५	०.१६	०.०९	०.१३	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा रहेको घरहरूमध्ये १ देखि २ वटा कोठा प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या सबैभन्दा बढी ५,४८७ अर्थात् ६४.९८ प्रतिशत, ३ देखि ४ वटा कोठा प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या २,२६६ अर्थात् २८.७२ प्रतिशत, ५ देखि ६ वटा कोठा प्रयोग गर्नेको संख्या ३२१ अर्थात् ४.४७ प्रतिशत, ७ देखि १० वटा कोठा प्रयोग गर्नेको संख्या ८१ अर्थात् १.४५ प्रतिशत र १० वटा भन्दा बढी कोठाहरू प्रयोग गर्नेको संख्या भने न्यून रहेको छ। अत्यन्त न्यून संख्यामा मात्र कोठाहरू प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या बढी हुँदा गाउँपालिकाका अधिकांश घरपरिवारको आवास उपभोगको तह ऋणात्मक रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ। यसमा आफ्ना नागरिकहरूलाई विपन्नताबाट आधारभूत मानवीय आवश्यकता परिपूर्ति हुने अवस्थामा पुऱ्याउन स्थानीय, प्रदेश तथा संघीय सरकारहरूले गरीबी निवारणका प्रभावकारी कार्यक्रमहरूलाई सघन रुपमा संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

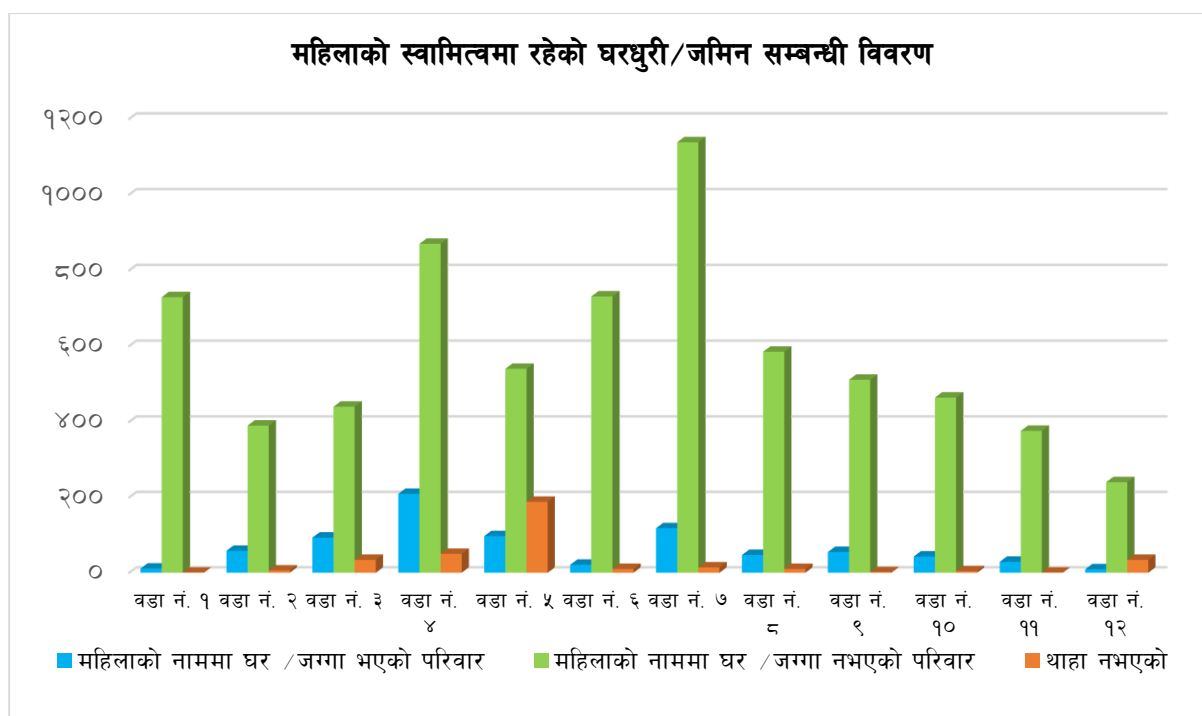
७.६.८ घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ११४: घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण

वडा	भएको	नभएको	थाहा छैन	जम्मा
१	११	७२९	१	७४१
२	५८	३९०	६	४५४
३	९३	४४०	३४	५६७
४	२०९	८७०	५०	११२९
५	९७	५४०	१८८	८२५
६	२१	७३१	१०	७६२
७	११८	११३८	१४	१२७०
८	४७	५८५	१०	६४२
९	५५	५११	२	५६८
१०	४३	४६४	४	५११
११	२९	३७६	१	४०६
१२	९	२४०	३४	२८३
जम्मा	७९०	७०१४	३५४	८१५८
प्रतिशत	९.६८	८५.९८	४.३४	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस गाउँपालिकामा रहेका कुल ८,१५८ घरपरिवारहरू मध्ये ७९० अर्थात् ९.६८ प्रतिशत घरपरिवारमा महिलाको नाममा घर तथा जमिन रहेको छ भने ७,०१४ अर्थात् ८५.९८ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुषको नै स्वामित्व रहेको देखिन्छ । ३५४ घरपरिवारहरूबाट भने स्पष्ट उत्तर प्राप्त नभएको देखिन्छ । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा जम्मा ५ भागको १ भाग भन्दा कम महिलाको जमिन र घरमा स्वामित्व रहेको देखिन्छ । हालका वर्षहरूमा शिक्षाको सकारात्मक प्रभाव, सञ्चार माध्यमको विकास र त्यसको प्रचारात्मक प्रभाव, प्रमुख राजनैतिक तथा सामाजिक परिवर्तन जस्ता कारणले लैङ्गिक भेदभाव क्रमशः कम हुँदै गएतापनि गाउँपालिकाको तथ्याङ्कलाई हेर्दा जम्मा १/५ भाग भन्दा कम महिलाहरूमा नाममात्रको जग्गा जमिनको स्वामित्व रहेको छ । यस तथ्यले लैङ्गिक भेदभाव हटाउन राज्यले तथा स्थानीय स्तरमा प्रभावकारी कदमहरू कडाइका साथ चाल्नु अनिवार्य छ । तथ्याङ्कको वडागत विवरण स्तम्भ चित्रमा पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.६.९ घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण

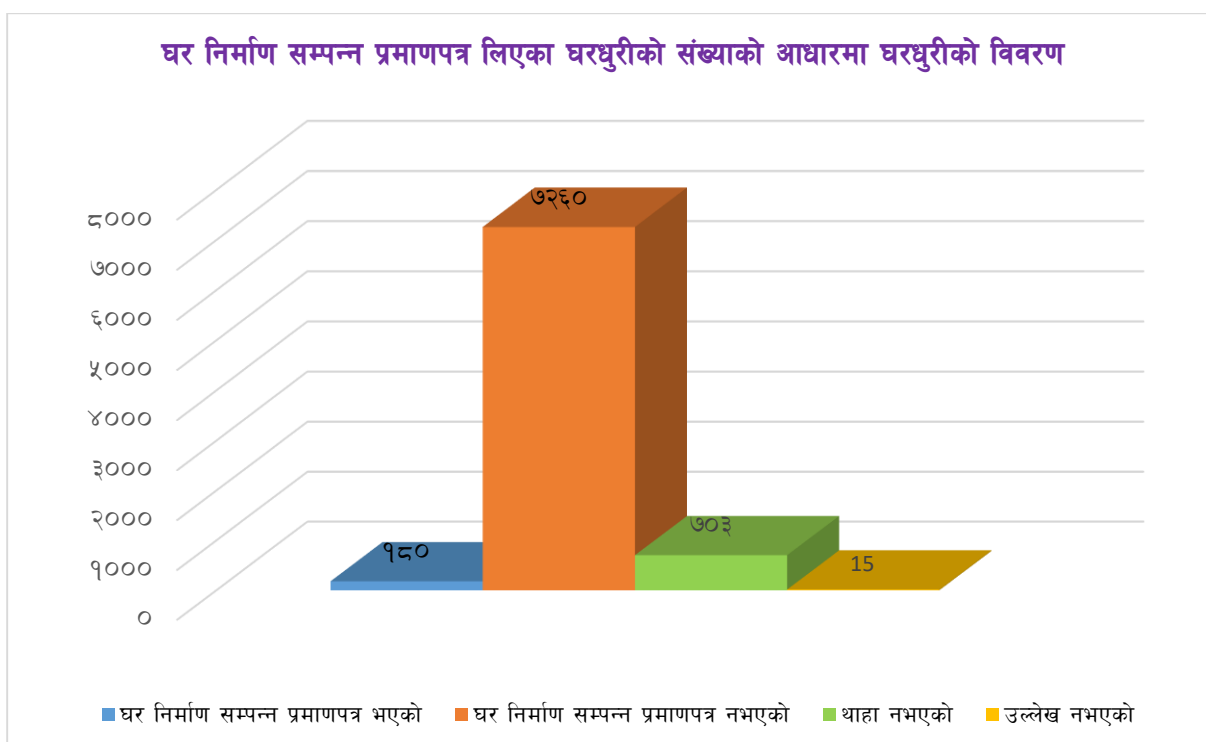
तालिका नं. ११५: घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र				
	छ	छैन	थाहा छैन	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	५	७२६	१०	०	७४१
२	४	४४५	५	०	४५४
३	५	५४७	१३	२	५६७
४	२९	८६६	२३१	३	११२९
५	१०५	४४४	२७१	५	८२५
६	१	७४६	१५	०	७६२
७	१५	१२४९	५	१	१२७०

वडा	घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र				
	छ	छैन	थाहा छैन	उल्लेख नभएको	जम्मा
८	६	६१७	१९	०	६४२
९	१	५१३	५३	१	५६८
१०	२	४७४	३५	०	५११
११	२	३९६	५	३	४०६
१२	५	२३७	४१	०	२८३
जम्मा	१८०	७२६०	७०३	१५	८१५८
	२.२%	८९.०%	८.६%	०.२%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा लालपुर्जा भएको आफ्नै जमिनमा घर निर्माण गरेका ८१५८ घरपरिवारहरूमध्ये जम्मा १८० अर्थात २.२ प्रतिशत घरहरूको मात्र घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र रहेको छ भने ७२६० अर्थात ८९.० प्रतिशत घरपरिवारको घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र छैन । त्यसैगरी ७०३ अर्थात ८.६ प्रतिशत घरपरिवारमा घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र थाहा नभएको देखिन्छ र १५ अर्थात ०.२ प्रतिशत घरपरिवार उल्लेख नगरिएको भेटियो । यस अवस्थालाई हेर्दा गाउँपालिकाका ८० प्रतिशत भन्दा बढी घरपरिवारहरू भवन निर्माणका सुरक्षित विधिहरू नअपनाइ बनाइएका हुन सक्छन्, भूकम्प, पहिरो र डुबान आदिको उच्च जोखिम भएका क्षेत्रहरूमा जोखिम हुने हुँदा राष्ट्रिय भवन निर्माण संहितामा रहेर गाउँपालिकाले भवन निर्माण मापदण्ड लागू गरी सुरक्षा संवेदनशीलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । मापदण्ड पुरा नभएका घरहरूको लगत संकलन गरी निश्चित समय दिएर मापदण्ड पुरा गरी प्रमाणपत्र लिने व्यवस्था मिलाउनु आवश्यक देखिन्छ ।

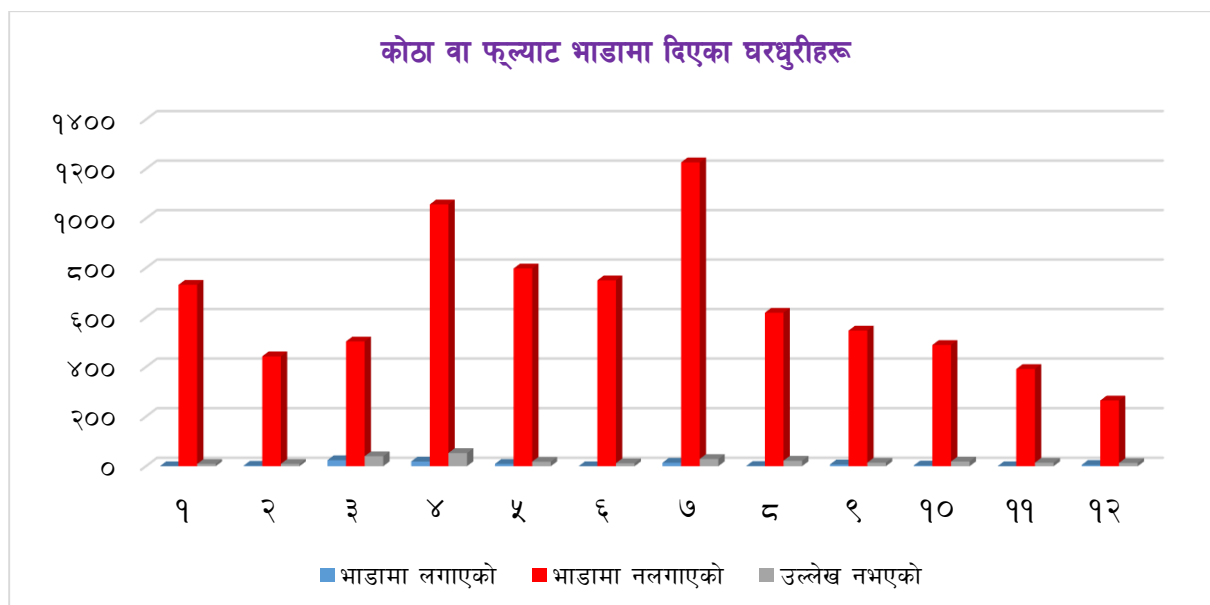
७.६.१० कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण

तालिका नं. ११६: कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण

वडा	कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका			
	भाडामा दिएको	भाडामा नदिएको	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	०	७३२	९	७४१
२	२	४४३	९	४५४
३	२४	५०३	४०	५६७
४	१९	१०५७	५३	११२९
५	९	७९८	१८	८२५
६	०	७५०	१२	७६२
७	१४	१२२७	२९	१२७०
८	१	६१९	२२	६४२
९	७	५४७	१४	५६८
१०	३	४८९	१९	५११
११	०	३९२	१४	४०६
१२	५	२६५	१३	२८३
जम्मा	८४	७८२२	२५२	८१५८
	१.०३	९५.८८	३.०९	१००.००

स्रोत : घरघुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गाउँपालिकामा आफ्नै घर भएका ७८२२ अर्थात ९५.८८ प्रतिशत घरपरिवारहरूले कोठा भाडामा लगाएका छैनन् भने मात्र ८४ अर्थात १.०३ प्रतिशत घरपरिवारहरूले कोठा भाडामा लगाएको पाइन्छ जुन अत्यन्त नगण्य संख्या हो । त्यसैगरी २५२ घरपरिवार अर्थात ३.०९ प्रतिशत घरपरिवारको विवरण उल्लेख नभएको देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । व्यापक रूपमा आर्थिक, शैक्षिक र अन्य कृयाकलापहरू हुने शहरी क्षेत्रहरूको विकास नभएकोले अत्यन्त सीमित संख्यामा मात्र कोठाहरू भाडामा लगाएको देखिन्छ ।

७.६.११ सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत निर्माण भएका स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरी स्थानीय सरकारको कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनुपर्ने मान्यता अनुरूप गाउँपालिका/नगरपालिकाको आफ्नै सामुदायिक भवन तथा सभाहल हुनु आवश्यक छ । गाउँपालिकाले आफ्नो बहुउद्देश्यीय सामुदायिक भवन निर्माण गरी त्यस भवनमै सभाहल लगायतका अन्य हलहरू निर्माण गर्नु उपयुक्त देखिन्छ । यसो गर्दा विभिन्न वडाहरूमा आवश्यकता र क्षमता अनुसार यस्ता संरचनाको निर्माण हुनुपर्दछ ।

तालिका नं. ११७: सामुदायिक भवनहरूको विवरण

क्र.सं.	सामुदायिक भवनको नाम	ठेगाना
१.	कृषि सहकारीको भवन	दोभान, वडा नं. २
२	कल्याण सामुदायिक वनको भवन	वडा नं. २
३	शिवशक्ती सामुदायिक वनको भवन	वडा नं. २
४	राई समाज भवन	हात्तीसुँढे, वडा नं. ३
५	डोल्मा मिश्रीत आमा समूह भवन	वडा नं. ३, चम्पाखरे
६	ब्रह्मठाकुर सा.व.उ.स.को भवन	वडा नं. ४, जुरेली
७	हाटबजार	वडा नं. ४
८	कृषि उपज संकलन केन्द्र	वडा नं. ४, जुरेली
९	माफि उत्थान सामुदायिक भवन	वडा नं. ४
१०	छतिवन कृषि सहकारी बीउ भण्डारण	वडा नं. ४
११	एकीकृत कृषक बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	वडा नं. ४, गरगरे
१२	प्रगती सा.व.उ.स.को भवन	वडा नं. ४, माफिखोला
१३	स्वावलम्बन भवन	वडा नं. ४, माफिखोला
१४	दुर्गा माई सामुदायिक वनको भवन	वडा नं. ५
१५	गीतावर सा.व.उ.स.को भवन	वडा नं. ५, पावस
१६	सिमातमाई सामुदायिक भवन	वडा नं. ५, भडौरा
१७	सरस्वती महिला कृषक समूह,	वडा नं. ६, साततले
१८	जुरना आमा समूह	वडा नं. ६
१९	काली सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको भवन	वडा नं. ७, हर्दा कत्ले खोला
२०	हात्ती चरण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको भवन	वडा नं. ७, घमनटोल
२१	पशुपति सामुदायिक वनको भवन	वडा नं. ७, कान्द्राड
२२	जनछहारी स्वावलम्बन भवन	वडा नं. ७, भीरकोट
२३	आमा समूह भवन	वडा नं. ७, हस्तीखोला

क्र.सं.	सामुदायिक भवनको नाम	ठेगाना
२४	हिरामुनी सामुदायिक भवन	वडा नं. ७
२५	आमा समूह भवन	वडा नं. ७, हर्दा माटोकोरी
२६	सामुदायिक महिला भवन	वडा नं. ८ किर्नेबजार
२७	शक्ति कृषि सहकारी भवन	वडा नं. ८, अर्नाथुम्का
२८	बकैया सामुदायिक वनको भवन	वडा नं. ८, खजुलीदमार
२९	सौभाग्य बहुउद्देश्यीय ऋण स.संस्थाको भवन	वडा नं. १०, धुवाँकोट
३०	गाउँसुधारको भवन	वडा नं. १०, कदम भञ्ज्याङ
३१	आदर्श म.स.सं. लि.को भवन	वडा नं. १२, ठिंगन
३२	जनजापित भवन	वडा नं. १२, ठिंगनडाँडा
३३	स्वास्थ्य भवन	वडा नं. १२, कोल्खोप

स्रोत : बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.६.१२ गाउँपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण

स्थानीय तहले पालिका कार्यालय भवन, वडा कार्यालय भवनहरू तथा अत्यावश्यक अन्य सरकारी भवनहरू आफ्नै जग्गामा अथवा नेपाल सरकारबाट प्राप्त जग्गामा निर्माण गरी कार्यसम्पादनलाई चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी बनाई जनतालाई सरकारको उपस्थितिको आभास दिलाउनु आवश्यक हुन्छ। यस्ता प्रकारका स्थायी संरचनाहरूको निर्माण भएपछि संघीयताले संस्थागत रूप धारण गर्दै जान्छ।

७.६.१३ पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरूको विवरण

पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरू हाम्रा साँस्कृतिक चिनारी हुन्। यी परम्परागत संरचनाले हाम्रो पुख्र्यौलीलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन्। त्यसैले यी संरचनाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्तरोन्नती गरी भावी पुस्तालाई समेत हाम्रो परम्परा र संस्कृतिसँग परिचित गराउनु पर्दछ। यसो गरेको खण्डमा हाम्रो परम्परागत मौलिक पहिचान बच्दछ। विकासका आधुनिक संरचना बनाउने क्रममा हामीले मौलिक साँस्कृतिक सम्पदाको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ।

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापूर्वदेखि सार्वजनिक रूपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउनेचौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन्। विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पाटी, पौवा तथा चौताराहरू बटुवाहरूका विश्रामस्थल (Refresh Center) वा थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रूपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरू सार्वजनिक बहस र सामुदायिक अन्तरक्रिया हुने अनौपचारिक स्थलको रूपमा रहेका छन् भने सडक सञ्चालको समुचित विकास नभएको स्थानहरूमा यी विश्राम स्थलकै रूपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन्। यस्ता क्षेत्रहरूको विकास र संरक्षण गर्ने दाहिता हामी सबैको हो।

तालिका नं. ११८: सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराहरूको विवरण

वडा नं.	सार्वजनिक पाटीपौवा तथा चौताराहरू
१	चिसापानी चोक, बयानब्वे, महादेव डाँडा
२	कालोपानी, दोभान, सरस्वती, थाकलचौर, तीनथुम्के
३	बकैया किनार हात्तीसुँढे
४	जुरेली, गरगरे, माभीखोला, रातोथली, पन्द्राबहले, हाटबजार चौर, शक्तेश्वर मन्दिर
५	पावस , राजदमार
६	घट्टेदमार, गबरस्थान
७	कान्द्राड, भीरकोट, अँधेरी, हर्दा, कत्लेखोला
८	पिपलडाडाँ गमनगर, विरेफाँट
९	कुडुले भञ्ज्याङ, च्याउँच्याउँ सिरान, एक्लेदमार
१०	आवास लेक,

स्रोत : बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. ११९: गाउँपालिकामा रहेका पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थल सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थल
३	खासै नभएको
४	सिमातेश्वर पर्यटन पार्क, सेलडाडाँ पर्यटन पार्क, सानो थली
५	सिमातमाई महिला सामुदायिक नर्सरी पिकनिक
६	त्रिवेणी पर्यटन पार्क, त्रिवेणी
	रमभ्रम ताल, गबरस्थान (गुफा पनि भएको)
७	निर्माणाधीन धनेश्वर पिकनिक पार्क
८	अम्बासगढी पुरातात्विक क्षेत्र
९	हिलेखोला पिकनिक स्थल र घट्टेदमार
१०	अम्बासगढी पुरातात्विक क्षेत्र, अम्बास लेक
११	कुञ्जीपोकोल

स्रोत : बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.६.१४ पशुबधशालाहरूको विवरण

स्थानीय सरकारले जनस्वास्थ्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर काम गरेको खण्डमा स्वस्थ, निरोगी र सरकारात्मक सोच भएका नागरिकहरूको उत्पादन भई उनीहरूले विकास, निर्माण र सेवाका क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउन सक्छन् । त्यसकारण आधुनिक प्रविधियुक्त सफा पशु बधशालाको निर्माण गरी जनताको खाद्य सुरक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै स्थानीय सरकारले मासुजन्य पशुपन्छीको वध गर्नु भन्दा पहिले निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ ।

७.६.१५ शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण

तालिका नं. १२०: शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरू तथा कब्रस्थानहरूको विवरण

क्र.सं.	शवदाह	स्थान	समुदाय
१.	घियाल डाडाँ, महादेव डाडाँ,	वडा नं. १	तामाङ्ग
२	लामाडाडाँ	वडा नं. २	तामाङ्ग
३	बकैया लोहाजोर दोभान	वडा नं. ३	क्षेत्री, बाहुन, राई,
४	बकैया पुल मूनि	वडा नं. ३	तामाङ्ग
५	बकैया दोभान, हिरामुनी दोभान	वडा नं. ४, लोहाजोर दोभान	हिन्दु
६	सोवीडाँडा, रातोथली	वडा नं. ४, घैयादमार, थली, सेलडाँडा	तामाङ्ग
७	खुईखोला डाँडा	वडा नं. ५,	तामाङ्ग
८	भसाने डाँडा	वडा नं. ५,	तामाङ्ग
९	बुदुने दोभान, ठाटी दोभान, बकैया दोभान	वडा नं. ५,	हिन्दु
१०	कर्मचुली पुच्छर/ बुदुने खोला किनार	वडा नं. ५,	क्रिश्चियन
११	गबरस्थान डाँडा	वडा नं. ६,	तामाङ्ग
१२	जुइना दोभान घाट	वडा नं. ६,	हिन्दु+माभी
१३	सिलादेवी चिहान डाँडा	वडा नं. ६,	तामाङ्ग
१४	भूलभूले चिहानस्थल	वडा नं. ६,	क्रिश्चियन
१५	बकैया लोहाजोर दोभान, बकैया सिमात दोभान	वडा नं. ७,	बाह्मण, क्षेत्री, माभी
१६	मामदमार, कल्लेखोला, अघेरी, हिरामुनीका विभिन्न डाँडामा	वडा नं. ७,	तामाङ्ग
१७	अर्नाथुम्का तल्लो	वडा नं. ८,	तामाङ्ग
१८	अर्नाथुम्का माथिल्लो	वडा नं. ८,	तामाङ्ग
१९	विरेडाँडा	वडा नं. ८,	तामाङ्ग
२०	बडदा खोला मसानघाट	वडा नं. ९	बाह्मण, क्षेत्री,
२१	बडदा खोला तल्लो मसानघाट	वडा नं. ९	बाह्मण, क्षेत्री,
२२	सयपत्री चिहान	वडा नं. ९	तामाङ्ग
२३	बागमती किनारको घाट	वडा नं. १०,१२	हिन्दु, मगर, ब्राह्मण
२४	विभिन्न डाँडा	वडा नं. १०, ११	तामाङ्ग
२५	सिमात खोला	वडा नं. ११	हिन्दु, क्षेत्री, ब्राह्मण
२६	चपफी डाँडा, सिम्पाती डाँडा, कोल्खोप डाँडा, महादेव डाँडा, चारघरे डाँडा, रातोमाटे डाँडा, निगालेडाँडा, धारापनी डाँडा, धेरे डाँडा, गोदाम डाँडा	वडा नं. १२	तामाङ्ग

खण्ड- द: विविध

द.१ बकैया गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू को विवरण

क्र.सं.	नाम थर	पद	वडा	सम्पर्क नं.
१	दामोदर खनाल	अध्यक्ष		९८५५०८८६९७/९८५५०७०६९७
२	सरला बोलखे	उपाध्यक्ष		९८५५०५६९७३/९८४५५५६९७३
३	बुद्धि मान वाइवा	वडा अध्यक्ष	१	९८५५०८८६५१/९८४०४०२४६२
४	सर्मिला वाइवा	महिला सदस्य	१	
५	भीमबहादुर थिङ	सदस्य	१	
६	प्रेम बहादुर फुयाल	सदस्य	१	
७	लालीमाया बि.क.	दलित महिला सदस्य	१	
८	विर मान बल	वडा अध्यक्ष	२	९८५५०८८६५२/९८१६२७२०८८
९	विष्णु भुजेल	महिला सदस्य	२	९८५५०८८६९१/९८४५५५०३६
१०	सम्भना परियार	दलित महिला सदस्य	२	
११	गन बहादुर मुक्तान	सदस्य	२	
१२	जित बहादुर जिम्बा	सदस्य	२	
१३	दिल बहादुर बोम्जन	वडा अध्यक्ष	३	९८५५०८८६५३/९८५५०७०७५
१४	निर्मला राई	महिला सदस्य	३	९८५५०८८६९२/९८६०४४६५७२
१५	प्रमिला विश्वकर्मा	दलित महिला सदस्य	३	
१६	लाल बहादुर खड्का	सदस्य	३	
१७	सोम राज भोम्जन	सदस्य	३	
१८	राजन दंगाल	वडा अध्यक्ष	४	९८५५०८८७५४/९८४५३८२०६३
१९	जिरा कुमारी दाहाल	महिला सदस्य	४	
२०	सावित्री सुनार	दलित महिला सदस्य	४	
२१	विजय कुमार भ्लोन	सदस्य	४	
२२	गंगे न्यासुर	सदस्य	४	
२३	लक्ष्मीमाया माझी	सदस्य	४	९८५५०८८६९५/९८४५०६१३२९
२४	शेर मान घलान	वडा अध्यक्ष	५	९८५५०८८७५५/९८४५३०२७६४
२५	विवीमाया जिम्बा	महिला सदस्य	५	९८५५०८८६९३/९८१९२५४७३
२६	कल्पना लकाइ	दलित महिला सदस्य	५	
२७	सोम बहादुर माझी	सदस्य	५	
२८	वीर बहादुर वल	सदस्य	५	
२९	फूल बहादुर बोम्जन	वडा अध्यक्ष	६	९८५५०८८७५६/९८०२९३८३५७
३०	ज्ञानी माया स्याङतान	महिला सदस्य	६	

क्र.सं.	नाम थर	पद	वडा	सम्पर्क नं.
३१	योगमायाँ विश्वकर्मा	दलित महिला सदस्य	६	९८५५०८८६९४/९८२१११९०१९
३२	विनोद कुमार बोम्जन	सदस्य	६	
३३	इन्द्र बहादुर बराल	सदस्य	६	
३४	राम काजी लामिछाने	वडा अध्यक्ष	७	९८५५०८८७५७/९८४५५९९०७९
३५	कान्छी माया स्याङतान	महिला सदस्य	७	
३६	शान्ती विश्वकर्मा	दलित महिला सदस्य	७	
३७	सोम बहादुर माझी	सदस्य	७	
३८	किशोर थापा मगर	सदस्य	७	
३९	ईन्द्र बहादुर स्याङतान	वडा अध्यक्ष	८	९८५५०८८७५८/९८४५६७९६४२
४०	मन माया थापामगर	महिला सदस्य	८	
४१	गंगा माया कमिनी वि.क.	दलित महिला सदस्य	८	
४२	फुल राज सिंतान	सदस्य	८	
४३	ढलक बहादुर थिङ	सदस्य	८	
४४	टंक ध्वज लोप्चन	वडा अध्यक्ष	९	९८५५०८८७५९/९८४३७६८६७७
४५	मंगली माया स्याङतान	महिला सदस्य	९	
४६	हिरा लाल भोम्जन	सदस्य	९	
४७	राजन लामिछाने	सदस्य	९	
४८	सोम बहादुर तिमिल्सिना	वडा अध्यक्ष	१०	९८५५०८८६६०/९८४५४६३७७०
४९	रस्मीला थिङ	महिला सदस्य	१०	
५०	सुमीत्रा कामी	दलित महिला सदस्य	१०	
५१	आइत सिं मोक्तान	सदस्य	१०	
५२	हिरा लाल नेगी	सदस्य	१०	
५३	गोपाल बहादुर नेसुर	वडा अध्यक्ष	११	९८५५०८८६६१/९८५५०६९६५९
५४	कान्छीमाया टुप्पा	महिला सदस्य	११	
५५	चन्द्र कला सुनार	दलित महिला सदस्य	११	
५६	ज्ञान बाहादुर गोले	सदस्य	११	
५७	ऐमान सिं तितुङ	सदस्य	११	
५८	राम बहादुर मुक्तान	वडा अध्यक्ष	१२	९८५५०८८६६२/९८४५७७५९४३
५९	पातली माया मुक्तान	महिला सदस्य	१२	
६०	गोपिनि विश्वकर्मा	दलित महिला सदस्य	१२	
६१	कृष्ण प्रसाद दाहाल	सदस्य	१२	
६२	उत्तम बहादुर घले	सदस्य	१२	
६३	श्री रुपेन घले	सदस्य	१२	९८५५०८८६९६/९८४५०७२९६२

स्रोत : बकैया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तस्विरहरू

